

APARAT REPRESJI WOBEC KSIĘDZA JERZEGO POPIEŁUSZKI

D O K U M E N T Y

tom IV

ВАРШАВА, 7.11.1984 Г.
ТЕЛЕГРАММА № 390
СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО - СРОЧНО

BSU
000003

DR 390

07.11.84 20²⁰ 211
203346 Gen. Frisley

ТОВАРИЩУ МИЛЬКЕ
Г. БЕРЛИН

УВАЖАЕМЫЙ ТОВАРИЩ МИНИСТР.

В СВЯЗИ С УБИЙСТВОМ СЯЩЕННИКА /КСЕНДЗА/ ЕЖЕГО ПОПЕЛУШКИ МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПНР ВЕДЕТ ШИРОКОМАСШТАБНЫЕ ДЕЙСТВИЯ НАПРАВЛЕННЫЕ К ВЫЯВЛЕНИЮ ВСЯКИХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ ЭТОЙ ПРОВОКАЦИИ, А ТАКЖЕ ВЫЯВЛЕНИЯ ЕЕ ИНСПИРАТОРОВ. В РЕЗУЛЬТАТЕ СЛЕДСТВЕННОГО РАССЛЕДОВАНИЯ АРЕСТОВАНО ЧЕТЫРЕХ СОТРУДНИКОВ НАШЕГО ВЕДОМСТВА. ДО ПОЛУЧЕННЫМ ДО СИХ ПОР ДАННЫМ СЛЕДУЕТ ТАКЖЕ, ЧТО ВИНОВНИКИ И ИНСПИРАТОРЫ УБИЙСТВА С ПРЕМЕДИТАЦИЕЙ НАМЕРЕНЫ БЫЛИ НАПРАВИТЬ ПОДОЗРЕНИЯ НА ВЕДОМСТВО МВД РАССЧИТЫВАЯ НА НАРУШЕНИЕ ПРОЦЕССА ПОСТУПАЮЩЕЙ НОРМАЛИЗАЦИИ В НАШЕЙ СТРАНЕ. ИНТЕНСИВНОЕ СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ.

ОДНА ИЗ ВЕРОЯТНЫХ ГИПОТЕЗ ПРИНЯТЫХ В СЛЕДСТВИИ ПРИНИМАЕТ, ЧТО ВИНОВНИКИ УБИЙСТВА ДЕЙСТВОВАЛИ ПО НЕПОСРЕДСТВЕННОЙ ИЛИ ПОСРЕДСТВЕННОЙ ИНСПИРАЦИИ СПЕЦИАЛЬНЫХ СЛУЖБ КАПИТАЛИСТИЧЕСКИХ СТРАН. В ДАННЫЙ МОМЕНТ РАЗРАБАТЫВАЕТСЯ НАМИ ВОПРОС ПОДОЗРИТЕЛЬНЫХ КОНТАКТОВ ГЛАВНОГО ИСПОЛНИТЕЛЯ ПРОВОКАЦИИ - GRZEGORZ PIOTROWSKI /С. ВЛАДЫСЛАВА, РОЖ. 23.05.1951 Г., БЫВШИЙ НАЧАЛЬНИК I ОТДЕЛА IV УПРАВЛЕНИЯ /С ПРИЕЗЖАЮЩИМИ В ПОЛЬШУ ГРАЖДДАНАМИ КАПИТАЛИСТИЧЕСКИХ СТРАН.

В СВЯЗИ С ЭТИМ ОБРАЩАЮСЬ К ВАМ, ТОВАРИЩ МИНИСТР С ПРОСЬБОЙ ОКАЗАТЬ ПОМОЩЬ ВО ВСЕСТОРОННОМ РАССЛЕДОВАНИИ ВЫШЕУКАЗАННОЙ ГИПОТЕЗЫ. БУДЕМ ОСОБЕННО ОБЯЗАНЫ ЗА ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВАШИХ ИСТОЧНИКОВ И ОПЕРАТИВНЫХ ВОЗМОЖНОСТИ, КОТОРЫЕ МОГЛИБЫ ПОДТВЕРДИТЬ И ПОГЛУБИТЬ ПОЛУЧЕННЫЕ ДО СИХ ПОР СЛЕДСТВЕННЫЕ УСТАНОВЛЕНИЯ, А ТАКЖЕ ЗА ВСЕ МАТЕРИАЛЫ, ИНФОРМАЦИИ И СИГНАЛЫ ИМЕЮЩИЕ ОТНОШЕНИЕ К ЭТОМУ ДЕЛУ.

НАШ № : АБ-11-03858/84

С УВАЖЕНИЕМ
Ч. КИЩАК

С УВАЖЕНИЕМ
Ч. КИЩАК

**Sprawa ks. Jerzego Popiełuszki
w dokumentach Ministerstwa
Bezpieczeństwa Państwowego
Niemieckiej Republiki Demokratycznej**

**APARAT REPRESJI WOBEC KSIĘDZA
JERZEGO POPIEŁUSZKI**

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

APARAT REPRESJI WOBEC KSIĘDZA JERZEGO POPIEŁUSZKI

tom IV

**SPRAWA KS. JERZEGO POPIEŁUSZKI
W DOKUMENTACH MINISTERSTWA
BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWOWEGO
NIEMIECKIEJ REPUBLIKI DEMOKRATYCZNEJ**

Wstęp, wybór i opracowanie
Franciszek Dąbrowski

WARSZAWA 2024

Recenzenci
Rafał Łatka, ks. Zygmunt Zieliński

Projekt okładki
Elżbieta Waga-Krajewska

Redakcja
Robert Jankowski

Korekta
Robert Jankowski, Wojciech Kujawa

Indeks
Franciszek Dąbrowski, Robert Jankowski

Skład i łamanie
Iwona Kuśmirowska

Na okładce
Depesza ministra spraw wewnętrznych PRL gen. broni Czesława Kiszcza do ministra
bezpieczeństwa państwowego NRD gen. armii Ericha Mielkego z prośbą o udzielenie pomocy
w śledztwie w sprawie zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki, 7 XI 1984 r.
(Bundesarchiv – Stasi-Unterlagen-Archiv, Berlin)
Demonstracja w dniu 1 maja 1986 r. w pobliżu kościoła pw. św. Stanisława Kostki w Warszawie
(AIPN)

Seria „Dokumenty”: tom 75

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu, 2024

Publikacja przygotowana w ramach prac naukowo-badawczych
Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

ISBN 978-83-8229-995-3

Zapraszamy
ipn.gov.pl
ksiegarniaipn.pl

Wydawnictwo
Instytutu Pamięci
Narodowej

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
Dokumenty	27
Nr 1. 1984 październik 23, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi uprowadzenia ks. Jerzego Popiełuszki.....	29
Nr 2. 1984 październik 23, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi osoby i działalności ks. Jerzego Popiełuszki	33
Nr 3. 1984 październik 26, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi uprowadzenia ks. Jerzego Popiełuszki i sytuacji w Polsce.....	35
Nr 4. 1984 październik 26, [Berlin] – Doniesienie IM ps. „Bernd Senger” na temat opinii panujących wśród polskich dziennikarzy i pracowników Ambasady PRL w Berlinie Wschodnim dotyczących sprawy porwania ks. Jerzego Popiełuszki.....	39
Nr 5. 1984 październik 28, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki oraz sytuacji w Polsce.....	43
Nr 6. 1984 październik 29, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi sytuacji w Polsce w dniu 28 października 1984 r.	51
Nr 7. 1984 październik 30, Berlin – Depesza Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS z informacjami dotyczącymi komunikatu o odnalezieniu ciała ks. Jerzego Popiełuszki i konferencji prasowej rzecznika rządu Jerzego Urbana.....	55
Nr 8. 1984 październik 30, Berlin – Notatka Wydziału Informacji Zagranicznej ZK SED z rozmów z Józefem Czyrkiem, Marianem Woźniakiem, Czesławem Dęgą i Jerzym Majką w dniach 22–25 października 1984 r.	59
Nr 9. 1984 październik 31, Warszawa – Raport Attachatu Wojskowego NRD w Warszawie dotyczący okoliczności uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki.....	81

Nr 10. 1984 listopad 1, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi sytuacji w Warszawie w związku ze zbliżającym się pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki.....	87
Nr 11. 1984 listopad 1, Berlin – Informacja Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Erfurcie przesłana do Zentraler Operativstab (ZOS) MfS na temat odnalezienia w Heiligenstadt ulotki dotyczącej zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki.....	91
Nr 12. 1984 listopad 1, Warszawa – Wyciąg z przeglądu informacyjnego polityki zagranicznej Ministerstwa Spraw Zagranicznych NRD z 1 listopada 1984 r. dotyczący sytuacji w Polsce.....	93
Nr 13. 1984 listopad 2, Berlin – Szyfrogram kierownika Hauptabteilung XX MfS generała-majora Paula Kienberga do kierowników wydziałów XX w zarządach okręgowych ds. bezpieczeństwa państwowego w sprawie obserwowania w dniach 3–4 listopada 1984 r. nabożeństw oraz określonych środowisk, w tym obywateli polskich	95
Nr 14. 1984 listopad 2, [Gera] – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Gerze dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	98
Nr 15. 1984 [po 2 listopada, Gera] – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Gerze dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	100
Nr 16. 1984 [po 2 listopada, Erfurt] – Depesza skierowana do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Erfurcie dotycząca informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki.....	104
Nr 17. 1984 listopad 3, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi sytuacji w Polsce 2 listopada 1984 r. w związku z przebiegiem śledztwa w sprawie uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki i ze zbliżającym się jego pogrzebem.....	108
Nr 18. 1984 listopad 3, Berlin – Raport z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczącymi sytuacji w Warszawie w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	111
Nr 19. 1984 listopad 3, Berlin – Raport z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczącymi sytuacji w Warszawie w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	113
Nr 20. 1984 listopad 3, Berlin – Raport z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczącymi sytuacji w Warszawie w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	115
Nr 21. 1984 listopad 3, Berlin – Raport z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczącymi sytuacji w Warszawie w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	117

Nr 22. 1984 listopad 3, Berlin – Raport z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczącymi aresztowania naczelnika Wydziału IV SUSW ppłk. Leszka Wolskiego.....	119
Nr 23. 1984 listopad 3–4, [Berlin] – Notatki oficera dyżurnego na stanowisku dowodzenia w Hauptabteilung XX MfS z meldunków zarządów okręgowych ds. bezpieczeństwa państwowego dotyczących reakcji niektórych przedstawicieli środowisk kościelnych NRD na zabójstwo ks. Jerzego Popiełuszki	121
Nr 24. 1984 listopad 4, Berlin – Informacja Abteilung XX Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Berlinie dotycząca działań operacyjnych podjętych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki.....	135
Nr 25. 1984 listopad 4, Poczdam – Szyfrogram skierowany do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Poczdamie z informacjami odnotowanymi w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	139
Nr 26. 1984 październik 27 – listopad 4, [Berlin] – Raporty kierowane przez Hauptabteilung VI MfS do Zentraler Operativstab (ZOS) MfS dotyczące sytuacji na granicy z PRL w związku z uprowadzeniem i zabójstwem ks. Jerzego Popiełuszki	141
Nr 27. 1984 listopad 5, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi sytuacji w Polsce w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	146
Nr 28. 1984 listopad 5, Berlin – Notatka Hauptabteilung XX MfS o wynikach kontroli operacyjnej środowisk kościelnych w NRD prowadzonej w dniach 3–4 listopada 1984 r. przez wszystkie jednostki pionu XX MfS w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki.....	152
Nr 29. 1984 listopad 5, [Frankfurt nad Odrą] – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit we Frankfurcie nad Odrą dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	154
Nr 30. 1984 listopad 5, [Suhl] – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Suhl dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	156
Nr 31. 1984 listopad 5, Berlin – Ocena sytuacji w Polsce sporządzona przez Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (ZAIG) MfS dotycząca okresu od 30 października do 5 listopada 1984 r.	158
Nr 32. 1984 listopad 6, [Gera] – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Gerze dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki.....	164
Nr 33. 1984 listopad 7, Warszawa – Depesza ministra spraw wewnętrznych PRL gen. broni Czesława Kiszcza do ministra bezpieczeństwa państwowego NRD gen. armii Ericha Mielkego z prośbą o udzielenie pomocy w śledztwie w sprawie zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki.....	166

Nr 34. 1984 listopad 8, Gera – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Gerze dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki	168
Nr 35. 1984 listopad 9, Berlin – Doniesienie IM ps. „Bernd Senger” na temat opinii o sytuacji w PRL wyrażanych przez polskich korespondentów w Berlinie Wschodnim w związku ze sprawą ks. Jerzego Popiełuszki.....	170
Nr 36. 1984 listopad 12, Berlin – Notatka Abteilung X MfS dotycząca informacji przekazanych przez węgierską służbę bezpieczeństwa na temat amerykańskiej oceny sprawy porwania i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki	174
Nr 37. 1984 listopad 12, Berlin – Ocena sytuacji w Polsce sporządzona przez Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (ZAIG) MfS dotycząca okresu od 6 do 12 listopada 1984 r.	178
Nr 38. 1984 listopad 13, Berlin – Informacja Hauptabteilung XX MfS dotycząca wypowiedzi arcybiskupa lubelskiego Bolesława Pylaka na temat sytuacji w Kościele rzymskokatolickim w Polsce	185
Nr 39. 1984 listopad 11–15, [Berlin] – Zapisy z karty perforowanej Hauptabteilung XX MfS dotyczącej meldunków zarządów okręgowych ds. bezpieczeństwa państwowego w Magdeburgu, Berlinie, Poczdamie i Lipsku na temat reakcji środowisk kościelnych w NRD na sprawę uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki.....	191
Nr 40. 1984 listopad 12–17, [Berlin] – Zapisy z karty perforowanej Hauptabteilung XX MfS dotyczącej meldunków zarządów okręgowych ds. bezpieczeństwa państwowego w Halle, Berlinie i Lipsku na temat reakcji środowisk kościelnych w NRD na sprawę uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki	195
Nr 41. 1984 listopad 19, Berlin – Ocena sytuacji w Polsce sporządzona przez Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (ZAIG) MfS dotycząca okresu od 13 do 19 listopada 1984 r.	197
Nr 42. 1984 listopad 20, Berlin – Doniesienie IM ps. „Bernd Senger” na temat wypowiedzi Jana Dobraczyńskiego, m.in. dotyczących sprawy ks. Jerzego Popiełuszki.....	201
Nr 43. 1984 listopad 21, Berlin – Informacja Abteilung II Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Berlinie dotycząca opinii na temat sprawy ks. Jerzego Popiełuszki wypowiedzianych przez członków polskiej delegacji – uczestników konferencji ekonomicznej w Berlinie Wschodnim.....	205
Nr 44. 1984 listopad 30, [b.m.] – Notatki oficera Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczące przebiegu śledztwa w sprawie uprowadzenia i morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki oraz przewidywanej wizyty w PRL ministra spraw zagranicznych RFN Hansa-Dietricha Genschera	209
Nr 45. 1984 [listopad, b.m.] – Notatki oficera Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS z wystąpienia wysokiego oficera MSW dotyczącego sprawy uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki.....	211
Nr 46. 1984 grudzień 3, Berlin – Informacja Hauptabteilung XX MfS dotycząca wypowiedzi radcy Ambasady PRL w NRD Mieczysława Szymańskiego	

wy ogłoszonych między 10 a 15 listopada 1984 r. na temat aktualnej sytuacji w Polsce	217
Nr 47. 1984 grudzień 4, Berlin – Informacja Hauptverwaltung Aufklärung (HV A) MfS dotycząca oceny sytuacji w Polsce sformułowanej przez przewodniczącego frakcji SPD w Bundestagu Hansa-Jochena Vogla oraz przyczyn odwołania wizyty ministra spraw zagranicznych RFN Hansa-Dietricha Genschera w PRL.....	225
Nr 48. 1984 grudzień 20, Berlin – Informacja Hauptabteilung XX MfS dotycząca bieżącej sytuacji w polskim Kościele rzymskokatolickim i wyglądu kościoła pw. św. Stanisława Kostki w Warszawie	233
Nr 49. 1985 styczeń 5, [b.m.] – Krótka ocena dotychczasowego przebiegu procesu zabójców ks. Jerzego Popiełuszki sformułowana przez oficera MSW – kontakt o ps. „Fred” Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS	237
Nr 50. 1985 styczeń [po 10, b.m.] – Zestawienie analizowanych przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS zeznań złożonych podczas rozprawy zabójców ks. Jerzego Popiełuszki oraz publikacji i wypowiedzi dotyczących procesu.....	239
Nr 51. 1985 styczeń 15, Warszawa – Analiza przebiegu procesu toruńskiego sporządzona przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS.....	241
Nr 52. 1985 styczeń 21, Berlin – Doniesienie IM ps. „Bernd Senger” na temat opinii polskich dziennikarzy w Berlinie Wschodnim dotyczących sprawy ks. Jerzego Popiełuszki i sytuacji gospodarczej w PRL	255
Nr 53. 1985 [po 22 stycznia, b.m.] – Ocena bieżącego stanu procesu zabójców ks. Jerzego Popiełuszki przygotowana dla Hauptabteilung XX MfS	259
Nr 54. 1985 styczeń, [b.m.] – Konspekt notatki o przebiegu procesu zabójców ks. Jerzego Popiełuszki sporządzony przez oficera Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS	262
Nr 55. 1985 luty 2, [b.m.] – Raport dotyczący uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki oraz przebiegu procesu sprawców przygotowany dla Hauptabteilung XX MfS.....	266
Nr 56. 1985 luty 3, [b.m.] – Załącznik do raportu o uprowadzeniu i zabójstwie ks. Jerzego Popiełuszki oraz procesie sprawców przygotowanego 2 lutego 1985 r. dla Hauptabteilung XX MfS	280
Nr 57. 1985 luty 18, Zielona Góra – Notatki z wystąpienia płk. Stanisława Przanowskiego podczas konsultacji pomiędzy Biurem Śledczym MSW i Hauptabteilung IX MfS w dniach 18–19 lutego 1985 r.....	284
Nr 58. 1985 luty 18, Zielona Góra – Notatki z wystąpienia płk. Zbigniewa Pudysza podczas konsultacji pomiędzy Biurem Śledczym MSW i Hauptabteilung IX MfS w dniach 18–19 lutego 1985 r.	290
Nr 59. 1985 luty 18, Zielona Góra – Notatki z wystąpienia ppłk. Adama Adamskiego podczas konsultacji pomiędzy Biurem Śledczym MSW i Hauptabteilung IX MfS w dniach 18–19 lutego 1985 r.	296
Nr 60. 1985 luty 18, Zielona Góra – Notatki z pytaniami i odpowiedziami wymienionymi podczas konsultacji pomiędzy Biurem Śledczym MSW i Hauptabteilung IX MfS w dniach 18–19 lutego 1985 r.	302

Nr 61. 1985 luty 19, Zielona Góra – Notatki z wystąpienia mjr. Wiktora Fonfary podczas konsultacji pomiędzy Biurem Śledczym MSW i Hauptabteilung IX MfS w dniach 18–19 lutego 1985 r.	306
Nr 62. 1986 kwiecień 7, Berlin – Ocena tygodniowa sytuacji w Polsce za okres od 1 do 7 kwietnia 1986 r. przygotowana w Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (ZAIG) MfS	310
Nr 63. [Po 1986, 29 października], Berlin – Streszczenie wypowiedzi wyższych oficerów Abteilung XX Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Berlinie dotyczących stosowania przeciwko podziemiu politycznemu „środków dezintegracji”	314
Aneks	321
Wykaz skrótów	348
Bibliografia	355
Indeks nazwisk, pseudonimów i kryptonimów	362

WSTĘP

Oddawana do rąk czytelników publikacja stanowi czwarty tom serii wydawniczej pt. „Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki”. Zawiera ona dokumenty wytworzone w Ministerstwie Bezpieczeństwa Państwowego Niemieckiej Republiki Demokratycznej (Ministerium für Staatssicherheit, MfS) – będącym głównym organem bezpieczeństwa NRD, potocznie nazywanym Stasi – w reakcji na informacje o porwaniu i zamordowaniu kapelana „Solidarności” i konsekwencjach tego zdarzenia.

Dokumenty powstały w różnych agendach MfS w wyniku podjęcia zróżnicowanych czynności, stąd poważne rozwarstwienie ich wartości informacyjnej. Ocena zawartości tych materiałów winna być zatem poprzedzona streszczeniem kontekstu i celów ich sporządzenia.

Najpoważniejsze miejsce w tym zbiorze zajmują dokumenty wytworzone przez Operativgruppe Warschau (Grupę Operacyjną Warszawa, OGW) – działającą przy Ambasadzie NRD w Warszawie grupę operacyjną Hauptabteilung II MfS (Wydziału Głównego II – komórki odpowiadającej departamentowi ministerstwa), tj. pionu kontrwywiadowczego Stasi (dok. nr 1–3, 5–7, 10, 17–22, 27, 44, 45, 49–51, 54). Jednostką MSW PRL formalnie odpowiedzialną za kontakty z OGW był Wydział III Departamentu II MSW¹. W rzeczywistości funkcjonariusze OGW pozostawali w bliskim kontakcie z szefami wszystkich najważniejszych komórek operacyjnych MSW. Mieli także nieoficjalny dostęp do informacji dziennych MSW, a prawdopodobnie również i do innych dokumentów peerelowskiej bezpieki. Przebieg pierwszych etapów śledztwa w sprawie porwania i morderstwa ks. Popiełuszki oraz sytuację panującą w tym czasie w Polsce OGW opisywało w swoich raportach – wskutek specyficznej pozycji ich autorów zachowują one charakter zarówno dokumentów *de facto* wywiadowczych, jak i prezentują „wewnętrzną perspektywę” Służby Bezpieczeństwa. Działalność Operativgruppe Warschau – w strukturze MfS podporządkowanej Abteilung (Wydziałowi) 4 Hauptabteilung (Wydziału Głównego) II MfS (HA II/4), przemianowanemu w 1984 r. na Abteilung 10 Hauptabteilung II MfS (HA II/10), jako grupy formalnie pełniącej funkcję łącznikową pomiędzy MfS i MSW oraz „kontrwywiadowczą” (tj. „ochraniającą” dyplomatów z przedstawicielstwa NRD w PRL,

¹ M. Tantzsch, *Grupy operacyjne Stasi w krajach bloku wschodniego*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 1, s. 56.

a także odpowiedzialną za kontrolę obywateli NRD w PRL)² – w praktyce miała jednak charakter wywiadowczy³. PRL od czasu powstania „Solidarności” była traktowana przez władze bezpieczeństwa NRD jako „Operationsgebiet” – „obszar operacyjny”, na którym prowadzi się działania operacyjne, tzn. terytorium wrogie. Warto wspomnieć, że terminem tym uprzednio określano wyłącznie RFN i pozostałe państwa zachodnie oraz kraje rozwijające się⁴. Takie postrzeganie PRL znalazło odzwierciedlenie w rzeczywistości operacyjnej. Powołana w 1980 r. Operativgruppe Warschau należała do najliczniejszych (po sowieckim) przedstawicielstw socjalistycznych służb bezpieczeństwa w PRL i miała swoje placówki w Gdańsku, Szczecinie, Katowicach oraz we Wrocławiu⁵. Podobne grupy operacyjne HA II/10 MfS istniały w Moskwie, Sofii, Budapeszcie i Pradze, a także w Kambodży, Korei Północnej, Laosie, Mongolii i Wietnamie⁶. OGW informacje pozyskiwała od własnych źródeł osobowych w Polsce, lecz przede wszystkim od znacznie liczniejszego grona kontaktów – przeważnie funkcjonariuszy SB i działaczy PZPR⁷. Korzystano również z wiadomości przekazywanych oficjalnie przez MSW oraz źródeł otwartych (głównie prasy). Niektóre ustalenia czyniono także własnymi środkami⁸. Włodzimierz Borodziej i Jerzy Kochanowski w 1996 r. opublikowali list byłego wiceministra spraw wewnętrznych Zbigniewa Pudysza, w którym do pewnego stopnia bagatelizował on możliwości OGW, a wręcz twierdził, że jej informatorów SB zidentyfikowała, a następnie posługiwała się nimi do dezinformowania MfS⁹. Pewne znamiona manipulacji (trudno stwierdzić, na ile

² Por.: H. Labrenz-Weiß, *Die Hauptabteilung II: Spionageabwehr*, Berlin 1998, s. 4, 18–19, 66; M. Tantzsch, *Grupy operacyjne Stasi...*, s. 55; Ch. Domnitz, *Kooperation und Kontrolle. Die Arbeit der Stasi-Operativgruppen im sozialistischen Ausland*, Göttingen 2016, s. 198–199, 201–203.

³ Ch. Domnitz, *Kooperation und Kontrolle...*, s. 181–182, 187–190, 192, 203–205.

⁴ *Ibidem*, s. 190; M. Tantzsch, *Grupy operacyjne Stasi...*, s. 60, 62; F. Gańczak, *Polski nie oddamy! Władze NRD wobec wydarzeń w PRL 1980–1981*, Warszawa 2017, s. 49.

⁵ Wyczerpujące opracowanie dotyczące OGW jest częścią książki odnoszącej się do grup operacyjnych Stasi działających w krajach „wspólnoty socjalistycznej” autorstwa nieodżałowanej pamięci Christiana Domnitza (Ch. Domnitz, *Kooperation und Kontrolle...*). Temat ten zarysowała również Monika Tantzsch (M. Tantzsch, *Grupy operacyjne Stasi...*). Organizacji, zadaniom, działalności i spuściźnie Grupy Operacyjnej Warszawa Filip Gańczak poświęcił znaczny fragment pierwszej części swojej pracy o stosunku władz NRD do sytuacji w Polsce w latach 1980–1981 (F. Gańczak, *Polski nie oddamy!...*, s. 46–53). O powołaniu w PRL przedstawicielstwa Stasi wzmiankowali też Włodzimierz Borodziej i Jerzy Kochanowski (*PRL w oczach STASI*, wybór, oprac. i tłum. W. Borodziej, J. Kochanowski, t. 1: Warszawa 1995, s. 55–59; t. 2: Warszawa 1996, s. 9 i nast.). Pewne generalne uwagi nt. współdziałania MfS i polskiego aparatu bezpieczeństwa opublikował w 2012 r. Piotr Łysakowski, aczkolwiek odwoływał się on wyłącznie do doniesień prasowych oraz nielicznych krytycznych publikacji źródłowych i opracowań (P. Łysakowski, *Współpraca Stasi i SB w latach 1950–1989 – wstęp do dyskusji nad problemem*, „Rocznik Polsko-Niemiecki” 2012, nr 20, s. 122–136).

⁶ H. Labrenz-Weiß, *Die Hauptabteilung II...*, s. 18–19; Ch. Domnitz, *Kooperation und Kontrolle...*, s. 61–86 (grupa operacyjna w ZSRS), s. 87–115 (grupa operacyjna w Bułgarii), s. 117–140 (grupa operacyjna na Węgrzech), s. 141–180 (grupa operacyjna w Czechosłowacji); M. Tantzsch, *Grupy operacyjne Stasi...*, s. 45–46 (wprowadzenie), s. 46–48 (grupa operacyjna w ZSRS), s. 48–49 (grupa operacyjna w Bułgarii), s. 49–50 (grupa operacyjna na Węgrzech), s. 50–51 (grupa operacyjna w Czechosłowacji).

⁷ H. Labrenz-Weiß, *Die Hauptabteilung II...*, s. 66–68; Ch. Domnitz, *Kooperation und Kontrolle...*, s. 181–216; M. Tantzsch, *Grupy operacyjne Stasi...* Zob. też: AIPN, 1585/15327; BStU, ZA, MfS, HA II/10, 733, k. 30 i nast.

⁸ F. Gańczak, *Polski nie oddamy!...*, s. 48–49. Szerzej o pracy OGW z agenturą zob. *ibidem*, s. 50–53.

⁹ *PRL w oczach STASI...*, t. 2, cz. 3, s. 160–161.

celowej) w otrzymywanych informacjach MfS istotnie miało odnajdywać¹⁰. Jak już wspomniano, oprócz bezpośrednich kontaktów w polskim resorcie spraw wewnętrznych OGW była w stanie prowadzić obserwacje na własną rękę. W szczególności daje się to zauważyć w raportach dotyczących przebiegu pogrzebu ks. Jerzego Popiełuszki, w których obok danych pochodzących niewątpliwie z MSW (np. odnoszących się do przygotowań milicji, liczby zorganizowanych zakrytych punktów obserwacyjnych itp.) zamieszczono również ustalenia własne (zob. dok. nr 17–21).

Na czele OGW stali kolejno: Karl-Heinz Herbrich (1980–1984), Hans Gottschling (1984–1987), ppłk Peter Wilkes (1987–1989). Ostatnim szefem OGW był mjr Carl-Heinz Scharpegge¹¹.

Nie udało się ustalić, czy OGW lub inne agendy MfS weszły w posiadanie informacji, które mogłyby całkowicie lub w znacznym stopniu zmienić znany nam obraz porwania i morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki. Sprawa uprowadzenia i zabójstwa duchownego, jako jeden z największych wstrząsów politycznych w PRL po 13 grudnia 1981 r., była dla Stasi istotna z dwóch zasadniczych powodów. Po pierwsze, postrzegano ją najwyraźniej jako kryzys wewnątrz policji bezpieczeństwa, a po wtóre, niebagatelne znaczenie miały także odnotowane przez nią reakcje Polaków na ujawnienie porwania i mordu. Uzyskanie szczegółowych wyjaśnień na temat przyczyn, przebiegu i sprawców tej zbrodni nie było z pewnością celem funkcjonariuszy Stasi. W centrum ich zainteresowania znajdował się raczej jej wpływ na sytuację w Polsce, a w szczególności na sytuację wewnątrz MSW i PZPR. Najwięcej miejsca w raportach OGW zajmują pierwsze dni po porwaniu. Informacje odnoszą się do postępów śledztwa, burzliwego rozwoju wydarzeń w Warszawie i wreszcie – do przygotowań w MSW mających na celu opanowanie ewentualnych zamieszek w dniu pogrzebu ks. Popiełuszki, a następnie do przebiegu samej uroczystości. Z OGW pochodzą również informacje dotyczące procesu sprawców zbrodni – Grzegorza Piotrowskiego, Adama Pietruszki, Waldemara Chmielewskiego i Leszka Pękali, w tym jego propagandowego wydzwisku (dok. nr 49–51, 54). Pewną uwagę zwracają notatki (zapewne czynione na bieżąco) zawierające fragmenty wystąpienia wysokiego oficera MSW, w którym podsumowywał on sytuację w kraju, zamierzenia opozycji demokratycznej i postępy śledztwa. Najwyraźniej pochodzą one z początku listopada 1984 r. (dok. nr 45).

Regularne raporty OGW z przebiegu wydarzeń – zwłaszcza z pierwszych dni po porwaniu – pokazują poziom zainteresowania władz bezpieczeństwa NRD (a prawdopodobnie i jej naczelnich władz) rozwojem sytuacji w PRL. Kościół w Polsce stanowił

¹⁰ Por. T. Jaskułowski, *Przyjaźń, której nie było. Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego NRD wobec MSW 1974–1990*, Warszawa 2015, s. 374–375; F. Gańczak, *Polski nie oddamy!*..., s. 49. Warto wspomnieć, że były funkcjonariusz pionu IV SB w rozmowie z Piotrem Łysakowskim twierdził, iż w kontaktach z MfS funkcjonariusze MSW starali się – jeśli nie było to konieczne – „nie dzielić się z nimi swoją wiedzą”. P. Łysakowski, *Współpraca Stasi i SB w latach 1950–1989*..., s. 130.

¹¹ H. Labrenz-Weiß, *Die Hauptabteilung II*..., s. 19 (schemat organizacyjny nr 3); Ch. Domnitz, *Kooperation und Kontrolle*..., s. 191; M. Tantzsch, *Grupy operacyjne*..., s. 57; *Drogi do niepodległości 1944–1956/1980–1989. Nieznane źródła do dziejów najnowszych Polski*, wstęp, wybór i oprac. T. Balbus i in., red. W. Wrzeński, Wrocław 2001, s. 304.

obiekt zainteresowania Stasi już na początku lat siedemdziesiątych, a prawdopodobnie nawet i wcześniej. Tłem tej uwagi była wówczas (jak można dowiedzieć się z tez przygotowanych na wizytę Ericha Mielkego w PRL jesienią 1971 r.) postawa duchowieństwa katolickiego, wzmocnionego przez Watykan, i rozwijające się stosunki PRL z RFN. Niepokój Stasi budził wtedy również katolicki ruch świeckich (Kluby Inteligencji Katolickiej) i działalność Aktion Sühnezeichen w Polsce¹². Oddziaływanie Kościoła na stosunki wewnętrzne w PRL było regularnie odnotowywane w raportach Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (Centralnej Grupy ds. Analizy i Informacji, ZAIG)¹³ MfS w latach osiemdziesiątych¹⁴. Wpływ duchowieństwa na rozwój wypadków w Polsce nie był zresztą obiektem zainteresowań tylko Stasi, ale przede wszystkim najwyższych władz politycznych NRD (por. notatki ze spotkań Ericha Honeckera z Wojciechem Jaruzelskim z 16 sierpnia 1983 r. i ze Stefanem Olszowskim z 4 listopada 1982 r.)¹⁵.

Jakiegolwiek zaburzenia na terytorium wschodniego sąsiada mogły prowadzić do nieobliczalnych dla NRD następstw, stąd trwająca od 1980 r. mobilizacja Stasi, w tym również jej pionu „polityczno-kościelnego”¹⁶, i wzmoczona czujność na wydarzenia w PRL mogące wpłynąć na położenie wewnętrzne Niemiec Wschodnich. Wiadomości o porwaniu i morderstwie ks. Jerzego Popiełuszki z pewnością zostały uznane za istotny czynnik zaostrzający sytuację w Polsce. Przejściowe zainteresowanie Stasi (a właściwie jego pionu odpowiedzialnego za zwalczanie opozycji politycznej i nadzorowanie Kościołów – Hauptabteilung XX MfS¹⁷) wzbudziła również reakcja duchowieństwa w NRD. Zainteresowanie to jednak miało raczej charakter „prewencyjny”, ponieważ obawiano się niekorzystnego wpływu wiadomości o sprawie na opinię krajową, a zwłaszcza wrogich państwu komentarzy w dniu pogrzebu ks. Popiełuszki (dok. nr 11, 13–16, 23–25, 28–30, 34, 39, 40). Należy np. odnotować specjalnie zarządzane kontrole ruchu tranzytowego z PRL do RFN i z powrotem (raporty z Hauptabteilung VI MfS¹⁸, dok. nr 26).

¹² Por. *PRL w oczach STASI...*, t. 1, cz. 1, dok. nr 1, s. 35–38, dok. nr 2, s. 46–47.

¹³ Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe – główna jednostka analityczna MfS, odpowiedzialna za gromadzenie i przetwarzanie informacji operacyjnych oraz przygotowywanie wiadomości dla kierownictwa resortu, partyjnego i państwowego NRD. ZAIG podlegał pion archiwalno-ewidencyjny Stasi – Abteilung XII. Na temat zakresu działań ZAIG zob. R. Engelmann, F. Joestel, *Die Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe*, Berlin 2009.

¹⁴ Por. np. *Informacja ZAIG z 12 listopada 1980 r.* [w:] *PRL w oczach STASI...*, t. 1, cz. 2, dok. nr 2, s. 74–75; *Informacja ZAIG z 13 lutego 1981 r.* [w:] *ibidem*, dok. nr 5, s. 105–107; *Informacja ZAIG z 14 czerwca 1982 r.* [w:] *ibidem*, dok. nr 6, s. 115–116; *Informacja ZAIG z 28 czerwca 1982 r.* [w:] *ibidem*, dok. nr 7, s. 124; *Informacja ZAIG z 5 lipca 1982 r.* [w:] *ibidem*, dok. nr 8, s. 130–131; *Informacja ZAIG z 29 listopada 1982 r.* [w:] *ibidem*, dok. nr 9, s. 137–138; *Informacja ZAIG z 20–26 września 1983 r.* [w:] *Drogi do niepodległości 1944–1956/1980–1989...*, dok. nr 236, s. 275; *Informacja ZAIG z października 1983 r.* [w:] *ibidem*, dok. nr 237, s. 278–280.

¹⁵ *PRL w oczach STASI...*, t. 2, cz. 3, s. 139–143; *Drogi do niepodległości 1944–1956/1980–1989...*, dok. nr 317, s. 272.

¹⁶ Por. C. Vollnhals, *Die kirchenpolitische Abteilung des Ministeriums für Staatssicherheit*, Berlin 1997, s. 16.

¹⁷ Por.: T. Auerbach i in., *Hauptabteilung XX: Staatsapparat, Blockparteien, Kirchen, Kultur, »politischer Untergrund«*, Berlin 2008, *passim*, zwł. s. 89–104; C. Vollnhals, *Die kirchenpolitische Abteilung...*, *passim*.

¹⁸ Na temat zakresu działalności HA VI MfS zob. M. Tantzsch, *Hauptabteilung VI: Grenzkontrollen, Reise- und Touristenverkehr*, Berlin 2005.

Raporty OGW dotyczące porwania i morderstwa kapelana „Solidarności”, sporządzone od 23 października do 5 listopada 1984 r., znalazły się w teczce zarchiwizowanej w tzw. zespole archiwalnym nr 2 MfS, czyli w „Allgemeine Sachablage”, tj. zbiorze akt zagadnieniowych¹⁹, w którym składano m.in. akta spraw obiektowych (sygn. BStU, ZA, MfS, AS 66/88). Teczka została zarchiwizowana 4 kwietnia 1988 r. w Abteilung XII MfS (jednostce ewidencji operacyjnej i archiwum Stasi) przez Abteilung X MfS (jednostkę ds. kontaktów międzynarodowych Stasi)²⁰, co wskazuje, że był to ten wydział, który teczkę założył, prowadził i do którego m.in. spływały raporty OGW. Omawiana jednostka archiwalna liczyła łącznie 28 kart (ponadto dużą część akt stanowią odbitki i wycinki prasowe). Postanowienie o archiwizacji teczki, jak również odpowiednie stemple na jej okładce wskazują, że materiały w niej zgromadzone zaliczono do tzw. gesperrte Ablage, czyli akt zastrzeżonych, tj. przechowywanych wieczysto wyłącznie w oryginale (wykluczono ich mikrofilmowanie i brakowanie) oraz udostępnianych i wypożyczanych tylko za zgodą jednostki, która złożyła je do archiwum. Raporty OGW znalazły się w jeszcze jednej jednostce archiwalnej – zostały umieszczone wśród dokumentacji administracyjnej HA XX MfS (sygn. BStU, ZA, MfS, HA XX, 16926).

Pierwszą z ww. teczek otwiera telegram ministra spraw wewnętrznych PRL Czesława Kiszcza do ministra bezpieczeństwa państwowego NRD Ericha Mielkego z 7 listopada 1984 r. (wraz z tłumaczeniem na j. niemiecki), w którym szef MSW podawał oficjalną interpretację sprawy ks. Popiełuszki, a więc jako prowokacji wymierzonej w polskie władze. Wskazywał m.in. na domniemywany udział „służb specjalnych państw kapitalistycznych” i prosił MfS o zbadanie – za pomocą własnych środków i aktywów operacyjnych – ewentualnych wątków sprawy, w szczególności „podejrzanych kontaktów” Grzegorza Piotrowskiego z obywatelami państw Zachodu (dok. nr 33). Co charakterystyczne, w jednostce tej brakuje jakichkolwiek dokumentów, które by wskazywały, iż takowe sprawdzenie MfS faktycznie podjęło. Znalazły się w niej wyłącznie raporty OGW z Polski i wycinki prasowe. Świadczy to o tym, że zarówno teza o prowokacyjnym charakterze zbrodni, jak i dorobiona do sprawy legenda o inspirowaniu sprawców przez zachodnie służby specjalne nie były najwyraźniej traktowane w MfS poważnie²¹. Sam telegram został z pewnością uznany jako formalny powód do założenia w Abteilung X MfS osobnej teczki na raporty związane z omawianą sprawą.

¹⁹ Informacje nt. zawartości zespołu „Allgemeine Sachablage” zob. wstęp do inwentarza wydany przez BStU: *Findbuch zum „Archivbestand 2: Allgemeine Sachablage” des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR*, red. M. Lemcke i in., Münster 2001, s. 1–20.

²⁰ BStU, ZA, MfS, AS 66/88, Postanowienie o archiwizacji akt, 4 IV 1988 r., k. 48. Na temat zakresu działalności i zachowanych archiwaliów ze spuścizny Abteilung X MfS zob. wydany przez BStU wstęp do inwentarza akt: *Vorläufiges Findbuch zur Abteilung X: „Internationale Verbindungen” des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR*, red. M. Pollack, D. Bombitzki, Münster 2005, s. 7–15. Zespół zawiera również liczne akta dotyczące Polski.

²¹ Podobny wniosek sformułował Tytus Jaskułowski. Zob. T. Jaskułowski, *Przyjaźń, której nie było...*, s. 300–301.

Drugą ze wspomnianych teczek również otwiera telegram. Tym razem jest to szyfrogram szefa Hauptabteilung XX MfS generała-majora Paula Kienberga z 2 listopada 1984 r., który skierowano do podległych mu jednostek. Nakazano w nim w związku z pogrzebem ks. Popiełuszki kontrolowanie „politycznie i operacyjnie istotnych” grup i osób oraz wzięcie pod obserwację wszystkich nabożeństw (dok. nr 13). Obok meldunków Hauptabteilung II MfS zawierających informacje OGW w teczce tej znalazła się też notatka Abteilung Auslandsinformation (Wydziału Zagranicznego) ZK SED (Komitetu Centralnego Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec) z rozmów prowadzonych w dniach 22–25 października 1984 r. z Józefem Czyrkiem, Jerzym Majką, Czesławem Dęgą i Marianem Woźniakiem na temat sytuacji w Polsce. W dokumencie tym zapisano uwagi J. Czyrka i M. Woźniaka odnoszące się do sprawy ks. Popiełuszki (dok. nr 8). W omawianej jednostce archiwalnej znajduje się także przekazana za pośrednictwem Abteilung X MfS (Wydziału X MfS – ds. kontaktów międzynarodowych) notatka o informacjach uzyskanych przez węgierską służbę bezpieczeństwa. Dotyczą one oceny sytuacji w Polsce, która została sformułowana przez amerykańskiego chargé d'affaires w PRL (dok. nr 36).

Kolejne materiały wytworzone w OGW zachowały się w jednej z teczek z dokumentacją administracyjną Hauptabteilung II MfS. W jednostce zgromadzono notatki dotyczące przebiegu procesu sprawców mordu (BStU, ZA, MfS, HA II, 38067).

Oprócz dokumentów wytworzonych przez OGW, które należy uznać za najistotniejsze – jako przynoszące informacje z wewnętrznego kręgu dyktatury komunistycznej w Polsce – zachowały się również inne materiały powstałe lub wykorzystywane w HA II MfS w związku ze sprawą mordu ks. Popiełuszki. W teczce zawierającej dokumentację HA II MfS znajdują się doniesienia nieoficjalnego współpracownika (IM) o ps. „Bernd Senger”, które zostały przesłane do MfS przez prowadzącą agenta komórkę, tj. Abteilung II Bezirksverwaltung für Staatssicherheit (Wydział II Zarządu Okręgowego ds. Bezpieczeństwa Państwowego, BV) w Berlinie (dok. nr 4, 35, 42), oraz wyciąg z doniesienia innego, niezidentyfikowanego współpracownika Abt. II BV Berlin (dok. nr 43). Rozdzielnik umieszczony na kopiach dokumentów wskazuje, że przeznaczone one były dla Arbeitsgruppe (Grupy Roboczej, AG) 4 HA II MfS, czyli do jednej z grup roboczych kierownictwa HA II²². W jednym z doniesień jako odbiorcę wskazano HA II/X (tj. HA II/10), a zatem wydział odpowiedzialny za nadzór nad obcymi ambasadami w NRD (w tym również „kłopotliwych” państw socjalistycznych, takich jak PRL, ale również Chin, Jugosławii, Albanii, Węgier i Rumunii²³) i współpracę z innymi służbami bezpieczeństwa państw bloku sowieckiego (wydziałowi temu podlegała też OGW). Doniesienia te odnoszą się do wyobrażeń na temat porwania i mordu ks. Popiełuszki prezentowanych przez dyplomatów PRL i polskich dziennikarzy pracujących w Berlinie Wschodnim oraz członków delegacji PRL na konferencję ekonomiczną w Berlinie, a także wypowiedzi Jana Dobraczyńskiego podczas wizyty w NRD. Wspomniane raporty IM dają

²² Por. H. Labrenz-Weiß, *Die Hauptabteilung II...*, s. 10 (schemat nr 1), 12–13.

²³ *Ibidem*, s. 11, 19.

pojęcie o opiniach wyrażanych przez elity PRL wobec swoich wschodnioniemieckich partnerów. Z jednej strony zawierają one przede wszystkim propagandowe ujęcie sprawy, lecz z drugiej oddają początkową częściową dezorientację polskiego establishmentu co do jej charakteru.

Drugą zasadniczą grupę dokumentów dotyczących sprawy porwania i zabójstwa ks. Popiełuszki stanowią źródła wytworzone przez lub dla Hauptabteilung XX MfS (Wydział Główny XX MfS) – jednostki odpowiadającej departamentowi w MSW PRL, zajmującej się inwigilacją i zwalczaniem „podziemia politycznego”, a dokładniej dla jego Wydziału 4 (Abteilung 4, HA XX/4), odpowiadającego za nadzór nad Kościołami w NRD, oraz komórek należących do pionu XX Stasi. Wspomniany już wyżej telegram szefa HA XX do kierowników wszystkich podległych jednostek, jak również zgromadzenie istotnych raportów OGW w aktach HA XX świadczy o wadze, jaką ten ostatni pion Stasi przywiązywał do ewentualnego wpływu wydarzeń w Polsce na sytuację wewnętrzną w Niemczech Wschodnich. Do dzisiaj zachowała się częściowa, aczkolwiek najwyraźniej reprezentatywna dokumentacja działań podjętych wówczas przez jednostki pionu XX Stasi w całej NRD – notatki ze stanowiska dowodzenia w HA XX/4 z 3–4 listopada 1984 r., w których zarejestrowano meldowane szyfrogramami przez komórki terenowe wyniki kontroli nabożeństw (sygn. BStU, ZA, MfS, HA XX/4, 1928; dok. nr 23). Pogrzeb ks. Popiełuszki zbiegł się w czasie z „Dekadą Pokoju” – nabożeństwami niezależnego ewangelickiego ruchu pokojowego, co stwarzało naturalną okazję do niepokornych wypowiedzi. Dodatkowym czynnikiem, który mógł wywołać niepokoje lub antyreżimowe nastroje, były relacjonujące przebieg pogrzebu audycje zachodniobерlińskiego i zachodnioniemieckiego radia i telewizji. Ich treść odnotowano we wspomnianych notatkach. Oprócz ww. dokumentów zachował się również zbiór szyfrogramów z wydziałów XX okręgowych zarządów ds. bezpieczeństwa państwowego (Bezirksverwaltung für Staatssicherheit, BV – lokalne jednostki Stasi) donoszących o wynikach kontroli środowisk kościelnych przeprowadzonych w związku z pogrzebem księdza (dok. nr 14–16, 24, 25, 28–30), przekazany z Zentraler Operativstab MfS (Centralnego Sztabu Operacyjnego, ZOS²⁴) meldunek o wykryciu w Heiligenstadt ulotki odnoszącej się do śmierci ks. Popiełuszki (dok. nr 11), a także sprawozdanie Abteilung XX BV w Berlinie o działaniach podjętych w Berlinie Wschodnim z powodu nakazanej kontroli (dok. nr 24). Informacje o odnotowanych tydzień później „nieprawomyślnych” wypowiedziach znalazły się w dołączonych do akt dwóch kartach perforowanych²⁵ (dok. nr 39, 40). Pion XX Stasi nie ograniczył

²⁴ Na temat zakresu działań ZOS MfS zob. *Die Organisationsstruktur des Ministeriums für Staatssicherheit 1989*, red. M. Erdmann, R. Wiedmann, Berlin 2010, s. 208–210.

²⁵ Do 1974 r. karty te włączano do odpowiedniej kartoteki F410 w komórkach analityczno-informacyjnych jednostek operacyjnych Stasi. Na kartach tego typu odnotowywano informacje operacyjne o „wrogiej działalności” i osobach ją prowadzących, względnie zastosowanych przez Stasi środkach. W latach osiemdziesiątych tego typu karty stosował jeszcze pion XX Stasi. Zob. *Abkürzungsverzeichnis. Häufig verwendete Abkürzungen und Begriffe des Ministeriums für Staatssicherheit*, red. R. Eiselt i in., Berlin 2007, s. 124–125 (par. 2.6.5); D. Hartwich, *Kerblockkartei (F410) [w:] Das Archiv der Stasi. Begriffe*, red. R. Lucht, Göttingen 2015, s. 141–142; R. Lucht, *Kerblockkarten [w:] ibidem*, s. 142.

się jedynie do doraźnego kontrolowania środowisk kościelnych w związku ze sprawą ks. Popiełuszki, o czym może świadczyć zachowana wraz ze wspomnianą kolekcją szyfrogramów analiza przebiegu procesu sprawców porwania i mordu (dok. nr 53, 55, 56). Analiza ta ma jednak skromne walory poznawcze. Jej mizerny poziom wynika m.in. z faktu, że została przygotowana na podstawie relacji „Słowa Powszechnego”. Szczególnie jest to widoczne w zestawieniu z notatkami OGW odnoszącymi się do śledztwa i procesu Grzegorza Piotrowskiego i jego współników.

Oprócz powyższych dokumentów odnaleziono również trzy wytworzone przez HA XX/4 MfS informacje, które dotyczyły sytuacji w Polsce w związku ze śmiercią ks. Popiełuszki. Dwie z nich ewidentnie opierają się na relacji lub relacjach nieoficjalnych współpracowników HA XX/4 MfS mających kontakt z polskimi środowiskami kościelnymi. Pierwsza opisuje m.in. wystrój kościoła pw. św. Stanisława Kostki w Warszawie (dok. nr 48), druga relacjonuje z kolei wypowiedzi arcybiskupa lubelskiego Bolesława Pylaka dotyczące wpływu sprawy porwania i mordu duszpasterza „Solidarności” na stosunki wewnątrzkościelne w Polsce (dok. nr 38 – tu jako źródło wprost wskazany jest „IM der HA XX/4”, tj. nieoficjalny współpracownik Wydziału 4 Wydziału Głównego XX MfS). Oba te źródła można postrzegać jako wskazówkę odnoszącą się do operowania w PRL współpracowników Stasi prowadzonych przez „krajowe” jednostki MfS. Trudno jednak stwierdzić, czy były to osoby stale zamieszkałe w Polsce (a tym bardziej obywatele PRL), czy też (co bardziej prawdopodobne) przyjezdni obywatele NRD. Trzecia notatka informuje o wypowiedziach radcy Ambasady PRL w NRD Mieczysława Szymańskiego na temat m.in. jakości polityki propagandowej Niemiec Wschodnich w sprawie ks. Popiełuszki oraz wizyty kard. Józefa Glempa w Berlinie Wschodnim (dok. nr 46).

Innym świadectwem zarządzenia przez kierownictwo MfS doraźnych działań operacyjnych związanych ze sprawą porwania i mordu ks. Popiełuszki jest zgromadzone w spuściźnie archiwalnej ZOS MfS streszczenie meldunków Hauptabteilung VI MfS dotyczące sytuacji na przejściach granicznych NRD. Ze wspomnianego dokumentu wynika, że w dniach 27–31 października 1984 r. zaobserwowano wdrożenie pogotowia w polskich granicznych punktach kontrolnych i przeprowadzanie szczegółowego sprawdzenia pojazdów wyjeżdżających z PRL. W tym samym czasie jednostki Stasi prowadziły „w związku z uprowadzeniem księdza Popiełuszki” i „w związku z aktualnymi wydarzeniami w PRL” kontrole ruchu tranzytowego z RFN do PRL i z PRL do RFN. Podobne działania zaordynowano 3 listopada 1984 r. „w związku z pogrzebem polskiego księdza Popiełuszki”. W ich wyniku „rozpoznano” 75 osób udających się z RFN i Berlina Zachodniego do PRL, które następnie wskazano „polskim organom”. Do ww. streszczenia dołączona była również informacja przekazana z Abteilung III BV Berlin o związanej z pogrzebem ks. Popiełuszki demonstracji w Berlinie Zachodnim (dok. nr 26).

Wśród publikowanych źródeł znalazł się także raport attaché wojskowego NRD w PRL sporządzony dla Verwaltung/Bereich Aufklärung Ministerium für Nationale Verteidigung (Zarządu Wywiadu Ministerstwa Obrony Narodowej NRD, VA/BA MfNV). Dokument zachował się w spuściźnie Hauptabteilung I MfS – struktury od-

powiedzialnej za działania kontrwywiadowcze wobec sił zbrojnych NRD²⁶ (dok. nr 9). Towarzyszące temu raportowi notatki wskazują, że w posiadaniu MfS znalazł się on „nieoficjalnie”, tj. został prawdopodobnie przekazany przez agenta Stasi działającego wewnątrz wywiadu wojskowego Niemiec Wschodnich. Raport attaché wojskowego NRD ma niewątpliwie charakter wywiadowczy, na co wskazują m.in. pseudonimy źródeł w jego nagłówku, schemat dokumentu oraz odnotowane zainteresowania typowe dla wywiadu wojskowego (dot. pogotowia jednostek i kadr oficerskich). VA/BA MfNV ewidentnie dysponował w Siłach Zbrojnych PRL kontaktami pozwalającymi na uzyskiwanie informacji wywiadowczych. Skala tego zjawiska jest jednak dotąd nierozpoznana.

W książce znalazła się również notatka – tzw. informacja wyjściowa – przeznaczona (wg zachowanego rozdzielnika) dla ścisłego kierownictwa SED (oznaczona numerem 1984/0442), przygotowana w grudniu 1984 r. w Hauptverwaltung Aufklärung MfS (Głównym Zarządzie Wywiadu, HV A²⁷). Zreferowano w niej uzyskane najwyraźniej ze źródeł agenturalnych wywiadu NRD informacje o wizycie prominentnego działacza zachodnioniemieckiej SPD Hansa-Jochena Vogla w Polsce oraz o okolicznościach odwołania przyjazdu do PRL federalnego ministra spraw zagranicznych RFN Hansa-Dietricha Genschera (sygn. BStU, ZA, MfS, HV A, 33; dok. nr 47)²⁸. Z omawianego dokumentu wynika, że istotnym elementem rozmów Vogla z Jaruzelskim była kwestia normalizacji stosunków wewnętrznych w Polsce, z którą związane było zagadnienie pożądanego przez obie strony odtworzenia relacji SPD z PZPR i władzami PRL. Porwanie i mord ks. Jerzego Popiełuszki tworzyły na tle propagandowego „porozumienia narodowego” poważny dysonans, który przez chcący wyjść z izolacji międzynarodowej reżim Jaruzelskiego musiał zostać wytłumaczony w sposób pozwalający na odsunięcie od siebie odpowiedzialności za zbrodnię i maskujący prawdziwe oblicze systemu. Druga część notatki również obraca się wokół wpływu zabójstwa ks. Popiełuszki na stosunki PRL–RFN. Planowana na koniec 1984 r. wizyta Genschera w Polsce została przełożona. W dokumencie poruszono kwestię zabiegów części frakcji parlamentarnej CDU-CSU, by podczas debaty w Bundestagu dotyczącej tej wizyty

²⁶ Na temat zakresu działań HA I MfS zob. S. Wolf, *Hauptabteilung I: NVA und Grenztruppen (Handbuch)*, Berlin 2005. Informacje o zakresie działania wywiadu wojskowego NRD można odnaleźć w: B. Wegmann, *Die Militäraufklärung der NVA. Die zentrale Organisation der militärischen Aufklärung der Streitkräfte der Deutschen Demokratischen Republik*, Berlin 2006.

²⁷ Na temat zakresu działań HV A zob. H. Müller-Enbergs, *Hauptverwaltung A (HV A). Aufgaben–Strukturen–Quellen*, Berlin 2011; *idem*, *Rosenholz. Eine Quellenkritik*, Berlin 2007.

²⁸ Odsyłacz do ww. dokumentu został również ujęty w wydanym przez BStU inwentarzu idealnym informacji wyjściowych HV A: *Verzeichnis der Ausgangsinformationen der HV A des Ministeriums für Staatssicherheit*, Berlin 2011, s. 1127. Niestety, informacje wyjściowe HV A nr 1984/0459 z 17 XII 1984 r. w sprawie stosunków między PRL i RFN, tzw. Aussenpolitische Informationsübersicht (APUE, przegląd informacji dot. polityki zagranicznej), i nr 1984/0044 z 29 X 1984 r. dot. przewidywanych działań federalnego ministra spraw zagranicznych RFN Hansa-Dietricha Genschera podczas planowanej na listopad 1984 r. wizyty w PRL, a także APUE nr 1984/0045 z 5 XI 1984 r. odnoszący się do różnic w poglądach między Janem Pawłem II i kard. Casarolim ws. polityki wschodniej Watykanu, które mogły zawierać istotne informacje nt. sprawy ks. Jerzego Popiełuszki, nie zachowały się do dzisiaj. Zob. *Verzeichnis...*, s. 1128, 1361.

podnieść niektóre wątki, w tym m.in. sprawę ks. Popiełuszki, które miały umożliwić federalnemu ministrowi spraw zagranicznych wycofanie się z przyjazdu do PRL²⁹.

Osobną grupę dokumentów stanowią tygodniowe analizy sytuacji w PRL opracowywane przez ZAIG – naczelną jednostkę analityczną MfS. ZAIG, przygotowując owe raporty, dysponowała zarówno informacjami oficjalnymi, jak i pochodzącymi od wszystkich jednostek Stasi (dok. nr 31, 37, 41, 62). Informacje ZAIG przeznaczone były do użytku kierowniczych organów MfS, SED i pozostałych naczelnich instytucji NRD. Dokumenty zawierają syntetyczny przegląd wydarzeń w oficjalnym ujęciu. Można rzec, że jest to raczej zapis sytuacji w PRL widzianej w NRD niż zestaw informacji czy analiz o ściśle operacyjnym znaczeniu. Raporty te służyły jednak formowaniu opinii w kierowniczych gremiach Niemiec Wschodnich na temat sytuacji w Polsce i podejmowaniu przez nie decyzji.

Źródłami umożliwiającymi – co prawda w dość ograniczonym zakresie – wgląd w sposób, w jaki bezpieka „w wewnętrznym kręgu” przedstawiała opanowanie kryzysu po nagłośnieniu porwania i morderstwa ks. Popiełuszki, są notatki sporządzone przez funkcjonariuszy Hauptabteilung IX MfS (pionu śledczego Stasi³⁰) z konferencji z oficerami pionu śledczego SB, która odbyła się pod koniec lutego 1985 r. w Zielonej Górze (dok. nr 57–61). Funkcjonariusze MSW i SUSW zwięźle omówili wówczas strukturę SUSW, sytuację w Polsce, „osiągnięcia” amnestii 1984 r., a także główne zagadnienia zwalczania opozycji. Skrócowa forma tych notatek utrudnia w pewnym stopniu ich lekturę. Nie są to również dokumenty, które mają ostateczną formę. Chociaż zawierają informacje oficjalne oraz opinie uformowane na użytek „niemieckich towarzyszy”, to z pewnością odzwierciedlają też niektóre elementy przekazane półformalnie – a do takich należą informacje o Grzegorzu Piotrowskim i pozostałych sprawcach mordu. Większą część tych notatek zajmują kwestie związane ze zwalczaniem podziemia solidarnościowego przez SB na drodze prawno-sądowej, jednakowoż sprawa ks. Popiełuszki przewija się w nich w znaczący sposób.

Całość zachowanych i opublikowanych w niniejszej książce dokumentów pochodzących z archiwum MfS, znajdującego się w urzędzie Federalnego Pełnomocnika ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej NRD (obecnie w Stasi-Unterlagen-Archiv – Archiwum Dokumentacji Stasi, będącego oddziałem Archiwum Federalnego), pozwala na stwierdzenie, że Stasi uważnie przyglądała się rozwojowi wydarzeń w PRL i starała się ograniczać ich wpływ na sytuację na obszarze poddanym swojej władzy. Świadczy o tym m.in. stan pogotowia zarządzony przez HA XX/4 i HA VI MfS na przełomie października i listopada 1984 r. Najistotniejsze dla współczesnego czytelnika są relacje dotyczące nielicznych, lecz znaczących wypowiedzi przedstawicieli środowisk kościelnych NRD – zarówno ewangelickich, jak i katolickich. Nie można się oprzeć wrażeniu, że większość osób ze wschodnioniemieckich środowisk kościelnych, które wygłaszały zanotowane przez Stasi

²⁹ Por. E.K. Czaczkowska, T. Wiścicki, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko*, Warszawa 2002, s. 305–306.

³⁰ Na temat zakresu zadań i struktury HA IX MfS zob. *Die Organisationsstruktur des Ministeriums für Staatssicherheit 1989...*, s. 129–133.

opinie na temat ks. Jerzego Popiełuszki, wcześniej niewiele lub zgoła nic o nim nie wiedziała, a samą sprawę mogły one ocenić wyłącznie na podstawie komunikatów o jego uprowadzeniu i zamordowaniu. Przypisać to należy przede wszystkim barierze informacyjnej i propagandowej dzielącej społeczeństwa polskie i wschodnioniemieckie (choć odnotowano również sięgnięcie po wiadomości rozpowszechniane przez media wolnego świata; dok. nr 23).

Dla Stasi jednym z najistotniejszych elementów sprawy ks. Popiełuszki było postępowanie ze wskazanymi publicznie sprawcami porwania i mordu. Ujawnienie, że byli oni oficerami centrali MSW, i postawienie ich przed sądem stanowiło wyłom w praktyce utajniania występków i zbrodni pracowników aparatu bezpieczeństwa. Procesy funkcjonariuszy w Polsce miały miejsce w ograniczonym zakresie jedynie krótko po 1956 r., natomiast w pozostałych państwach bloku wschodniego – właściwie nigdy. MfS bacznie przyglądało się, w jaki sposób władze PRL postanowiły „zarządzać kryzysem” w organach bezpieczeństwa, a przy okazji przenieść jego elementy na resztę aparatu politycznego. Ujawnienie zbrodni oficerów „bratniego organu” było dla funkcjonariuszy Stasi bez precedensu. Można zaryzykować stwierdzenie, że dla wschodnioniemieckiego aparatu represji bardziej interesujący był wpływ sprawy ks. Popiełuszki na wewnętrzne stosunki w MSW niż na sytuację społeczną i polityczną w PRL. Było to o tyle istotne, że MfS szeroko stosowała różnego rodzaju środki i metody dezintegracji (*Zersetzungsmaßnahmen*), czyli *de facto* pozaprawne formy zwalczania przeciwników dyktatury komunistycznej, w wielu przypadkach mające charakter przestępstw kryminalnych³¹. Innym powodem, dla którego sprawa takiego a nie innego obywatela się z oskarżonymi oficerami SB okazała się dla Stasi tak istotna, była dotychczasowa praktyka utajniania postępowań dyscyplinarnych i karnych prowadzonych wobec funkcjonariuszy MfS. Podanie do publicznej wiadomości informacji o aresztowaniu i objęciu śledztwem oficerów „bratniego organu”, a następnie przeprowadzenie ich jawnego procesu, musiało być dla MfS szokiem. Świadectwem tego jest ostatnie źródło publikowane w książce, które jest częścią szerszej dokumentacji zgromadzonej podczas kontroli, jaką MfS przeprowadziło latem 1986 r. w Abteilung XX BV Berlin³² (dok. nr 63). Kontrola została wszczęta po uzyskaniu informacji o kryminalnych działaniach podejmowanych przez dwóch oficerów Abteilung XX/4 BV Berlin (jednostki w stołecznym ogniwie Stasi zajmującej się inwigilacją Kościołów). Prześledzono wówczas m.in. prowadzone w latach osiemdziesiątych przez Abteilung XX/4 czynności dezintegracyjne wobec opozycjonistów związanych z berlińskimi gminami ewangelickimi.

³¹ Działania dezintegracyjne były w praktyce MfS uregulowane wewnętrznymi przepisami. Zob. *Grundsatzdokumente des Ministeriums für Staatssicherheit*, red. R. Engelmann, F. Joestel, Berlin 2004, s. 15–16, 18, a także dok. nr 34 tamże (*Richtlinie Nr. 1/76 zur Entwicklung und Bearbeitung Operativer Vorgänge – OV [Wytoczne nr 1/76 ws. prowadzenia spraw operacyjnego rozpracowania, styczeń 1976]*), pkt 2.6: „Die Anwendung von Maßnahmen der Zersetzung” [Zastosowanie środków dezintegracji], s. 285–288, oraz dok. nr 44 (*Dienstanweisung Nr. 2/85 zur vorbeugenden Verhinderung, Aufdeckung und Bekämpfung politischer Untergrundtätigkeit [Instrukcja nr 2/85 ws. zapobiegawczego udaremniania, wykrywania i zwalczania politycznej działalności podziemnej, 20 II 1985 r.]*), s. 439–440.

³² J. Gieseke, *Die hauptamtlichen Mitarbeiter der Staatssicherheit. Personalstruktur und Lebenswelt 1950–1989/90*, Berlin 2000, s. 451–456.

W rzeczywistości postępowanie funkcjonariuszy miało charakter daleko posuniętych działań przestępczych. W trakcie kontroli sięgnięto po wcześniejsze zaprotokołowane wypowiedzi wyższych oficerów BV Berlin. Wynikało z nich, że byli oni przekonani, iż istniejące przepisy wewnętrzne MfS regulujące zasady i cele prowadzenia czynności dezintegracyjnych poważnie ich ograniczają, tzn. nie pozwalają na skuteczne zwalczanie „politycznej działalności podziemnej” („Politische Untergrundtätigkeit”, PUT). Podanie do publicznej wiadomości informacji o aresztowaniu i osądzeniu morderców ks. Jerzego Popiełuszki zarówno odbiło się na sposobie prowadzenia tych działań, jak i negatywnie wpłynęło na morale oficerów Stasi.

Najwięcej cennych z punktu widzenia polskiego czytelnika informacji przynoszą dokumenty wytworzone przez grupę operacyjną Stasi działającą w Warszawie. Są one istotne dla odtworzenia niektórych kroków podejmowanych przez MSW w pierwszych dniach po porwaniu i podczas pogrzebu kapelana „Solidarności” oraz dla kwestii związanych z organizacją procesu sprawców mordu. Dzięki tym materiałom wiadomo, że wspomniana rozprawa sądowa była pod osobistą kontrolą Czesława Kiszcza. Wypowiedzi jednego z wyższych oficerów MSW wobec przedstawicieli państw bloku wschodniego pozwalają na przypuszczenie, że SB nie ograniczała się tylko do obserwacji procesu, lecz reżyserowała jego przebieg. Inne godne uwagi wnioski można wyciągnąć z wypowiedzi kontaktu OGW określonego pseudonimem „Fred 501” (wysokiego oficera SUSW – prawdopodobnie jednego z zastępców szefa SUSW ds. bezpieczeństwa³³), który odnosi się do porwania i mordu ks. Popiełuszki. Uważa on, że „tego rodzaju akcje bez wiedzy Płatka i Ciastonia nie byłyby możliwe” (dok. nr 51). Co prawda jest to wyłącznie sugestia, aczkolwiek wywodząca się z „wewnętrznego kręgu” SB. Notatki z konferencji Służby Bezpieczeństwa i Stasi w Zielonej Górze ponownie przynoszą wiele informacji z owego „wewnętrznego kręgu” bezpieki, zwłaszcza istotnych w tych fragmentach, które relacjonują stosunek oficerów polskiego aparatu represji do osądzanego Grzegorza Piotrowskiego i jego współników.

Stasi zebrała również wiele informacji odnoszących się nie tyle do samej istoty sprawstwa i okoliczności mordu ks. Popiełuszki, ile raczej do jego odbioru w kręgach establishmentu PRL. Odnotowane przez wschodnioniemiecki aparat represji opinie formułowane przez prominentów, dziennikarzy i dyplomatów PRL ukazują zasięg oddziaływania propagandowego przekazu, a także metody, jakimi reżim Jaruzelskiego posłużył się w celu zdjęcia z siebie odpowiedzialności za zbrodnię. Jak duże znaczenie dla dyktatury komunistycznej w Polsce miał przyjęty ów schemat propagandowy, świadczy wykorzystanie go przez gen. Jaruzelskiego w trakcie rozmów z Hansem-Jochenem Voglem (dok. nr 47).

Dokumenty publikowane w niniejszej książce nie były przed 2009 r. w poważnej części znane polskim badaczom, mimo że informacja o zachowaniu się teczki do-

³³ BSTU, ZA, MfS, HA II/10, 733, Wykaz osób kontaktowych i nieoficjalnych współpracowników Operativgruppe Warschau, stan na dzień 15 XII 1986 r., b.d., k. 30–31.

tyczącej sprawy uprowadzenia i zamordowania ks. Jerzego Popiełuszki w zespole archiwalnym Allgemeine Sachablage, znajdującym się w archiwum Federalnego Pełnomocnika ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej (BStU) (obecnie w Stasi-Unterlagen-Archiv, oddziale Bundesarchiv), była dostępna od czasu opublikowania w 2001 r. inwentarza tego zespołu³⁴. Znaczącego omówienia wspomnianych dokumentów z punktu widzenia relacji między aparatami bezpieczeństwa NRD i PRL podjął się w swojej pracy Tytus Jaskułowski³⁵. Niektóre z nich zostały opublikowane w 2009 r. w formie kopii (wraz z polskim przekładem) przez Piotra Litkę³⁶. Ze względu na wymogi warsztatowe niniejszego wydania zdecydowano się na ich ponowne zamieszczenie, a jednocześnie na pominięcie ogłoszonych przez P. Litkę dokumentów niewytworzonych w MfS lub nie dotyczących bezpośrednio tematu publikacji, tj. depeszy AFP z grudnia 1983 r., raportu HA XX z konsultacji z Departamentem IV MSW w dniu 16 października 1984 r. na temat wizyty kard. Józefa Glempa w Berlinie Wschodnim w dniach 22–24 października 1984 r. (w których to konsultacjach brał udział kpt. Piotrowski), relacji Gottfrieda Paulsena z zachodniobерlińskiego radia Sender Freies Berlin z otwarcia procesu Piotrowskiego i współsprawców oraz przygotowanej przez ZAIG MfS oceny sytuacji w PRL z 20 maja 1985 r., w której wzmiankowano ustąpienie Mirosława Milewskiego z Biura Politycznego Komitetu Centralnego PZPR³⁷. Publikacja P. Litki zbiegła się w czasie z kwerendą prowadzoną przeze mnie i Wojciecha Sawickiego w archiwum BStU i przygotowaniami do wydania uzyskanych tam kopii materiałów. Dokumenty dotyczące kontroli MfS w Abteilung XX/4 BV Berlin były znane – ze względu na informacje o przestępczych działaniach Stasi wobec Rainera Eppelmanna i Ralfa Hirscha – już w 1990 r.³⁸, fragment o wpływie mordu ks. Popiełuszki na postępowanie podczas działań dezintegracyjnych Stasi cytował Jens Gieseke³⁹. Niektóre (niekoniecznie bezpośrednio dotyczące kwestii porwania i mordu ks. Popiełuszki) dokumenty odnoszące się do wizyty kard. Glempa w Berlinie Wschodnim omówił Burkhard Olschowsky w swojej pracy na temat relacji PRL i NRD w latach osiemdzie-

³⁴ Findbuch zum „Archivbestand 2: Allgemeine Sachablage”..., s. 198. Zob. np. W. Maszewski, *Zabójstwo Księdza Jerzego w aktach Stasi*, „Nasz Dziennik”, 5–6 VI 2010. Autor przywołanego artykułu odwołuje się wyłącznie do opisanego przez J. Giesekego wpływu sprawy morderstwa ks. Popiełuszki na praktyki Stasi oraz domniemywa istnienie „teczki ks. Jerzego” prowadzonej przez Stasi.

³⁵ T. Jaskułowski, *Przyjaźń, której nie było*..., s. 151–152, 292, 299–301, 304, 429, 431.

³⁶ P. Litka, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko. Dni, które wstrząsnęły Polską. Nieznane materiały STASI*, Kraków 2009. Opublikowane tam w całości lub we fragmentach dokumenty znalazły się w niniejszym zbiorze pod numerami: 1 (dok. nr 3 u P. Litki, s. 202–203), 3 (dok. nr 4, s. 204–205), 13 (dok. nr 5, s. 206–207), 31 (dok. nr 6, s. 208–209), 37 (dok. nr 8, s. 212–213), 36 (dok. nr 9, s. 214–215), 60 (dok. nr 12, s. 220–223), 58 (dok. nr 11, s. 218–219); pod nr. 33 opublikowano tu rosyjski oryginał i przekład depeszy Czesława Kiszczaka do Ericha Mielkego. Tłumaczenie z języka rosyjskiego na niemiecki wspomnianej depeszy sporządzone w MfS oraz kolejny przekład – z języka niemieckiego na polski – P. Litka zamieścił pod nr. 7 (s. 210–211).

³⁷ P. Litka, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko*..., dok. nr 1 (s. 196–197), 2 (s. 198–201), 10 (s. 216–217) i 13 (s. 224–225).

³⁸ Por. Ehrlich, *treu, zuverlässig*, „Der Spiegel” 1990, nr 50; G. Latsch, *Furchtbar schief gelaufen*, „Der Spiegel” 1999, nr 47.

³⁹ J. Gieseke, *Die hauptamtlichen Mitarbeiter*..., s. 454.

siątych (w której sprawa ta zajmuje istotne miejsce)⁴⁰. Wstępna wersja niniejszej noty edytorskiej została udostępniona nieodżałowanej pamięci Christianowi Domnitzowi na użytek jego pracy o grupach operacyjnych Stasi w krajach bloku sowieckiego⁴¹.

Przeglądu przygotowanych przez BStU na wniosek Instytutu Pamięci Narodowej ponad 1000 stron dokumentów dotyczących zarówno sprawy ks. Jerzego Popiełuszki, jak i Operativgruppe Warschau, a także ogólnie działalności polskiego Kościoła rzymskokatolickiego, dokonali na przełomie 2009 i 2010 r. piszący te słowa oraz Wojciech Sawicki, wówczas zastępca dyrektora Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN. Wybór i opracowanie materiałów do publikacji jest mojego autorstwa. Wstępnego tłumaczenia znacznej części dokumentów dokonała firma „Idea” (z siedzibą w Poznaniu). Przekład ten następnie poddano gruntownej rewizji ze względu na stosowanie przez wytwórcę dokumentów specyficznego języka Stasi, przy czym większa część tekstów faktycznie została przełożona przeze mnie ponownie.

Dokumenty najczęściej podano do publikacji w całości. Zaznaczone opuszczenia dotyczą dużych fragmentów tekstu, które nie odnoszą się do sprawy porwania i zabójstwa ks. Popiełuszki (wyłącznie chodzi o analizy ZAIG), bądź wynikają z nieczytelności fragmentów tekstu, zanonimizowania niektórych nazwisk przez BStU, względnie stanu zachowania dokumentów (dotyczy to zwłaszcza rękopisów oraz szyfrogramów Abteilung XX MfS, zachowanych w postaci wycinków). W przekładach źródeł na język polski poprawiono ortografię i interpunkcję tekstu. Niekiedy – przede wszystkim w dokumentach ze wspomnianej już konferencji z oficerami pionu śledczego SB w Zielonej Górze w 1985 r. – skorygowano także nieco ich układ, aby był bardziej przejrzysty dla odbiorcy. Anonimizacje części tekstu zostały dokonane przez BStU i dotyczą nazwisk osób, które wg zapisów niemieckiego prawa nie były funkcjonariuszami MfS lub postaciami historycznymi, względnie publicznymi.

Publikacja przeznaczona jest zasadniczo dla polskiego czytelnika. Z tego powodu obok dokumentów w oryginale podano także ich przekłady na język polski. Wszystkie przypisy rzeczowe zostały sformułowane wyłącznie po polsku i umieszczono je pod przekładami. Przypisami w postaci odsyłaczy do biogramów opatrzone przede wszystkim występujące w tekście wzmianki o funkcjonariuszach MSW i MfS, postaciach życia państwowego NRD i PRL, przy czym przyjęto zasadę, że nie powtarza się biogramów z wcześniejszych tomów serii wydawniczej pt. „Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki”. Wszystkie biogramy zostały zamieszczone w aneksie w układzie alfabetycznym. Ze względu na okoliczność, iż zdecydowana większość terminów odnoszących się do niemieckich instytucji nie ma swoich przyjętych powszechnie odpowiedników polskich, utrzymano stosowanie w regestach i aparacie nazw oryginału. I tak konsekwentnie stosuje się nazwy i skróty niemieckie, np. MfS, IM, BV, HA, HV A itd. Format zapisu dat w dokumentach oryginalnych pozostawio-

⁴⁰ B. Olschowsky, *Einvernehmen und Konflikt. Das Verhältnis zwischen der DDR und der Volksrepublik Polen 1980–1989*, Osnabrück 2005, s. 266–267. Zob. też *ibidem*, s. 23–24, 198–199, 288, 290, 299–300, 304, 326–327, 357–360, 365.

⁴¹ Ch. Domnitz, *Kooperation und Kontrolle...*, s. 194.

no w pierwotnej formie, w tekście przekładu został on zaś dostosowany do polskiej praktyki edytorskiej.

W 2021 r. urząd Federalnego Pełnomocnika ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej (BStU) uległ rozwiązaniu, a zarządzane przezeń archiwum stało się częścią Archiwum Federalnego (Bundesarchiv), utrzymując wszelako – jako Stasi-Unterlagen-Archiv – swoje działanie i funkcje. Z tego powodu struktura przywoływanych sygnatur archiwalnych pozostaje bez zmian.

Chciałbym serdecznie podziękować wszystkim osobom, bez których pomocy nie byłoby możliwe zbadanie i opracowanie tych dokumentów. Najwięcej zawdzięczam dr Hannie Labrenz-Weiß, wówczas pracownikowi naukowemu BStU. Zaznaczyć należy również życzliwą współpracę kierownictwa ówczesnego Abteilung Auskunft/Verwendung von Unterlagen BStU oraz pomoc jego pracownika – Carstena Repkego. Wspomnieć tu trzeba także Wojciecha Sawickiego, którego towarzystwo i merytoryczne uwagi podczas kwerendy w BStU okazały się niezwykle cenne.

Franciszek Dąbrowski

DOKUMENTY

Nr 1

1984 październik 23, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi uprowadzenia ks. Jerzego Popiełuszki

Berlin, 23 października 1984 r.^a

Ścisłe tajne!

Grupa Operacyjna Warszawa przekazała następującą informację:

Nieoficjalnie z MSW PRL dowiedziano się o treści informacji, która została opracowana przez MSW PRL dla kierownictwa partii nt. uprowadzenia warszawskiego księdza Popiełuszki.

W informacji tej ujęto m.in.:

– Z zeznań kierowcy Popiełuszki, Waldemara Chrostowskiego, i przeprowadzonego dotąd przez prokuraturę w Toruniu śledztwa wynika następujący obraz wydarzeń:

19 X 1984 r. ksiądz P[opiełuszko] wziął udział w nabożeństwie w jednym z kościołów w Bydgoszczy. Około godziny 21.20 wyjechał swoim samochodem osobowym marki Volkswagen, kierowanym przez kierowcę Chrostowskiego, pracownika Centrali Produktów Naftowych w Warszawie, w kierunku Warszawy.

W pobliżu miejscowości Przysiek samochód został zatrzymany przez umundurowanego milicjanta drogowego, któremu towarzyszyło 2 cywilów. Podczas rzekomej kontroli trzeźwości kierowcę przesadzono do innego samochodu osobowego i skuto kajdankami. Miał on wrażenie, że ksiądz P[opiełuszko] został załadowany do bagażnika tego samego pojazdu.

Kierowcy udało się wyskoczyć z wozu podczas jazdy i uciec do Wojewódzkiego Ośrodka Postępu Rolniczego w Przysieku, gdzie udzielono mu pomocy medycznej. Stamtąd udał się on do Torunia, gdzie poinformował o sytuacji księdza J[ózefa] Nowakowskiego. Ten przekazał tę informację biskupowi Romaniukowi z Warszawy oraz księdzu Kozakowskiemu¹ z Sekretariatu Episkopatu Kościoła katolickiego w Polsce.

Nowakowski ocenił ten wypadek jako rezultat działalności „tajnej grupy z Torunia, która chce zastraszyć, zdenerwować i uprowadza przypadkowe osoby. Tego rodzaju fakty były już w Toruniu znane”.

Z Sekretariatu Episkopatu przekazano tę informację bezpośrednio kardynałowi Głempowi, który 20 X 1984 r. przebywał w Koszalinie. Informacja przekazana Głempowi miała następujące brzmienie:

^a Dokument został poprzedzony kartą z opatrzoną nieczytelnym podpisem dekretacją: **Gen[osse] Oberst Kempe**. Mit Bitte um Kenntnissnahme. Brückner, Oberst (Tow. pułkownik Kempe – z prośbą o zapoznanie się. Brückner, pułkownik). BStU, MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88, s. 4.

¹ Prawdopodobnie ks. Andrzej Kozakowski, wyświęcony w 1971 r. Por. https://archidiecezja.pl/kuria_ksiezza/ks-andrzej-kozakowski/ (dostęp 23 XII 2022 r.).

„19 X 1984 r. miał miejsce koło Torunia sfingowany napad na księdza Popiełuszkę. Trzej mężczyźni ubrani w mundury milicji zatrzymali samochód P[opiełuszki], ksiądz wraz ze swoim kierowcą zostali zabrani następnie do innego pojazdu. Kierowcy powiodła się ucieczka. Poszukiwania księdza Popiełuszki trwają. W tej sprawie Sekretariat Episkopatu i MSW są w kontakcie”.

– Już 20 X 1984 r. o godz. 21.10 zgłosiła się telefonicznie do Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Toruniu osoba płci męskiej, podająca się za przedstawiciela telewizji amerykańskiej, i prosiła o bliższe informacje dotyczące uprowadzenia Popiełuszki. Dowiadywał się on o miejsce pobytu kierowcy, by móc przeprowadzić z nim wywiad. (Publiczna informacja o uprowadzeniu ukazała się dopiero w godzinach wieczornych 21 X 1984 r. w centralnej telewizji PRL).

Ponadto stwierdzono, że również ksiądz Nowakowski był indagowany przez osoby podające się za współpracowników zachodnich agencji prasowych.

– Kierowca Chrostowski znajduje się obecnie pod opieką lekarską w poliklinice Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Toruniu.

W MSW PRL powołano w celu wyjaśnienia tej sprawy komisję śledczą, którą kierują gen. brygady Płatek, dyrektor Departamentu IV (Kościół), i płk Pudysz, kierownik Biura Śledczego.

TEKST ORYGINAŁU

Berlin, 23. Oktober 1984^a

Streng geheim!

Die Operativgruppe Warschau übermittelte folgende Information:

Inoffiziell wurde aus dem MdI der VR Polen der Inhalt der Information bekannt, die vom MdI der VR Polen für die Parteiführung zur Entführung des Warschauer Pfarrers Popieluszko erarbeitet wurde.

In dieser Information wird u.a. ausgeführt:

– Nach den Aussagen des Fahrers von Popieluszko, Waldemar Chrostowski^b, und den Untersuchungen, die bisher von der Staatsanwalt in Torun geführt wurden, ergibt sich folgendes Bild der Ereignisse:

Am 19.10.1984 nahm der Pfarrer P[opieluszko] an einem Gottesdienst in einer Kirche in Bydgoszcz teil. Gegen 21.20 Uhr fuhr er mit seinem Pkw vom Typ „Volks-wagen“, der von dem Fahrer Chrostowski^b, Mitarbeiter des Zentralen Betriebes zur Kraftstoffversorgung in Warschau, gesteuert wurde, in Richtung Warschau.

Bei der Ortschaft Przysiek wurde der Wagen von einem uniformierten Verkehrspolizisten, der von 2 Zivilisten begleitet wurde, angehalten. Während einer vorgeblichen Alkoholkontrolle wurde der Fahrer in einen anderen Pkw gesetzt und mit Handschellen gefesselt. Er hatte den Eindruck, dass Pfarrer P[opieluszko] in den Kofferraum des gleichen Fahrzeuges geladen wurde.

Dem Fahrer gelang es, während der Fahrt aus dem Wagen zu springen und sich in das Wojewodschaftszentrum für landwirtschaftlichen Fortschritt in Przysiek zu retten, wo er medizinisch versorgt wurde. Von dort begab er sich nach Torun, wo er den Priester J[ózef] Nowakowski von der Sachlage informierte. Dieser übergab diese Information an Bischof Romaniuk in Warschau sowie an Priester Kozakowski vom Sekretariat des Episkopats der katholischen Kirche Polens.

Nowakowski wertete den Vorfall als Ergebnis der Tätigkeit einer „Geheimen Gruppe aus Torun, die Angst machen will, aufregt und zufällige Personen entführt. Derartige Fakten wurden bereits in Torun bekannt.“

Vom Sekretariat des Episkopats wurde diese Information unmittelbar an Kardinal Glemp weitergeleitet, der sich am 20.10.1984 in Koszalin aufhielt. Die Glemp übergebene Information hatte folgenden Wortlaut:

„Am 19.10.1984 erfolgte bei Torun ein fingierter Überfall auf den Pfarrer Popieluszko. Drei in Uniformen der Miliz bekleidete Männer stoppten das Kfz. von P[opieluszko], danach wurde der Pfarrer mit seinem Kraftfahrer in ein anderes Fahr-

^a *Dokument został poprzedzony kartą z opatrzoną nieczytelnym podpisem dekreacją: Gen[osse] Oberst Kempe. Mit Bitte um Kenntnisnahme. Brückner, Oberst (Tow. pułkownik Kempe – z prośbą o zapoznanie się. Brückner, pułkownik). BStU, MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88, s. 4.*

^b *W oryginale: Chrostowski.*

zeug gebracht. Dem Kraftfahrer gelang die Flucht. Die Suche nach Pfarrer Popieluszko dauert an. In dieser Angelegenheit besteht Kontakt zwischen dem Sekretariat des Episkopats und dem MdI.“

– Bereits am 20.10.1984 meldete sich um 21.10 Uhr im Wojewodschaftsamt für Innere Angelegenheiten in Torun telefonisch eine männliche Person, die sich als Vertreter des amerikanischen Fernsehens ausgab, und bat um nähere Informationen bezüglich der Entführung von Popieluszko. Er erkundigte sich auch nach dem Aufenthaltsort des Kraftfahrers, um mit ihm ein Interview durchführen zu können. (Die öffentliche Information über die Entführung erfolgte erstmals in den Abendstunden des 21.10.1984 im zentralen Fernsehen der VR Polen).

Darüber hinaus wurde festgestellt, dass auch der Pfarrer Nowakowski von Personen angesprochen wird, die sich als Mitarbeiter westlichen Presseagenturen ausgeben.

– Der Kraftfahrer Chrostowski^b befindet sich gegenwärtig in der Poliklinik des Wojewodschaftsamtes für Innere Angelegenheiten in Torun in ärztlicher Obhut.

Im MdI der VR Polen wurde zur Klärung dieser Angelegenheit eine Untersuchungskommission gebildet, die von Brigadegeneral Platek, Direktor des Departements IV (Kirche), und Oberst Pudysz, Leiter des Untersuchungsbüros, geleitet wird.

Źródło: BStU, MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88, k. 5–6, mps.

1984 październik 23, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi osoby i działalności ks. Jerzego Popiełuszki

Berlin, 23 października 1984 r.

Ścisłe tajne!

Grupa Operacyjna Warszawa przekazała następujące wyciągi z informacji dziennej MSW PRL z 22 X 1984 r. na temat uprowadzenia warszawskiego księdza Popiełuszki Jerzego:

– Ksiądz P[opiełuszko] urodził się w roku 1947 i został w 1972 r. wyświęcony na księdza. Ostatnio działał w urzędzie parafialnym kościoła [pw. św.] Stanisława Kostki w Warszawie. P[opiełuszko] jest byłym kapłanem „Solidarności” Huty Warszawa. Jako taki utrzymuje ścisłe kontakty z szefem tej komórki „Solidarności” Sewerynem Jaworskim. Od 13 XII 1981 r. jest on aktywnym organizatorem antysocjalistycznych manifestacji. Wykorzystuje święta religijne jako platformę dla antypaństwowych działań politycznych. W związku z tym wszczęto przeciwko niemu śledztwo, które jednakże zostało umorzone na mocy amnestii. Utrzymuje systematyczne kontakty z niemal wszystkimi ekstremistycznymi działaczami byłej „Solidarności”. W ostatnim czasie odgrywał istotną rolę w integracji księży znanych w całej Polsce z powodu ich wrogich postaw. W tym celu P[opiełuszko] udawał się w sierpniu i październiku 1984 r. wielokrotnie do Częstochowy, Gdańska, Krakowa, Bytomia i Gliwic.

TEKST ORYGINAŁU

Berlin, 23. Oktober 1984

Streng geheim!

Die Operativgruppe Warschau übermittelte folgende Auszüge aus der Tagesinformation des MdI der VR Polen vom 22.10.1984 zur Entführung des Warschauer Pfarrers Popieluszko, Jerzy:

– Pfarrer P[opieluszko] wurde 1947 geboren und 1972 zum Priester geweiht. Er war zuletzt im Pfarramt der Kirche St. Kostka in Warschau tätig. P[opieluszko] ist der ehemalige Kaplan der „Solidarnosc“ der Hütte Warschau. Als solcher unterhält er enge Verbindungen zum Leiter dieser „Solidarnosc“-Organisation Seweryn Jaworski. Seit dem 13.12.1981 tritt er als aktiver Organisator von antisozialistischen Manifestationen in Erscheinung. Er nutzt religiöse Feiern als Plattform für antistaatliche politische Aktivitäten. Im Zusammenhang damit wurde gegen ihn ein Ermittlungsverfahren eingeleitet, aufgrund der Amnestie aber wieder eingestellt. Er unterhält systematische Kontakte zu fast allen extremen Funktionären der ehemaligen „Solidarnosc“. In letzter Zeit spielte er eine wesentliche Rolle bei der Integration von Priestern, die wegen ihrer feindlichen Haltung in ganz Polen bekannt sind. Zu diesem Zweck begab sich P[opieluszko] im August und Oktober 1984 mehrmals nach Czestochowa, Gdansk, Krakow, Bytom und Gliwice.

Źródło: BStU, MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88, k. 7, mps.

1984 październik 26, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi uprowadzenia ks. Jerzego Popiełuszki i sytuacji w Polsce

Berlin, 26 października 1984 r.

Ścisłe tajne!

Z wiarygodnego źródła w MSW PRL Grupa Operacyjna Warszawa dowiedziała się w sprawie uprowadzenia warszawskiego księdza Popiełuszki:

Od 25 X 1984 r. nie ma wątpliwości, że księdza uprowadził pracownik organów bezpieczeństwa PRL kapitan Grzegorz Piotrowski, ostatnie stanowisko służbowe – naczelnik wydziału w Departamencie IV (episkopat Kościoła katolickiego w Polsce).

Piotrowski przyznał się do tego czynu 25 X [1984 r.], po tym, jak jego żona sama odwołała jego alibi ([przedtem] zeznawała, że jej mąż w czasie popełnienia czynu był w domu).

W ciągu 25 X 1984 r. kontynuowano badania kryminalistyczno-techniczne pojazdu, przy pomocy którego dokonano czynu i który został zidentyfikowany przez kierowcę Popiełuszki, i uzyskano jednoznaczny dowód, że ksiądz znajdował się w bagażniku pojazdu służbowego Piotrowskiego.

Udało się również wykazać fałszerstwa wpisów Piotrowskiego w jego książce przejazdów.

Piotrowski pozostawał podczas dotychczasowych przesłuchań przy wersji, że miał działać bez polecenia. Pracownicy MSW PRL na kierowniczych stanowiskach wypowiadali się pomiędzy sobą, że nie można wykluczyć współpracy z opozycją lub zagranicznymi służbami na terytorium PRL.

Miejsce przebywania Popiełuszki nie jest jeszcze znane. Jego poszukiwania są kontynuowane. Źródło obawia się, że Popiełuszko już nie żyje.

O Piotrowskim wiadomo, że ma on około 30 lat i pracuje od 9 lat w MSW PRL.

W godzinach południowych 25 X 1984 r. doszło do spotkania towarzysza Kiszczaka z zastępcą sekretarza episkopatu Kościoła katolickiego w Polsce Bronisławem Dąbrowskim i biskupem, któremu podlega kościół [pw. św.] Stanisława Kostki w Warszawie.

W rozmowie tej towarzysz Kiszczak obiecał szybkie i dokładne wyjaśnienie tego wypadku do końca. Wskazał on, że z dotychczasowego śledztwa wynikły ślady prowadzące do MSW. W związku z tym zażądał on od Kościoła, by wezwał on do [zachowania] spokoju i porządku oraz uspokoił podziemie. Dąbrowski wyraził zgodę, podkreślił jednak brak wpływu Kościoła na podziemie.

Również 25 X 1984 r. miały miejsce konsultacje między towarzyszem Jaruzelskim i towarzyszem Kiszczakiem. W rezultacie tych konsultacji stwierdzono, że w celu zapobieżenia fali strajków zapowiedzianej na 29 X 1984 r. śledztwo należy

konsekwentnie kontynuować, nie powinno się dopuszczać do jakichkolwiek zatajeń czegokolwiek i ma dokonać się otwarte przedstawienie faktów i rezultatów śledztwa.

Pracownicy Ambasady USA w Warszawie wzmogli w tych dniach swoje kontakty z przedstawicielami episkopatu, przede wszystkim w Warszawie i Katowicach. I tak przekazali oni w osobie III sekretarza ambasady [Jeffreya Louisa] Goldsteina¹ kościołowi [pw. św.] Stanisława Kostki m.in. przejętą z „Głosu Ameryki” deklarację rzecznika prasowego Sekretariatu Stanu USA z 23 X 1984 r.

W dniu 26 X 1984 r. rozpoczyna się zgodnie z planem [XVII] Plenum KC PZPR poświęcone problemom umocnienia państwa i rozwojowi demokracji socjalistycznej. Oczekiwana jest informacja ministra spraw wewnętrznych w sprawie Popiełuszki.

W ciągu 25 X 1984 r. sytuacja w Warszawie dalej się zaostrzyła. Akcje ulotkowe miały miejsce na terenie całego miasta, a nabożeństwa były wykorzystywane przez siły radykalne do ekstremalnie wrogich akcji. Wśród pracowników MSW PRL zauważalny jest silny niepokój o rozwój sytuacji.

W audycjach dziennika centralnej telewizji polskiej wieczorem 25 X 1984 r. rozpowszechniono dwa oświadczenia dotyczące uprowadzenia Popiełuszki.

Oświadczenie MSW PRL, w którym poinformowano, że trzech porywaczy zostali aresztowani, zostało wydane bez podawania danych tych osób. Ponadto poinformowano, że dla dobra śledztwa w ciągu najbliższych 2 do 3 dni nie będą ukazywać się kolejne informacje o wynikach dochodzenia.

Oświadczenie prymasa Kościoła katolickiego w Polsce kardynała Glempa, w którym wyraża on nadzieję, że Popiełuszko wciąż żyje i wkrótce zostanie odnaleziony. Jednocześnie wezwał on wszystkich wiernych do zachowania rozwagi.

¹ Na temat Jeffreya Louisa Goldsteina zob. AIPN, 003090/231.

TEKST ORYGINAŁU

Berlin, 26. Oktober 1984

Streng geheim!

Durch eine zuverlässige Quelle aus dem MdI der VR Polen wurde der Operativgruppe Warschau zur Entführung des Warschauer Priesters Popieluszek bekannt:

Seit dem 25.10.1984 steht einwandfrei fest, dass der Mitarbeiter des Sicherheitsorgans der VR Polen Hauptmann Grzegorz Piotrowski, letzte Dienststellung Abteilungsleiter im Departement IV (Episkopat der katholischen Kirche Polens), den Priester entführt hat.

Piotrowski hat die Tat am 25.10 gestanden, nachdem seine Ehefrau ihr Alibi für ihn (Sie hatte angegeben, ihr Mann wäre zur Tatzeit zu Hause gewesen) von sich aus widerrufen hatte.

Im Verlauf des 25.10.1984 wurden die kriminaltechnischen Untersuchungen des Tatfahrzeuges, das durch den Fahrer von Popieluszek identifiziert wurde, fortgesetzt und erbrachten den eindeutigen Beweis, daß sich der Priester im Kofferraum des Dienstfahrzeuges von Piotrowski aufgehalten hat.

Die Fälschung der Eintragungen von Piotrowski in seinem Fahrtenbuch konnten ebenfalls nachgewiesen werden.

Piotrowski blieb in den bisherigen Vernehmungen bei der Darstellung, ohne Auftrag gehandelt zu haben. Intern wurde dazu von leitenden Mitarbeitern des MdI der VR Polen geäußert, dass eine Zusammenarbeit mit Opposition oder ausländischen Diensten auf dem Territorium der VR Polen nicht ausgeschlossen werden kann.

Der Verbleib von Popieluszek ist noch nicht bekannt. Die Suche nach ihm wird fortgesetzt. Die Quelle befürchtet, daß Popieluszek nicht mehr lebt.

Zu Piotrowski wurde bekannt, daß er etwa 30 Jahre alt ist und seit 9 Jahren im MdI der VR Polen arbeitet.

In den Mittagstunden des 25.10.1984 kam es zu einem Treffen von Genossen Kiszczak mit dem Stellvertreter des Sekretärs des Episkopats der katholischen Kirche Polens, Bronislaw Dabrowski und dem Bischof, dem die Kirche St. Kostka in Warschau untersteht.

In dem Gespräch gab Genosse Kiszczak das Versprechen, den Fall schnell und gründlich bis zu Ende aufzuklären. Er gab den Hinweis, daß sich aus dem bisherigen Untersuchungen Spuren ergeben, die ins MdI führen. Er stellte in diesem Zusammenhang die Forderung an die Kirche, zu Ruhe und Ordnung aufzurufen sowie den Untergrund zu beschwichtigen. Dabrowski stimmte zu, betonte aber den mangelnden Einfluß der Kirche auf den Untergrund.

Ebenfalls am 25.10.1984 fand eine Konsultation zwischen Genossen Jaruzelski und Genossen Kiszczak statt. Im Ergebnis dieser Konsultation wurde festgelegt, daß zur Abwendung der für den 29.10.1984 angekündigten Streikwelle die Untersuchungen konsequent weiterzuführen, keine Verschleierungen zugelassen werden

dürfen und eine offene Darstellung der Fakten und Untersuchungsergebnisse zu erfolgen hat.

Die Mitarbeiter der USA-Botschaft in Warschau verstärken in diesen Tagen ihre Kontakte zu Vertretern des Episkopats vor allem in Warschau und Katowice. So übergaben sie unter anderem eine von der „Stimme Amerikas“ übernommene Erklärung des Pressesprechers des Außenministers der USA vom 23.10.1984 durch den 3. Sekretär der Botschaft Goldstein an die Kirche St. Kostka.

Am 26.10.1984 beginnt wie vorgesehen die Plenartagung des ZK der PVAP zu Problem der Stärkung des Staates und der Entwicklung der sozialistischen Demokratie. Man erwartet eine Information des Innenministers zum Fall Popieluszko.

Im Verlauf des 25.10.1984 spitzte sich die Situation in Warschau weiter zu. Flugblattaktionen traten im gesamten Stadtgebiet auf und Gottesdienste wurden durch radikale Kräfte zu extrem feindlichen Aktionen genutzt. Bei den Mitarbeitern im MdI der VR Polen macht sich starke Besorgnis über die Entwicklung der Lage bemerkbar.

In den Nachrichtsendungen des zentralen polnischen Fernsehens am Abend des 25.10.1984 wurden zwei Erklärungen zur Entführung von Popieluszko veröffentlicht.

Eine Erklärung des MdI der VR Polen, in der mitgeteilt wird, daß die 3 Entführer verhaftet wurden, ohne daß Angaben zu den Personen gemacht wurden. Darüber hinaus wurde mitgeteilt, daß im Interesse der Untersuchungen in den nächsten zwei bis drei Tagen keine weiteren Veröffentlichungen von Untersuchungsergebnissen erfolgen werden.

Eine Erklärung des Primas der katholischen Kirche Polens Kardinal Glemp, in der er seine Hoffnung zum Ausdruck bringt, daß Popieluszko^a noch am Leben ist und bald gefunden wird. Gleichzeitig ruft er damit alle Gläubigen zur Besonnenheit auf.

Źródło: BStU, MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88, k. 8–10, mps.

^a *W oryginalne: Popielusczko.*

1984 październik 26, [Berlin] – Doniesienie IM ps. „Bernd Senger” na temat opinii panujących wśród polskich dziennikarzy i pracowników Ambasady PRL w Berlinie Wschodnim dotyczących sprawy porwania ks. Jerzego Popiełuszki

Informacja operacyjna nr 902/84
Doniesienie IM

26 X [19]84 r.

Treść rozmów z polskimi kolegami dziennikarzami i pracownikami ambasady w ostatnich dniach była naznaczona przez „rzekome” porwanie księdza Popiełuszki „przez organy bezpieczeństwa państwa polskiego” (wg pierwszych komentarzy polskiego podziemia i prasy zachodniej). W wypowiedziach polskich kolegów na temat wypadku w Toruniu były ogólnie zauważalne niepokój, troska i otucha. Sprawa była przez wszystkich uznawana za prowokację przeciwko staraniom PZPR o porozumienie, „obojętnie, kto to zorganizował, podziemie »Solidarności« czy ekstremiści partii lub sił bezpieczeństwa!” [...]^a.

Za prowokacją przemawia okoliczność, iż „rzekome” porwanie (naoczni świadkowie, jak stwierdził rzecznik prasowy rządu Urban w Polskim Radio, mieli widzieć Popiełuszkę na wolności już po zgłoszeniu porwania) miało miejsce w „przeddzień” posiedzenia Biura Politycznego przed XVII Plenum, [które] miało zajmować się zagadnieniami umocnienia państwa, rozwoju demokracji oraz dyscypliny i porządku w Polsce od 1981 r. Chciano więc wykorzystać akcję, by wywołać nowe niepokoje wśród ludności. Kto jednak mógłby [w kraju] podejmować takie starania? To jest [b] socjalistycznej Polski Ludowej, obojętnie jakiej postawy”, [b] wyrazili się niemal wszyscy na różne sposoby.

Nie użyto właśnie w tym celu jakiegokolwiek człowieka Kościoła, lecz celowo Popiełuszki. Jest on warszawskim mentorem sił kontrrewolucyjnych „Solidarności” z kół kościelnych. Jego kościół i jego parafia znajdują się bezpośrednio przy [warszawskich zakładach] „Ursus” [b], po Stoczni Gdańskiej drugiej pod względem ważności centrali „Solidarności” w całej Polsce od 1980 r. Aż do ostatniego dnia wspierał on wciąż wrogie państwu i partii akcje i demonstracje, zaledwie 8 dni przed „porwaniem” odprawiał on w swoim kościele nabożeństwa za tak zwaną wolność Polski i ponowną legalizację „Solidarności”. Gdy miały miejsce w Polsce wywrotowe akcje, strajki itp., brały one zwykle najczęściej początek z tego kościoła przy „Ursusie” i od księdza Popiełuszki. On należy, według oceny Urzędu ds. Wyznań PRL, do radykalnego, wojującego i antysocjalistycznego skrzydła polskiego Kościoła – „ma jednak niestety bardzo licznych stronników”.

^a Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

^b Fragment nieczytelny.

[...] ^a zwrócił mi uwagę na to, że polski dziennik partyjny „Trybuna Ludu” w zeszłym tygodniu doniósł o aresztowaniu gdańskiego funkcjonariusza bezpieczeństwa, który przez wiele lat pracował dla polskiego podziemia przeciwko partii i państwu. „Tak mogło tym razem być, skoro Warszawa oficjalnie ogłosiła, że funkcjonariusz bezpieczeństwa również w Warszawie był zamieszany w sprawę i jego samochód służbowy był nielegalnie wykorzystany do dokonania przestępstwa w Toruniu”. Kto konkretnie stoi za tą sprawą, nie potrafił powiedzieć żaden z moich informatorów. Najliczniejsi podejrzewają „Solidarność” i sądzą nawet, że Popiełuszko współdziałał w „porwaniu” – „niedługo [b], w końcu listopada [również] konferencja krajowa związków zawodowych w kraju – i Popiełuszko nie cofnął się przed czymś, co partii i państwu mogło zaszkodzić, lub tym razem sam padł ofiarą swoich wywrotowych idei”, jak powiedział mi [...] ^a z Interpressu. W każdym razie jest to bardzo groźna dla naszego kraju prowokacja, która Wam tutaj wcale dobrze nie [b] wyjdzie.

Bernd Senger¹

Rozdzielnik

1 x z[astęp]ca ds. operacyjnych

1 x HA II/AG4

1 x AKG

1 x Abt. II/8

1 x Abt. II/A7

¹ Tożsamości źródła „Bernd Senger” nie udało się ustalić.

TEKST ORYGINAŁU

Operativinformation Nr. 902/84 IM-Bericht

26 X [19]84

Die Gespräche in den letzten Tagen mit polnischen Pressekollegen und Mitarbeiter der Botschaft wurden vom Inhalt der von der „angeblichen“ Entführung Pfarrer Popieluszko „durch Sicherheitsorgane des poln. Staates“ (so die [er]sten Kommentare des poln. Untergrunds und der Westpresse) geprägt. Allgemein waren bei den Äußerungen der poln. Kollegen zu dem Vorfall in Toruń Beunruhigung, Sorge und Mut zu bemerken. Die Angelegenheit wird von allen als eine Provokation gegen die Verständigungsbemühungen der PVAP gesehen, „egal wer das jetzt organisiert hat, der »Solidarnosz«-Untergrund oder Extremisten der Partei oder der Sicherheitskräfte!“ [...] ^a.

Für eine Provokation spricht die Tatsache, daß die „angebliche“ Entführung (Augenzeugen, so Regierungssprecher Urban im poln. Rundfunk, wollen ja Popieluszko noch nach der Entführung[s]meldung frei gesehen haben) am „Vorabend“ der Politbüro-Sitzung zum 17. Plenum sollen nämlich Fragen der Festigung des Staates, Entwicklung der Demokratie, der Gesetzlichkeit und der Disziplin und Ordnung in Polen seit 1981 behandelt werden. Dann wollte man eine Aktion benutzen, um neue Unruhe unter der Bevölkerung hervorzurufen. Wer aber kann solche Bemühe im [L]and gebrauchen? Hier die [b] eines sozialistischen Volkspolens, egal welches Richtung“, [b] inten fast alle in verschiedenen Ausdrucksweise.

Man hat ja nicht irgendeinen Kirchenmann dazu benutzt, sondern gezielt Popieluszko. Er ist der Warschauer Mentor aus Kirchenkreisen für die konterrevolutionären Kräfte der „Solidarnosz“. Seine Kirche und sein Einzugsgebiet liegen direkt bei den Wa[rschauer Betr]ieb Ursus, [b], nach der Gdansk Werft, die Zweitwichtigste Zentrale der „Solidarnosc“ seit 1980 in ganz Polen. Er hat bis zum letzten Tag immer wieder für staats- und parteifeindliche Aktionen und Demonstrationen gesorgt, hat noch 8 Tage vor der „Entführung“ in seiner Kirche Gottesdienste für eine sogenannte Freiheit Polens und die Wiedezulassung von „Solidarnosc“ abgehalten. Wenn es aufrührerische Aktionen, Streiks u.a. in Polen gab, dann fingen sie meist an dieser Kirche bei Ursus und Pfarrer Popieluszko aus. Er gehört, nach Einschätzung des Amtes für Glaubensfragen der VRP, zum radikalen, militanten und antisozialistischen Flügel der poln. Kirche – „hat aber leider sehr viele Anhänger“.

[...] ^a machte mich das auf aufmerksam, daß die polnische Parteizeitung „Trybuna Ludu“ vergangene Woche einen Bericht über die Verhaftung eines Gdansk Sicherheitsbeamten brachte, der jahrelang für den polnischen Untergrund gegen Partei und Staat gearbeitet hatte. „So kann es auch diesmal sein den offiziell meldete Wa[r]schau,

^a Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

^b Fragment nieczytelny.

daß ein Sicherheitsbeamter auch in Warschau seine Hand im Spiele hatte, und sein Dienstwagen illegal benutzt wurde zur Ausführung der Tat in Torun“. Wer konkret hinter der Angelegenheit steht, konnte keiner meiner Informanten sagen. Die meisten verdächtigen „Solidarnosc“ und glauben sogar, daß Popieluszko bei der „Entführung“ mitgespielt habe – „schließlich steht [b] Ende November [auch] die Landeskonzferenz der Gewerkschaften ins Haus – und Popieluszko hat noch nie vor etwas zurückgesch[b]t, was Partei und Staat [sch]aden konnte, oder er ist diesmal selbst Opfer seiner Umsturzideen geworden“, meinte [...]a von Interpress zu mir. Jedenfalls eine für unser Land recht gefährliche Provokation, die Ihr hier gar nicht recht bewe[b]en kommt.

Bernd Senger

Verteiler

1 x Stellv[ertreter] Operativ

1 x HA II/AG4

1 x AKG

1 x Abt. II/8

1 x Abt. II/A7

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38220, k. 271–273, rkps.

1984 październik 28, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki oraz sytuacji w Polsce

Berlin, 28 października 1984 r.

Ścisłe tajne!

Grupa Operacyjna Warszawa przekazała następujące informacje nt. aktualnej sytuacji:

Nieoficjalnie dowiedziano się z wiarygodnego źródła w MSW PRL:

– ^aZnany już jako sprawca **Piotrowski**, naczelnik Wydziału I Departamentu IV MSW, przyznał się, że miał zabić Popiełuszkę pałką. Współsprawcami byli pracownicy jego wydziału Waldemar Chmielewski i Leszek Pękala, obydwaj w stopniu porucznika^{a1}.

Dla wszystkich trzech sprawców przewidziana byłaby kara śmierci.

Motyw i zleceniodawca nadal nie są jasne.

W osobistej rozmowie z towarzyszem Kiszczakiem towarzysz Jaruzelski stwierdził, że niezależnie od wyników śledztwa partia musi pozostać czysta. Całą odpowiedzialność ma ponosić MSW.

– Przypadek ten rozpoczyna długi proces zmian w MSW PRL. Przewidziane są:

- reorganizacja całego aparatu,
- budowa wewnętrznego kontrwywiadu w MSW²,
- weryfikacja kadr i czystka w MSW oraz
- szerokie zmiany kadrowe.

Nie można wykluczyć odwołania ministra Kiszczaka. Wypowiedział się on w obecności zaufanych, że – jeśli nie będzie innej możliwości – będzie musiał ustąpić ze swojej funkcji.

Odwołanie wiceministrów Ciastonia i Straszewskiego oraz dyrektora departamentu Płatka uważane jest już za pewne.

^{a-a} Fragment naklejony na pierwotny tekst. Treść pod naklejonym fragmentem nieczytelna.

¹ W oryginale „Oberleutnant”, tj. nadporucznik, starszy porucznik – ze względu na nieobecność tego stopnia w stosowanej w MSW i Siłach Zbrojnych PRL terminologii przetłumaczono go jako „porucznik”.

² W oryginale „einen inneren Abwehr” – „wewnętrznej obrony”. „Abwehr” było określeniem odnoszącym się do działań policji bezpieczeństwa wobec „przeciwnika” (zarówno wewnętrznego, jak i przeciw obcym wywiadowi) na obszarze poddanym własnej władzy (w uzupełnieniu „Aufklärung” – wywiadu, działań prowadzonych za granicą). Terminy „Abwehr” w praktyce MfS i „kontrarozvědka pro boj proti vnějšímu nepříteli” w praktyce czeskosłowackiej StB odnosiły się nie tylko do klasycznego kontrwywiadu, ale i do działań typowych dla policji politycznej. Publikowany powyżej fragment ewidentnie dotyczy planu utworzenia jednostki wewnętrznej kontroli w MSW, co dokonało się poprzez powołanie w grudniu 1984 r. Zarządu Ochrony Funkcjonariuszy MSW.

– Ogólnie zanotować można narastające pogorszenie sytuacji politycznej, szczególnie w rejonie Warszawy.

We wszystkich uzbrojonych organach³ ogłoszono 26 X 1984 r. o godzinie 14.00 stan podwyższonego alarmu i gotowości.

W MSW i Komendzie Stołecznej Milicji [Obywatelskiej] utworzono sztaby operacyjne.

Siły porządkowe w stolicy wzmocnione zostały 1500 oficerami ze szkół oficerskich MSW i innymi 4000 [członków] uzbrojonych sił z różnych części kraju. Od 26 X 1984 r. wieczorem na terenie miasta Warszawy służbę pełnią zamiast pojedynczych patroli milicji patrole wzmocnione przez siły wojskowe i cywilne.

Od 27 X 1984 r. obszar miasta jest na jego granicach zabezpieczony blokadami dróg z odpowiednią kontrolą.

– W kościele [pw. św.] Stanisława Kostki utworzył się kontrrewolucyjny sztab pod nazwą „Sztab do walki o życie Popiełuszki”, do którego należą najbardziej znani radykalni przedstawiciele kontrrewolucji i sił antysocjalistycznych z Radomia, Gdańska, Krakowa i Katowic. Sztab ten zorganizował straż wojskową, która pełniona jest przez robotników z dużych warszawskich zakładów na 3 zmiany. Do wejścia na plebanie wymagane jest hasło, a współpracownicy sztabu noszą różnokolorowe plakietki.

Przy „sztabie” utworzyła się „brygada odwetowa robotników” (Brygada Odwetu Robotniczego, BOR), która ma „kontratakować” akcjami indywidualnego terroru [skierowanego] przeciwko funkcjonariuszom partyjnym i państwowym. Komendant główny Milicji Obywatelskiej Beim⁴ otrzymywał przez telefon groźby morderstwa, a jego samochód w dn. 26 X 1984 r. został pod jego domem zagazowany.

Sztab kontrrewolucjonistów planuje zorganizowanie na 28 i 29 X 1984 r. akcji generalnej, która ma się falą rozszerzyć na cały kraj. Sztab operacyjny Komendy Stołecznej Milicji [Obywatelskiej] szacuje, że przewidziana na 28 X 1984 r. „Msza za Ojczyznę” w kościele [pw. św. Stanisława] Kostki zgromadzi około 100 000 uczestników. W[edług] informacji ze „sztabu” po mszy będzie się dążyć do konfrontacji z siłami porządkowymi na warszawskim Starym Mieście.

– 26 X 1984 r. o godzinie 19.00 prokurator stołeczny z dwoma oddziałami milicji odwiedził kontrrewolucyjny „sztab”, by przeprowadzić z jego przywódcą, Jaworskim,

³ Woryginalie „bewaffnete Organe”. W praktyce NRD określenie to oznaczało całość jednostek powołanych do utrzymywania porządku publicznego i ustrojowego, na które składały się obok Nationale Volksarmee (Narodowej Armii Ludowej), Grenztruppen (wojsk pogranicznych) i Deutsche Volkspolizei (Niemieckiej Policji Ludowej, tj. policji kryminalnej i porządkowej) także jednostki MfS, MdI (MSW NRD), tzw. Volkspolizei-Bereitschaft (jednostki wojskowe MSW NRD), Transportpolizei („Policja Transportowa”, uzbrojona straż kolejowa) oraz tzw. Kampfgruppen der Arbeiterklasse („Grupy Bojowe Klasy Robotniczej”, organizacja policyjno-paramilitarna). Zastosowanie tego określenia w powyższym tekście ma najwyraźniej odnosić się do wszystkich jednostek MSW, SB, MO, ZOMO, ORMO itp. oraz do odpowiednich jednostek wojskowych. Por. T. Diedrich, H. Ehlert, R. Wenzke, *Im Dienste der Partei. Handbuch der bewaffneten Organe der DDR*, Berlin 1998; P.J. Lapp, *Bewaffnete Kräfte* [w:] *Lexikon des DDR-Sozialismus. Das Staats- und Gesellschaftssystem der Deutschen Demokratischen Republik*, t. 1, red. R. Eppelmann i in., Paderborn–München–Wien–Zuerich 1996, s. 111–115.

⁴ Biogram zob. aneks, s. 325.

rozmowę profilaktyczną. Został on przyjęty przez Jaworskiego następującymi słowami: „Panie prokuratorze, może mnie pan pocałować w dupę. Zaprzepaściliście władzę, my mamy ją już w rękach – a teraz precz!”.

Sztab operacyjny MSW pod kierownictwem wiceministra Ciastonia odmówił wydania rozkazu zatrzymania Jaworskiego.

– Na rozkaz towarzysza Jaruzelskiego z dn. 27 X 1984 r. nie przeprowadzano demonstracyjnych przejazdów jednostek wojskowych wyposażonych w ciężki sprzęt przez teren miasta. Postawienie w pogotowiu tych jednostek, które ewentualnie mają zabezpieczać stolicę, dokonuje się na obrzeżach miasta.

– Prymas Kościoła katolickiego w Polsce kardynał Glemp odwiedził w godzinach południowych 27 X 1984 r. sztab kontrrewolucyjny w kościele [pw. św. Stanisława] Kostki i zażądał odeń natychmiastowego opuszczenia obiektów kościelnych, gdyż „sztab” i Kościół nie mają ze sobą nic wspólnego. Glemp dał w związku z tym wyraz tego, że episkopat zdecydowanie opowiada się za spokojnym przebiegiem uroczystości kościelnych w dniu 28 X 1984 r.

„Sztab” usiłuje znaleźć nową siedzibę w Hucie Warszawa lub w innym obiekcie.

Sztab operacyjny MSW rozważa w związku z przeniesieniem „sztabu” jego aresztowanie. W tej kwestii istnieją jednak wewnątrz sztabu operacyjnego znaczne różnice zdań.

Z informacji dziennej Komendy Stołecznej Milicji [Obywatelskiej] nt. sytuacji w Warszawie wynikają następujące informacje:

– W „sztabie” kontrrewolucyjnym działają m.in. Romaszewski, Wujec i Moczułski. W Komitecie informacyjnym „sztabu” pracują Jerzy Prus⁵, [...] b i Katarzyna Zonn-Pasternak⁶.

– „Sztab” stara się nawiązać kontakty z najróżniejszymi zakładami stolicy. Do „sztabu” przychodzą ciągle łącznicy tych zakładów i instytucji.

– Z powodu obaw o bezpieczeństwo Wałęsa zabronił proboszczowi kościoła [pw.] św. Brygidy w Gdańsku odprawienia mszy w kościele [pw. św. Stanisława] Kostki.

– Na całym terenie miasta można stwierdzić nasilenie akcji ulotkowych. W jednej z ulotek podpisanej przez „Tymczasową Komisję Koordynacyjną »Solidarności«” można przeczytać m.in.:

„Bracia!

Wszyscy jesteście wstrząśnięci aktem politycznego terroru. My, stoczniovcy z Wybrzeża, potępiamy ten akt i żądamy od władz jak najszybszego wyjaśnienia sprawy oraz bieżącego informowania społeczeństwa.

Obawiamy się, że takie czyny będą się powtarzały. Dlatego apelujemy, by chronić naszych duchownych i inne osoby, które stoją z nami ramię w ramię, a zwłaszcza księdza Jankowskiego z kościoła [pw.] św. Brygidy w Gdańsku”.

^b Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

⁵ Biogram zob. aneks, s. 339.

⁶ Biogram zob. aneks, s. 347.

– W dniu 25 X 1984 r. w godzinach wieczornych Radio „Solidarność” nadawało dwa razy w Warszawie. W audycjach żądano uwolnienia Frasyniuka i Piniora⁷.

– Minister spraw wewnętrznych PRL towarzysz Kiszczak wieczorem 27 X 1984 r. w centralnej telewizji polskiej zajął stanowisko w sprawie stanu śledztwa dotyczącego uprowadzenia Popiełuszki.

W trakcie swojej wypowiedzi towarzysz Kiszczak wymienił trzech znanych sprawców z pełnym nazwiskiem, stopniem służbowym i jednostką w MSW.

Zdystansował się jednoznacznie od przestępstwa i wyjaśnił, że nie można z tego pojedynczego przypadku wyciągać wniosków co do pracy całego MSW. Wskazał w związku z tym na księdza Zycha, który zamieszany był w morderstwo milicjanta i który również nie może być traktowany jako przykład dotyczący wszystkich księży.

Towarzysz Kiszczak przestrzegł wszystkich, którzy usiłują wykorzystać tę prowokację do swoich wrogich społeczeństwu celów.

Co do motywów sprawców minister spraw wewnętrznych wyjaśnił, że Piotrowski zeznał, iż odrzucał działalność polityczną księdza i uważał działania państwa za niewystarczające i nieskuteczne. Współsprawcy mieli wg jego zeznań wykonywać w dobrej wierze rozkazy.

Udział innych osób miałby nie być ani potwierdzony, ani wykluczony. Dochođenje zmierzające do ustalenia, czy istniał inspirator tego czynu i kto nim był oraz mógł kryć sprawców, jest kontynuowane. O wynikach polska opinia publiczna będzie informowana.

Los Popiełuszki jest nieznany. W[edłu]g zeznań Piotrowskiego został on przez niego zabity. Jeden ze współsprawców zeznał natomiast, że posadził Popiełuszkę żywego na ławce w parku w Toruniu. Akcja poszukiwawcza jest z tego powodu kontynuowana.

Minister stwierdził dosłownie: „w Polsce nikt nie może zniknąć bez śladu”, i wezwał obywateli do wsparcia organów bezpieczeństwa w poszukiwaniach Popiełuszki.

– Nabożeństwa w godzinach wieczornych 27 X 1984 r. zakończyły się bez szczególnych wydarzeń.

⁷ Biogram zob. aneks, s. 338.

TEKST ORYGINAŁU

Berlin, 28. Oktober 1984

Streng geheim!

Die Operativgruppe Warschau übermittelte folgende Informationen zur aktuellen Lage:

Inoffiziell wurde von einer zuverlässigen Quelle aus dem MdI der VR Polen bekannt:

– „Der bereits als Täter bekannte **Piotrowski**, Leiter der Abteilung 1 im Departement IV des MdI, hat zugegeben, Popieluszko mit einem Knüppel erschlagen zu haben. Mittäter waren die Mitarbeiter seiner Abteilung Waldemar Chmielewski und Leszek Pekala, beide Oberleutnant.^a

Für alle drei Täter sei die Todesstrafe vorgesehen.

Motiv und Auftraggeber sind weiterhin unklar.

In einem persönlichen Gespräch mit Genossen Kiszczak wurde von Genossen Jaruzelski festgelegt, daß unabhängig von den Untersuchungsergebnissen die Partei sauber bleiben muß. Alle Verantwortung hat das MdI zu tragen.

– Der Vorfall leitet einen langen Prozeß von Veränderungen im MdI der VR Polen ein. Vorgesehen sind:

- Reorganisierung des gesamten Apparates,
- Aufbau einer inneren Abwehr im MdI,
- Kaderüberprüfungen und Säuberungen im MdI und
- umfangreiche Kaderveränderungen.

Die Ablösung von Minister Kiszczak ist nicht auszuschließen. Er äußerte sich gegenüber Vertrauten, daß er – falls nicht anders möglich – von seiner Funktion zurücktreten muß.

Die Ablösung der Stellvertreter des Ministers Ciaston und Straszewski und des Departementsdirektors Platek gilt bereits als sicher.

– Insgesamt ist eine zunehmende Verschlechterung der politischen Lage, besonders im Raum Warschau, zu verzeichnen.

In allen bewaffneten Organen wurde am 26.10.1984 um 14.00 Uhr die erhöhte Alarm- und Einsatzbereitschaft ausgelöst.

Im MdI und in der hauptstädtische Milizkommandantur wurden Einsatzstäbe gebildet.

Die Ordnungskräfte in der Hauptstadt werden durch 1.500 Offiziere von Offiziersschulen des MdI und weitere 4.000 bewaffnete Kräfte aus verschiedenen Landesteilen verstärkt. Seit dem 26.10.1984, abends, sind im Stadtgebiet Warschau statt Einzelposten des Miliz von Armee- und Zivilkräften verstärkte Streifen im Einsatz.

^{a-a} Fragment naklejony na pierwotny tekst. Treść pod naklejonym fragmentem nieczytelna.

Ab 27.10.1984 wird das Stadtgebiet an den Stadtgrenzen durch Straßensperren mit entsprechenden Kontrollen abgesichert.

– In der Stanislaw-Kostka-Kirche hat sich ein konterrevolutionärer Stab unter der Bezeichnung „Stab für den Kampf um das Leben Popieluszkos“ gebildet, dem die namhaftesten radikalen Vertreter der konterrevolutionären und antisozialistischen Kräfte aus Radom, Gdansk, Krakow und Katowice angehören. Dieser Stab hat einen militärischen Selbstschutz organisiert, der von Werktätigen aus Warschauer Großbetrieben in 3 Schichten getragen wird. Zum Betreten des Pfarrhauses wurden Losungsworte ausgegeben, und die Mitarbeiter des Stabes tragen verschiedenfarbige Plaketten.

Beim „Stab“ hat sich eine „Vergeltungsbrigade der Arbeiter“ (Brigade Odvet Robotnicigo [*sic!*], BOR) gebildet, die mit Aktionen des individuellen Terrors gegen Partei- und Staatsfunktionäre „zurückschlagen“ soll. Der Hauptkommandant der Bürgermiliz, Beim^b, erhielt telefonische Morddrohungen und sein Pkw wurde am 26.10.1984 vor seinem Wohnhaus unter Gas gesetzt.

Der Stab der Konterrevolutionäre plant, die Hauptaktion, die sich wellenartig über das ganze Land ausbreiten soll, für den 28 und 29.10.1984 zu organisieren. Der Einsatzstab der hauptstädtischen Milizkommandantur rechnet für die am Abend des 28.10.1984 vorgesehene „Messe für das Vaterland“ in der Kostka-Kirche mit etwa 100.000 Teilnehmern. Nach Informationen aus dem „Stab“ wird nach dem Gottesdienst die Konfrontation mit den Ordnungskräften in der Warschauer Altstadt gesucht.

– Am 26.10.1984 um 19.00 Uhr suchte der Staatsanwalt der Hauptstadt mit 2 Kommandos der Miliz den konterrevolutionären Einsatzstab auf, um mit seinem Führer, Jaworski, prophylaktische Gespräche zu führen. Er wurde von Jaworski mit folgenden Worten empfangen: „Herr Staatsanwalt, Sie können mich am Arsch lecken. Sie haben die Macht verspielt, wir halten sie schon in den Händen – und jetzt raus!“

Der Einsatzstab des MdI unter Leitung des Stellvertreters des Ministers Ciaston hat die Ausstellung eines Befehls zur Festnahme von Jaworski verweigert.

– Auf Befehl von Genossen Jaruzelski vom 27.10.1984 wurden keine Demonstrationen von Armee-Einheiten mit schwerer Technik im Stadtgebiet durchgeführt. Die Bereitstellung dieser Einheiten, die gegebenenfalls die Hauptstadt sichern sollen, erfolgt am Stadtrand.

– Der Primas der katholischen Kirche Polens, Kardinal Glemp, suchte in den Mittagstunden des 27.10.1984 den konterrevolutionären Stab in der Kostka-Kirche auf und forderte ihn zum sofortigen Verlassen der Kircheneinrichtungen auf, da zwischen dem „Stab“ und der Kirche keine Gemeinsamkeiten bestehen. Glemp brachte in diesem Zusammenhang zum Ausdruck, daß sich das Episkopat entschieden für einen ruhigen Verlauf der kirchlichen Veranstaltungen am 28.10.1984 einsetzt.

Der „Stab“ versucht, in der Huta Warszawa oder in einem anderen Objekt einen neuen Sitz zu finden.

^b *W* oryginale: Beim.

Im Einsatzstab des MdI wird im Zusammenhang mit der Verlegung des „Stabes“ seine Verhaftung erwogen. Dazu gibt es jedoch innerhalb des Einsatzstabes erhebliche Meinungsverschiedenheiten.

Aus der Tagesinformation der hauptstädtischen Milizkommandantur zur Situation in Warschau ergeben sich folgende Informationen:

- Im konterrevolutionären Stab sind u.a. Romaszewski, Wujec und Moczulski tätig. Im Informationskomitee des „Stabes“ arbeiten Jerzy Prus, [...]° und Katarzyna Zonn-Pasternak^d.

- Der „Stab“ bemüht sich, Verbindungen zu den verschiedensten Betrieben der Hauptstadt herzustellen. Es treffen laufend Verbindungsleute dieser Betriebe oder Institutionen beim „Stab“ ein.

- Wegen Sicherheitsbedenken hat Walesa dem Pfarrer der Brigitten-Kirche in Gdansk verboten, eine Messe in der Koska-Kirche zu lesen.

- Im gesamten Stadtgebiet ist ein Anwachsen von Flugblattaktionen festzustellen. In einem Flugblatt, das mit „Provisorische Koordinierungskommission der »Solidarnosc«“ gezeichnet ist, heißt es u.a.:

„Brüder!

Wir alle sind von dem politischen Terrorakt erschüttert. Wir Werftarbeiter von der Küste verurteilen diesen Akt und fordern von den Behörden die schnellste Aufklärung der Angelegenheit sowie eine laufende Informierung der Gesellschaft.

Wir befürchten, daß solche Taten wiederholen. Deshalb appellieren wir, unsere Geistlichen und andere Personen, die mit uns Seite an Seite stehen, zu schützen, besonders Pfarrer Jankowski aus der Brigitten-Kirche in Gdansk.“

- Am 25.10.1984 sendete in den Abendstunden zweimal Radio „Solidarnosc“ in Warschau. In den Sendungen wurde die Forderung nach Freilassung von Frasyński und Pinior gestellt.

- Durch den Innenminister der VR Polen, Genossen Kiszczak, wurde im zentralen polnischen Fernsehen am Abend des 27.10.1984 zum Stand der Untersuchungen im Entführungsfall Popiełuszko Stellung genommen.

Im Verlauf seiner Ausführungen nannte Genosse Kiszczak die drei bekannten Täter mit vollem Namen, Dienstrang und Ressort im MdI.

Er distanzierte sich mit aller Deutlichkeit von dem Verbrechen und machte klar, daß vom Einzelfall nicht auf die Arbeit des MdI als Ganzes geschlossen werden darf. Er verwies in diesem Zusammenhang auf den Pfarrer Zych, der in der Mord an einem Milizionär verwickelt war, der ebenfalls nicht als Beispiel für alle Priester betrachtet werden darf.

Genosse Kiszczak warnte alle jene, die versuchen, diese Provokation für ihre gesellschaftsgefährlichen Ziele auszunutzen.

Zu den Motiven der Täter erklärte der Innenminister, daß Piotrowski ausgesagt habe, er habe die politische Betätigung des Priesters abgelehnt und die staatlichen

^c *Nazwisko zanonimizowane przez BStU.*

^d *Woryginalne: Conn-Pasternak.*

Maßnahmen als nicht ausreichend und unwirksam angesehen. Die Mittäter hätten nach ihren Aussagen die Befehle in gutem Glauben erfüllt.

Die Teilnahme anderer Personen sei weder bewiesen noch widerlegt. Die Untersuchungen, ob und wer Inspirator der Tat gewesen ist und die Täter gedeckt haben könnte, werden fortgesetzt. Über die Ergebnisse wird die polnische Öffentlichkeit informiert.

Das Schicksal von Popieluszko sei unbekannt. Nach den Aussagen von Piotrowski wurde er von diesem erschlagen. Einer der Mittäter sagte dagegen aus, er habe Popieluszko lebend auf eine Parkbank in Torun gesetzt. Die Suchaktion werde deshalb fortgesetzt. Wörtlich führte der Minister aus: „In Polen kann keiner spurlos verschwinden“ und rief die Bevölkerung auf, die Sicherheitsorgane bei ihrer Suche nach Popieluszko zu unterstützen.

– Die Gottesdienste in den Abendstunden des 27.10.1984 gingen ohne besondere Vorkommnisse zu Ende.

Źródło: BStU, MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88, k. 11–15, mps.

1984 październik 29, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi sytuacji w Polsce w dniu 28 października 1984 r.

Berlin, 29 października 1984 r.

Ściśle tajne!

Odnosnie do sytuacji w PRL w dniu 28 X 1984 r. posiadamy następujące informacje:

- Nie udało się zrealizować celów prowokacji planowanej przez przeciwnika na 28 X 1984 r., przygotowywanej przezeń z dużym nakładem sił. Nie powiodło się sygnałne oddziaływanie masowych akcji protestacyjnych w Warszawie na cały kraj, czego starały się dokonać siły kontrrewolucyjne.

- Szacunki liczby uczestników nabożeństw w godzinach wieczornych w Warszawie są bardzo rozbieżne. Podczas gdy polscy towarzysze mówią o 15 000 uczestników, Grupa Operacyjna Warszawa oblicza na podstawie własnych obserwacji i informacji wiarygodnych źródeł, że liczba ta była ponad dwukrotnie wyższa. Liczba uczestników pozostaje jednak tym samym o wiele niższa niż 100 000, którą to liczbę starało się osiągnąć podziemie.

- W[edłu]g dotychczasowych informacji nie stwierdzono również żadnych incydentów w związku z nabożeństwami w innych częściach kraju.

W kazaniach szeroko nawoływano do zachowania spokoju i rozsądku. Kościół starał się zaprezentować polskiemu społeczeństwu siebie jako czynnik umacniający porządek. Służyło temu również zmasowane użycie własnych sił porządkowych, które silnie angażowały się w utrzymanie spokoju i porządku na uroczystościach kościelnych. Nie dopuściły one m.in. do rozprowadzania ulotek.

- Na wielu z tych nabożeństw pokazywane były flagi, transparenty i plakaty z symbolami „Solidarności”.

- Zastosowane przez organy bezpieczeństwa na obrzeżach Warszawy blokady dróg okazały się skuteczne. Kontrolowano gruntownie przede wszystkim autobusy z innych części kraju i wpuszczano je na teren miasta tylko wtedy, gdy mogły podać powody [wjazdu], które nie sprzeciwiały się interesom bezpieczeństwa.

Poza tym siły bezpieczeństwa trzymały się w Warszawie z tyłu i nie interweniowały.

- Przed kościołem [pw. św. Stanisława] Kostki w Warszawie zebrało się w godzinach wieczornych około 30 000 ludzi, by uczestniczyć w nabożeństwie, które celebrowane było na wolnym powietrzu z balkonu kościoła.

Na około 15 przyniesionych dużych plakatach proklamowane były hasła „Solidarności”, m.in.: „Kto działa przemocą, nie może mówić o prawie”.

Poza terenem kościoła zebrała się większa liczba młodzieży i punków.

W kościele występowali aktorzy z recytacjami.

W kazaniu uczestnicy zostali wezwani do zachowania spokoju i rozsądku.

Po zakończeniu mszy uczestnicy rozeszli się w spokoju. Znajdujące się w gotowości siły porządkowe nie musiały interweniować.

– ^{a-a}W kościele na warszawskim Starym Rynku^a (cel zapowiedzianego przez podziemie marszu protestacyjnego) kazanie wygłosił kardynał Glemp. Oświadczył on, że trzeba wybaczać swoim wrogom tak jak Chrystus. Wówczas naród wyjdzie z tej sytuacji wzmocniony. Powiedział on, że spokój i rozsądek są niezbędne.

Zebrało się tu [od] 6000 do 7000 osób, które po zakończeniu mszy również rozeszły się w spokoju.

Zachodnie ekipy telewizyjne, które ustawiły swój sprzęt na Starym Rynku, by dokumentować incydenty, musiały zdemontować swoje urządzenia, nic nie zdziaławszy.

– Z innych części kraju posiadamy następujące informacje:

Wrocław: W godzinach popołudniowych na jednym cmentarzu przy grobie byłego członka „Solidarności” około 20 000 ludzi zebrało się, modliło, śpiewało pieśni „Solidarności” i pokazywało znaki V. Rozeszli się oni spokojnie.

Gdańsk: Po zakończeniu mszy w kościele [pw.] św. Brygidy siły porządkowe musiały odepchnąć uczestników. Zastosowanie przymusu nie było konieczne.

– Odpowiednio do instrukcji kierownictwa partii aktyw partyjne w zakładach zostały postawione na dzień 29 X 1984 r. w stan gotowości. Od godziny 5.00 pracują sztaby operacyjne w celu zduszenia w zarodku ewentualnych przerw w pracy.

^{a-a} Tak w oryginale.

TEKST ORYGINAŁU

Berlin, 29. Oktober 1984

Streng geheim!

Zur Situation in der VR Polen am 28.10.1984 liegen folgende Informationen vor:

- Die Zielsetzung der vom Gegner für den 28.10.1984 geplanten Provokationen, auf die er mit einem großen Kraftaufwand hingearbeitet hat, konnten nicht verwirklicht werden. Die von konterrevolutionären Kräften angestrebte Signalwirkung von Protestaktionen mit Massenbeteiligung in Warschau für das ganze Land ist nicht erreicht worden.

- Einschätzungen zu den Teilnehmerzahlen an den Gottesdiensten in den Abendstunden in Warschau gehen weit auseinander. Während polnische Genossen von 15.000 Teilnehmer sprechen, rechnet die Operativgruppe Warschau auf der Grundlage eigener Feststellungen und von Informationen zuverlässigen Quellen mit mehr als dem Doppelten. Damit bleibt die Teilnehmerzahl aber weit unter der vom Untergrund angestrebten von mehr als 100.000.

- Nach bisher vorliegenden Informationen wurden auch keine Zwischenfälle im Zusammenhang mit Gottesdiensten in anderen Landesteilen bekannt.

In den Predigten wurde verbreitet zu Ruhe und Besonnenheit aufgerufen. Die Kirche versuchte sich als Ordnungsfaktor für die polnische Gesellschaft darzustellen. Dem diente auch der massive Einsatz eigener Ordnungskräfte, die sich stark für die Einhaltung von Ruhe und Ordnung bei den kirchlichen Veranstaltungen engagierten. Von ihnen wurde unter anderem die Verteilung von Flugblättern nicht zugelassen.

- Bei vielen der Gottesdienste wurden Fahnen, Transparente und Plakate mit „Solidarnosc“-Symbolen gezeigt.

- Die von den Sicherheitsorganen am Stadtrand von Warschau eingerichteten Straßensperren haben sich als wirksam erwiesen. Vor allem Busse aus anderen Landesteilen wurden gründlich kontrolliert und nur ins Stadtgebiet gelassen, wenn sie dafür eine Begründung geben konnten, die nicht den Sicherheitsinteressen widersprach.

Ansonsten hielten sich die Sicherheitskräfte in Warschau im Hintergrund und griffen nicht ein.

- An der Kostka-Kirche in Warschau versammelten sich in den Abendstunden etwa 30.000 Menschen, um dem Gottesdienst, der im Freien von einem Balkon der Kirche zelebriert wurde, beizuwohnen.

Auf etwa 15 mitgeführten großen Plakaten wurden „Solidarnosc“-Losungen proklamiert, unter anderem „Wer mit Gewalt vorgeht, kann nicht vom Recht sprechen“.

Außerhalb des Kirchengeländes versammelte sich eine größere Anzahl jugendlicher und Punkter.

In der Kirche traten Schauspieler mit Rezitationen auf.

In der Predigt wurden die Teilnehmer zu Ruhe und Besonnenheit aufgefordert.

Nach Beendigung der Messe gingen die Teilnehmer ruhig auseinander. Bereitstehende Ordnungskräfte brauchten nicht einzugreifen.

– „In der Kirche am Warschauer Altmarkt^a (Ziel des vom Untergrund angekündigten Protestmarsches) predigte Kardinal Glemp. Er erklärte, daß man seinen Feinden wie Christus vergeben müsse. Dann werde das Volk gestärkt aus dieser Situation hervorgehen. Ruhe und Besonnenheit wären erforderlich.

Hier hatten sich 6.000 bis 7.000 Personen versammelt, die ebenfalls nach Beendigung der Messe ruhig auseinander gingen.

Westliche TV-Teams, die ihre Geräte auf dem Altmarkt aufgebaut hatten, um Zwischenfälle zu dokumentieren, mußten ihre Technik unverrichteter Dinge wieder abbauen.

– Aus der Landesteile liegen folgende Informationen vor:

Wroclaw: In den Nachmittagsstunden haben sich auf einem Friedhof am Grabe eines ehemaligen „Solidarnosc“-Mitglieds etwa 20.000 Menschen versammelt, gebetet, „Solidarnosc“-Lieder gesungen und das V-Zeichen gezeigt. Sie gingen ruhig auseinander.

Gdansk: Nach Beendigung der Messe in der Brigitten-Kirche mußten Ordnungskräfte die Teilnehmer abdrängen. Gewaltmaßnahmen waren nicht erforderlich.

– Entsprechend den Weisungen der Parteiführung sind die Parteiaktivs in den Betrieben für den 29.10.1984 in Bereitschaft versetzt. Ab 5.00 Uhr arbeiten Einsatzstäbe, um eventuelle Arbeitsniederlegungen im Keime zu verhindern.

Źródło: BStU, MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88, k. 16–17, mps.

^{a-a} Tak w oryginale.

1984 październik 30, Berlin – Depesza Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS z informacjami dotyczącymi komunikatu o odnalezieniu ciała ks. Jerzego Popiełuszki i konferencji prasowej rzecznika rządu Jerzego Urbana

Tekst informacji z „Dziennika” z 30 X 1984 r., godzina 19.30:

W dniu dzisiejszym w późnych godzinach popołudniowych w wyniku intensywnych poszukiwań i przy udziale specjalnej grupy nurków milicji odnaleziono w wodach przy zaporze we Włocławku zwłoki księdza Popiełuszki i wydobyto je. Zwłoki przewieziono do zakładu medycyny sądowej, by przeprowadzić obdukcję. Organy państwa znajdują się w stałym kontakcie z przedstawicielami kierownictwa episkopatu Polski. Na polecenie ministra spraw wewnętrznych trwa intensywne śledztwo skierowane przede wszystkim na ustalenie ewentualnych inspiratorów porwania i na to, że księdza P[opiełuszkę] pozbawiono życia.

Koniec komunikatu.

W godzinach południowych 30 X [1984 r.] odbyła się cotygodniowa konferencja prasowa rzecznika rządu Urbana.

– Śledztwo ukierunkowane jest na ustalenie całościowego obrazu sprawców, w odniesieniu do czasu przed i po dokonaniu czynu, dotąd wyjaśniono: długotrwały zamiar włącznie z odpowiednimi przygotowaniami i wyczekiwanie na odpowiedni moment.

– Po dokonaniu czynu [miały miejsce] różne działania zmierzające do ukrycia czynu, jak: fałszerstwo dokumentów służbowych, przekonanie innych osób w celu uzyskania alibi, pozbycie się narzędzi przestępstwa.

Anonimowy list do episkopatu z żądaniem wypłaty okupu za P[opiełuszkę] wskazuje również na wieloznaczność motywów podanych przez sprawców. Sprawcy przyznali się do tego listu i zeznali, że zapowiedzieli ten list wcześniej anonimowym telefonem.

Poszukiwani są ewentualni inspiratorzy, o ile takowi istnieją, nie tylko za pomocą bezpośredniego śledztwa w sprawie czynu, lecz również w drodze różnych innych badań i sprawdzania faktów. Dotyczące tego fakty nie są zbierane w celu potwierdzenia wcześniej przyjętej tezy. Dopiero po zebraniu wszystkich faktów zostaną one uogólnione i uporządkowane.

Dowodem skutecznej pracy śledczej jest okoliczność, iż wobec przedłożonych dowodów sprawcy przyznali się do najcięższego przestępstwa. Stanowi to przypadek bez precedensu (przykłady przeciwne: czas trwania śledztwa w sprawie morderstwa Alda Mora lub w przypadku zamachu na Thatcher).

Podjęto szczególne środki bezpieczeństwa w odniesieniu do sprawców w celu zapobieżenia temu, co przydarzyło się zamachowcowi na Kennedy'ego, Oswaldowi, lub masakry grupy B[a]ader-Meinhof w jednym z więzień RFN. Środki te obejmują szczególny sposób przygotowywania pożywienia, zwielokrotnione kontrole strażników. Wszystko to związane jest z hipotezą, że istnieją inspiratorzy czynu.

TEKST ORYGINAŁU

^aText der Meldung aus dem „Dz[i]ennik“ vom 30.10.1984, 19.30 Uhr:

Am heutigen Tag in den späten Nachmittagsstunden ist im Ergebnis intensiver Suche und der Teilnahme von Spezialtauchergruppen der Miliz in den Gewässern des Staues in Włocławek die Leiche des Pfarrers Popieluszek gefunden und geborgen worden. Die Leiche ist in eine Anstalt für Gerichtsmedizin überführt worden, um eine Obduktion durchzuführen. Die Staatsorgane stehen in ständiger Verbindung mit den Vertretern der Leitung des Episkopats Polens. Auf Weisung des Ministers des Innern dauern die intensiven Untersuchungen an, die hauptsächlich darauf ausgerichtet sind, die eventuellen Inspiratoren der Entführung und dafür, daß Pfarrer P[opieluszek] das Leben genommen wurde, festzustellen.

Ende des Kommuniquees.

In den Mittagsstunden des 30.10.[1984] fand wöchentliche Pressekonferenz mit Regierungssprecher Urban statt.

– Untersuchungen sind auf vollständiges Bild über Täter ausgerichtet, bezogen auf Zeit vor und nach der Tat, bisher geklärt: längere Absicht einschließlich entsprechender Vorbereitung und abwarten eines angebrachten Moments.

– Nach Tatvollzug verschiedene Aktivitäten zur Verschleierung der Tat, wie: Fälschung Dienstdokumente, Überredung von Personen zur Alibibesorgung, Entledigung Tatgegenstände.

Der anonyme Brief an Episkopat mit Förderung Lösegeld für P[opieluszek] weist ebenfalls auf Mehrdeutigkeit der von Tätern angeführten Motive hin. Täter haben sich zu Brief bekannt und ausgesagt, daß sie zuvor in anonymen Telefonat diesen Brief angekündigt haben.

Gesucht werden auch eventuelle Inspiratoren, wenn solche existieren, nicht nur mittels direkter Untersuchungen zur Tat, sondern auch durch verschiedene andere Nachforschungen und Untersuchungen von Fakten. Diesbezügliche Fakten werden nicht in Richtung einer von vornherein festgelegten These gesammelt. Erst nach Vorliegen aller Fakten werden diese verallgemeinert und eingeordnet.

Beweis für wirkungsvolle Untersuchungsarbeit ist Tatsache, daß angesichts vorgelegter Beweise die Täter sich zur schwersten Tat bekannt werden, stellt beispiellosen Fall dar (Gegenbeispiele: Dauer der Untersuchungen in Mordfall Aldo Moro oder bei Attentat auf Thatcher).

^a W tekście dalekopisu w języku niemieckim przywrócono poprawną wielkość liter i znaki diakrytyczne oraz opuszczono powtórzenia.

Besondere Sicherheitsvorkehrungen bezüglich Täter, um zu verhindern, was dem Attentäter von Kennedy, Oswald, widerfuhr oder das Massaker der B[a]ader-Meinhof-Gruppe in einem BRD-Gefängnis.

Vorkehrungen umfassen besondere Art der Nahrungsverabreichung, vielfache Kontrollen der Wachen. Dies alles steht im Zusammenhang mit der Hypothese, daß es Inspiratoren für die Tat gibt.

Źródło: BStU, MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88, k. 18–19, mps.

1984 październik 30, Berlin – Notatka Wydziału Informacji Zagranicznej ZK SED z rozmów z Józefem Czyrkim, Marianem Woźniakiem, Czesławem Dęgą i Jerzym Majką w dniach 22–25 października 1984 r.

Wydział Informacji Zagranicznej

Berlin, 30 X 1984 r.

Dotyczy: uzupełnienia do raportu o konsultacjach dotyczących zagadnień informacji zagranicznej z PZPR z 22–25 X [19]84 r.

Z okazji ww. konsultacji odbyły się również rozmowy z członkiem Biura Politycznego i sekretarzem KC PZPR, towarzyszem J[ózefem] Czyrkim, członkiem Biura Politycznego i I sekretarzem warszawskiej organizacji partyjnej, towarzyszem M[arianem] Woźniakiem, oraz kierownikiem Wydziału Zagranicznego [KC PZPR], towarzyszem [Czesławem] Dęgą. Towarzysz J[erzy] Majka¹, kierownik Wydziału Informacji [KC PZPR], przedstawił przed rozpoczęciem konsultacji ocenę sytuacji w PRL. W rozmowach tych poruszane były również zasadnicze kwestie, wykraczające poza przedmiot konsultacji.

1. Dot. rozmowy z towarzyszem Czyrkim

Na początku trwającej około jednej godziny rozmowy towarzysz Czyrek poprosił o przekazanie towarzyszowi Erichowi Honeckerowi i wszystkim członkom Biura Politycznego osobistych pozdrowień od towarzysza Jaruzelskiego. Powiedział on, że w odbytej właśnie rozmowie towarzysz Jaruzelski wyraził swoje wielkie zadowolenie z tego, że uzgodniona podczas przyjacielskiej wizyty towarzysza Honeckera w Warszawie linia dalszej współpracy jest ze strony SED realizowana tak dalece i konsekwentnie. Miał on być bardzo zadowolony, że na jego propozycję ponownych rozmów w NRD odpowiedziano z tak szybkim zaproponowaniem terminu. ^aZe względu na wysoką wagę stosunków między obydwoma partiami towarzysz Jaruzelski przykłada do mającego się odbyć spotkania duże znaczenie^a.

Następnie towarzysz Czyrek wypowiedział się, że poinformował się o przebiegu i rezultatach konsultacji w kwestii propagandy zagranicznej. PZPR przykłada duże znaczenie do współpracy z SED w tej dziedzinie. Wysoko należy ocenić obszerną wymianę doświadczeń oraz konkretne ustalenia dotyczące dalszego rozwoju współpracy.

SED rozwija z konsekwencją i dalekowzrocznością, a także z użyciem znacznych środków materialnych mocną i skuteczną propagandę zagraniczną. To przynosi do-

^{a-a} Zdanie zaznaczono na lewym marginesie pionową linią i opatrzone odrębną adnotacją o treści: 16 XI [19]84 Hu.

¹ Biogram zob. aneks, s. 335.

bre owoce, co wyraża się m.in. w tym, że NRD obecnie w wielu krajach dysponuje „politycznym lobby”.

Przechodząc do osiągniętego stanu współpracy pomiędzy obydwojoma krajami, tow. Czyrek podkreślił, że obok dobrych stosunków partyjnych we współpracy na płaszczyźnie państwowej, jak i gospodarczej, również rozwinięto szeroką współpracę w bazie [społecznej] (m.in. wymiana urlopowa, kontakty między kombinatami i zakładami). Szczególnie podkreślił on znaczenie wymiany dzieci i młodzieży, którą miano by przywrócić z inicjatywy towarzysza Honeckera.

Czas już dojrzał, by współpracę rozbudować dalej i rozciągnąć na coraz szersze kręgi społeczne. Zbliżające się spotkanie na najwyższym szczeblu dałoby – podobnie jak i poprzednie – owemu rozwojowi dalsze impulsy.

W związku z tym tow. Czyrek poinformował, że kierownik Wydziału Zagranicznego KC PZPR, tow. Dęga, został upoważniony do przedłożenia Biuru Politycznemu analizy osiągniętego stanu stosunków dwustronnych, włącznie z propozycjami ich dalszego rozwoju.

Co dotyczy walki o zabezpieczenie pokoju, potwierdziła się – wg stanowiska PZPR – przyjęta na posiedzeniu sekretarzy ds. zagadnień ideologicznych i międzynarodowych w Pradze ocena na temat rozwoju masowego ruchu na rzecz pokoju i rozbrojenia. Podobnie jak uprzednio kraje socjalistyczne nie dysponują wystarczającymi narzędziami wpływu na ruch antywojenny. W szczególności Światowa Rada Pokoju pozostaje w swoim oddziaływaniu poniżej wymagań. Generalnie tradycyjne formy walki nie wystarczają, aby wypełnić historyczne zadanie stojące przed ruchem pokojowym. PZPR zastanawia się nad tym, jak zwiększyć swoje własne działania. To czyni także koniecznymi zmiany kadrowe.

Na marzec przyszłego roku ma zostać przygotowany krajowy zjazd polskiego ruchu pokojowego. Celem ma być rozszerzenie bazy polskiego ruchu z wykorzystaniem struktur PRON. W niektórych województwach utworzono już regionalne komitety pokoju. W ten sposób zamierza się profilaktycznie „zabudować” pusty wciąż obszar, by nie pozostawić tu przeciwnikowi pola manewru. Obecnie nie ma, w przeciwieństwie do nieprawdziwych informacji w prasie angielskiej o niezależnym ruchu pokoju w Polsce (KOS), żadnych działań przeciwnika na tym obszarze.

Cała praca propagandowa skierowana do wewnątrz [kraju] jest – jak poprzednio – bardzo utrudniona pracą Kościoła. Na obszarze walki o pokój i rozbrojenie istnieje jednak możliwość współpracy z Kościołem.

Generalnie w długofalowych stosunkach z Kościołem obowiązuje wypracowana przez XII Plenum w maju 1983 r. potrójna formuła. Partii chodzi o przeforsowanie swego rodzaju polityki pokojowego współistnienia. Niestety nie spotyka się to ze zrozumieniem wielu osób również w samej partii.

Kler uprawia ekspansywną i agresywną politykę. Po bankructwie politycznym „Solidarności” jej funkcje kontrrewolucyjne przejął teraz Kościół. Było to widoczne również w związku z uprowadzeniem Popiełuszki. Akcja ta wpisuje się we wrogą linię organizowania konfliktów między państwem i Kościołem. Wrogie siły widzą

w takich konfliktach ostatnią szansę dla kontrrewolucji. Teoretycznie strategia ta opiera się na tzw. teologii wyzwolenia.

PZPR jest całkowicie świadoma swoich zobowiązań narodowych i międzynarodowych, by za wszelką cenę zapobiec wojnie religijnej w PRL. Jeśliby pominąć takie okoliczności jak najnowsza prowokacja, sytuacja rozwijałaby się na ogół korzystnie. Nakierowany na ofensywę polityczno-ideologiczną kurs partii sprawdził się w praktyce.

Towarzysz Feist² poinformował o aktualnych kwestiach polityki wewnętrznej i zagranicznej NRD, zwłaszcza o rezultatach masowego ruchu z okazji XXXV rocznicy [powstania NRD] oraz o pozytywnej ocenie rozwoju współpracy naszych partii i państw na różnych płaszczyznach. Przekazał on najserdeczniejsze braterskie pozdrowienia kierownictwa SED.

2. Dot. rozmowy z towarzyszem M[arianem] Woźniakiem

Towarzysz Woźniak poinformował o sytuacji w warszawskiej organizacji partyjnej, do której należy 140 000 członków i kandydatów. Po Katowicach (267 000 członków i kandydatów) jest to druga co do wielkości organizacja wojewódzka PZPR. Oceniał on, że dokonuje się proces konsolidacji wojewódzkiej organizacji partyjnej. Mające jeszcze miejsca odejścia członków zostaną wyrównane w drugim półroczu nowymi wstąpieniami. Obecnie w podstawowych organizacjach dokonują się jeszcze skreślenia członków. Partia liczy się z tym, że stabilizacja w ruchu członków zostanie osiągnięta w roku 1985.

Typowym dla polskiej stolicy, jako centrum życia politycznego i kulturalnego, jest wysoki udział inteligencji wśród ludności, co odzwierciedla się również w składzie organizacji partyjnej. Nawet „w najlepszych czasach warszawskiej organizacji partyjnej” udział robotników wynosił tylko 28 proc. Teraz udział ten wynosi 23 proc. Należy z tego wywnioskować, że największa utrata członków zaznaczyła się wśród robotników.

Samopoczucie partii uległo poprawie. Ukrócenie demonstracji ulicznych jest tego istotną przyczyną. Okazuje się, że opozycja nie ma już siły organizować nielegalnych demonstracji przeciwko tym ustaleniom państwowym. Otrzymuje ona w ogóle coraz mniej wsparcia od szerokiej publiczności. Dominuje życzenie uregulowanych stosunków. Nie oznacza to jednak, że opozycja zniknęła lub została pokonana – nie wolno jej nie doceniać.

Pochód 1 Maja, w którym w Warszawie uczestniczyło 250 000 osób, oraz wysoka frekwencja na wyborach do rad narodowych (75 proc.) są kolejnymi ważnymi faktami świadczącymi o konsolidacji sytuacji. (W Warszawie osiągnięto w porównaniu z innymi aglomeracjami najwyższą frekwencję wyborczą). Przyczynia się to do aktywizacji członków partii.

Zmiana nastroju jest oczywiście w dużym stopniu zależna od rozwoju gospodarczego. Pozytywne oddziaływanie ma tu fakt, że w PRL zebrano dobre zbiory i udało

² Biogram zob. aneks, s. 329–330.

się ograniczyć inflację. Obecnie przeprowadzana jest reforma gospodarki w celu wzmocnienia międzynarodowej współpracy w walce przeciwko restrykcyjnej polityce imperializmu. Oznacza to przeorientowanie polskiej gospodarki z „zachodnich na wschodnie kontakty”.

Orientacja ekonomiczna na kraje socjalistyczne ma jednak pewne granice. Niektóre surowce i technologie nie występują w obozie socjalistycznym w wystarczającym stopniu. Jako przykład towarzysz Woźniak podał, że Polsce nie wystarcza ropa naftowa dostarczana z ZSRR (dostarczana ilość jest od lat na stałym poziomie, dostawa na głowę mieszkańca niższa niż w NRD). Polska jest więc zmuszona kupować dodatkową ropę naftową za dewizy. W celu wygospodarowania dewiz konieczny jest dodatkowy eksport. W związku z tym potrzebny jest wysoko rozwinięty przemysł (elektronika itp.). To wymaga kooperacji również z zachodnimi firmami.

Głównym zagadnieniem jest jednak jeszcze głębsza kooperacja krajów socjalistycznych. Polska ma nadzieję na nowe umowy z NRD, które musiałyby być zawarte w miarę możliwości jeszcze przed rozpoczęciem okresu nowego planu pięcioletniego. Nie oznacza to udzielenia nowych kredytów, lecz dalszy rozwój normalnej współpracy ekonomicznej.

Wracając do sytuacji w partii, towarzysz Woźniak ocenił, że mimo procesu konsolidacji i ogólnie optymistycznej atmosfery w wyniku najnowszych wydarzeń w partii panuje wciąż pewna nerwowość. Widać to po reakcji na określone działania i wydarzenia (np. podwyżka cen jaj).

Uprowadzenie księdza miało być celową prowokacją, której oczekiwały siły opozycyjne. Służyło ono m.in. także temu celowi, by związać siły partii aż po jej kierownictwo i powstrzymać od poważnej pracy w interesie normalizacji.

Wciąż występują w Warszawie problemy z inteligencją artystyczną oraz na uniwersytetach i szkołach wyższych. Partia uważa pracę ideologiczną w szkołach średnich i wyższych za priorytet.

Towarzysz Woźniak wyraził swoje zadowolenie dobrą współpracą z berlińską organizacją partyjną i przekazał serdeczne pozdrowienia towarzyszowi Konradowi Naumannowi³.

3. Dot. rozmowy z towarzyszem Dęgą

Nawiązując do odbywającej się podczas obecności delegacji wizyty premiera Grecji [Andreasa] Papandreu [22–24 października 1984 r.] towarzysz Dęga poinformował, że rozmowy wykazały daleko idącą zgodność w ocenie sytuacji międzynarodowej. Najważniejszą sprawą związaną z tą wizytą państwową jest przełamanie międzynarodowej izolacji Polski Ludowej. Uzgodnione już wizyty ministrów spraw zagranicznych Włoch i RFN oraz oficjalna wizyta państwowa towarzysza Jaruzelskiego w Indiach wpłyną również na te pozytywne zmiany.

³ Biogram zob. aneks, s. 337.

Temu pewnemu otwarciu w obszarze politycznym nie towarzyszą jeszcze odpowiednie stosunki gospodarcze. USA mogą nadal stawiać na szerokie wsparcie ich polityki restrykcji.

Polski kryzys uświadomił polskim towarzyszom rangę współpracy z krajami socjalistycznymi. Bez wspólnoty socjalistycznej Polska nie pokonałaby kryzysu, a imperializm osiągnąłby swój cel. Również cały naród coraz bardziej uświadamia sobie znaczenie socjalistycznej współpracy, podczas gdy prestiż USA spada.

Współpraca na płaszczyźnie partyjnej z obozem socjalistycznym osiągnęła wysoki poziom. Również stosunki gospodarcze zyskały „nowy rozmach”. Dobra jest współpraca na szczeblu zakładów i kombinatów. Pomyślny rozwój dokonuje się także w turystyce. I tak w tym roku około 850 000 polskich turystów wyjechało do Bułgarii, na Węgry czy do Rumunii. Również Związek Radziecki ma zamiar znów się otworzyć i przyjmie w 1985 r. 30 000 turystów. Wciąż istnieją znane ograniczenia ze strony ČSSR i NRD.

Bardzo pozytywnie należy ocenić wymianę młodzieży i dzieci przeprowadzoną między PRL i NRD.

Zwiększony ruch turystyczny stanowi wprawdzie duże obciążenie dla budżetu państwa, jest jednak konieczną ofiarą. W ten sposób tworzy się przeciwwagę do podróży do krajów zachodnich. Pozytywnie ocenia się również związane z ruchem turystycznym większe możliwości kontaktów i przyjacielskich stosunków polskich obywateli z socjalistycznymi krajami sąsiedzkimi.

Towarzysz Dęga wysoko ocenił obustronne starania o szerokie informowanie o jubileuszach naszych obydwu krajów w mediach obu stron. Jeżeli chodzi o informowanie o PRL w ogóle w krajach socjalistycznych, to o zmianach w Polsce informuje się w sposób ciągły i szeroki tylko w ZSRR. We wszystkich innych krajach socjalistycznych informacje te podlegają dużym wahaniom.

Polscy towarzysze przykładają dużą wagę do spotkania na szczycie RWPG. Wzmacnianie jedności krajów socjalistycznych jest jednym z najpilniejszych celów PZPR. Oczekują oni od RWPG poszerzonego i mądrzejszego podziału pracy.

W związku z tym towarzysz Dęga podziękował w imieniu Wydziału Zagranicznego za polityczną i ekonomiczną pomoc ze strony NRD. Wysoko ocenił powstanie socjalistycznej NRD – jako historyczne wydarzenie dla Polski Ludowej, która dotąd była zawsze konfrontowana z bezpośrednim zagrożeniem ze strony Zachodu. Przyjaźń i jedność z NRD jest tym, co trzeba chronić jak źrenicę naszego oka.

Kwestia ta odgrywa jego zdaniem ogromną rolę w pracy ideologicznej partii wśród mas. Zbliżające się spotkanie na najwyższym szczeblu da obydwu stronom możliwość porównania ocen i przyspieszenia udanego dotychczas rozwoju współpracy.

Towarzysz Dęga ocenił pozytywnie rozwój stosunków partyjnych. Plan współpracy jest jego zdaniem wypełniony.

Ranga stosunków gospodarczych z NRD określona jest tym, że NRD jest drugim co do wielkości partnerem handlowym PRL. Ten pozytywny rozwój mógłby jednak zdaniem strony polskiej zostać jeszcze poszerzony. Niektóre nierozwiązane jeszcze kwestie w naszych stosunkach są jego zdaniem drugorzędne i jak najbardziej do rozwiązania.

W aspekcie polityki zagranicznej PRL jest całkowicie nastawiona na to, by wspierać NRD w jej walce przeciwko rewanżyzmowi i rewizjonizmowi w RFN oraz stacjonującym tam amerykańskim rakietom średniego zasięgu.

Nawiązując do stosunków PRL z RFN, towarzysz Dęga oświadczył, że najsilniejszy partner NATO w Europie podporządkował się całkowicie strategii amerykańskiej i rozwija swoje stosunki z PRL zgodnie z agresywnymi imperialistycznymi celami wobec PRL. Wysunięty w ostatnim czasie silniej na czoło postulat odbudowy zjednoczonych Niemiec w granicach z 1937 r. skierowany jest w równym stopniu przeciwko NRD, jak i PRL. Mimo atlantyckiej orientacji istnieją jednak szczególne interesy monopolistycznego kapitału w RFN, które można wykorzystać w naszej polityce zagranicznej.

W ostatnim czasie nasiliły się starania ze strony RFN zmierzające do zaktywizowania niemieckiej mniejszości w PRL. Towarzysz Dęga wyczerpująco przedstawił rozwój stosunków PZPR z bratnimi partiami krajów kapitalistycznych. Wypowiedź towarzysza Dęgi odzwierciedliła niewystarczająco dotąd rozwinięte stosunki z nowo powstałymi ruchami w krajach kapitalistycznych.

W ramach swojej wypowiedzi towarzysz Feist zajął się w wyczerpujący sposób polityką NRD wobec RFN. Na podstawie licznych faktów przedstawione zostało wspałałomyślne podejście NRD do zorganizowanej wymiany turystycznej.

4. Wypowiedź towarzysza Majki nt. sytuacji wewnętrznej w PRL

Towarzysz Majka podkreślił, że PZPR rozwinęła w 1984 r. wysoką aktywność polityczną i zainicjowała od marca tego roku szereg ważnych działań. Szczególnie należałoby podkreślić pięć wydarzeń:

1. Przeprowadzona krajowa konferencja delegatów PZPR, która faktycznie podsumowywała dotychczasową kadencję polskiego Komitetu Centralnego i oceniła, na jakim etapie realizacji uchwał IX Zjazdu partia się znajduje, potwierdziła w pełni prawidłowość partyjnej linii porozumienia ze wszystkimi konstruktywnymi siłami z jednej strony, a wzmożonej walki przeciwko wszystkim wrogom socjalistycznej Polski z drugiej strony oraz linię reform społecznych. Przyjęta przez konferencję realistyczna ocena sytuacji odpowiada odczuciom ludu pracującego, że partia zna dobrze problemy codziennego życia.

2. Przeprowadzone na początku maja 1984 r. posiedzenie plenarne KC służyło umocnieniu przewodniej roli klasy robotniczej. Odbędzie się konstruktywna i krytyczna dyskusja nad problemami poruszającymi ludność. Więzy między partią i klasą robotniczą miałyby stać się w wyniku tego posiedzenia ściślejsze. Osiągnięto to przede wszystkim dzięki przygotowaniu mas. I tak w 761 dużych zakładach przemysłowych kraju przeprowadzono z 2,2 mln zatrudnionych konsultacje na temat wariantów roz-

wiązań dla posiedzenia KC. W dyskusji uczestniczyło około 500 000 pracujących, 30 proc. z nich stanowili bezpartyjni. Na zakończenie każdego zebrania zaproponowane rozwiązania były poddane pod głosowanie.

Rezultaty miały być sprzeczne. Z jednej strony większość okazała pozytywną postawę ideologiczną, z drugiej strony nadal oddziaływują wywołane przez przeciwnika deformacje w świadomości.

I tak w kraju istnieje generalna zgoda na prowadzenie socjalistycznego współzawodnictwa i pracę Inspekcji Robotniczo-Chłopskiej, tak samo jak na wzmożone kontrole w sektorze prywatnym i twardsze postępowanie wobec nierobów (około 200 000 osób w kraju). Nie uzyskano jednak zgody na zmiany w kodeksie pracy (poprawa dyscypliny pracy) i wydłużenie czasu pracy (2 robocze soboty zamiast jak dotąd jednej). PZPR chodzi przy tym przede wszystkim o zwiększenie tempa rozwoju – jako problem zasadniczy.

3. Przeprowadzone wybory do rad narodowych zaprzeczyły tezie przeciwnika, że tylko mniejszość popiera socjalistyczny rozwój. Frekwencja wynosząca 75 proc. ma jego zdaniem duże znaczenie dla dalszej wewnętrznej konsolidacji politycznej także w aspekcie oddziaływania psychologicznego. Jednocześnie towarzysz Majka scharakteryzował osiągniętą 75-procentową frekwencję jako górną granicę obecnych możliwości partii.

Główne znaczenie wyborów polega na przekroczeniu przez większość ludności granicy od bierności ku aktywności politycznej.

4. 40. rocznica powstania PRL wykorzystywana jest w dwóch aspektach:

Po pierwsze, rozpoczęto kampanię rozwoju socjalistycznej świadomości, aktywowania w myśleniu ludzi wartości socjalistycznych i historycznych sukcesów. Na podstawie przeprowadzonych badań socjologicznych ocenia się, że pod względem oceny kwestii socjalnej osiągnięto obecnie ten sam stan świadomości jak w roku 1979. Odnośnie do praw człowieka, rozwoju duchowo-kulturalnego istnieje około 60-procentowe poparcie.

Po drugie, posuwa się nadal naprzód całociowy proces narodowej konsolidacji. Hasło, że osiągnięcia 40 lat są zasługą wszystkich ludzi pracy, oraz przyznanie wysokich odznaczeń na wszystkich szczeblach spotkały się z dużym echem.

5. Powszechna amnestia dla przestępstw politycznych zdemontowała mit siły opozycji, która tylko z powodu represji miałaby nie dochodzić do głosu. Zwolnienie więźniów pokazało, że opozycja nie potrafi wyciągnąć z tego korzyści (np. Kościół poczuł się nakłoniony do sztucznych ceremonii powitalnych 14 dni po uwolnieniu).

Łącznie zwolniono 585 więźniów. Tylko 30 z nich podjęło ponownie swą działalność polityczną (przede wszystkim wywiady dla prasy zachodniej).

Towarzysz Majka mówił dalej, że podczas przygotowań do mającego się odbyć posiedzenia KC przeprowadzono ocenę zmian w stanie świadomości. Wykazała ona, że rośnie liczba obywateli akceptujących politykę partii i jej aktualny program. To samo dotyczy również oceny socjalistycznego państwa, sejmu i rządu.

Znacznie miałyby się zmniejszyć zainteresowanie działalnością grup antysocjalistycznych.

Wśród młodzieży, gdzie deformacja świadomości pozostawiła najgłębsze ślady, pokazują się obecnie pierwsze dobre rezultaty. I tak grupy opozycyjne scharakteryzowane zostały przez 50 proc. młodzieży jako działające z powodu własnych interesów prywatnych lub na rozkaz krajów kapitalistycznych. Tylko 20 proc. uważa, że mają one uczciwe cele polityczne.

Około dwie trzecie ludności postrzega dzisiaj, że napięcia międzynarodowe i niebezpieczeństwo wojny wychodzą przede wszystkim ze strony Reagana. Jest to w porównaniu z rokiem 1980 duży postęp. Również dwie trzecie postrzega też, że największe zagrożenie dla PRL pochodzi bezpośrednio ze strony USA. Na drugim miejscu wymieniona była RFN.

W przypadku danych nt. sojuszników Polski Ludowej ZSRR wrócił w opinii ludności na pierwsze miejsce. Także sąsiadujące kraje CSRS i NRD postrzegane były znowu we właściwym świetle.

Towarzysz Majka naszkicował następnie najbliższe przedsięwzięcia koncepcyjne PZPR na polu ideologicznym. Plenum w dniach 27 i 28 X na temat umocnienia władzy państwowej i demokracji socjalistycznej ma przedłożyć bilans rozwoju i pracy na tym obszarze w ostatnich trzech latach. Plenum zająć ma się globalnie dwoma celami:

- osiągnięcie dalszego postępu w zaangażowaniu ludności w cele partii;
- dalsze umocnienie kierowniczej roli partii w każdej instytucji i w każdym miejscu, od gminy po województwo.

Równolegle PZPR przygotowuje się do dwóch następnych posiedzeń plenarnych. Pod koniec roku odbędzie się regularne plenum gospodarcze dotyczące założeń planu na 1985 r. oraz przygotowania dyskusji nt. planu pięcioletniego.

W pierwszym kwartale 1985 r. przewidziane jest posiedzenie plenum nt. kultury i sztuki, oświaty i nauki. W środowisku twórców kultury i w instytucjach edukacyjnych kraju, w tym wśród uczniów i studentów, przeciwnikowi udało się dokonać szczególnie ważkich wyłomów. Panuje ogromna frustracja spowodowana powstałymi iluzjami. Praca z tymi warstwami ma strategiczne znaczenie dla partii („Kto ma w ręku propagandę, rządzi dzisiaj, kto ma edukację narodową, rządzi jutro” – towarzysz Jaruzelski na posiedzeniu Biura Politycznego).

W tym roku przeprowadzone będą jeszcze wybory do samorządów mieszkańców. Mają one przede wszystkim wzmocnić inicjatywę własną i demokratyczną postawę w dzielnicach mieszkaniowych.

Nie ma jeszcze dokładnego terminu wyborów do sejmu. Przypuszczalnie odbędą się one w drugiej połowie października lub na początku listopada 1985 r. Konieczny dla tych wyborów jest długoterminowy program, który możliwy będzie dopiero po dyskusji o planie pięcioletnim. Uniknąć trzeba jednak przesunięcia wyborów na rok 1986, gdyż mogłoby to być zinterpretowane jako słabość. Oficjalnie kampania wyborcza ma przebiegać od sierpnia 1985 r., praktycznie rozpocznie się ona dla partii już w styczniu.

Wszystkie te przedsięwzięcia – podkreślił towarzysz Majka – służą jednocześnie przygotowaniu X Zjazdu PZPR, który ma przedłożyć nowy obszerny program.

Nawiązując do szczególnych zadań Wydziału Informacji, towarzysz Majka oświadczył, że istnieje ściśle powiązanie między walką z przeciwnikiem wewnątrz kraju i na płaszczyźnie międzynarodowej, przy czym ze względu na obecną sytuację pierwszeństwem ma kontrpropaganda wewnętrzna.

Działania przeciwnika w Polsce Ludowej można ocenić w następujący sposób:

Obecny ruch podziemny jest bezpośrednią kontynuacją działalności dawnej „Solidarności”. Ze względu na podjęte działania jest on niezdolny do poruszenia większych mas.

W[edłu]g obecnej wiedzy w kraju pracuje w podziemiu około 300–400 grup mających do około 12 członków. Ich główną metodą jest rozpowszechnianie kontrrewolucyjnych ulotek.

Dzięki amnestii odebrano im w dużym zakresie grunt i ich aktywność zmalała. Może to być jednak zjawisko tymczasowe. PZPR wychodzi z założenia, że ruch podziemny istniał będzie jeszcze przez długi czas. Jest on elementem amerykańskiej działalności dywersyjnej i nagonki przeciwko Polsce Ludowej. Do tego USA nie potrzebują szerokiego ruchu masowego, tylko ciągłych przykładów, które mogą w przesadny sposób przedstawić w mediach międzynarodowych. Tak zwana polska opozycja otrzymała np. na walkę przeciwko niedawnym wyborom do rad narodowych ćwierć miliona dolarów z USA.

Istnieje świadomość, że dalsze istnienie tej opozycji powoduje problemy w całym obozie socjalistycznym.

Kolejne zjawisko w kraju wykorzystywane przez przeciwnika jest jeszcze groźniejsze: chodzi o dużą liczbę ludzi, którzy w ramach legalnych struktur pracują tuż na granicy legalności i przy pomocy swojej propagandy powodują coraz to nowe negatywne skutki, względnie silnie utrudniają pracę kadry socjalistycznej. Unaoczniło się to szczególnie przed wyborami w szkołach wyższych. Ludzie ci nie tworzą żadnych organizacji, walka z nimi jest bardzo trudna. Chodzi z reguły o wysoko wykształconych ludzi z ukształtowanymi zdolnościami demagogicznymi. Partia potrzebuje koniecznie postępu w walce z nimi, przy czym chodzi tu o odizolowanie ich w ich środowisku. Bezpośrednia dywersja zagraniczna odbywa się przede wszystkim przez stacje radiowe (około 36 godzin dziennie, w tym 20 godzin Wolnej Europy, 7 godz. Głosu Ameryki, pozostałe godziny dzielą się na: BBC, France Inter[nationale], Deutschlandfunk i inne).

Ponieważ ich wpływ na masy maleje (stali słuchacze w 1983 r.: 24 proc., maj [19]84 r.: 17 proc., wrzesień [19]84 r.: 12 proc.), łączy się prawdziwe problemy dyskusyjne, jak np. problematykę pokoju z antykomunistycznym szczuciem. Apogeum manipulacji było zajęcie się rewanżyzmem w RFN, przy czym do głosu dochodzili często polscy dysydenci. (Zachodnioniemiecki rewanżyzm należało wprawdzie ocenić negatywnie, ale jest on jedyną szansą dla Polski uzyskania granicy z Zachodem. Oraz: jeśli nawet rewanżyzm zagraża Polsce, to pochodzi on z NRD – dawnych Prus,

gniazda rewanżyzmu). Do tego dochodzi przemysł zachodniej literatury (w pierwszym półroczu [19]84 r. pół miliona egzemplarzy). Większość książek trudno zakwestionować, ponieważ nie zawierają bezpośredniego podburzania.

Działania Kościoła nastawione są przede wszystkim na skutki długoterminowe. Ponieważ większość księży nie występuje otwarcie antysocjalistycznie, lecz opowiada się za dialogiem z państwem, nie występuje aktualnie trudna sytuacja. Jako że nie udało się zlikwidować socjalizmu, podejmowane są próby urządzenia siebie z jego pomocą. Radykalni antysocjaliści wśród księży mają w Kościele mały wpływ. Większość zachowuje się lojalnie.

PZPR prowadzi wobec Kościoła politykę ofensywną. Istnieje ciągle aktualizowany rejestr nieprawidłowych zachowań Kościoła wobec państwa, nad którymi pracują towarzysze.

Podczas wizyty w PRL papież podał w swoich kazaniach przykład, jak w przyszłości powinien zachowywać się Kościół w Polsce. Wykazał on przy tym najściślejszą wiedzę nt. sytuacji w Polsce i zgrabnie nawiązał do tradycji i stanu świadomości ludności. Obecnie prowadzi on ostrą krytykę polskiego Kościoła za to, że nie realizuje on w pełni jego programu. Najwyraźniej masy polskich księży są tym intelektualnie przeciążone. Najbardziej wyrafinowani ludzie koncentrują swoją pracę na uczniach szkół średnich i studentach. Wyrasta z tego potęgujące się zagrożenie na przyszłość.

Do końca listopada Biuro Polityczne chce wypracować program podjęcia walki przeciwko temu. Muszą zostać przy tym podjęte takie środki, które nie wywołają w kraju nerwowości. PZPR ma tu ograniczone pole manewru, ponieważ 85 proc. społeczeństwa jest wyznania katolickiego. Chodzi o przekonywanie bez urażania mas, gdyż mogłoby to doprowadzić do podziału między partią a narodem.

Mimo to PZPR musi przejść do ofensywy, by nie dawać kręgom ekstremistycznym żadnego pola do działania. N[a] p[rzykład] stopniowo wzmacniana jest obecnie w środkach masowego przekazu krytyka prasy kościelnej, z którą wierni nie identyfikują się tak, jak z księdzem.

Per saldo należy stwierdzić, że wpływ Watykanu na dalszy rozwój jest wybitnie negatywny. Pracują nad tym w Watykanie 2 lobby: polskie i zachodnioniemieckie.

W celu koordynacji całości kontrpropagandy utworzono uchwałą Sekretariatu KC PZPR komisję specjalną. Będzie nią kierował zastępca kierownika Wydziału Informacji KC, a należeć do niej będą różne wydziały KC, ministerstwa, szefowie środków masowego przekazu oraz przedstawiciele instytucji naukowych.

Linia generalna opiera się na naradach w Pradze i Moskwie sekretarzy [partii] wspólnoty socjalistycznej ds. ideologii i współpracy międzynarodowej. PZPR ocenia, że tylko skoordynowane działania wszystkich państw socjalistycznych mogą skutecznie skontrolować ataki imperializmu, ponieważ przeciwnik działa w niezwykle skoordynowany sposób, aż po codzienną argumentację wrogich stacji radiowych.

PZPR brakuje w tym zakresie doświadczeń. Dotyczy to zarówno kontrpropagandy wewnętrznej, jak i zagranicznej.

Podstawowe zasady pracy to:

- Nie podejmować polemiki ze wszystkim, co wymyśli Zachód, lecz być skuteczniejszym. Wykorzystano by przy tym doświadczenia SED, np. poprzez uruchomienie podobnej audycji telewizyjnej, jak „Der schwarze Kanal”⁴.

- Następnie starać się bardziej atakować niż bronić. Chodzi o to, by zdemaskować słabości kapitalizmu, np. fasadowy charakter jego demokracji.

- Wydział Informacji podejmie comiesięczną analizę głównych linii ataku przeciwnika i opracuje na tej podstawie instrukcję pracy w zakresie kontrpropagandy aż po szczebel województw.

- Co 6 miesięcy wydział będzie sporządzał prognozę oczekiwanej dywersji ideologicznej przeciwnika we współpracy z organami bezpieczeństwa, armią i Instytutem Badania Opinii Publicznej. Na tej podstawie formułowane będą zadania w pracy propagandowo-ideologicznej na dłuższy okres.

⁴ „Der schwarze Kanal” („Czarny Kanal” albo „Ściek”) – audycja propagandowa telewizji NRD, emitowana od 1960 do 1989 r., mająca przeciwstawiać się przekazowi telewizji zachodnioniemieckiej.

Abt[eilung] Auslandsinformation

Berlin, 30.10.1984

Betr[eff]: Ergänzung zum Bericht über eine Konsultation zu Fragen der Auslandsinformation mit der PVAP vom 22.–25.10.[19]84

Aus Anlaß der o[ben] g[enannte] Konsultation fanden auch Gespräche mit dem Mitglied des Politbüros und Sekretär des ZK der PVAP, Genossen J[ózef] Czyrek, mit dem Mitglied des Politbüros und 1. Sekretär der Warschauer Parteiorganisation, Genossen M[arian] Wozniak, sowie mit dem Leiter der Abteilung Internationale Verbindungen, Genossen Dega, statt. Genosse J[erzy] Majka, leiter der Abteilung Information, gab vor Beginn der Konsultation eine Einschätzung der Lage in der VRP. In diesen Gesprächen wurden z.T. grundsätzliche Fragen berührt, die über den Gegenstand der Konsultationen hinausgingen.

1. Zum Gespräch mit Genossen Czyrek

Zu Beginn des etwa einstündigen Gespräches bat Gen[osse] Czyrek, Genossen Erich Honecker und allen Mitgliedern des Politbüros die persönliche Grüße des Genossen Jaruzelski zu übermitteln. In einem soeben stattgefundenen Gespräch habe Genosse Jaruzelski seine große Genugtuung darüber geäußert, daß die während des Freundschaftsbesuches von Genossen Honecker in Warschau abgestimmte Linie der weiteren Zusammenarbeit seitens der SED so umfassend und konsequent verwirklicht werde. Er sei sehr befriedigt, daß sein Vorschlag zu erneuten Gesprächen in der DDR mit einem so schnellen Terminvorschlag beantwortet wurde. „Auf Grund des hohen Stellenwertes der Beziehungen zwischen beiden Parteien messe Genosse Jaruzelski dem bevorstehenden Treffen große Bedeutung bei.“^a

Weiter führte Gen[osse] Czyrek aus, der habe sich über den Verlauf und die Ergebnisse der Konsultation zu Fragen der Auslandspropaganda informiert. Die PVAP messe der Zusammenarbeit mit der SED auf diesem Gebiet große Bedeutung bei. Der ausführliche Austausch von Erfahrungen sowie die konkreten Feststellungen für die weitere Entwicklung der Zusammenarbeit seien hoch einzuschätzen.

Die SED habe mit Konsequenz und Weitsicht sowie unter dem Einsatz erheblicher materieller Mittel eine schlagkräftige und wirkungsvolle Auslandspropaganda entwickelt. Das habe gute Früchte getragen, die sich u.a. darin äußern, daß die DDR heute in vielen Ländern über eine „politische Lobby“ verfüge.

Auf den erreichten Stand in der Zusammenarbeit zwischen beiden Ländern eingehend, hob Gen[osse] Czyrek hervor, daß neben den guten Parteibeziehungen der Zusammenarbeit auf staatlichem Gebiet sowie in der Wirtschaft auch eine breite

^{a-a} Zdanie zaznaczono na lewym marginesie pionową linią i opatrzone odręczną adnotacją o treści: 16/11. [19]84 Hu.

Zusammenarbeit an der Basis entwickelt wurde (Urlauberaustausch, Beziehungen von Kombinat und Betrieben u.a.). Besonders hob er die Bedeutung des Kinder- und Jugendaustausches hervor, der auf die Initiative des Genossen Honecker zurückgehe.

Die Zeit sei reif, die Zusammenarbeit weiter auszubauen und auf immer breitere gesellschaftliche Kreise auszudehnen. Das bevorstehende Treffen auf höchster Ebene werde – ebenso wie die vorangegangenen – dieser Entwicklung weitere Impulse verleihen.

In diesem Zusammenhang informierte Gen[osse] Czyrek, daß der Leiter der Abt[eilung] Internationale Verbindungen im ZK der PVAP, Gen[osse] Dega, beauftragt sei, dem Politbüro eine Analyse des erreichten Standes der bilateralen Beziehungen, einschließlich von Vorschlägen zu deren weiterer Entwicklung, vorzulegen.

Was den Kampf zur Sicherung des Friedens angehe, so habe sich nach Auffassung der PVAP die auf der Prager Tagung der Sekretäre für ideologische und internationale Fragen vorgenommene Einschätzung über die Entwicklung der Massenbewegung für Frieden und Abrüstung bestätigt. Nach wie vor würden die sozialistischen Länder nur über ein ungenügendes Instrumentarium zur Einwirkung auf die Antikriegsbewegung verfügen. Insbesondere der Weltfriedensrat bleibe in seiner Wirkung hinter den Erfordernissen zurück. Generell reichten die traditionellen Formen des Kampfes nicht aus, um die historische Aufgabe zu erfüllen, vor der die Friedensbewegung steht. Die PVAP denke darüber nach, wie sie ihre eigenen Aktivitäten erhöhen könne. Das mache auch kadermäßige Veränderungen erforderlich.

Für März nächsten Jahres werde eine nationale Tagung der polnischen Friedensbewegung vorbereitet. Ziel sei, die Basis der polnischen Bewegung unter Ausnutzung der Strukturen der PRON zu verbreiten. In einigen Wojewodschaften seien bereits regionale Friedenskomitees gebildet worden. Damit wolle man prophylaktisch „ein noch leeres Feld“ bebauen, um dem Gegner hier keinen Spielraum zu geben. Gegenwärtig gäbe es im Gegensatz zu Falschmeldungen in der englischen Presse über eine unabhängige Friedensbewegung in Polen (KOS) keine gegnerischen Aktivitäten auf diesem Gebiet.

Die gesamte Propagandaarbeit nach Innen werde nach wie vor durch die Arbeit der Kirche sehr erschwert. Auf dem Gebiet des Kampfes um Frieden und Abrüstung bestehe jedoch eine Möglichkeit der Zusammenarbeit mit der Kirche.

Generell gelte für das langfristige Vorgehen gegenüber der Kirche die vom 12. Plenum im Mai 1983 ausgearbeitete Dreierformel. Es gehe der Partei um die Durchsetzung einer Art von Politik der friedlichen Koexistenz. Leider würde dies von vielen auch innerhalb der Partei nicht verstanden.

Der Klerus betreibe eine expansive und aggressive Politik. Nachdem die „Solidarnosc“ politisch abgewirtschaftet habe, solle nunmehr die Kirche deren konterrevolutionären Funktionen übernehmen. Das zeige sich auch im Zusammenhang mit der Entführung von Popieluszko. Diese Aktion ordne sich in die gegnerische Linie ein, Zusammenstöße zwischen Staat und Kirche zu organisieren. Feindliche Kräfte sähen in solchen Zusammenstößen eine letzte Chance für die Konterrevolution. Theoretisch fuße diese Strategie auf der sogenannten Befreiungstheologie.

Die PVAP sei sich ihren nationalen und internationalen Verpflichtung voll bewußt, einen Religionskrieg in der VRP unter allen Umständen zu verhindern. Sähe man von Tatsachen, wie der jüngsten Provokation ab, so entwickle sich die Lage insgesamt günstig. Der auf eine politisch-ideologische Offensive gerichtete Kurs der Partei habe sich in der Praxis bewährt.

Genosse Feist informierte über aktuelle Fragen der Innen- und Außenpolitik der DDR, insbesondere über die Ergebnisse der Massenbewegung zum 35. Jahrestag sowie über die positive Bewertung der Entwicklung der Zusammenarbeit unserer Parteien und Staaten auf den verschiedensten Gebieten. Er übermittelte die herzlichsten brüderlichen Grüße der Parteiführung der SED.

2. Zum Gespräch mit Genossen M[arian] Wozniak

Genosse Wozniak informierte über die Lage der Parteiorganisation Warschau, der 140.000 Mitglieder und Kandidaten angehören. Sie ist nach Katowice^b (267.000 Mitglieder und Kandidaten) die zweitgrößte Bezirksorganisation der PVAP. Er schätzte ein, daß sich ein Konsolidierungsprozeß der Wojewodschaftsparteiorganisation vollziehe. Die noch vorhandenen Abgänge von Mitgliedern werden im 2. Halbjahr durch Neuzugänge ausgeglichen. Zur Zeit finden in den Grundorganisationen noch Streichungen von Mitgliedern statt. Die Partei rechnet damit, daß 1985 in der Mitgliederbewegung eine volle Stabilität erreicht werde.

Typisch für die polnische Hauptstadt als Zentrum des politischen, kulturellen Lebens sein ein hoher Anteil der Intelligenz an der Bevölkerung, was sich auch in der Zusammensetzung der Parteiorganisation widerspiegele. Auch „in den besten Zeiten der Warschauer Parteiorganisation“ habe der Anteil der Arbeiter nur 28% betragen. Jetzt betrage der Anteil 23%. Daraus sei zu ersehen, daß der größte Verlust an Mitgliedern unter Arbeitern zu verzeichnen sei.

Das Wohlbefinden der Partei habe sich verbessert. Die Unterbindung von Straßendemonstrationen sei dafür eine wesentliche Ursache. Es zeige sich, daß die Opposition nicht mehr die Kraft habe, gegen diese staatlichen Festlegungen illegale Demonstrationen zu organisieren. Sie erhalte überhaupt immer weniger Unterstützung der breiten Öffentlichkeit. Der Wunsch nach geregelten Verhältnissen sei dominierend. Das bedeute jedoch nicht, daß die Opposition verschwunden oder geschlagen sei, man dürfe sie nicht unterschätzen.

Die Demonstration zum 1. Mai, an der sich in Warschau 250.000 Menschen beteiligten, und die hohe Beteiligung an den Kommunalwahlen (75%) seien weitere wichtige Momente, die von der Konsolidierung der Lage zeugten. (In Warschau sei im Vergleich zu den anderen Ballungszentren die höchste Wahlbeteiligung erreicht worden.) Das trage zur Aktivierung der Parteimitglieder bei.

Die Entwicklung der Stimmung sei selbstverständlich im starken Maße von der ökonomischen Entwicklung abhängig. Hier wirke sich positiv aus, daß in der VRP eine gute Ernte eingebracht werden konnte und daß es gelang, die Inflation einzuschränken. Zur Zeit werde die Wirtschaftsreform durchgeführt, um die internationale

^b *W oryginale: Kattowice.*

Zusammenarbeit im Kampf gegen die Restriktionspolitik des Imperialismus zu verstärken. Das bedeute eine Umorientierung der polnischen Wirtschaft von „West- auf Ostbeziehungen“.

Die ökonomische Orientierung auf die sozialistischen Länder habe jedoch gewisse Grenzen. Bestimmte Rohstoffe und Technologien seien im sozialistischen Lager nicht ausreichend vorhanden. Als ein Beispiel führte Gen[osse] Wozniak an, daß Polen mit dem von der SU gelieferten Erdöl nicht ausreiche (die Liefermenge sei seit Jahren konstant, die Pro-Kopf-Lieferung niedriger als in der DDR). Polen sei daher gezwungen, gegen Devisen zusätzlich Erdöl zu kaufen. Zur Erwirtschaftung der Devisen seien zusätzliche Exporte notwendig. Dazu benötige man eine hochentwickelte Industrie (Elektronik u.a.). Das bedinge die Kooperation auch mit westlichen Firmen.

Die Hauptfrage sei jedoch eine noch tiefere Kooperation der sozialistischen Länder. Polen erhoffe neue Vereinbarungen mit der DDR, die möglichst noch vor Beginn der neuen Fünfjahrplanperiode abgeschlossen werden müßten. Das bedeute nicht die Vergabe neuer Kredite, sondern die weitere Entwicklung der normalen ökonomischen Zusammenarbeit.

Zurückkommend auf die Situation in der Partei schätzte Gen[osse] Wozniak ein, daß trotz des Prozesses der Konsolidierung und einer allgemeinen optimistischen Atmosphäre, ausgehend von den jüngsten Ereignissen in der Partei noch eine gewisse Nervosität herrschte. Das zeigt sich in der Reaktion auf bestimmte Maßnahmen und Vorkommnisse (z.B. Preiserhöhung bei Eiern).

Die Entführung des Priesters sei eine zielgerichtete Provokation, auf die die oppositionellen Kräfte gewartet hätten. Sie diene u.a. auch dem Ziel, die Kräfte der Partei bis hin zur Führung zu binden und von ernsthafter Arbeit im Interesse der Normalisierung abzuhalten.

Nach wie vor gäbe es auch in Warschau Probleme mit der künstlerischen Intelligenz sowie an Universitäten und Hochschulen. Die Partei betrachte die ideologische Arbeit an den Ober- und Hochschulen als einen Schwerpunkt der Arbeit.

Gen[osse] Wozniak äußerte seine Befriedigung über die gute Zusammenarbeit mit der Berliner Parteiorganisation und übermittelte herzliche Grüße an Genossen Konrad Naumann.

3. Zum Gespräch mit Genossen Dega

Ausgehend von dem zur Zeit der Anwesenheit der Delegation stattfindenden Besuch des griechischen Ministerpräsidenten Papandreou, informierte Genosse Dega darüber, daß die Gespräche ein weitgehende Übereinstimmung bei der Einschätzung der internationalen Lage gezeigt hätten. Das Bedeutende dieses Staatsbesuches liege in der Überwindung der internationalen Isolierung Volkspolens. Die Bereits vereinbarten Besuche der Außenminister Italiens und der BRD und ein offizieller Staatsbesuch von Genossen Jaruzelski in Indien werde diese positive Entwicklung weiter vorantreiben.

Diesen gewissen Öffnung auf politischen Gebiet stünden noch nicht entsprechende ökonomische Beziehungen zur Seite. Nach wie vor können die USA auf breite Unterstützung für ihre Restriktionspolitik setzen.

Die polnische Krise habe den polnischen Genossen den Rang der Zusammenarbeit mit den sozialistischen Ländern voll bewußt gemacht. Ohne die sozialistische Gemeinschaft hätte Polen nicht die Krise überwunden und der Imperialismus sein Ziel erreicht. Auch der gesamten Nation werde die Bedeutung der sozialistischen Zusammenarbeit immer bewusster, während es einen Rückgang des Prestiges der USA gebe.

Die Zusammenarbeit auf Parteiebene mit dem sozialistischen Lager habe ein hohes Niveau erreicht. Auch die ökonomischen Beziehungen haben „neuen Schwung“ erhalten. Gut sei auch die Zusammenarbeit auf der Ebene der Betriebe und Kombinate. Einen erfreulichen Aufschwung gebe es auch in der Touristik. So wären in diesem Jahr ca. 850.000 polnische Touristen nach Bulgarien, Ungarn oder Rumänien gereist. Auch die Sowjetunion habe die Absicht, sich wieder zu öffnen und werde 1985 30.000 Touristen aufnehmen. Nach wie vor gebe es seitens der CSSR und der DDR die bekannten Einschränkungen.

Sehr positiv sei der zwischen der VRP und der DDR durchgeführte Jugend- und Kinderaustausch zu werten.

Der erweiterte Touristenverkehr stelle zwar eine große Belastung des Staatshaushaltes dar, sei aber ein notwendiges Opfer. Damit schaffe man ein Gegengewicht zu den Reisen in das westliche Ausland. Positiv werte man auch die mit dem Touristenverkehr erweiterten Möglichkeiten der Kontakte und freundschaftlichen Beziehungen polnischer Bürger zu den sozialistischen Nachbarländern.

Gen[osse] Dega würdigte die beiderseitigen erfolgreichen Bemühungen, über die Jubiläen unserer beider Länder breit in den jeweiligen Medien zu berichten. Was die Berichterstattung über die VRP in den sozialistischen Ländern generell angehe, so werde über die Entwicklung in Polen lediglich in der UdSSR kontinuierlich und breit berichtet. Bei allen anderen sozialistischen Ländern unterliege die Berichterstattung großen Schwankungen.

Die polnischen Genossen messen dem RGW-Gipfeltreffen eine große Bedeutung zu. Die Einheit der sozialistischen Länder zu stärken, ist eine der vordringlichsten Ziele der PVAP. Sie erwarten vom RGW eine erweiterte und klügere Arbeitsteilung.

In diesem Zusammenhang dankte Gen[osse] Dega im Namen der Abteilung Internationale Verbindungen für die politische und ökonomische Hilfe der DDR. Er würdigte die Gründung der sozialistischen DDR als ein für Volkspolen historisches Ereignis, das bis dahin immer mit der direkten Gefahr aus dem Westen konfrontiert war. Die Freundschaft und die Einheit mit der DDR gelte es, wie unseren Augapfel zu schützen.

Diese Frage spiele eine große Rolle in der ideologischen Massenarbeit der Partei. Das bevorstehende Treffen auf höchster Ebene gebe beiden Seiten die Möglichkeit, die Einschätzung zu vergleichen und die bislang erfolgreiche Entwicklung der Zusammenarbeit noch zu beschleunigen.

Gen[osse] Dega schätzte die Entwicklung der Parteibeziehungen positiv ein. Der Plan der Zusammenarbeit sei erfüllt.

Der Rang der Wirtschaftsbeziehungen zur DDR sei dadurch bestimmt, daß die DDR der zweitgrößte Handelspartner der VRP sei. Die positive Entwicklung könne jedoch

nach polnischer Ansicht weiter ausgebaut werden. Einige in unseren Beziehungen nichtgelöste Fragen seien untergeordnet und durchaus lösbar.

Außenpolitisch sei die VRP voll darauf eingestellt, der DDR in ihrem Kampf gegen Revanchismus und Revisionismus in der BRD sowie die dort stationierten amerikanischen Mittelstreckenraketen volle Unterstützung zu geben.

Auf die Beziehungen der VRP zur BRD eingehend, erklärte Gen[osse] Dega, der stärkste NATO-Partner in Europa habe sich voll der amerikanischen Strategie untergeordnet und entwickle seine Beziehungen zur VRP in Übereinstimmung mit den aggressiven imperialistischen Zielen gegenüber der VRP. Die in letzter Zeit stärker im Vordergrund gerückte Forderung nach der Wiederherstellung eines einheitlichen Deutschlands in den Grenzen von 1937 richte sich in gleicher Weise gegen die DDR wie die VRP. Trotz der atlantischen Orientierung gebe es durchaus spezifische Interessen des Monopolkapitals in der BRD, die in unserer Außenpolitik ausnutzbar seien.

In letzter Zeit hätten sich Bestrebungen seitens der BRD verstärkt, eine deutsche Minderheit in der VRP zu aktivieren. Ausführlich legte Gen[osse] Dega die Entwicklung der Beziehungen der PVAP zu Bruderparteien der kapitalistischen Länder dar. Die Ausführungen des Gen[ossen] Dega widerspiegeln die bislang noch ungenügend entwickelten Beziehungen zu den neu entstandenen Aktionsbewegungen in kapitalistischen Ländern.

Im Rahmen seiner Ausführungen ging Genosse Feist ausführlich auf die Politik der DDR gegenüber der BRD ein. Anhand zahlreichen Fakten wurde das großzügige Herangehen der DDR an den organisierten Touristenaustausch dargelegt.

4. Ausführungen des Genossen Majka zur inneren Lage in der VRP

Gen[osse] Majka betonte, daß die PVAP 1984 eine hohe politische Aktivität entwickelt habe und seit März dieses Jahres eine Reihe wichtiger Maßnahmen initiiert habe. Besonders seien fünf Ereignisse hervorzuheben:

1. Die stattgefundene Landesdelegiertenkonferenz der PVAP, welche faktisch ein Resümee^c der bisherigen Amtsperiode des polnischen Zentralkomitees gezogen und eingeschätzt habe, wo die Partei bei der Verwirklichung der Beschlüsse des IX. Parteitagess stehe, habe die Richtigkeit der Parteilinie der Verständigung mit allen aufbauwilligen Kräften einerseits und den verstärkten Kampf gegen alle Feinde eines sozialistischen Polens andererseits sowie die Linie der sozialen Reform voll bestätigt. Die von der Konferenz vorgenommene realistische Einschätzung der Lage stimme mit den Empfindungen seitens der Werktätigen überein, daß die Partei die Probleme des täglichen Lebens gut kennt.

2. Die Anfang Mai 1984 durchgeführte Plenarsitzung des ZK diene der Stärkung der führenden Rolle der Arbeiterklasse. Es fand eine konstruktive und kritische Diskussion der Probleme statt, die die Bevölkerung bewegen. Die Bande zwischen Partei und Arbeiterklasse seien im Ergebnis der Tagung enger geworden. Dies wurde vor allem durch eine massenverbundene Vorbereitung erreicht. So wurden in den 761 größten Industriebetrieben des Landes mit 2,2 Millionen Beschäftigten Konsultationen

^c *W oryginale: Resomee.*

über Lösungsvarianten für die ZK-Tagung beraten. An der Diskussion beteiligten sich ca. 500.000 Werktätige, 30% von ihnen war parteilos. Auf jeder Versammlung wurde am Schluß über die vorgeschlagenen Lösungen abgestimmt.

Die Ergebnisse seien widersprüchlich. Einerseits zeige sich bei den meisten eine positive ideologische Grundhaltung, andererseits wirken die vom Gegner verursachten Deformationen im Bewußtsein weiter.

So gäbe es im Lande generell Zustimmung zur Führung des sozialistischen Wettbewerbs und zur Arbeit der Arbeiter- und Bauerninspektionen, dergleichen Zustimmung mit verstärkten Kontrollen im privaten Sektor wund zum härteren^d Vorgehen gegen Müßiggänger (etwa 200.000 Menschen im Lande). Keine Zustimmung sei jedoch für die Änderungen des Arbeitsgesetzbuches (Verbesserung der Arbeitsdisziplin) und zur Verlängerung^e der Arbeitszeit (Zwei Arbeitssonnabende, statt wie bisher einen) zu erlangen gewesen. Der PVAP gehe es dabei vor allem um die Erhöhung des Entwicklungstemplos als einem Grundproblem.

3. Die durchgeführten Kommunalwahlen widerlegten die These des Gegners, daß nur eine Minderheit die sozialistische Entwicklung unterstütze. Die Wahlbeteiligung mit 75% sei für die weitere innenpolitische Konsolidierung von großer Bedeutung auch hinsichtlich der psychologischen Wirkungen. Gleichzeitig charakterisierte Gen[osse] Majka die erreichte 75%ige Beteiligung als die oberste Grenze der derzeitigen Möglichkeiten der Partei.

Die Hauptbedeutung der Wahlen liege in der Überschreitung der Grenze vom Passiven zur politischen Aktivität durch die Mehrheit der Bevölkerung.

4. Der 40. Jahrestag der Gründung der VRP werde in zweierlei Hinsicht genutzt:

Erstens wurde eine Kampagne zur Entwicklung des sozialistischen Bewusstseins, zur Aktivierung der sozialistischen Werte und historischen Erfolge im Denken der Menschen eingeleitet. Man schätze auf Grund durchgeführter soziologischer Unters[u]chungen, das gegenwärtig hinsichtlich der Beurteilung der sozialen Frage etwa der gleiche Bewußtseinsstand wieder erreicht sei wie 1979. Hinsichtlich der Menschenrechte, der geistig-kulturellen Entwicklung gäbe es eine etwa 60%ige Zustimmung.

Zweitens wurde der Gesamtprozeß der nationalen Konsolidierung weiter vorangetrieben. Die Lösung, das in 40 Jahren Erreicht ist das Verdienst aller Werktätigen sowie die Verteilung hoher Orden auf allen Ebenen fanden großen Widerhall.

5. Die Allgemeine Amnestie für politische Delikte baute den Mythos von der Stärke der Opposition ab, die nur auf Grund von Repressalien nicht zum Zuge käme. Die Freisetzung der Häftlinge habe gezeigt, daß die Opposition daraus keinen Nutzen hat ziehen können (z.B. sah sich die Kirche zu künstlichen Begrüßungszeremonien 14 Tage nach der Freilassung veranlaßt).

Insgesamt wurden 585 Häftlinge freigelassen. Nur 30 von ihnen nahmen ihre politische Tätigkeit (vor allem Interviews für Westpresse) wieder auf.

^d *W oryginale*: hörteren.

^e *W oryginale*: Verländerung.

Weiter führte Gen[osse] Majka aus, daß in Vorbereitung der bevorstehenden ZK-Tagung eine Einschätzung über die Veränderungen im Bewußtsein durchgeführt wurde. Sie weise aus, daß die Zahl der Bürger, die die Politik der Partei, ihr aktuelles Programm akzeptieren, ansteige. Das gleiche treffe auf die Bewertung des sozialistischen Staates, den Sejm und die Regierung zu.

Deutlich zurückgegangen sei das Interesse an Aktivitäten antisozialistischer Gruppen.

Bei der Jugend, wo die Deformierung des Bewusstseins die tiefsten Spuren hinterlassen habe, zeigen sich jetzt erste gute Ergebnisse. So werden von 50% der Jugendlichen der oppositionellen Gruppen als entweder aus Privatinteressen oder auf Geheiß kapitalistischen Länder handelnd charakterisiert. Nur 20% meinen, daß sie ehrliche politische Ziele verfolgen.

Etwa 2/3 der Bevölkerung erkenne heute, daß die internationalen Spannungen, die Kriegsgefahr vor allem von Reagan ausgehen. Dies sei im Vergleich zu 1980 ein großer Fortschritt. Ebenfalls 2/3 erkennen auch, daß die meiste Gefahr für die VRP direkt von den USA ausgehen. An zweiter Stelle wurde die BRD genannt.

Bei den Angaben über die Verbündeten Volkspolens sei die UdSSR wieder an die erste Stelle in der Meinung der Bevölkerung gerückt. Auch die Nachbarländer CSSR und DDR würden wieder im rechten Licht gesehen.

Gen[osse] Majka skizzierte dann die nächsten konzeptionellen Vorhaben der PVAP auf ideologischen Gebiet. Das Plenum am 27. und 28.10.[1984] zur Stärkung der Staatsgemeinschaft und der sozialistischen Demokratie werde eine Bilanz der Entwicklung und der Arbeit der letzten drei Jahre auf diesen Gebieten vorlegen. Es verfolge im globalen zwei Ziele

- Erreichung eines weiteren Fortschritts beim Engagement der Bevölkerung für die Ziele der Partei.

- Weitere Stärkung der führenden Rolle der Partei in jeder Institution und an jeder Stelle, von der Gemeinde bis zur Wojewodschaft.

Parallel bereite sich die PVAP auf die zwei nächsten Plenartagungen vor. Ende des Jahres wird turnusmäßig das Wirtschaftsplenum zum Planansatz 1985 sowie zur Vorbereitung der Diskussion des 5-Jahrplanes stattfinden.

Im I. Quartal 1985 ist eine Plenartagung zu den Fragen Kultur und Kunst, Volksbildung und Wissenschaft vorgesehen. Im Milieu der Kulturschaffenden und an den Bildungseinrichtungen des Landes, einschließlich der Schüler und Studenten, seien dem Gegner besonders schwerwiegende Einbrüche gelungen. Es herrschte eine riesige Frustration auf Grund der entstandenen Illusionen. Die Arbeit mit diesen Schichten ist von strategischen Bedeutung für die Partei („Wer die Propaganda in der Hand hat, regiert heute, wer die Volksbildung hat, regiert morgen“ – Gen[osse] Jaruzelski im Politbüro).

Ferner werden in diesem Jahr noch die Wahlen für die Einwohnerselbstverwaltungen durchgeführt. Sie sollen vor allem Eigeninitiative und demokratisches Verhalten in den Wohngebieten stärken.

Noch ohne exakten Termin sind die Wahlen für den Sejm. Voransichtlich werden sie in der zweiten Hälfte Oktober oder Anfang November 1985 stattfinden. Notwendig für diese Wahlen sei ein langfristiges Programm, das erst nach der Diskussion über den 5-Jahrplan möglich wird. Ein Herausschieben der Wahlen auf 1986 soll aber vermieden werden, da es als Schwäche ausgelegt werden könnte. Offiziell soll die Wahlkampagne ab August 1985 laufen, praktisch wird sie im Januar für die Partei schon beginnen.

Alle diese genannten Vorhaben, so hob Gen[osse] Majka hervor, dienen gleichzeitig der Vorbereitung des X. Parteitages der PVAP, der ein umfassendes neues Programm vorlegen wird.

Auf die spezifischen Aufgaben der Abteilung Information eingehend erklärte Gen[osse] Majka, daß es eine enge Verzahnung gäbe zwischen dem Kampf gegen den Gegner im inneren des Landes und auf internationaler Ebene, wobei auf Grund der derzeitigen Lage die Konterpropaganda im Innern der Vorrang habe.

Die Aktivitäten des Gegners in Volkspolen seien wie folgt zu bewerten:

Die derzeitige Untergrundbewegung ist die direkte Fortsetzung der Aktivitäten der ehemaligen „Solidarnosc“. Sie sei auf Grund der getroffenen Maßnahmen unfähig, größere Massen zu bewegen.

Nach derzeitigen Erkenntnissen arbeiten im Land etwa 300–400 Gruppen im Untergrund, die bis zu ca. 12 Mitgliedern haben. Ihre Hauptmethode sei die Verteilung konterrevolutionärer Flugblätter.

Mit der Amnestie wurde ihnen weitgehend der Boden entzogen und ihre Aktivitäten gingen zurück. Dies kann aber durchaus eine zeitweilige Erscheinung sein. Die PVAP geht davon aus, daß die Untergrundbewegung noch für lange Zeit existieren wird. Sie ist Bestandteil der amerikanischen Diversions- und Hetztätigkeit gegen Volkspolen. Dazu brauchen die USA keine breite Massenbewegung, sondern immer wieder Beispiele, die sie in den internationalen Medien hochstilisieren können. Die sog[enannte] polnische Opposition erhielt z.B. für ihren Kampf gegen die kürzlichen Kommunalwahlen 1/4 Million Dollar aus den USA.

Man sei sich bewußt, daß die Fortexistenz dieser Opposition für das gesamte sozialistischen Lager Probleme aufwirft.

Eine weitere Erscheinung im Lande, die der Gegner Ausnutzt, sei noch gefährlicher: Es handele sich um eine Vielzahl von Menschen, die innerhalb der legalen Strukturen hart an der Grenze der Legalität arbeiten und mit ihrer Propaganda immer erneut negative Auswirkungen erzielen bzw. die Arbeit der sozialistischen Kader stark behindern. Besonders augenscheinlich sei dies im Vorfeld der Wahlen an den Hochschulen zu Tage getreten. Diese Leute bilden keinerlei Organisationen, der Kampf gegen sie sei sehr schwierig. Es handele sich in der Regel um hochgebildete Leute mit ausgeprägten demagogischen Fähigkeiten. Im Kampf gegen sie brauche die Partei unbedingt Fortschritte, wobei es darum geht, sie in ihrem Umfeld zu isolieren. Die direkte ausländische Diversion erfolge vor allem über Rundfunkstationen (ca. 36 Stunden täglich, davon 20 Stunden^f Freies Europa, sieben Stunden Stimme Amerikas, der Rest verteilt sich auf BBC, France Inter[nationale], Deutschlandfunk u.a.).

Da ihr Masseneinfluß schwindet (ständige Hörer 1983: 24%, Mai [19]84: 17%, September [19]84: 12%) koppelte man echte diskutable Probleme, wie z.B. die Friedensproblematik, mit antikommunistischer Hetze. Ein Höhepunkt der Manipulation sei die Behandlung des Revanchismus[§] in der BRD gewesen, wobei häufig polnische Dissidenten zu Wort kamen. (Der westdeutsche Revanchismus sei zwar zu verurteilen, aber die einzige Chance für Polen eine Grenze mit dem Westen zu bekommen. Und: Wenn Revanchismus Polen selbst gefährde, dann komme dieser aus der DDR, dem einstigen Preußen, das Hort des Revanchismus war). Hinzu kommt das Einschmuggeln westlicher Literatur (im ersten Halbjahr [19]84 1/2 Millionen Exemplare). Die Mehrzahl der Bücher sei schwer zu beanstanden, da sie keine direkte Hetze enthielten.

Die Aktivitäten der Kirche sind vor allem auf langfristige Wirkungen angelegt. Da die Mehrheit der Priester nicht offen antisozialistisch auftritt, sondern für den Dialog mit dem Staat plädiert, gibt es keine aktuelle schwierige Situation. Da man den Sozialismus nicht beseitigen konnte, versucht man sich mit ihm zu arrangieren. Radikale Antisozialisten unter den Priestern haben in der Kirche wenig Einfluß. Die Mehrheit verhält sich loyal.

Die PVAP betreibt gegenüber der Kirche eine Offensive Politik. Man hat ein stets aktuelles Register des Fehlverhaltens der Kirche gegenüber dem Staat, mit denen die Genossen arbeiten.

Bei seinem Besuch in der VRP gab der Papst in seinen Predigten ein Lehrbeispiel, wie sich die Kirche in Polen zukünftig zu verhalten habe. Er zeigte dabei internste Kenntnis der polnischen Lage und knüpfte geschickt an Traditionen und Bewußtseinsstand der Bevölkerung an. Gegenwärtig übt er scharfe Kritik an der polnischen Kirche, das sie sein Programm nicht voll durchsetzt. Offensichtlich sind die Massen der polnischen Priester damit intellektuell überfordert. Die raffiniertesten Leute konzentrieren ihre Arbeit auf die Oberschüler und Studenten. Daraus erwächst eine ernstzunehmende Gefahr für die Zukunft.

Bis Ende November will das Politbüro ein Programm ausarbeiten, das dagegen ankämpft. Dabei müssen die Maßnahmen so beschaffen sein, daß sie im Lande keine Nervosität auslösen. Die PVAP sei hier in ihrem Bewegungsfeld eingeschränkt, da 85% der Bevölkerung katholisch ist. Es geht um Überzeugungsarbeit, ohne die Massen zu beleidigen, da dies bis zur Spaltung zwischen Partei und Volk führen könne.

Trotzdem müsse die PVAP in die Offensive kommen, um dem extremen Kreisen keinen Spielraum einzuräumen. Zum Beispiel verstärke man derzeitig graduell die Kritik in den Massenmedien gegen die kirchliche Presse, mit der der Gläubige sich nicht so identifiziert, wie mit dem Priester.

Per Saldo sei festzustellen, daß der Einfluß des Vatikans auf die weitere Entwicklung äußerst negativ ist. Daran würden in Rom vor allem zwei Lobby's arbeiten: die Polnische und die Bundesdeutsch[e].

[†] *W oryginale*: Atunden.

[§] *W oryginale*: Evanchismus.

Zur Koordinierung der gesamten Konterpropaganda wurde mit Beschluß des Sekretariats des ZK der PVAP ein Sonderausschuß gebildet. Er wird von dem stellvertretenden Abteilungsleiter der Abteilung Information des ZK geleitet, ihm gehören verschiedene Abteilungen des ZK, Ministerien, Leiter von Massenmedien sowie Vertreter wissenschaftlicher Institutionen an.

Die Generallinie beruht auf den Beratungen der Sekretäre für ideologische und internationale Arbeit der sozialistischen Gemeinschaft in Prag und Moskau. Die PVAP schätzt ein, daß nur das koordinierte Vorgehen aller sozialistischen Staaten die Angriffe des Imperialismus wirkungsvoll kontern könne, da der Gegner außerordentlich koordiniert, bis zur täglichen Argumentation in den Feindsendern vorgeht.

Die PVAP habe hier einen Mangel an Erfahrungen. Das träfe sowohl auf die Konterpropaganda im Innern, als auch auf die Auslandskonterpropaganda zu.

Grundlegende Prinzipien der Arbeit seien:

- Nicht polemisch auf alles einsteigen, was der Westen erfindet, aber wirksam werden. Dabei nutzte man die Erfahrungen der SED z.B. durch Einrichtung einer ähnlichen Fernsehsendung, wie den schwarzen Kanal.

- Weiter versuche man mehr anzugreifen, als zu verteidigen. Es gehe darum, die Schwächen des Kapitalismus zu entlarven, z.B. des Fassadencharakter seiner Demokratie.

- Die Abteilung Information nehme eine monatliche Analyse der gegnerischen Hauptangriffslinien vor und entwickle daraus eine Anleitung für die Konterarbeit bis hinein in die Wojewodschaften.

- Alle sechs Monaten werde von der Abteilung eine Prognose für die zu erwartende ideologische Diversion des Gegners in Zusammenarbeit mit den Sicherheitsorganen, der Armee und dem Meinungsforschungsinstitut erstellt. Darauf aufbauend werden Aufgaben der propagandistisch-ideologischen Arbeit für einen längeren Zeitraum formuliert.

Źródło: BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 46–61, mps.

1984 październik 31, Warszawa – Raport Attachatu Wojskowego NRD w Warszawie dotyczący okoliczności uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki

Attaché Wojskowy¹

Warszawa

Znak akt: 49 03 01

Warszawa, dn. 31 X 1984 r.

L.dz.: ^a371^a/84

Attaché Wojskowy w Warszawie

Tło porwania i zabójstwa księdza Jerzego Popiełuszki (06)

1. 21 X 1984 r. – 30 X 1984 r.
2. 21 X 1984 r. – 30 X 1984 r.
3. 31 X 1984 r.
4. Käthe, Willy, Wasja, Werner, Paola.
5. A-1/S.

Porwany 19 X 1984 r. przez trzech oficerów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (załącznik, k. 1^b) ksiądz Popiełuszko został 30 X 1984 r. wydobyty martwy z Wisły koło Włocławka przez grupę poszukiwawczą.

Popiełuszko należał od kilku lat do tych katolickich duchownych, którzy ciągle otwarcie atakowali istniejący ustrój państwowy i podżegali dużą część społeczeństwa do antysocjalistycznych wystąpień, nie ponosząc za to odpowiedzialności karnej.

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

^b *Pominięto załącznik.*

¹ Raport został poprzedzony dwoma pismami. Pierwszym jest notatka pplk. Starkego (biogram zob. aneks, s. 341), kierownika Unterabteilung 2 Abteilung Äußere Abwehr Hauptabteilung I MfS (jednostki kontrwywiadu wojskowego NRD w MfS odpowiedzialnej za współpracę z wywiadem wojskowym NRD w MfNV, tj. Ministerstwie Obrony Narodowej NRD), z 2 XI 1984 r., określająca raport jako „Information der militärdiplomatischen Auslandsvertretung in der VR Polen zum Thema Hintergründe zur Entführung des Priesters Popieluszko” (Informację attachatu wojskowego w PRL dotyczącą okoliczności uprowadzenia ks. Popiełuszki) i zawierającą zastrzeżenie: „Diese Information wurde inoffiziell beschafft und kann nicht gegenüber dem Bereich Aufklärung des MfNV verwendet werden” (Ta informacja została pozyskana nieoficjalnie i nie może być używana wobec pionu wywiadu MON) (BStU, MfS, HA I, 14150, s. 482). Drugim jest pismo przewodnie gen.-mjr. Dietla (biogram zob. aneks, s. 327), zastępcy kierownika Hauptabteilung I MfS (tj. kontrwywiadu wojskowego NRD), z 3 XI 1984 r., skierowane do kierownika sekretariatu ministra MfS, gen.-mjr. Carlsohna (biogram zob. aneks, s. 326), o treści: „Als Anlage übergebe ich Ihnen eine inoffiziell beschaffte Information zu Hintergründen der Entführung und Ermordung des Priesters Jerzy Popieluszko sowie der Rede des Innenministers der VR Polen, Waffengeneral Kiszczak, zur Kenntnisnahme und evtl. Vorlage beim Genossen Minister” (Jako załącznik przekazuję Panu nieoficjalnie uzyskaną informację nt. okoliczności uprowadzenia i zamordowania ks. Jerzego Popiełuszki, jak i przemówienie ministra spraw wewnętrznych PRL, generała broni Kiszczaka, do wiadomości i ew[entualnego] przedłożenia towarzyszowi ministrowi) (BStU, MfS, HA I, 14150, s. 481). Do pism, obok wyżej publikowanego raportu, załączone było tłumaczenie oświadczenia ministra spraw wewnętrznych Czesława Kiszczaka z 27 X 1984 r. w sprawie uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki.

Na tych faktach opiera się również ogłoszona 27 X 1984 r. przez ministra spraw wewnętrznych, generała broni Kiszcza, oficjalna wersja tła uprowadzenia księdza (załącznik, k. 3^b). Dyskutowana wśród funkcjonariuszy MSW, Wojska Polskiego i części społeczeństwa wersja zakłada, że za sprawą Pop[iełuszki] stoją „ultralewicowe” siły w kierownictwie partii (Olszowski, Milewski, Kociołek) oraz w MSW (przede wszystkim starsi oficerowie należący wcześniej do dawnego Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego), które nie zgadzają się z lawiranckim kursem politycznym generała armii Jaruzelskiego i jego najbliższego zaufanego generała broni Kiszcza. W MSW ich liczba wynosić ma około 80 proc. Sprawa Pop[iełuszki] została dlatego tak urządzona, żeby sprawcy mogli zostać rozpoznani jako funkcjonariusze MSW. Miało to wywołać wśród społeczeństwa gniew na funkcjonariuszy MSW i prowadzić do akcji protestacyjnych, aż po żądanie ustąpienia rządu generała armii Jaruzelskiego i jego ministra spraw wewnętrznych. Od czasu ujawnienia czynu działania Kościoła i podziemia politycznego odczuwalnie się nasiliły:

- odprawianie mszy za Pop[iełuszkę] z dużym udziałem szerokich kręgów społeczeństwa; wezwania duchownych do zachowania rozsądku i spokoju są dotychczas respektowane przez społeczeństwo, co prowadzi do umocnienia pozycji Kościoła wobec państwa;

- Wałęsa robi z siebie znowu rzecznika robotników, przy czym on także nawołuje do zachowania spokoju i dyscypliny;

- w połowie października odbyło się posiedzenie dawnego kierownictwa „S[olidarności]” z udziałem Wałęsy. Naradzano się nad głównymi kierunkami obmyślanej na dłuższy czas nielegalnej walki i podpisano odpowiedni dokument (m.in. Wałęsa). Uchwała przewiduje skoncentrowanie przyszłej działalności „S” w aglomeracjach Warszawy, Gdańska i Wrocławia.

Kierownictwo partyjno-państwowe w celu zapobieżenia ogólnokrajowym akcjom protestacyjnym wprowadziło od 27 X 1984 r. (oświadczenie ministra spraw wewnętrznych) liczne środki bezpieczeństwa:

- stworzenie stref kontrolnych milicji w celu kontroli osób (również dyplomatów) i pojazdów na drogach dojazdowych do Warszawy i innych wielkich miast;

- wprowadzenie podwyższonej gotowości bojowej w 3 dywizjach WP od 26 X [19]84 r.;

- w związku ze świętem Wszystkich Świętych (1 XI [19]84 r.) swoje stanowiska może opuścić najwyżej 50 proc. generałów, oficerów i podoficerów instytucji MON;

- wyjazd pierwszych sekretarzy komitetów wojewódzkich PZPR po pierwszym dniu plenum KC do swoich miast;

- narady wojewódzkich komitetów obrony w dniu 27 X 1984 r. z ustaleniem środków bezpieczeństwa.

Ocena

1. Korzyści z wydarzeń wokół księdza Pop[iełuszki] uzyska przede wszystkim Kościół. Będzie on również po podaniu wiadomości o śmierci Pop[iełuszki] występował wstrzemięźliwie i powstrzymywał społeczeństwo od otwartej konfrontacji

z władzami państwowymi. Dla Kościoła lepszy jest partner gotowy do kompromisu (Jaruzelski) niż „lewe skrzydło”, które realizowałoby wobec Kościoła twardy kurs.

2. Środki bezpieczeństwa podjęte przez rząd świadczą o tym, że liczy się on z ogólnokrajowymi akcjami społeczeństwa. W związku z tym zauważyć trzeba również nieobecność generała armii Jaruzelskiego na konferencji RWPG w Hawanie. Należy oczekiwać krótkotrwałych strajków i demonstracji po nabożeństwach w dniu pogrzebu Pop[iełuszki].

3. XVII Plenum KC PZPR, którego przedmiotem były kwestie umocnienia socjalistycznej władzy państwowej, znalazło się w cieniu sprawy Pop[iełuszki]. Nie zmienia tego również fakt, że oświadczenie generała broni Kiszczaka opublikowane zostało dopiero po zakończeniu posiedzenia KC.

4. W wyniku wydarzeń wokół śmierci Pop[iełuszki] generał armii Jaruzelski i politycy reprezentujący jego kurs umocnią swoje pozycje. Pod pretekstem zde-maskowania ewentualnych inspiratorów należy liczyć się z tym, że w najbliższych tygodniach podjęte zostaną daleko idące zmiany kadrowe w kierownictwie partii oraz Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

(-)°

Krüger
Pułkownik

Załącznik^b

6 arkuszy

° Nieczytelny podpis.

TEKST ORYGINAŁU

Militärattaché
Warschau
Az.: 49 03 01

Warschau, den. 31.10.1984
T[a]g[e]b[uch]-Nr.: ^a371^a/84

M[ilitär]A[ttaché] Warschau
Hintergründe der Entführung und Ermordung des Priesters Jerzy Popieluszko (06)

1. 21.10.1984 – 30.10.1984.
2. 21.10.1984 – 30.10.1984.
3. 31.10.1984.
4. Käthe, Willy, Wasja, Werner, Paola.
5. A-1/S.

Der am 19.10.1984 durch drei Offiziere des Ministeriums des Innern (Anlage, Bl[att] 1^b) entführte Priester Popieluszko wurde am 30.10.1984 durch die eingesetzten Suchtrupps bei Włocławek^c tot aus der Wisła geborgen.

Popieluszko gehörte seit mehreren Jahren zu jenen katholischen Geistlichen, die wiederholt offen die bestehende Staatsordnung angriffen und große Teile der Bevölkerung zu antisozialistischen Ausschreitungen anstifteten, ohne dafür strafrechtlich verfolgt zu werden.

Auf diesen Fakten beruht auch die durch den Ministern des Innern, WG Kiszczak, am 27.10.1984 verkündete offizielle Version der Hintergründe für die Entführung des Priesters (Anlage, Bl[att] 3^b). Die unter Angehörigen des MdI, der P[olnischen] A[rmee] und Teilen der Bevölkerung diskutierte Version geht davon aus, daß hinter dem Fall Pop[ieluszko] „ultralinke Kräfte“ in der Parteiführung (Olszowski, Milewski, Kociolek) sowie im MdI (vor allem ältere Offiziere, die früher dem damaligen Ministerium für Staatssicherheit angehörten) stehen, die mit dem politischen Kurs des Lavierens AG Jaruzelskis und seines engsten Vertrauten WG Kiszczak nicht einverstanden sind. Im MdI soll dieser Anteil etwa 80% betragen. Der Fall Pop[ieluszko] wurde darum so angelegt, daß die Täter als Angehörige des MdI erkannt werden mußten. Das sollte unter der Bevölkerung den Zorn auf die Angehörigen des MdI auslösen, zu Protestaktionen bis hin zur Forderung nach dem Rücktritt der Regierung AG Jaruzelskis und seines Innenministers führen. Seit Bekanntwerden der Tat haben die Aktivitäten der Kirche u[nd] des politischen Untergrundes spürbar zugenommen:

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

^b *Pominięto załącznik.*

^c *Woryginał: Włocławek.*

– Lesen von Gedenkmessen für Pop[iełuszko] unter hohen Beteiligung großer Bevölkerungsteile; die Aufrufe der Geistlichen zu Besonnenheit und Ruhe werden bisher von der Bevölkerung befolgt, was zur Stärkung der Position der Kirche gegenüber dem Staat führt;

– Wałęsa macht sich erneut zum Sprecher der Arbeiter, indem er ebenfalls zu Ruhe und Disziplin auffordert;

– Mitte Oktober fand eine Tagung der ehemaligen „Solidarność“-Führung unter Teilnahme Wałęsas statt. Es wurden die Hauptrichtungen für den auf lange Zeit konzipierten illegalen Kampf beraten und ein entsprechendes Dokument unterzeichnet (u.a. durch Wałęsa). Der Beschluß sieht vor, die künftige Tätigkeit der „Solidarność“ in den Ballungsgebieten Warschau, Gdansk und Wrocław zu konzentrieren.

Die Partei- und Staatsführung hat zur Verhinderung von landesweiten Protestaktion seit dem 27.10.1984 (Erklärung des Innenministers) zahlreiche Sicherheitsmaßnahmen eingeleitet:

– Schaffung von Kontrollgürteln der Miliz zur Kontrolle von Personen (auch Diplomaten) und Fahrzeugen auf den Zufahrtstraßen nach Warschau u.a. Großstädten;

– Herstellung der E[rhöhten] G[efechtsbereitschaft] in drei Divisionen der P[olnischen] A[rmee] seit dem 26.10.1984;

– Anlässlich des Allerheiligen (1.11.[19]84) dürfen nicht mehr als 50% der Generale, Offiziere und Unteroffiziere der Einrichtungen des MfNV den Standort verlassen

– Abreise der 1. Sekretäre der Wojewodschaftskomitees der PVAP nach dem ersten Tag der ZK-Tagung in ihre Heimatstädte;

– Beratungen der Wojewodschaftsverteidigungskomitees am 27.10.[19]84 mit Festlegung von Sicherheitsmaßnahmen.

Wertung

1. Nutznießer der Ereignisse um den Priester Pop[iełuszko] ist vor allem die Kirche. Sie wird auch nach der Bekanntgabe des Todes von Pop[iełuszko] zurückhaltend auftreten und die Bevölkerung von offenen Auseinandersetzungen mit der Staatsmacht abhalten. Der Kirche ist ein kompromissbereiter Partner (Jaruzelski) lieber als „linke Kräfte“, die gegenüber der Kirche einen harten Kurs durchsetzen.

2. Die Sicherheitsmaßnahmen der Regierung zeugen davon, daß sie mit landesweiten Aktionen der Bevölkerung rechnet. In diesem Zusammenhang muß auch die Nichtteilnahme AG Jaruzelskis an der RGW-Tagung in Havanna gesehen werden. Kurzzeitige Streiks und Demonstrationen nach Gottesdiensten am Tage der Beisetzung Pop[iełuszko] sind zu erwarten.

3. Das 17. Plenum des ZK der PVAP, das Fragen der Festigung der sozialistischen Staatsmacht zum Inhalt hatte, wurde durch den Fall Pop[iełuszko] überschattet. Daran ändert auch nicht die Tatsache, daß die Erklärung WG Kiszczaks erst nach Beendigung der ZK-Tagung veröffentlicht wurde.

4. Im Ergebnis der Ereignisse um den Tod Pop[iełuszko] werden AG Jaruzelski und die seinen Kurs vertretenden Politiker ihre Position festigen. Unter dem Vorwand

der Entlarvung eventueller Inspiratoren ist damit zu rechnen, dazu rechnen, daß in den nächsten Wochen weitreichende Kaderveränderungen in der Parteiführung sowie im Ministerium des Innern vorgenommen werden.

(-)^d
Krüger
Oberst

Anlage^b
6 Blatt

Źródło: BStU, MfS, HA I, 14150, k. 483–485, mps.

^d Nieczytelny podpis.

1984 listopad 1, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi sytuacji w Warszawie w związku ze zbliżającym się pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

Berlin, 1 listopada 1984 r.

Ścisłe tajne!

Poufnie uzyskano z MSW PRL informacje dotyczące zbliżającego się pogrzebu Popiełuszki:

– episkopat odrzucił propozycję pochowania Popiełuszki w Białymstoku z uzasadnieniem, że również z powodów politycznych episkopat nie może akceptować wszystkich życzeń rządu PRL.

W prasie codziennej z 1 XI 1984 r. poinformowano oficjalnie, że pogrzeb odbędzie się 3 XI 1984 r. o godzinie 11.00 w Warszawie.

W ciągu 1 XI 1984 r. episkopat ustali na naradzie konkretne szczegóły ceremoniału pogrzebowego.

Nieoficjalnie wiadomo dotąd, że ciało w zamkniętej trumnie ma być wystawione od godziny 9.00 w kościele [pw. św.] Stanisława Kostki (godzinę przed rozpoczęciem mszy żałobnej), a msza żałobna będzie celebrowana w tym kościele od godziny 10.00 do 11.00. Następnie trumna poniesiona zostanie na warszawski cmentarz na Powązkach. Cała trasa przemarszu przez teren miasta wyniesie około 8 km, szacuje się, że przemarsz konduktu żałobnego potrwa 3–4 godziny.

W celu zabezpieczenia [uroczystości] w dniu 3 XI 1984 r. stoi w gotowości w Warszawie około 20 000 uzbrojonych sił.

Na przedmieściach przewidziano urządzenie kontroli drogowych i punktów kontrolnych, by udaremnić wjazd prowokatorów pod pozorem udziału w pogrzebie.

Na drodze przemarszu konduktu żałobnego ma być urządzonych ponad 80 zakrytych punktów obserwacyjnych organów bezpieczeństwa, wyposażonych w urządzenia łączności i rejestracji obrazu.

W MSW liczą się z tym, że liczba uczestników konduktu żałobnego może wynosić do 500 000. Liczą się także z możliwością, że na pogrzeb P[opiełuszki] może przybyć oficjalny przedstawiciel Watykanu (w zależności od okoliczności Casaroli lub Poggi).

Rodzice P[opiełuszki] przybyli wieczorem 31 X 1984 r. do Warszawy, zatrzymali się w katedrze i uczestniczyli tam w nabożeństwach wraz z około 5000 wiernych.

W dzienniku telewizyjnym wieczorem 31 X 1984 r. opublikowano apel papieża, w którym papież stwierdza, że morderstwo polskiego księdza jest trudną sprawą, z powodu której jednak nikt nie powinien wywoływać niepokoju.

Kardynał Glemp zwrócił się do wszystkich wiernych z wezwaniem, by modlili się za Popiełuskę tylko w domach bożych.

Polska Rada Ekumeniczna przesłała kardynałowi Glempowi telegram kondolencyjny.

Jako przedstawiciel episkopatu w obdukcji P[opiełuszki] wziął udział adwokat Wende, który również prowadził sprawy Popiełuszki do jego śmierci.

TEKST ORYGINAŁU

Berlin, 1. November 1984

Streng geheim!

Intern wurde aus dem MdI der VR Polen zu der bevorstehenden Beisetzung von Popieluszko bekannt:

– Vom Episkopat wurde mit der Begründung, auch aus politischen Gründen könne das Episkopat nicht alle Wünsche der Regierung der VR Polen akzeptieren, der Vorschlag zur Bestattung Popieluszkos in Bialystok abgelehnt.

In der Tagespresse vom 1.11.1984 wurde offiziell mitgeteilt, daß die Beisetzung am 3.11.1984 um 11.00 Uhr in Warschau erfolgt.

In Verlaufe des 1.11.1984 wird das Episkopat in einer Beratung die konkreten Details des Bestattungszeremoniells festlegen.

Inoffiziell ist bisher bekannt, daß die Aufbahrung im geschlossenen Sarg ab 9.00 Uhr in der Stanislaw-Kostka-Kirche (eine Stunde vor Beginn der Trauermesse) erfolgen soll und die Trauermesse von 10.00–11.00 Uhr in der genannten Kirche zelebriert wird.

Danach wird der Sarg zum Warschauer Powazki-Friedhof getragen. Der Gesamtweg führt etwa 8 km durch das Stadtgebiet, man rechnet mit einer Dauer des Trauermarsches von 3–4 Stunden.

– Für den 3.11.1984 stehen in Warschau etwa 20 000 bewaffnete Kräfte zur Absicherung bereit.

Am Stadtrand ist die Einrichtung von Verkehrskontrollen und Verkehrsschleusen vorgesehen, um die Einreise von Provokateuren unter dem Deckmantel der Teilnahme an der Bestattung zu verhindern.

Am Weg des Trauerzuges sollen mehr als 80 gedeckte Beobachtungspunkte der Sicherheitsorgane mit Nachrichten- und Bildtechnik eingerichtet werden.

– Im MdI wird mit einer Teilnehmerzahl am Trauermarsch von bis zu 500.000 Personen gerechnet. Es wird auch mit der Möglichkeit gerechnet, daß ein offizieller Vertreter des Vatikans (unter Umständen Casaroli oder Poggi) zur Beisetzung von P[opieluszko] nach Warschau kommt.

Die Eltern von P[opieluszko] sind am Abend des 31.10.1984 in Warschau eingetroffen, halten sich in der Kathedrale auf und haben dort mit etwa 5.000 Gläubigen an Gottesdiensten teilgenommen.

In den Nachrichtensendungen des Fernsehens am Abend des 31.10.1984 wurde der Appell des Papstes veröffentlicht, in dem der Papst feststellt, daß der Mord an dem Polnischen Pfarrer eine schwere Sache sei, aus der aber niemand Unruhen ableiten sollte.

Kardinal Glemp wandte sich an alle Gläubigen mit dem Aufruf, für Popieluszko nur in den Gotteshäusern zu beten.

Der Ökumenische Rat Polens sandte ein Beileidstelegramm an Kardinal Glemp.
Als Vertreter des Episkopats nahm der Rechtsanwalt Wende, der auch Popieluszko
bis zu seinem Tode betreute, an der Obduktion von P[opieluszko] teil.

Źródło: BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 6–7, mps.

1984 listopad 1, Berlin – Informacja Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Erfurcie przesłana do Zentraler Operativstab (ZOS) MfS na temat odnalezienia w Heiligenstadt ulotki dotyczącej zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki

Zentraler Operativstab^a Wpływ informacji Przyjął: Stutthoff, por. Data/Godzina: 1 XI 1984 r., godz. 13.35, godz. 21.25 Jednostka zgłaszająca: BV Erfurt Rozdzielnik Towarzysz minister gen.-płk Wolf^f ^cgen.-por. Mittag² gen.-por. Neiber^{c3} gen.-por. Geisler⁴ I, ^cII^c, III, VI, ^cVII^c, VIII, ^cIX^c, X, XVII, XVIII, XIX, ^cXX^c, XXII Agit., BdL, FFG, KuSch, N, PS, Rechtsstelle, VRD, ZAGG, ^cZAIG^c, ZKG BV ...	306/84^b Informacja nr: 1675/84 Przymocowanie kartki z oszczerczą treścią na ławce parkowej w parku Heinricha Heinego w Heiligenstadt/Erfurt W dniu 1 XI 1984 r., około godziny 9.05, znany z nazwiska kuracjusz uzdrowiska balneologicznego w Heiligenstadt znalazł na ławce parkowej w parku Heinricha Heinego w Heiligenstadt kartkę z oszczerczą treścią. Na kartce formatu A4, która była przymocowana klejem do ławki parkowej, był napisany czerwonym flamastrem i literami wielkości od 2,5 cm do 3,5 cm tekst: „Naziści zamordowali ojca Kolbego – komuniści księdza Popiełuszkę”. Do chwili obecnej brak wskazówek dotyczących sprawcy. Działania: – dalsze rozpracowanie prowadzi Powiatowy Urząd Policji Ludowej w Heiligenstadt we współpracy z jednostką powiatową [Stasi] w Heiligenstadt.
---	---

^a Dokument został poprzedzony pismem przewodnim o treści: **Mitteilung AKG Gen[osse]n Grabowski!** Meldung ZOS aus Rapport 306, Inf[ormation] 1675 von Erfurt. Auf einer Parkbank in Heiligenstadt im Heinrich-Heinepark stand auf einem Zeichblatt „Nazis mordeten Pater **Kolbe**, Kommunisten Priester Popielusko“. Meldung vom 1.11.[19]84 (Wiadomość z AKG do tow. Grabowskiego. Meldunek ZOS z raportu 306, informacja 1675 z Erfurtu. Na ławce parkowej w Heiligenstadt w parku im. Heinricha Heinego na kartce kreślarskiej napisano „Naziści zamordowali ojca Kolbego, komuniści księdza Popiełuszkę”. Meldunek z 1 XI 1984).

^b Powyżej częściowo czytelne odręczne adnotacje o treści: XX/4 telef. [...] i. [...]; XX/2; II (–).

^{c-c} Podkreślono odręcznie.

¹ Biogram zob. aneks, s. 346–347.

² Biogram zob. aneks, s. 337.

³ Biogram zob. aneks, s. 337–338.

⁴ Biogram zob. aneks, s. 330.

TEKST ORYGINAŁU

Zentraler Operativstab^a Eingang der Information Entgegengenommen: Stutthoff, O[ber][eutnan]t. Datum/Uhrzeit: 1.11.1984, 13.35 Uhr, 21.25 Uhr Meldende Dienst Einheit: BV Erfurt Verteiler Genosse Minister Generaloberst Wolf ^cGeneralleutnant Mittag ^cGeneralleutnant Neiber^c Generalleutnant Geisler I, ^cII^c, III, VI, ^cVII^c, VIII, ^cIX^c, X XVII, XVIII, XIX, ^cXX^c, XXII Agit., BdL, FFG, KuSch, N, PS, Rechtsstelle, VRD, ZAGG, ^cZAIG^c, ZKG BV ...	306/84^b Information Nr.: 1675/84 Anbringen eines Zettels mit Verleumderischen Inhalt an einer Parkbank im Heinrich-Heine-Park in Heiligenstadt/Erfurt Am 1.11.1984, gegen 9.05 Uhr, stellte ein na- mentlich bekannter Kurpatient des Kneip[p]bades Heiligenstadt an einer Parkbank im Heinrich-Hei- ne-Park in Heiligenstadt einen Zettel mit verleum- derischen Inhalt fest. Auf ein Zeichenblatt, Größe A4, welches mittels Leim an einer Parkbank befestigt war, war mittels rot schreibendem Filzstift in ca. 2,5 cm bis 3,5 cm großen Druckbuchstaben der Text: „Nazis mordeten Pater Kolbe – Kommunisten Priester Popieluszko“ geschrieben. Täterhinweise liegen bis zum gegenwärtigen Zeit- punkt nicht vor. Maßnahmen: – Die weitere Bearbeitung erfolgt durch das VPKA Heiligenstadt im Zusammenwirken mit der KD Heiligenstadt
---	---

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 19, formularz i mps.

^a Dokument został poprzedzony pismem przewodnim o treści: **Mitteilung AKG Gen[osse]n Grabowski!** Meldung ZOS aus Rapport 306, Inf[ormation] 1675 von Erfurt. Auf einer Parkbank in Heiligenstadt im Heinrich-Heinepark stand auf einem Zeicheblatt „Nazis mordeten Pater **Kolbe**, Kommunisten Priester Popieluszko“. Meldung vom 1.11.[19]84 (*Wiadomość z AKG do tow. Grabowskiego. Meldunek ZOS z raportu 306, informacja 1675 z Erfurtu. Na ławce parkowej w Heiligenstadt w parku im. Heinricha Heinego na kartce kreślarskiej napisano „Naziści zamordowali ojca Kolbego, komuniści księdza Popieluszkę”.* Meldunek z 1 XI 1984).

^b Powyżej częściowo czytelne odręczne adnotacje o treści: XX/4 telef. [...] i. [...] XX/2; II (–).

^{c-c} Podkreślono odręcznie.

1984 listopad 1, Warszawa – Wyciąg z przeglądu informacyjnego polityki zagranicznej Ministerstwa Spraw Zagranicznych NRD z 1 listopada 1984 r. dotyczący sytuacji w Polsce

Wyciąg^a z przeglądu polityki zagranicznej MSZ [NRD] z dn. 1 XI 1984 r.

Warszawa: wraz z odnalezieniem zwłok **Popieluszki** napięcia w Polsce znów przybrały na sile. Nie można wykluczyć, że dzisiejsze święto kościelne (Wszystkich Świętych) wykorzystane zostanie przez siły kontrrewolucyjne do działań antysocjalistycznych. Fanatyzm religijny i akcje sił kontrrewolucyjnych mogą doprowadzić w dniu pogrzebu do największych od dłuższego czasu wystąpień antysocjalistycznych.

Nasza ambasada zakłada jednak, że partia i organy bezpieczeństwa opanują sytuację.

Rozdzielnik:

pułkownik Sommer¹

pułkownik Müller²

ppłk Tesch

^a Powyżej opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Popieluszko.

¹ Biogram zob. aneks, s. 341.

² Prawdopodobnie W. Müller. Biogram zob. aneks, s. 337.

Auszug^a aus der außenpolitischen Übersicht des MfAA vom 1.11.1984

Warschau: Mit dem Auffinden der Leiche **Popieluszkos** haben die Spannungen in Polen erneut zugenommen. Es ist nicht auszuschließen, daß der heutige kirchliche Feiertag (Allerheiligen) durch konterrevolutionäre Kräfte zu antisozialistischen Handlungen genutzt wird. Religiöser Fanatismus und Aktionen konterrevolutionärer Kräfte können am Tage des Begräbnisses zur größten antisozialistischen Ausschreitung seit langer Zeit werden.

Unsere Botschaft geht jedoch davon aus, daß die Partei und die Sicherheitsorgane die Lage beherrschen werden.

Verteiler

Oberst Sommer

Oberst Müller

OSL Tesch

Źródło: BStU, MfS, ZOS, 2627, k. 140, mps.

^a Powyżej opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Popieluszko.

Nr 13

1984 listopad 2, Berlin – Szyfrogram kierownika Hauptabteilung XX MfS generała-majora Paula Kienberga do kierowników wydziałów XX w zarządach okręgowych ds. bezpieczeństwa państwowego w sprawie obserwowania w dniach 3–4 listopada 1984 r. nabożeństw oraz określonych środowisk, w tym obywateli polskich

Telegram (niepotrzebne skreślić)

Wpływ		Wysyłka
Pilność: „samolot ^a ”	tajna sprawa dowództwa/ ściśle tajne/poufne	Radiotelegrafista/ Szyfrogram nr ... ^b

Nadawca: ^aMfS, Wydział Główny XX, kierownik^a

Odbiorca: ^azarządy okręgowe ds. bezpieczeństwa państwowego, wydziały XX, kierownicy^a

^aBerlin^a, dnia ^a2 XI^a 19^a84^a r.

^aW związku z pogrzebem polskiego księdza Popiełuszki, który będzie miał miejsce 3 listopada 1984 r. w Warszawie, należy wziąć pod punktową kontrolę istotne pod względem polityczno-operacyjnym grupy, a także wrogo-negatywnie nastawione osoby klerikalne, tak aby zapobiec prowokacjom i działaniom mającym negatywny wpływ publiczny.

Przy zachowaniu ścisłej konspiracji należy nadzorować operacyjnie – odpowiednio do terytorialnych lub personalnych priorytetów – katolickie, wzgl[ędnie] inne nabożeństwa w dniach 3 i 4 XI 1984 r. Przy przeprowadzaniu działań należy również uwzględnić studiujących lub pracujących w NRD obywateli polskich (skoordynować z kierownikiem Wydziału XVIII).

Działania należy przeprowadzić w utajonej formie.

Szczególne informacje należy zgłaszać zgodnie z regulaminem składania meldunków^a.

^{a-a} Wpisano pismem maszynowym.

^b W egzemplarzu dokumentu zachowanym w aktach o sygn. BStU, MfS, HA XX, 16926 rubryka jest pusta. W egzemplarzu zachowanym w aktach o sygn. BStU, MfS, HA XX/4, 1928 numer depezy jest wpisany odręcznie: 86.

^c W oryginale skreślono: und durchführen (i wykonać).

kopie/odbitki: ... sztuk		sporządzono: ...	widziano: (–) ^d ^a Kienberg ¹ Generał-major ^a	
Data wpływu: ...	Godzina: ...	Początek: ...	Koniec: ...	Referent: ... ^e

^d Nieczytelny podpis.

^e W aktach o sygn. BStU, MfS, HA XX/4, 1928, na s. 4 znajduje się wydruk dalekopisu publikowanej tu depeszy. Wynika z niego, że nadano jej pilność określaną słowem „Flugzeug” („samolot”) oraz że rozesłano ją 2 XI 1984 r. o godz. 14.30.

¹ Biogram zob. aneks, s. 334.

TEKST ORYGINAŁU

Telegramm (Nichtzutreffendes streichen)

Eingang		Ausgang
Dringlichkeit aFlugzeuga	GKS GVS VVS	Fu[nker]/FS-Nr.: ... ^b

Absender: aMfS, Hauptabteilung XX, Leitera

Empfänger: aBV für Staatssicherheit, Abteilung XX, Leitera

aBerlin^a, den a2.11.19a84a

aIm Zusammenhang mit der am 3.11.1984 stattfindenden Beisetzung des polnischen Priesters Popieluszko in Warschau sind schwerpunktmäßig politisch-operative bedeutsame Gruppierungen und feindlich-negative klerikale Personen unter Kontrolle zu halten, um Provokationen und öffentlichkeitswirksame Handlungen zu verhindern.

Unter strikter Wahrung der Konspiration sind entsprechend den territorialen und personellen Schwerpunkten die katholischen bzw. anderen Gottesdienste am 3. und 4.11.1984 operativ zu überwachen. Bei der Durchführung der Maßnahmen sind auch die in der DDR studierenden und arbeitenden polnischen Bürger zu berücksichtigen. (Mit dem Leiter der Abteilung XVIII koordinieren^c).

Die Maßnahmen sind in abgedeckten Form einzuleiten.

Besondere Hinweise sind entsprechend der Meldeordnung zu berichten.^a

Durchschläge/Durchschriften: ... Stck		Geschrieben: ...	Gesehen: (-) ^d aKienberg Generalmajor ^a	
Eingangsdatum: ...	Uhrzeit: ...	Anfang: ...	Ende: ...	Nachr[ichten]- -Sachbearb[eiter]: ... ^e

Źródło: BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 1; BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 2–3, formularz wz. FA 5035 i mps.

^{a-a} Wpisano pismem maszynowym.

^b W egzemplarzu dokumentu zachowanym w aktach o sygn. BStU, MfS, HA XX, 16926 rubryka jest pusta. W egzemplarzu zachowanym w aktach o sygn. BStU, MfS, HA XX/4, 1928 numer depeszy jest wpisany odręcznie: 86.

^c Woryginalie skreślono: und durchführen.

^d Nieczytelny podpis.

^e W aktach o sygn. BStU, MfS, HA XX/4, 1928, na s. 4 znajduje się wydruk dalekopisu publikowanej tu depeszy. Wynika z niego, że nadano jej pilność określaną słowem „Flugzeug” („samolot”) oraz że rozesłano ją 2 XI 1984 r. o godz. 14.30.

1984 listopad 2, [Gera] – Fragment depezy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Gerze dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

[...] ^a

^bW związku ze śmiercią polskiego kapłana – Popiełuszki – dowiedziano się o nieoficjalnych wypowiedziach rozpracowywanego operacyjnie proboszcza [...] ^c/Saalburg.

[...] ^c oświadczył:

Informacja na temat tego zdarzenia w naszej prasie („N[eues] D[eutschland]”) jest skandaliczna. Ktoś, kto chciałby się czegoś o tym dowiedzieć, mógł dowiedzieć się tego tylko z zachodniej telewizji. Jego zdaniem morderstwo to jest bardzo niebezpieczną sprawą dla Polski. Odnalezienie zwłok pokazuje jego zdaniem wielu Polakom, że funkcjonariusze polskiej Służby Bezpieczeństwa chcieli wyświadczyć swojemu państwu przysługę.

^a Brak nagłówka i zakończenia depezy.

^b Po lewej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: Gera, 2 XI [19]84.

^c Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

TEKST ORYGINAŁU

[...] ^a

^bim Zusammenhang mit dem Tod des polnischen Kaplans – Popieluszko – wurden inoff[i]z[ielle] Äußerungen des operativ bearbeiteten Oberpfarrers [...] ^c/Saalburg bekannt.

[...] ^c erklärte:

die Information zu diesem Vorfall in unserer Presse (N[eu]e D[eutschland]) sei skandalös. Wer etwas darüber wissen wollte, konnte das nur im Westfernsehen erfahren. Nach seiner Meinung ist der Mord eine ganz gefährliche Sache für Polen. Das Auffinden der Leiche zeige, nach seiner Ansicht, vielen Polen, daß polnische Sicherheitsleute ihrem Staat einen Dienst erweisen wollten.

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 29, mps.

^a W tekście dalekopisu w języku niemieckim przywrócono poprawną wielkość liter i znaki diakrytyczne oraz opuszczono powtórzenia; brak nagłówka i zakończenia depezy.

^b Po lewej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: Gera, 2.11.[19]84.

^c Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

1984 [po 2 listopada, Gera] – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Gerze dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

[...] ^{ab1}

Katolicy nie pogodzą się z tym morderstwem. Obecny kardynał Glemp nie ma takiego autorytetu, by udaremnić akcje wiernych i utrzymać w ryzach narastający ruch. Ma on swoje własne zdanie o okolicznościach przestępstwa, którego jednak nie wypowie. Widzi on w Polsce nadciągający szereg problemów. Katolicy będą upatrywać przyczyn w nienawiści komunistów do Kościoła, przy tym będą wskazywane następujące okoliczności:

- mord na polskim księdzu,
- zamach na papieża, w który mieli być zamieszani pracownicy bułgarskich tajnych służb, jak to oficjalnie stwierdził włoski sąd,
- jeśli zamieszane były bułgarskie tajne służby, to nie mogły tego zrobić bez wiedzy radzieckich tajnych służb,
- ponieważ Polacy wychodzą z założenia, że Związkowi Radzieckiemu nie podoba się polski papież, tym samym łańcuch się zamyka.

Polski ksiądz nie jest pierwszym człowiekiem Kościoła, który zniknął w Europie Wschodniej. Tarcia między Kościołem a państwem mają miejsce również w Bułgarii, Rumunii, CSRS i ZSRR. Wedle jego zdania, takie zdarzenie nie byłoby możliwe w NRD. Nasi dostojnicy kościelni bardzo dobrze zauważyliby, że NRD nie popierałaby takiego ruchu przeciwko Kościołowi, jaki występuje w innych krajach wschodnioeuropejskich.

Oceniany jako lojalnie nastawiony ksiądz katolicki [...] ^c/Saalburg wyraził swoją opinię na ten temat:

Jest bardzo zasmucony z powodu śmierci księdza w Polsce. Ta sprawa nie służy ani Kościołowi, ani państwu. Odbije się to negatywnie na już dobrze w ostatnim czasie rozwijającej się sytuacji w Polsce. W każdym wypadku szkody odniesie naród polski. Tak samo niegodziwy jest zamach na panią premier Indii.

W obydwu przypadkach funkcjonariusze organów bezpieczeństwa występują jako sprawy [d] powinno [d] o tym sądzić?

^a Brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^b Nad tekstem nadruk: - Seite 3 - (strona 3).

^c Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

^d Fragment nieczytelny.

¹ Ze względu na brak dwóch pierwszych stron depeszy nie ma możliwości ustalenia osoby, której wypowiedzi streszczono w publikowanym dokumencie; jest to najprawdopodobniej duchowny rzymskokatolicki z Turynii.

^eNa naradzie Zarządu Powiatowego CDU² omawiano m.in. również zbrodnię popełnioną na polskim księdzu.

Wypowiadano przy tym takie opinie jak:

– państwo polskie zareagowało szybko i konsekwentnie. Znajduje uznanie otwartość, z jaką informuje się obywateli;

– wyrażono zdanie, że chodzi o prowokację, która nie była zainscenizowana przez instytucje państwowe. Przeciwnie, prowokacja ta jest skierowana przeciwko wzmocnieniu zaufania do państwa;

– na uwagę zasługuje, że Kościół w Polsce zachowuje się spokojnie i rzeczowo. To zostało ocenione pozytywnie.

^e *Nad tekstem nadruk:* - Seite 4 - (strona 4).

² Ze względu na brak początkowych stron depeszy nie można ustalić, o który zarząd powiatowy CDU chodzi. Najprawdopodobniej jest to powiat Schleitz, na obszarze którego znajdował się Saalburg. Fragment dotyczy CDU działającej legalnie w sowieckiej strefie okupacyjnej Niemiec, a następnie w NRD, w latach 1947–1950 pozbawionej niezależności przez SED, od 1952 r. partii „zblokowanej” z SED. Por. S. Suckut, *Blockpolitik* [w:] *Lexikon des DDR-Sozialismus...*, t. 1, s. 125–131; G. Buchstab, *Christlich-Demokratische Union Deutschlands* [w:] *ibidem*, s. 144–147.

[...] ^{ab}

Diesen Mord werden die Katholiken nicht hinnehmen. Der jetzige Kardinal Glemp besitzt nicht die Autorität, Aktionen der Gläubigen zu verhindern und eine aufkommende Bewegung in Griff zu behalten. Über Hintergründe des Verbrechens habe er seine eigene Meinung, die er jedoch nicht sagen wird. In Polen sehe er eine Reihe von Problemen kommen. Die Katholiken würden die Ursachen im Haß der Kommunisten gegen die Kirche sehen, dabei würden solche Zusammenhängen hergestellt wie:

- der Mord an einem polnischen Priester,
- das Attentat auf den Papst, bei dem Mitarbeiter des bulgarischen Geheimdienstes im Spiel gewesen sein sollen, wie das italienische Gericht offiziell erklärte,
- wenn der bulgarische Geheimdienst eingeschaltet war, dann hat er das nicht ohne Wissen des sowjetischen Geheimdienstes getan,
- da die Polen davon ausgehen, daß der SU der poln[ischer] Papst nicht gefällt, wird damit die Kette geschlossen.

Der polnische Pfarrer ist auch nicht der erste Kirchenmann, der in Osteuropa verschwunden ist. Es gebe auch Reibereien in Bulgarien, Rumänien, CSSR und der UdSSR zwischen Kirche und Staat. Nach seiner Meinung wäre ein so[l]ches Vorkommnis in der DDR nicht möglich. Unsere Kirchenleute würden sehr wohl merken^c, daß die DDR diese Entwicklung gegen die Kirche nicht mitgeht, wie in anderen ost-europäischen Ländern.

Der loyal einzuschätzende kath[olischer] Pfarrer [...] ^d/Saalburg äußerte hierzu:

Über den Tod des Pfarrers in Polen sei er sehr betrübt. Die Sache nütze weder der Kirche noch dem Staat. Das wird sich negativ auf die in letzte Zeit erreichten guten Ergebnisse in Polen auswirken. Den Schaden hat in jedem Fall das polnische Volk. Genauso verwerflich ist das Attentat auf die indische Ministerpräsidentin.

In beiden Fällen treten Angehörige der Sicherheitsorgane^e als Täter [^f] soll [^f] davon halten?

^gIn einer Beratung des CDU-Kreisvorstandes wurde u.a. auch über das Verbrechen an den polnischen Pfarrer gesprochen.

Dabei gab es Meinungen wie:

- der polnische Staat hat schnell und konsequent reagiert. Anerkennung findet die Offenheit, mit der die Bürger informiert worden sind;

^a W tekście dalekopisu w języku niemieckim przywrócono poprawną wielkość liter i znaki diakrytyczne oraz opuszczono powtórzenia; brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^b Nad tekstem nadruk: - Seite 3 -.

^c Woryginale: merkan.

^d Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

^e Woryginale: Ficherheitsorgane.

^f Fragment nieczytelny.

^g Nad tekstem nadruk: - Seite 4 -.

- es wurde zum Ausdruck gebracht, daß es sich um eine Provokation handelt, die nicht durch staatliche Institutionen inszeniert worden ist. Sie ist im Gegenteil gegen die Festigung des Vertrauens zum Staat gerichtet;
- beachtenswert sei, daß sich die Kirche in Polen ruhig und sachlich verhalte. Das wurde positiv bewertet.

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 45–46, mps.

1984 [po 2 listopada, Erfurt] – Depesza skierowana do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Erfurcie dotycząca informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

[...] ^a

^bInformacja o reakcjach ludności okręgu Erfurt w związku z uprowadzeniem i zamordowaniem polskiego księdza Jerzego Popiełuszki ^c.

Uprowadzenie i zamordowanie polskiego księdza Jerzego Popiełuszki określa^d obecnie, obok zamachu na Indirę Gandhi, obraz reakcji^e ludności okręgu Erfurt. Ogólnie wydarzenie to oceniane jest jako kolejna prowokacja przeciwko państwu polskiemu, by w ten sposób znów obciążyć stosunki państwo–Kościół.

Dygnitarze katoliccy powiatu Heiligenstadt wypowiedzieli się, że takimi działaniami można obciążyć tylko niepoprawnych zwolenników KOR i „Solidarności”. Wydarzenie to po części potwierdziło również fakt, że w latach 1980–1983 próbowano wykorzystać Kościół w Polsce, i również dzisiaj są jeszcze ludzie, którzy chcą wciąż podsycać ogień. Publikacje na temat domniemyanych sprawców nasuwają podejrzenie, że w różnych ministerstwach także obecnie zatrudnione są jeszcze osoby, które nie umieją się podporządkować lub nadużywają swoich urzędów, przesadnie definiują swoje zadania i nie uwzględniają odpowiednio ogólnej sytuacji w PRL. Dygnitarze katoliccy reprezentują nadal stanowisko, że zaangażowanie na rzecz pokoju powinno być jedyną formą współpracy Kościoła. Wiara musi być wolna od poglądów politycznych i chęci zemsty, aby można było wszystkie siły skierować na duszpasterstwo^b.

^fCzłonkowie rady parafii św. Józefa w Erfurcie byli wstrząśnięci rezultatem uprowadzenia i są zdania, że pogrzeb polskiego księdza może wywołać nową falę niepokojów i nowych konfrontacji pomiędzy państwem i Kościołem. Ksiądz [...] ^g apelował o zrozumienie dla wstrzemięźliwego stanowiska kard. Glempa. W tej sytuacji wszystko zależy od jego postawy. Jego rzekoma izolacja w Polsce, jak ogłosiły to media zachodnie, jako że nie jest on „nawołującym do ataku”, nie odpowiada rzeczywistości – roztropność i spokój byłyby obecnie znaczące. Przypadek ten ukazuje jednak również, że terroryzm nie zatrzymuje się na zachodnich granicach.

^a Brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^{b-f} Tekst na stronie 33 akt o sygn.: BStU, MfS, HA XX/4, 1928.

^c W oryginale nazwisko zakreślone odręcznie.

^d W oryginale słowo zakreślone odręcznie.

^e W oryginale słowo zakreślone odręcznie. Po lewej stronie dokumentu odręcznie dopisano znak zapytania.

^{f-g} Tekst na stronie 31 akt o sygn.: BStU, MfS, HA XX/4, 1928.

^g Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

Przez osoby rozpracowywane operacyjnie w ramach OV¹ „Andreas” i inne należące do „otwartej” pracy kościelnej działanie to określone zostało jako terror indywidualny i potępione.

Podejrzewa się, że za tą akcją stoją „stalinowskie” siły radzieckich służb specjalnych, ponieważ dotychczasowe akcje sił bezpieczeństwa Polski wobec postępowania takich osób, jak ksiądz Popiełuszko, nie odpowiadały według nich wyobrażeniom Związku Radzieckiego. Ksiądz ten powinien być, ze względu na swoje wystąpienia publiczne, liczyć się z tego rodzaju sankcjami. Wystarczyłoby jednak, gdyby „wydalono” go na Zachód. Postępowanie polskich sił bezpieczeństwa określono jako „nie-ludzkie”, miałby być to przykład tego, ile wart jest człowiek w socjalizmie. Choć przeciwno sprawcom wszczęto śledztwo, panuje opinia, że będą oni bezkarni, gdyż działali przecież tylko w duchu utrzymania porządku i bezpieczeństwa w Polsce^f.

¹ Operativer Vorgang (OV) – kategoria sprawy operacyjnej MfS odpowiadająca w praktyce MSW sprawie operacyjnego rozpracowania. Por. *Richtlinie Nr. 1/76 (Januar 1976) zur Entwicklung und Bearbeitung Operativer Vorgänge (OV)* [Instrukcja nr 1/76 w sprawie prowadzenia i opracowywania spraw operacyjnego rozpracowania, styczeń 1976 r.] [w:] *Grundsatzdokumente des MfS...*, s. 245 i nast.

[...] ^a

^bInformation über Reaktionen der Bevölkerung des Bezirkes Erfurt im Zusammenhang mit der Entführung des polnischen Priesters Jerzy Popieluszko^c.

Die Entführung und Ermordung des polnischen Pri[er]sters Jerzy Popieluszko bestimmt^d neben dem Attentat auf Indira Gandhi gegenwärtig das Reaktionsbild^e der Bevölkerung des Bezirkes Erfurt. Im Allgemeinen wird dieses Vorkommnis als eine weitere Provokation gegen den polnischen Staat gewertet, um damit das Verhältnis Staat-Kirche erneut zu belasten.

Von katholischen Würdenträger des Kreises Heiligenstadt wurde geäußert, daß solche Handlungen nur den unverbesserlichen Anhängern der KOR und „Solidarnosc“ anzulasten seien. Mit diesem Vorkommnis würde zum Teil auch bestätigt, daß in den Jahren 1980 bis 1983 versucht wurde, die Kirche in Polen zu mißbrauchen und es auch heute noch Leute gäbe, die die Glut weiter schüren möchten. Die erfolgten Veröffentlichungen über die mutmaßlichen Täter würden den Verdacht aufkommen lassen, daß in den verschiedensten Ministerien auch heute noch Personen angestellt sind, die sich nicht unterordnen können bzw. ihre Ämter mißbrauchen, ihre Aufgaben überspitzen und die Gesamtsituation in der VR Polen nicht entsprechend beachten. Die katholischen Würdenträger vertreten weiter den Standpunkt, daß das Engagement für den Frieden die einzige Form für die Mitarbeit der Kirche sein sollte. Der Glaube müsse frei sein von politischen Bekenntnissen und Rachegefühlen, um die ganze Kraft für die Seelsorge einsetzen zu können.^b

^fDie Mitglieder des Pfarrgemeinderates von St. Joseph in Erfurt waren bestürzt über den Ausgang der Entführung und sind der Meinung, daß die Beerdigung des polnischen Priesters eine neue welle von Unruhen und erneuten Konfrontationen zwischen Staat ^g**und Kirche auslösen könnte. Der**^h Pfarrer [...] warb um Verständnis für die zurückhaltende Einstellung des Kardinals Glemp. In dieser Situation komme alles auf dessen Haltung an. Seine angebliche Isolation in Polen, wie es westliche Massenmedien verkünden, da er nicht zum „Sturm blase“ sei nicht real – Besonnenheit und Ruhe wäre jetzt bedeutsam. Dieser Fall zeige jedoch auch, daß der Terrorismus an den westlichen Grenzen nicht halt nahe.

^a W tekście dalekopisu w języku niemieckim przywrócono poprawną wielkość liter i znaki diakrytyczne oraz opuszczono powtórzenia; brak nagłówka i zakończenia depezy.

^{b-b} Tekst na stronie 33 akt o sygn.: BStU, MfS, HA XX/4, 1928.

^c Woryginalie nazwisko zakreślone odręcznie.

^d Woryginalie słowo zakreślone odręcznie.

^e Woryginalie słowo zakreślone odręcznie. Po lewej stronie dokumentu odręcznie dopisano znak zapytania.

^{f-f} Tekst na stronie 31 akt o sygn.: BStU, MfS, HA XX/4, 1928.

^{g-g} Woryginalie: und Kirche auslösen könnte. Der nadpisano odręcznie nad skreślonym: und Kirchsta. Ober[...].

^h Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

Durch im OV „Andreas“ operative bearbeitete und andere zur „offenen“ kirchlichen Arbeit gehörende Personen wird die Handlung als individueller Terror bezeichnet und abgelehnt.

Als Hintermänner dieser Aktion werden „stalinistische“ Kräfte des Sowjetischen Geheimdienstes vermutet, da die bisherigen Aktionen der Sicherheitskräfte Polens im Vorgehen gegen solche Personen, wie dem Priester Popieluszko, nicht den Vorstellungen der SU entsprechen würden. Dieser Priester hätte aufgrund seines Auftretens in der Öffentlichkeit mit derartigen Sanktionen rechnen müssen. Es hätte aber genügt, wenn man ihn in den Westen „abgeschoben“ hätte. Das Verhalten der polnischen Sicherheitskräfte wird als „unmenschlich“ bezeichnet, das sei ein Beispiel dafür, was ein Mensch in Sozialismus wert ist. Obwohl gegen die Täter ein Ermittlungsverfahren eingeleitet wurde, ist man der Meinung, daß sie straffrei ausgehen, da sie ja nur im Sinne der Erhaltung von Ordnung und Sicherheit in Polen gehandelt haben.^f

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 31, 33, mps.

1984 listopad 3, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi sytuacji w Polsce 2 listopada 1984 r. w związku z przebiegiem śledztwa w sprawie uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki i ze zbliżającym się jego pogrzebem

Berlin, 3 listopada 1984 r.

Ścisłe tajne!

Na temat śledztwa ws. Popiełuszki uzyskano 2 XI 1984 r. następujące informacje:

1. W wiadomościach wieczornych Telewizji Polskiej podano:

– sekretarz organizacji partyjnej w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych pułkownik Pocheć¹ złożył generałowi armii Jaruzelskiemu raport na temat sytuacji w organizacji partyjnej w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Uczestniczył przewodniczący Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej, towarzysz Urbański².

– W ramach śledztwa ws. Popiełuszki przeprowadzono dwa kolejne aresztowania.

Chodzi o zastępcę dyrektora jednego z departamentów MSW, pułkownika Adama P[ietruszkę], i kierownika jednego z wydziałów Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Warszawie, porucznika [*sic!*] Leszka W[olskiego].

Jednocześnie odwołano dyrektora tego departamentu, generała Płatka, z jego funkcji, z powodu niedopełnienia jego obowiązków sprawowania nadzoru.

Na rozkaz ministra spraw wewnętrznych trzech dotąd aresztowani oficerowie zostali zdegradowani do stopnia szeregowca.

(Poufnie dowiedziano się, że w przypadku zastępcy dyrektora chodzi o podpułkownika Pietruszkę Adama, brak jeszcze bliższych danych).

2. Podczas konferencji prasowej 2 XI 1984 r. rzecznik rządu Urban zwrócił się w ostrej formie przeciwko podejmowanym próbom tworzenia w różnych miejscach kraju tzw. komitetów ochrony praw człowieka, których inicjatorami są Kuroń i inni znani kontrewolucyjniści.

3. Przy rozpoczęciu przewożenia zwłok P[opiełuszki] z Białegostoku do Warszawy doszło do zgromadzenia kilku tysięcy ludzi. W kościele [pw. św. Stanisława] Kostki w Warszawie na Żoliborzu i wokół niego zbierało się po południu w zmiennej kolejności od 3[000] do 5000 ludzi. Liczba ta wzrosła w późnych godzinach wieczornych do ok. 30 000.

Zarówno w Białymstoku, jak i w Warszawie pojawiło się w tym tłumie sporo symboli, flag i haseł „Solidarności” („„Solidarność« żyje”, „„Solidarność« zwycięży”). Wiele uczestników wznosiło rękę w znaku V. Do poważnych incydentów jednak nie doszło.

¹ Biogram zob. aneks, s. 338–339.

² Biogram zob. aneks, s. 343–344.

4. W dniu 2 XI [19]84 r. wieczorem episkopat zmienił swoją uchwałę na temat miejsca pochówku P[opiełuszki]. Na żądanie wielu wiernych grób przygotowany zostanie obok kościoła [pw. św. Stanisława] Kostki.

TEKST ORYGINAŁU

Berlin, 3. November 1984

Streng geheim!

Zum Untersuchungsfall Popieluszko wurden am 2.11.1984 folgende Informationen bekannt:

1. In den Abendnachrichten des Polnischen Fernsehens wurde bekanntgegeben:

– Der Sekretär der Parteiorganisation im Innenministerium, Oberst Pochet, hat bei Armeegeneral Jaruzelski Bericht erstattet über die Lage in der Parteiorganisation im Innenministerium. Teilgenommen hat der Vorsitzende der ZPKK, Gen[osse] [Jerzy] Urbanski.

– Im Untersuchungsfall Popieluszko wurden zwei weitere Verhaftungen durchgeführt.

Es handelt um: den Stellvertreter des Direktors eines Departements im MdI, Oberst Adam P[ietruszka] und den Leiter einer Abteilung des Hauptamtes für Innere Angelegenheiten Warschau, Leutnant [*sic!*] Leszek W[olski].

Gleichzeitig wurde der Direktor dieses Departements, General Platek, wegen mangelnder Wahrnehmung seiner Aufsichtspflicht von seiner Funktion entbunden.

Auf Befehl des Innenministers wurden die bisher inhaftierten drei Offiziere zum Soldaten degradiert.

(Intern wurde bekannt, daß es sich bei dem stellvertretenden Direktor um OSL Petruschka Adam, handelt – noch keine nähere Angaben).

2. Während einer Pressekonferenz am 2.11.1984 wandte sich Regierungssprecher Urban in scharfer Form gegen erfolgte Versuche in verschiedenen Orten des Landes, sogenannte „Komitees zum Schutz der Menschenrechte“ zu bilden, deren Initiatoren Kuron und andere bekannte Konterrevolutionäre gehören.

3. Zum Beginn der Überführung der Leiche von P[opieluszko] von Bialystok nach Warschau kam es zu Ansammlung mehrerer Tausend Menschen.

In und um die Kostka-Kirche in Warschau-Zoliborz gruppierten sich am Nachmittag in wechselnder Folge 3[.000]–5.000 Menschen. Die Menge wuchs in den späten Abendstunden auf ca. 30.000 an.

Sowohl in Bialystok als auch in Warschau tauchten in der Menge eine Vielzahl von Symbolen, Fahnen und Losungen der „Solidarnosc“ („»Solidarnosc« lebt“, „»Solidarnosc« siegt“ usw.) auf.

Viele der Teilnehmer erhoben die Hand zum V-Zeichen. Zu extremen Ausschreitungen kam es jedoch nicht.

4. Am 2.11.[19]84 abends änderte das Episkopat seinen Beschluß über den Beisetzungsort von P[opieluszko]. Auf Verlangen vieler Gläubiger wird das Grab nunmehr neben der Kostka-Kirche eingerichtet.

Źródło: BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 4, mps.

1984 listopad 3, Berlin – Raport z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczącymi sytuacji w Warszawie w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

Berlin, 3 listopada 1984 r.

Sytuacja w Warszawie, stan na godz. 9.50

– Ogromny napływ mas ludzkich do kościoła [pw. św. Stanisława] Kostki. Środki komunikacji miejskiej przepełnione. Duże zgromadzenia na wszystkich przystankach.

Na dworce wjeżdżają przepełnione pociągi ze wszystkich części kraju. Siły porządkowe Kościoła formują kolumny pielgrzymów – prowadzą je czasami całymi kilometrami przez miasto.

– Na Politechnice i [w] innych placówkach edukacyjnych studenci formują się w pochody-demonstracje w kierunku kościoła [pw. św. Stanisława] Kostki.

– Dotychczas nie stwierdzono otwartych prowokacji.

– W środkach masowego przekazu brak zapowiedzi bezpośredniej transmisji. Jak dotąd brak odniesienia do aktualnych wydarzeń.

Berlin, 3. November 1984

Situation Warschau, Stand: 9.50 Uhr

– Riesiger Zustrom von Menschenmassen zur Koska-Kirche. Nahverkehrsmittel überfüllt. Große Ansammlungen an allen Haltestellen.

An Bahnhöfen eintreffen überfüllter Züge aus allen Landesteilen. Ordnungskräfte der Kirche formieren Pilgerzüge – führen zum Teil kilometerlang durch die Stadt.

– Im Polytechnikum und anderen Bildungseinrichtungen formieren sich Studenten zu Demonstrationenzügen in Richtung Koska-Kirche.

– Bisher keine offenen Provokationen bekannt geworden.

– In Massenmedien keine Ankündigungen auf Direktübertragung. Bisher keine Bezugnahme auf gegenwärtige Ereignisse.

Źródło: BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 9, mps.

1984 listopad 3, Berlin – Raport z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczącymi sytuacji w Warszawie w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

Berlin, 3 listopada 1984 r.

Sytuacja w Warszawie, stan na godz. 10.30

– Napływ mas ludzkich do kościoła [pw. św. Stanisława] Kostki utrzymuje się. Dotychczasowe szacunki pozwalają oczekiwać, że w pogrzebie weźmie udział około 300 000 osób.

– Wygląd kościoła zdominowany jest przez flagi, transparenty i symbole „Solidarności”. Transparenty wskazują na delegacje ze wszystkich części kraju. Poza tym zawierają one między innymi następujące teksty:

- Za sprawiedliwość!
- Potępiamy morderców!
- „Solidarność” Huty Warszawa składa hołd P[opiełuszce].

Na kościele umocowana jest wielka biało-czerwona flaga, która jest rozcięta od góry do dołu. Obie części są u dołu związane w węzeł. Można przyjąć, że ma to symbolizować podział polskiego narodu, który jednak u podstaw jest zjednoczony.

– Przybywające delegacje są imiennie witane przez głośniki na kościele. Tak więc między innymi ambasadorzy USA i Wielkiej Brytanii i delegacje ze wszystkich części kraju. O godzinie 10.00 informacja o przybyciu Wałęsy została przyjęta przez masę frenetycznym aplauzem.

Jeden z mówców poinformował przez megafony, że we wnętrzu kościoła zebrała się na naradę Komisja Krajowa „Solidarności” pod kierownictwem Wałęsy.

Mówca poinformował również, że cała uroczystość rejestrowana jest przez ekipę telewizyjną USA i zostanie z opóźnieniem nadana dla 120 mln Amerykanów. Również frenetyczny aplauz.

Berlin, 3. November 1984

Situation Warschau, Stand: 10.30 Uhr

– Der Zustrom von Menschenmengen zur Kostka-Kirche hält weiter an. Bisherige Schätzungen lassen erwarten, dass etwa 300.000 Menschen an der Beisetzung teilnehmen werden.

– Das Bild um die Kirche wird von Fahnen, Spruchbändern und „Solidarnosc“-Symbolen bestimmt. Die Spruchbänder weisen auf Delegationen aus allen Landesteilen hin. Darüber hinaus enthalten sie unter anderen folgende Texte:

- Für Gerechtigkeit!
- Wir verurteilen die Mörder!
- „Solidarnosc“ der Huta Warszawa verneigt sich vor P[opeiuszko].

An der Kirche ist eine riesige rot-weiße Fahne angebracht, die von oben bis unten aufgeschlitzt wurde. Beide teile sind am unteren Ende miteinander verknotet. Anzunehmen, daß damit die Spaltung des polnischen Volkes symbolisiert werden soll, das an der Basis jedoch einig ist.

– Über Lautsprecher werden an der Kirche die eintreffenden Delegationen namentlich begrüßt. So unter anderem die Botschafter der USA und Großbritannien und Delegationen aus allen Landesteilen. Um 10.00 Uhr wurde die Mitteilung vom Eintreffen Walesas von der Menge mit frenetischem Beifall aufgenommen.

Ein Sprecher gab über die Lautsprecheranlage bekannt, daß sich innerhalb der Kirche die Landeskommission der „Solidarnosc“ unter Leitung von Walesa zu einer Beratung zusammengefunden habe.

Der Sprecher teilte weiter mit, daß die gesamte Veranstaltung von einem USA-Fernseh-Team aufgezeichnet wird und zeitversetzt für 120 Millionen Amerikaner gesendet werden wird. Ebenfalls frenetischer Beifall.

Źródło: BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 10, mps.

1984 listopad 3, Berlin – Raport z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczącymi sytuacji w Warszawie w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

Berlin, 3 listopada 1984 r.

Sytuacja w Warszawie, stan na godzinę 11.30

– Utrzymujący się napływ [ludzi] ze wszystkich kierunków do kościoła [pw. św. Stanisława] Kostki środkami komunikacji publicznej lub pieszo.

W otoczeniu kościoła [pw. św. Stanisława] Kostki zauważa się liczne zaparkowane samochody osobowe z zagranicznymi (zachodnimi) numerami rejestracyjnymi.

– Kardynał Glemp rozpoczął o godz. 11.00 kazaniem.

– W dużych zakładach Warszawy, które pracują w trybie zmianowym również w dzisiejszym dniu, nie zauważono niczego szczególnego.

– Polskie środki masowego przekazu nadal nie publikują żadnych informacji na temat przebiegu pogrzebu.

Berlin, 3. November 1984

Situation Warschau, Stand: 11.30 Uhr

– Anhaltender Zustrom aus allen Richtungen zur Kostka-Kirche mit öffentlichen Verkehrsmittel oder zu Fuß.

In der Umgebung der Kostka-Kirche sind auffallend viele Pkw mit ausländischen (westlichen) Kennzeichen abgeparkt.

– Kardinal Glemp begann um 11.00 Uhr mit Predigt.

– In Großbetrieben Warschaus, die im Schichtrythmus auch am heutigen Tag arbeiten, sind keine Besonderheiten zu erkennen.

– Die polnischen Massenmedien veröffentlichen nach wie vor keine Informationen über den Verlauf der Beisetzung.

Źródło: BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 13, mps.

1984 listopad 3, Berlin – Raport z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczącymi sytuacji w Warszawie w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

Berlin, 3 listopada 1984 r.

Sytuacja w Warszawie, stan na godzinę 12.30

– Z różnych województw kraju w pogrzebie uczestniczą delegacje w sile około 500 osób.

Delegacje z Krakowa i Bydgoszczy niosły na plakatach kotwicę (symbol „Polski Walczącej”).

W delegacjach było zauważalnie dużo kobiet i dzieci.

Delegacje, dochodząc, nie tworzyły pochodu-demonstracji na ulicy, lecz poruszały się w grupach po chodnikach, lekceważąc przy tym jakąkolwiek regulację ruchu.

Większość grup i delegacji formowała się w postaci marszu milczenia.

– Nieoficjalnie dowiedziano się z MSW, że siły porządkowe otrzymały polecenie wkraczania tylko w przypadkach absolutnej konieczności. Jeśli marsz miałby się skierować na warszawskie Stare Miasto, siły porządkowe mają interweniować z całą ostrością.

Nowym kierownikiem Departamentu IV MSW został pułkownik Czesław Wiejak, dotychczas dyrektor generalny w pionie wiceministra Ciastonia.

Berlin, 3. November 1984

Situation Warschau, Stand: 12.30 Uhr

– Aus den verschiedenen Wojewodschaften des Landes nahmen Delegationen in Stärke von jeweils etwa 500 Personen an der Beisetzung teil.

Die Delegation aus Krakow und Bydgoszcz führten auf Plakaten einen Anker (Symbol „Kämpfendes Polen“) mit.

In den Delegationen waren auffallend viele Frauen und Kinder vertreten.

Die Delegationen bildeten beim Anmarsch keinen Demonstrationzug auf der Straße, sondern bewegten sich als Gruppen auf den Fußwegen, wobei sie jegliche Verkehrsregelung mißachteten.

Der Anmarsch der meisten Gruppen und Delegationen gestaltete sich als Schweigemarsch.

– Inoffiziell wurde aus dem MdI bekannt, dass die Ordnungskräfte die Weisung erhalten haben, nur im absoluten Notfällen einzugreifen. Sollte sich ein Marsch in Richtung der Altstadt Warschaus ergeben, ist von den Ordnungskräften mit ganzer Schärfe einzugreifen.

Als neuer Leiter des Departements IV des MdI wurde Oberst Czeslaw Wiejak, bisher Generaldirektor im Bereich von Vizeminister Ciaston, eingesetzt.

Źródło: BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 12, mps.

1984 listopad 3, Berlin – Raport z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczącymi aresztowania naczelnika Wydziału IV SUSW ppłk. Leszka Wolskiego

Berlin, 3 listopada 1984 r.

Ściśle tajne!

Ściśle poufnie dowiedziano się z MSW PRL:

W przypadku aresztowanego w godzinach popołudniowych 2 XI 1984 r. w związku z uprowadzeniem Popiełuszki oficera Komendy Stołecznej Milicji [Obywatelskiej] chodzi o podpułkownika Leszka Wolskiego, naczelnika Wydziału IV w organach bezpieczeństwa miasta stołecznego Warszawy.

Aresztowanie było całkowitym zaskoczeniem zarówno dla szefa Komendy Stołecznej Milicji [Obywatelskiej] gen. Kłosowskiego¹, jak i dla pracowników wydziału Wolskiego.

Z powodu aresztowania swojego naczelnika pracownicy Wydziału IV, którzy są przede wszystkim odpowiedzialni za zabezpieczenie dzisiejszego pogrzebu P[opiełuszki], są mocno zaniepokojeni.

¹ Biogram zob. aneks, s. 334.

TEKST ORYGINAŁU

Berlin, 3. November 1984

Streng geheim!

Streng intern wurde aus dem MdI der VR Polen bekannt:

Bei dem in den Nachmittagsstunden des 2.11.1984 im Zusammenhang mit dem Entführungsfall Popieluszko verhafteten Offizier der hauptstädtischen Milizkommandantur handelt es sich um Oberstleutnant Leszek Wolski, Leiter der Abteilung IV im Sicherheitsorgan der Hauptstadt Warschau.

Die Verhaftung erfolgte sowohl für den Chef der hauptstädtischen Milizkommandantur, General Klosowski, als auch für die Mitarbeiter der Abteilung von Wolski völlig überraschend.

Durch die Inhaftierung ihres Leiters sind die Mitarbeiter der Abteilung IV, die vorrangig für die Absicherung der heutigen Beisetzung von P[opieluszko] verantwortlich sind, stark verunsichert worden.

Źródło: BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 11, mps.

1984 listopad 3–4, [Berlin] – Notatki oficera dyżurnego na stanowisku dowodzenia w Hauptabteilung XX MfS z meldunków zarządów okręgowych ds. bezpieczeństwa państwowego dotyczących reakcji niektórych przedstawicieli środowisk kościelnych NRD na zabójstwo ks. Jerzego Popiełuszki

Sprawozdanie sytuacyjne^{a1}

3 XI

[godzina] 13.15

Telefon tow. Jaschke²/Naumburg.

Spotkanie pokojowe w Naumburgu w kościele pw. św. Otmara w Naumburgu rozpoczęło się. 48 uczestników, m.in. ks. Bronisch³ jako odpowiedzialny ze strony kierownictwa kościelnego w Magdeburgu.

[godzina] 13.15

Komentarz RIAS⁴: Gerhardt Baumgarten/Warszawa. Od wczesnych godzin porannych ruch we wszystkich dzielnicach. Ok[oło] 300 000 ludzi, głośniki w ulicach bocznych. Porównanie z wizytą papieża i pogrzebem kardynała Wyszyńskiego.

Delegacje ze wszystkich stron kraju, Górny Śląsk w mundurach górniczych.

Transparenty: „Apostoł prawdziwej wolności”, „Nie zapomnimy Ciebie – polscy studenci prawa”, „Zwyciężyłeś” (skandowanie).

– Las flag „Solidarności”.

Śpiewano polską pieśń kościelną, która była surowo zakazana w czasach okupacji i erze stalinowskiej: „Boże, coś Polskę przez tak liczne wieki otaczał łaską potęgą i chwałą”.

– Duchowni mają masę [ludzką] w garści i wzywają ciągle do rozważy i spokoju. [Niema^b] śmierć księdza jest [b] dogodnym impulsem dla głośnych akcji i demonstracji.

Policja przygotowała duże rezerwy milicji i skoszarowanych policjantów⁵, oczekujących w długich kolumnach pojazdów.

^a W prawym górnym rogu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: II.

^b Słowo częściowo nieczytelne.

¹ W oryginale użyto słowa „Lagefilm” (LF) – było to funkcjonujące w MfS określenie oznaczające bieżące sprawozdanie sytuacyjne lub protokół („fortlaufende Berichterstattung bzw. Protokoll”). Zob. *Abkürzungsverzeichnis...*, s. 50.

² Biogram zob. aneks, s. 333.

³ Prawdopodobnie ks. Günter Bronisch. Biogram zob. aneks, s. 325.

⁴ Radio in American Sector (RIAS) – rozgłośnia radiowa w amerykańskiej strefie okupacyjnej Berlina.

⁵ W oryginale użyto słowa „Bereitschaftspolizisten” – były to skoszarowane jednostki policji pozostające w gotowości do ewentualnych szerszych działań, w NRD zaliczane do tzw. Bewaffnete Organen. Najwyraźniej terminem tym określono tu jednostki ZOMO. Por. P.J. Lapp, *Bewaffnete Kräfte...*, s. 111–115.

Trzech oficerów bezpieczeństwa znajduje się w areszcie, w międzyczasie aresztowano następnych dwóch wysokich [rangą] oficerów.

– Morderstwo księdza poprzedzone było kampanią prasową kierowaną przez rząd.

– **Komentarz był ukierunkowany na atakowanie rządu, PZPR, organów bezpieczeństwa jako popleczników [zbrodni].**

[godzina] 14.30

Wiadomości RIAS:

Glemp wypowiedział się podczas uroczystości żałobnych za szerokim dialogiem między rządem a ludnością.

G[lemp] wyraził nadzieję, że śmierć P[opieluszki] jest ostatnią ofiarą konfliktów w Polsce. Polacy z różnych kręgów społecznych winni się spotykać nie u trumny księdza męczennika, lecz przy stole dialogu dla pokoju.

Uczestnikami byli również przedstawiciele polskiej Rady Państwa, Sejmu i warszawskiego zarządu miasta.

Szyfrogram nr 228/Schwerin/XX

Treść: dot. 6. posiedzenia X Synodu Krajowego Ewangelicko-Augsburskiego Kościoła Krajowego Meklemburgii.

Żadnych szczególnych wydarzeń.

Obecny jest Roeder⁶ ([z agencji prasowej] E[vangelischer] P[resse]d[ienst]).

Szyfrogram 3139/„Dekada Pokoju”/Frankf[urt]/O[der] XX

Treść: żadnych wzmianek o planowanych wrogo-negatywnych działaniach.

Szyfrogram 27/Magdeburg XX/„Dekada Pokoju”

Treść: Powiadomienie o zaplanowanych uroczystościach. Punkt główny – w dn. 16 XI [19]84 r. w parafii św. Michała w Magdeburgu/dyskusja w piątkowy wieczór [pt.] „Nie ma pięknego kraju w tych czasach, o pokoju – sprawiedliwości – ochronie środowiska”. (Ginsichen, Schorlemmer⁷, radca kościelny Burger).

Szyfrogram 231/Schwerin XX/„Dekada Pokoju”

Treść: żadnych wzmianek.

Szyfrogram 3124/Chociebuż XX/„Dekada Pokoju”

Treść: żadnych wzmianek.

Szyfrogram 262/Karl-Marx-Stadt XX/„Dekada Pokoju”

Treść: żadnych nowych wzmianek i informacji.

⁶ Hans-Jürgen Röder. Biogram zob. aneks, s. 340.

⁷ Biogram zob. aneks, s. 340.

Szyfrogram 89/Lipsk XX/„Dekada Pokoju”

Treść: Książd [...]° 5 VIII [19]50 r., Thierbuch, pow. Schleitz, karta pocztowa – tylna szyba trabanta z napisem „Nieść pokój bez broni, miecze przekuć na lemiesze”.

Szyfrogram 238/Poczdám XX/„Dekada Pokoju”

Treść: żadnych wzmianek o istotnych operacyjnie, szczególnych wydarzeniach.

Szyfrogram 152/Erfurt XX/„Dekada Pokoju”

Treść: żadnych wzmianek o wrogiej działalności.

Szyfrogram 77/Suhl XX/„Dekada Pokoju”

Treść: żadnych wzmianek o wrogo-negatywnych siłach.

[godzina] 17.00

Wszystkie szyfrogramy zwrócono do stanowiska operacyjnego [MfS].

[godzina] 16.20^d

Telefon tow. Jaschke/Naumburg.

Liczba uczestników powiększyła się z 48 do 54, ponadto żadnych szczególnych wydarzeń.

godzina 17.20

Służba przejęta i zgłoszona w stanowisku operacyjnym [MfS].

godzina 17.25

Reportaż w ZDF o pogrzebie z 250 000 wiernych. Msza Glempa, nawiązany kontakt z „Solidarnością”. Po nabożeństwie dziesiątki tysięcy miały ruszyć do Śródmieścia.

godzina 18.30

Wiadomości **RIAS-I**. Bez zmian w meldunku.

Nie doszło do zajęć przy pogrzebie; wierni, którzy ruszyli do Śródmieścia, rozproszyli się bez konfliktów.

[godzina] 18.52 VI/AZ

[^b]off 160 041, przyjazd [godz.] 18.50 dworzec.

[godzina] 19.00

Audycja ZDF „Heute”. [^b] Manifestacja na rzecz „Solidarności”. Żadnych zajęć w trakcie i po zakończeniu pogrzebu.

^c Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

^d Tak w oryginale.

[godzina] 19.20–19.35

Naumb[ur]g, „Koło Pokoju” działa bez kierownictwa kościelnego.

Wiadomość por. Jaschke [^e] stanowisko operacyjne.

[godzina] 19.30

Wiadomość o zakończeniu [spotkania w] Naumburgu do ppłk. Wieganda⁸.

[^e] raport dot. Popiełuszki.

[godzina] 20.00

Audycja ARD „Tagesschau”, zwykła relacja bez zmian.

[godzina] 23.20

Powrót tow. Jaschke i tow. Hel[^f]g z obiektu służbowego w Naumburgu.

Bez zająć, zdeponowanie koperty [^e], informacja dla tow. Wieganda.

[4 XI, godzina] 8.00

Przejęcie [służby] – Grimm⁹, kpt.

[godzina] 10.00

Tow. Jaschke odmeldowuje się około godziny 14.00 (teren miasta).

[godzina] 11.35

Tow. Moscher od 19.30–22.30 u Müllera, telefon 541173.

[godzina] 11.43

Tow. Fab[^f]/Erfurt – żadnych szczególnych wzmianek.

Depesza [dot.] „Dekady Pokoju” jeszcze nadejdzie.

4 XI, godzina 12.00 – przejęcie służby przez por. Reichego¹⁰.

Zgłoszenie do stanowiska operacyjnego.

godzina 13.00 – szyfrogram 258/BV Schwerin

Ósma informacja nt. 6. posiedzenia krajowego synodu kościelnego Ewangelicko-Augsburskiego Kościoła Krajowego Meklemburgii.

Treść: Również trzeci dzień narad synodu był poświęcony problemom wewnątrzkościelnym i teologicznym.

W ramach dyskusji nad kwestiami społeczno-politycznymi (VII posiedzenie „Kirche im Sozialismus”) zajęto politycznie właściwe i lojalne stanowiska.

^e Słowo nieczytelne.

^f Nazwisko częściowo nieczytelne.

⁸ Biogram zob. aneks, s. 345.

⁹ Biogram zob. aneks, s. 331.

¹⁰ Biogram zob. aneks, s. 339.

W przeciwieństwie do nich politycznie-negatywnie wystąpili uczestnicy synodu dr Weiss¹¹/Borgerende i pastor [Arnold] Zarft/Neustrelitz (rozdział postanowienia VII posiedzenia „Kirche im Sozialismus” o przyłączeniu białych luteranckich Kościołów mniejszościowych w Afryce Południowej), jak i proboszcz Hachtmann/Kühlungsborn (wniosek o list gratulacyjny do luteranckich wspólnot w Kazachstanie, które „nie mają możliwości wzięcia udziału w VII posiedzeniu »Kirche im Sozialismus«”).

– Szyfrogram 167/BV Neubrandenburg

Raport „Dekada Pokoju 1984”

Treść:

Wydanie traktatu „Codzienne przemyślenia na Dekadę Pokoju” przez Kościół ewangelicko-augsburski w Neubrandenburgu.

– Szyfrogram 256/BV Schwerin

Raport „Dekada Pokoju 1984”

Treść: żadnych wzmianek polityczno-operacyjnych.

– Szyfrogram 267/BV Rostock

Raport „Dekada Pokoju 1984”

Treść: żadnych wzmianek polityczno-operacyjnych.

– Szyfrogram 263/BV K[arl]-M[arx]-Stadt

Raport „Dekada Pokoju 1984”

Treść: żadnych wzmianek polityczno-operacyjnych.

– Szyfrogram 96/BV Lipsk

Raport „Dekada Pokoju 1984”

Treść: żadnych wzmianek polityczno-operacyjnych.

– Szyfrogram 113/BV Gera

Raport „Dekada Pokoju 1984”

Treść: zaplanowane działania księdza [...]°/Greiz i radcy ds. młodzieży [...]°/Greiz na „Dekadę Pokoju [19]84” w łączności z Kościołem katolickim i metodystów.

Wypowiedzi superintendenta Hecka/Greiz o jego polityczno-prawidłowym oddziaływaniu na duchownych w jego superintendenturze.

– Szyfrogram 80/BV Suhl

Raport „Dekada Pokoju 1984”

Treść: żadnych wzmianek polityczno-operacyjnych.

¹¹ Hans-Friedrich Weiß. Biogram zob. aneks, s. 345.

4 XI, godzina 14.00 – szyfrogram 153/BV Erfurt

Raport „Dekada Pokoju 1984”

Treść: działania księdza rozpracowywanego w ramach OPK¹² [krypt.] „Petergemeinde” prowadzonej przez jednostkę powiatową [Stasi] w Sondershausen: sprzedaż znaczków na szpilce (koło z krzyżem) podczas przygotowań do „Dekady Pokoju [19]84” za 1 markę za sztukę. Znaczkę te produkowane są w RFN i nielegalnie przywożone do NRD. Ksiądz daje wskazówki, jak przez wygięcie czubka szpilki przy znaczkach można uniemożliwić zerwanie [go] siłą przez przedstawiciela prawa, względnie jak może przez to dojść do zniszczenia odzieży i jak później można skorzystać z prawa do wniesienia skargi.

– Szyfrogram 244/BV Poczdam

Raport „Dekada Pokoju 1984”

Treść: Ksiądz [...]°/Babelsberg jako inspirator zaproszenia do Poczdamu podczas „Dekady Pokoju” biskupa seniora [Kurta] Scharfa¹³/Berlin Zachodni. Działania [Manfreda] Stolpego¹⁴ (15 XI [19]84 [r.] w Lipsku) i pieśniarza [Karla-Heinza] Bomberga (12 XI [19]84 [r.] w Brandenburgii) podczas „Dekady Pokoju 1984”.

– Szyfrogram 3143/BV Frankfurt (O[der])

Raport „Dekada Pokoju 1984”

Treść: Polityczno-prawidłowe wypowiedzi księdza [...]°/Brieskow, dziekana [...]°/Hirschbach i księdza [...]°/Storkow nt. „Dekady Pokoju 1984”.

Działania „Koła Pokoju w Pankowie” podczas „Dekady Pokoju [19]84” (wieczór pieśni i poezji w dn. 18 XI [19]84 r.; „Stanowisko odnośnie do służby wojskowej” ewangelickich wychowawców z 16–18 XI [19]84 r.; ostatki Grupy Roboczej „Gewaltfrei[es] Leben” [„Życie wolne od przemocy”]), stan ustaleń „Materialdienst Frieden”. Należy się liczyć z tym, że pierwsze informacje wpłyną jeszcze przed „Dekadą Pokoju [19]84” – do 8/9 XI [19]84 r.

¹² Operative Personenkontrolle (operacyjna kontrola osoby, OPK) – była to kategoria sprawy o niższym od OV (Operativer Vorgang) stopniu zaangażowania operacyjnego. Kategoria ta odpowiadała w praktyce MSW kwestionariuszowi ewidencyjnemu i w pewnej mierze również sprawie operacyjnego sprawdzenia. Por. *Richtlinie Nr. 1/71 (Januar 1971) über die operative Personenkontrolle (OPK)* [Instrukcja nr 1/71 odn. operacyjnej kontroli osób, styczeń 1971 r.] [w:] *Grundsatzdokumente des MfS...*, s. 198–217; *Richtlinie Nr. 1/81 (25 Februar 1981) über die operative Personenkontrolle (OPK)* [Instrukcja nr 1/81 dotycząca operacyjnej kontroli osób, 25 II 1981 r.] [w:] *ibidem*, s. 362–383; *Richtlinie Nr. 1/76 (Januar 1976) zur Entwicklung und Bearbeitung Operativer Vorgänge (OV)* [Instrukcja nr 1/76 w sprawie prowadzenia i opracowywania spraw operacyjnego rozpracowania, styczeń 1976 r.] [w:] *ibidem*, s. 257–259 (pkt 1.5: Die Einleitung und Nutzung der operativen Personenkontrolle zur Entwicklung von Ausgangsmaterialien für Operative Vorgänge [Wprowadzenie i wykorzystanie operacyjnej kontroli osób do opracowania materiałów wyjściowych dla spraw operacyjnego rozpracowania]).

¹³ Biogram zob. aneks, s. 340.

¹⁴ Biogram zob. aneks, s. 341–342.

^g– Szyfrogram 245/BV Poczdam

Realizacja wskazanych działań w związku z pogrzebem Popiełuszki.

Treść: brak oddziałujących publicznie działań. Dyskusje wśród ludności, w centrum których stało pytanie:

„Czy morderstwo księdza istotnie jest zbrodnią pojedynczych członków milicji, czy też dokonało się z bezpośrednią aprobatą polskiego rządu?”^g.

4 XI, [godzina] 16.20 zakończenie służby

Odmeldowanie się u ppłk. Wieganda.

^g[godzina] **16.35 – telefon tow. Herde, BV Erfurt, Abt. XX**

Nabożeństwo w katolickim kościele [pw.] św. Wawrzyńca w Erfurcie w dn. 4 XI [19]84 r., godz. 14.30–15.40, wyłącznie dla obywateli polskich.

Frekwencja: 120 polskich obywateli wszystkich grup wiekowych.

W prezbiterium wystawiono na stoliku obraz/portret Popiełuszki wielkości ok. A4. Portret był otoczony kwiatami.

W trakcie samego nabożeństwa nie czyniono **żadnych** odniesień do polskich wydarzeń, w tym [dotyczących] księdza Popiełuszki. Nabożeństwo miało teologiczny charakter (Wieczerza Pańska). Nie doszło do żadnych polityczno-operacyjnych zajęć^g.

^{g-g} Fragment zaznaczono na lewym marginesie pionową linią.

Lagefilm^a

3.11.

13.15 [Uhr]

Anruf Gen[osse] Jaschke/Naumburg.

Friedenstreffen in Naumburg in der Othmarskirche in Naumburg begonnen. 48 Teilnehmer u.a. Propst Bronisch als Verantwortlicher der KL Magdeburg.

13.15 [Uhr]

Riaskommentar: Gerhardt Baumgarten/Warschau. Seit frühen Morgenstunden Bewegung in allen Stadtteilen. Ca. 300.000 Menschen, Lautsprecher in Seitenstraßen Vergleich mit Papstbesuch u[nd] Beisetzung von Kardinal Wischinsky.

Delegationen aus allen Teilen des Landes, Oberschlesien in Bergmannstrachten.

Spruchbänder: „Apostel der wahrhaften Freiheit“, „Wir werden Dich nicht vergessen, die Jurastudenten aus Polen“, „Du hast gesiegt“ (Sprechchöre).

– Wald von Solidaritätsfahnen.

Polnisches Kirchenlied wurde gesungen, welches zzt.^b der Besatzung und Stalinaera streng verboten war „Gott der Du Jahrhunderte hindurch Polen mit dem Glanz und Stärke u[nd] des Ruhmes umgeben hast“.

– Die Geistlichen haben die Menge in der Hand und rufen ständig zur Besonnenheit u[nd] Ruhe auf. St[^c]mmige Tod des Priesters ist h[^c]geeigneter Anstoß für lautstarke Aktionen u[nd] Demonstrationen.

Polizei hat große Reserven an Miliz und Bereitschaftspolizisten bereitgestellt, die in langen Fahrzeugkolonnen warten.

3 Sicherheitsoffiziere befinden sich in Haft, inzwischen 2 weitere hohe Offiziere festgenommen.

– Der Ermordung des Priesters sei eine in Artikeln von der Regierung gesteuerte Kampagne vorangegangen.

– **Kommentar wird auf Angriffe gegen Regierung, PVAP, Sicherheitsorgane als die Hintermänner gelenkt.**

14.30 [Uhr]

Rias-Nachrichten:

Glemp hat sich bei den Trauerfeierlichkeiten für einen breiten Dialog zwischen Regierung und Bevölkerung ausgesprochen.

^a *W prawym górnym rogu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: II.*

^b *W oryginale: z. Zt.*

^c *Słowo częściowo nieczytelne.*

G[lemp] äußerte die Hoffnung, dass der Tod von P[opielusko] das letzte Opfer der Auseinandersetzungen in Polen ist. Die Polen verschiedener gesellschaftlicher Kreise sollten sich nicht am Sarg eines Martyr-Priesters, sondern am Tisch des Dialogs für den Frieden treffen.

Teilnehmer waren auch Vertreter des polnischen Staatsrates, des Parlaments, und der Warschauer Stadtverwaltung teil.

CFS Nr. 228/Schwerin/XX

Inhalt: Zur 6 Tagung der X. Landessynode der evangelisch-lutherischen Landeskirche Mecklenburg.

Keine besonderen Vorkommnisse.

Roeder (EPD) ist anwesend.

CFS 3139/„Friedensdekade“/Frankf[urt]/O[der] XX

Inhalt: keine Hinweise auf geplante feindl[ich]-neg[ative] Aktivitäten.

CFS 27/Magdeburg XX/„Friedensdekade“

Inhalt: Mitteilung über geplante Veranstaltungen. Schwerpunkt – am 16.11.[19]84 St. Michaelsgemeinde Magdeburg/ Freitagsabendgespräch „kein schönes Land in dieser Zeit, über Frieden – Gerechtigkeit – Umweltbewahrung“. (Ginsichen, Schorlemmer^d, OKR Bürger).

CFS 231/Schwerin XX/„Friedensdekade“

Inhalt: keine Hinweise.

CFS 3124/Cottbus XX/„Friedensdekade“

Inhalt: keine Hinweise.

CFS 262/Karl-Marx-Stadt XX/„Friedensdekade“

Inhalt: keine neue Hinweise u[nd] Erkenntnisse.

CFS 89/Leipzig XX/„Friedensdekade“

Inhalt: Pfarrer [...]° 5 VIII [19]50, Thierbuch Kr[ei]s Schleitz, Postkarte Heckscheibe Trabant mit Aufschrift „Frieden schaffen ohne Waffen, Schwerter zu Pflugscharen“.

CFS 238/Potsdam XX/„Friedensdekade“

Inhalt: Keine Hinweise auf operativ-relevante Besonderheiten.

^d *W oryginale:* Scharlemmer.

^e *Nazwisko zanonimizowane przez BStU.*

CFS152/Erfurt XX/„Friedensdekade“

Inhalt: Keine Hinweise auf feindl[iche] Aktivitäten.

CFS 77/Suhl XX/„Friedensdekade“

Inhalt: Keine Hinweise auf feindl[ich]-neg[ative] Kräfte.

17.00 [Uhr]

Alle CFS wurden an OPD zurückgegeben.

16.20^f [Uhr]

Anruf von Gen[ossen] Jaschke/Naumburg

Teilnehmerzahl von 48 auf 54 erhöht, sonst keine besonderen Vorkommnisse.

17.20 Uhr

Dienst übernommen und beim OPD angemeldet.

17.25 [Uhr]

Berichterstattung im ZDF über die Beerdigung an 250.000 Gläubige. Messe von Glemp, Verbindung zu „Solidarnosz“ hergestellt. Nach Gottesdienst sollen Zehntausende in die Innenstadt gezogen sein.

18.30 Uhr

Rias-I Nachrichten. Meldung unverändert.

Es gab keine Vorkommnisse bei der Beerdigung, die Gläubigen die in die Innenstadt gezogen waren, zerstreuten sich ohne Auseinandersetzungen.

18.52 [Uhr] VI/AZ

[^coff 160 041, A[nkunft] 18.50 Bah[n]hof.

19.00 [Uhr]

ZDF – Heute. Bild[^c]. Kundgeb[un]g f[ü]r die „Solidarität“. Keine Vorkommnisse im Vorlauf und im Anschluss an die Beerdigung.

19.20–19.35 [Uhr]

Naumb[ur]g, „F[riedens]K[reis]“ o[hne] KL hande[l]t.

Mitteil[un]g O[ber]l[eutna]nt Jaschke [^g] OPD.

19.30 [Uhr]

Mitteil[un]g über Beendigung Naumb[ur]g an OSL Wiegand.

[^g]Bericht zu Popieluszko.

^f Tak w oryginalne.

^g Słowo nieczytelne.

20.00 [Uhr]

ARD Tagesschau, die übliche Berichterstatt[un]g keine Veränderungen.

23.20 [Uhr]

Ankunft Gen[osse] Jaschke und Gen[osse] Hel^[h]g von DO Naumb[ur]g zurück.
O[hne] Vorkommnisse, Hinterlegung eines Umschlag [g] Info für Gen[osse] Wiegand.

[4. November] 8.00 [Uhr]

Übernahme – Grimm, H[au]ptm[ann].

10.00 [Uhr]

Gen[osse] Jaschke meldet sich bei 14.00 Uhr ab (Stadtgebiet).

11.35 [Uhr]

Gen[osse] Moscher v[on] 19.30–22.30 bei Müller Telef[onnummer] 541173.

11.43 [Uhr]

Gen[osse] Fab^[h]/Erfurt – keine besonderen Hinweise.

FS „Friedensdekade“ kommt noch.

4. November, 12.00 Uhr – Dienstübernahme durch O[ber]l[eutna]nt Reiche.

Meldung beim OPD.

13.00 Uhr – CFS 258/BV Schwerin

8. Information zur 6. Tagung der K[irchen]ordentlichen Landessynode der ev[angelisch]-luth[erischen] Landeskirche Mecklenburgs.

Inhalt: Auch der 3. Beratungstag der Synod[e] war durch innerkirchliche u[nd] theologische Probleme geprägt.

Im Rahmen der Erörterung gesellschaftspolitischen Bezüge (VII. Vollversammlung K[irche] i[m] S[ozialismus]; Sachverhalt „Mecklenburgische Kirchensetzung“) waren pol[itisch]-rechtlich u[nd] loyale Positionen bestimmt.

Demgegenüber traten die Synodalen Dr. Weiss/Borgerende u[nd] Pastor [Arnold] Zarft/Neustrelitz (Abteilung des Beschlusses der VII. Vollversammlung des K[irchen] i[m] S[ozialismus] zum Anschluss der weißen lutherischen Minderheitskirchen in Südafrika) sowie Propst Hachtmann/Kühlungsborn (Antrag für Grußadresse an lutherische Gemeinden im Kasachstan, die „keine Gelegenheit hatten, an der VII. Vollversammlung des K[irchen] i[m] S[ozialismus] teilzunehmen“) pol[itisch]-neg[ativ] in Erscheinung.

^h *Nazwisko częściowo nieczytelne.*

– CFS 167/BV Neubrandenburg
Berichterstattung „Friedensdekade 1984“

Inhalt:

Herausgabe eines Traktats „Tägliche Andachten zur Friedensdekade“ durch die ev[angelisch]-luth[erische] Kirche Neubrandenburg.

– CFS 256/BV Schwerin
Berichterstattung „Friedensdekade 1984“

Inhalt: Keine pol[itisch]-op[erative] Hinweise.

– CFS 267/BV Rostock
Berichterstattung „Friedensdekade 1984“

Inhalt: keine pol[itisch]-op[erative] Hinweise.

– CFS 263/BV K[arl]-M[arx]-Stadt
Berichterstattung „Friedensdekade 1984“

Inhalt: keine pol[itisch]-op[erative] Hinweise.

– CFS 96/BV Leipzig
Berichterstattung „Friedensdekade 1984“

Inhalt: keine pol[itisch]-op[erative] Hinweise.

– FS 113/BV Gera
Berichterstattung „Friedensdekade 1984“

Inhalt: Geplante Aktivitäten der Pf[arre]r [...]°/Greiz und Jugendwart [...]°/Greiz zur „FD [19]84“ in Verbindung mit der katholischen u[nd] methodistischen Kirche.

Äußerungen des Sup[erintendents] Heck/Greiz über seine pol[itisch]-rechtliche Einwirken auf die Pfarrer seiner Superintendentur.

– CFS 80/BV Suhl
Berichterstattung „Friedensdekade 1984“

Inhalt: keine pol[itisch]-op[erative] Hinweise.

4.11., 14.00 Uhr – CFS 153/BV Erfurt
Berichterstattung „Friedensdekade 1984“

Inhalt: Aktivitäten des in der OPK „Petersgemeinde“ der KD Sondershausen bearbeiteten Pfarrers: Verkauf von Anstecknadel (Kreis mit Kreuz) in Vorbereitung der „FD [19]84“ für 1.-M[arx] pro Stück. Diese Anstecken sollen in der BRD hergestellt u[nd] illegal in die DDR eingeführt worden sein. Der Pf[arre]r gab Hinweise wie durch Umbiegen der Nadelspitze des Ansteckens ein gewalt[°]enes Entfernen durch rechtl[ichen] Vertreter unterbunden werden kann bzw. wie dadurch eine Zerstörung

der Bekleidungsgegenstände erfolgt, u[nd] danach das Recht der Anzeige genutzt werden könne.

– CFS 244/BV Potsdam

Berichterstattung „Friedensdekade 1984“

Inhalt: Pf[arre]r [...]°/Babelsberg als Inspirator der Einladung des Altbischof [Kurt] Scharf/W[est] B[erlin] während der „Friedensdekade“ nach Potsdam. Aktivitäten von [Manfred] Stolpe (15.11.[19]84 in Leipzig) u[nd] Liedermacher [Karl-Heinz] Bomberg (12.11.[19]84 in Brandenburg) während der „Friedensdekade 1984“.

– CFS 3143/BV Frankfurt (O[der])

Berichterstattung „Friedensdekade 1984“

Inhalt: Pol[itisch]-rechtliche Äußerungen von Pf[arrer] [...]°/Briesk[ow], Dekan [...]°/Hirschbach u[nd] Pf[arre]r [...]°/Storkow zu „Friedensdekade 1984“.

Aktivitäten des „Friedenskreises Pankow“ während der „FD [19]84“ (Lieder- und Gedichtabend am 18.11.[19]84; „Stand über Wehrdienst“ des Ev[angelischen] Jungmännerwerber vom 16.–18.11.[19]84; Fastenabende der AG „Gewaltfre[ies] Leben“), Stand der Feststellung des „Materialdienste Frieden“. Es sei damit zu rechnen, dass die erste Angabe noch vor der „FD [19]84“ bis zum 8./9.11.[19]84 vorliegt.

ⁱ– CFS 245/BV Potsdam

Realisierung angewiesener Maßnahmen im Zusammenhang mit der Beisetzung des Popieluszko.

Inhalt: Keine öffentlichkeitswirksamen Handlungen. Diskussionen unter der Bevölkerung, be[i] denen die Frage im Mittelpunkt stand:

„Ist die Ermordung des Priesters tatsächliche eine Straftat einzelner Milizangehöriger oder geschah dies mit direkter Billigung der polnischen Regierung?“ⁱⁱ

4.11., 16.20 [Uhr] Beendigung des Dienstes

Abmeldung bei der OSL Wiegand.

ⁱ**16.35 [Uhr] Anruf Gen[osse] Herde, BV Erfurt, Abt. XX**

Gottesdienst in der kath[olischen] S[an]kt Lorenzkirche in Erfurt am 4.11.[19]84, 14.30–15.40 Uhr, für ausschließlich polnische Buerger.

Anwesenheit: 120 polnische Buerger aller Altersklassen.

Im Altarheim war auf einem Tisch ein ca. A4 großes Bildnis/Porträt des Popieluszko aufgestellt. Das Porträt war mit Blumen umrandet.

ⁱⁱ Fragment zaznaczono na lewym marginesie pionową linią.

Im Gottesdienst selbst wurde **kein** Bezug auf die poln[ische] Geschehnisse, ind[essen] Priester Popieluszko, genommen. Der Gottesdienst trug sein theol[ogischer] Charakter (Abendmahl). Es kam zu keinerle[i] pol[itisch]-op[erative] Vorkommnisse.ⁱ

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 6–16, rkps.

1984 listopad 4, Berlin – Informacja Abteilung XX Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Berlinie dotycząca działań operacyjnych podjętych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

Bezirksverwaltung
für Staatssicherheit Berlin
Abteilung XX

Berlin, 4 XI [19]84 r.
tel. 656

Informacja o operacyjnym zabezpieczeniu nabożeństw katolickich w stolicy w dniu 4 XI [19]84 r.

W związku z pogrzebem polskiego katolickiego księdza Popiełuszki Abteilung XX przeprowadził w stolicy działania mające na celu operacyjne zabezpieczenie nabożeństw katolickich.

Przy użyciu pracowników operacyjnych i nieoficjalnych współpracowników oraz pracowników magistratu Berlina wzięto pod kontrolę operacyjną we wszystkich dekanatach stolicy łącznie 13 mszy.

Można ocenić, iż kazania nie zawierały żadnych politycznie istotnych wypowiedzi, w których można by rozpoznać nawiązanie do morderstwa na polskim księdzu.

Przy użyciu nieoficjalnego współpracownika mówiącego po polsku wzięto pod kontrolę nabożeństwo dla obywateli polskich mieszkających w Berlinie. Również tu nie stwierdzono jakichkolwiek nawiązań do problematyki objętej zainteresowaniem.

Wszystkie skontrolowane nabożeństwa zawierały tematy religijne.

Ksiądz [...] ^a, St. Maria Königin des Friedens – [Berlin-]Biesdorf, wykorzystał skandal korupcyjny wokół polityka RFN Barzela¹ tak, aby wskazać na moralną odpowiedzialność każdego pojedynczego człowieka.

Ksiądz [...] ^a, St. Pius – [Berlin-]Lichtenberg – podkreślił po zakończeniu kazania, że parafia usłyszy pieśń polskiego kompozytora Moniuszki, która powinna być poświęcona „naszemu ukochanemu zmarłemu”.

Prawidłowy i wolny od prowokacji przebieg mszy należy wywieść m.in. stąd, iż podczas rozmowy prowadzonej w dniu 1 listopada [19]84 r. między zastępcą prezydenta [Berlina Wschodniego] do spraw wewnętrznych, towarzyszem Hoffmannem, a prałatem Langem² z ordynariatu biskupiego, prałat Lange stwierdził, iż ze strony Kościoła również w przyszłości nie ma zainteresowania niczym „spektakularnym”.

^a Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

¹ Biogram zob. aneks, s. 324–325.

² Biogram zob. aneks, s. 334–335.

(-)^b
Siermann
kapitan

Rozdzielnik:

1 egz. kierownik BV

1 egz. kierownik [Abteilung] XX

1 egz. HA XX/4

1 egz. Ref[erat] 4

^b Częściowo czytelny podpis: S[...]mann.

TEKST ORYGINAŁU

Bezirksverwaltung
für Staatssicherheit Berlin
Abteilung XX

Berlin, 4.11.[19]84
Tel. 656

Information über die operative Sicherung katholischer Gottesdienste in der Hauptstadt am 4.11.[19]84

Anlässlich der Beisetzung des polnischen katholischen Priesters Popieluszko wurden in der Hauptstadt durch Abteilung XX Maßnahmen zur operativen Sicherung der katholischen Gottesdienste eingeleitet.

Durch den Einsatz op[erativer] Mitarbeiter und IM sowie Mitarbeiter des Magistrates von Berlin wurden in allen Dekanaten der Hauptstadt insgesamt 13 Gottesdienste unter operativer Kontrolle gehalten.

Es kann eingeschätzt werden, daß die Predigten keine politisch relevanten Aussagen enthielten, die einen Bezug zur Ermordung des polnischen Priesters erkennen ließen.

Durch den Einsatz eines polnisch sprechenden IM wurde der Gottesdienst für die in der Hauptstadt lebenden polnischen Bürger unter Kontrolle gehalten. Auch hier waren keinerlei Bezüge zur interessierenden Problematik erkennbar.

Alle kontrollierten Gottesdienste beinhalteten religiöse Themen.

Pfarrer [...] ^a, St. Maria Königin des Friedens – [Berlin-]Biesdorf, nutzte den Korruptionsskandal um den BRD-Politiker Barzel aus, um auf die moralische Verantwortung jedes einzelnen ^b Menschen hinzuweisen.

Pfarrer [...] ^a, St. Pius – [Berlin-]Lichtenberg, betonte nach Abschluß der Predigt, daß die Gemeinde ein Lied von dem polnischen Komponisten Moniuszko hört, das „unserem lieben Toten“ gewidmet sein soll.

Der ordnungsgemäße und provokationsfreie Ablauf der Gottesdienste ist u.a. darauf zurückzuführen, daß in dem am 1.11.[19]84 geführten Gespräch zwischen dem Stellvertreter des Oberbürgermeisters für Inneres, Genosse Hoffmann, mit Prälat Lange, Bischöfliches Ordinariat, durch Prälat Lange festgestellt wurde, daß man kirchlicherseits auch in der Zukunft nicht an „Spektakulärem“ interessiert sei.

(–)
Siemann
Hauptmann

^a *Nazwisko zanonimizowane przez BStU.*

^b *W oryginale: einzelnen poprawiono maszynowo na: einzelnen.*

^c *Częściowo czytelny podpis: S[...]mann.*

Verteiler: 1 [E]x[emplar] Leiter BV
1 [E]x[emplar] Leiter [HA] XX
1 [E]x[emplar] HA XX/4
1 [E]x[emplar] Ref[erat] 4

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 17, mps.

1984 listopad 4, Poczdam – Szyfrogram skierowany do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Poczdamie z informacjami odnotowanymi w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

Szyfrogram 245

Pilne

MfS Berlin, HA XX – towarzysz generał-major Kienberg^a

Raport zgodnie z szyfrogramem 86 z 2 XI 1984 r.¹

Na terytorium objętym odpowiedzialnością BV Poczdam zrealizowano polecane działania. W związku z przeprowadzonym pogrzebem Popiełuszki nie stwierdzono prowokacji lub innych wpływających na społeczeństwo działań.

Stwierdzono odosobnione dyskusje prowadzone wśród ludności, zainspirowane zachodnimi środkami masowego przekazu, w centrum których stało pytanie:

Czy morderstwo księdza rzeczywiście jest zbrodnią pojedynczych członków milicji, czy też dokonało się z bezpośrednią aprobatą polskiego rządu?

W VEB LIA w Nauen² robotnicy wysnuli z tego wniosek, że przez tę „głupotę” wyrządzono właściwie szkodę państwu polskiemu i że poprzez to Kościół katolicki w Polsce może zdobyć dalsze wpływy.

BV Poczdam, Wydział XX

Ulrich/Kleine

Szyfrogram 245 BV

4 XI [19]84 r.

^a Powyżej odrębne adnotacje o treści: XX4/II (–); XX/E 3290/84; XX/4/9617/84; XX/4/5847/84.

¹ Por. dok. nr 13 (szyfrogram gen. Paula Kienberga z 2 XI 1984 r. do wydziałów XX BV).

² Volkseigener Betrieb Landestechische Industrieanlagen (VEB LIA) – Państwowa Fabryka Maszyn Rolniczych w Nauen.

TEKST ORYGINAŁU

^aCFS 245
dringend

MfS Berlin, HA Roem. 20 – Gen[osse] Generalmajor Kienberg^b

Berichterstattung gem[äss] CFS 86 vom 02.11.1984

Im Verantwortungsbereich der BV Potsdam wurden die angewiesenen Maßnahmen realisiert. Im Zusammenhang mit der erfolgten Beisetzung des Popieluszko wurden keine Provokationen oder andere Öffentlichkeitswirksame Handlungen bekannt.

Vereinzelte wurden unter der Bevölkerung durch westliche Massenmedien inspirierte Diskussionen bekannt, bei denen folgende Fragen im Mittelpunkt standen:

ist die Ermordung des Priesters tatsächlich ein Straftat einzelner Milizangehöriger oder geschah dies mit direkter Billigung der polnischen Regierung?

Im VEB LIA Nauen leiteten Arbeiter daraus die Schlussfolgerung ab, daß durch diese „Dummheit“ dem polnischen Staat insgesamt Schaden zugefügt werde und daß dadurch die katholische Kirche in Polen weiteren Einfluß gewinnen könne.

BV Potsdam, Abt. Roem. 20
Ulrich/Kleine
CFS 245 der BV
04.11.[19]84

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 23, mps.

^a W tekście dalekopisu w języku niemieckim przywrócono poprawną wielkość liter i znaki diakrytyczne oraz opuszczono powtórzenia.

^b Powyżej odręczne adnotacje o treści: XX4/II (–); XX/E 3290/84; XX/4/9617/84; XX/4/5847/84.

1984 październik 27 – listopad 4, [Berlin] – Raporty kierowane przez Hauptabteilung VI MfS do Zentraler Operativstab (ZOS) MfS dotyczące sytuacji na granicy z PRL w związku z uprowadzeniem i zabójstwem ks. Jerzego Popiełuszki

– Ze względu na zapowiedziane przez „Solidarność” w związku z porwaniem **Popiełuszki** w PRL „większe akcje” polska kontrola paszportowa wprowadziła 27 XI 1984 r. na przejściu granicznym Pomellen (Kołbaskowo) ciągłą służbę dowództwa, a na przejściu granicznym Frankfurt n. Odrą-Autostrada i Frankfurt n. Odrą-Kolej (Świecko i Kunowice) blokadę urlopu dla wszystkich oraz dyżury w miejscu zamieszkania, jak również ciągłą służbę dowództwa. Na innych przejściach granicznych nie wiadomo nic dotąd o tego lub innego rodzaju działaniach i ustaleniach. Przy odprawie i filtrowaniu ruchu transgranicznego, zwłaszcza ruchu tranzytowego z RFN, Berlina Zachodniego i innych państw niesocjalistycznych do PRL, nie zanotowano w okresie sprawozdawczym żadnych spostrzeżeń^a.

– Od 28 X 1984 r., godz. 8.00, w związku z porwaniem księdza **Popiełuszki** w PRL polska kontrola paszportowa rozpoczęła na przejściu granicznym Pomellen (Kołbaskowo), inaczej niż w dotychczasowym reżimie odpraw, przeprowadzać intensywną kontrolę środków transportu wobec wszystkich pojazdów wyjeżdżających z PRL.

W tym celu podróżni wzywani są przez polską kontrolę paszportową do otwarcia bagażników, względnie przestrzeni ładunkowej, i zapewnienia wglądu do wszystkich pustych przestrzeni istniejących w konstrukcji [pojazdów].

Na innych przejściach granicznych nie wiadomo nic dotąd o tego, względnie innego rodzaju działaniach i ustaleniach, z wyjątkiem opisanych już w raporcie z 27 X 1984 r. Przy odprawie i filtrowaniu ruchu transgranicznego, zwłaszcza ruchu tranzytowego z RFN, Berlina Zachodniego i innych państw niesocjalistycznych do PRL, nie zanotowano w okresie sprawozdawczym żadnych spostrzeżeń^b.

– Od 29 X 1984 r., godz. 8.00, w związku z porwaniem księdza **Popiełuszki** w PRL polska kontrola paszportowa rozpoczęła na przejściu granicznym Forst/Autostrada (Olszyna), inaczej niż w dotychczasowym reżimie odpraw, przeprowadzać intensywną kontrolę środków transportu wobec wszystkich pojazdów wyjeżdżających z PRL. Jednocześnie wprowadzona została stała służba dowództwa. Na innych przejściach granicznych nie wiadomo nic dotąd o tego, względnie innego rodzaju działaniach i ustaleniach – z wyjątkiem opisanych już w raportach z 27 X 1984 r. i 28 X 1984 r. Przy odprawie i filtrowaniu ruchu transgranicznego, zwłaszcza ruchu tranzytowego z RFN, Berlina Zachodniego i innych państw niesocjalistycznych do PRL, nie zanotowano w okresie sprawozdawczym żadnych spostrzeżeń^c.

^a Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: HA VI v[om] 28 X [19]8[4].

^b Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: HA VI v[om] 29 X [19]84.

^c Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: HA VI v[om] 30 X [19]84.

– Od 30 X 1984 r. została wstrzymana wprowadzona w związku z porwaniem księdza **Popieluszki** podwyższona gotowość oraz stała służba dowództwa w polskich jednostkach kontroli paszportowej na przejściach granicznych Frankfurt n. Odrą-Autostrada i Frankfurt n. Odrą-Kolej (Świecko i Kunowice), Pomellen (Kołbaskowo) i Forst-Autostrada (Olszyna).

Jednocześnie polskie organy zaprzestały na przejściu granicznym Forst-Autostrada (Olszyna) intensywnych kontroli środków transportu.

Na przejściu granicznym Pomellen (Kołbaskowo) intensywne kontrole środków transportu rozpoczęte 28 X 1984 r. w związku z tym [porwaniem księdza] były kontynuowane.

Przy odprawie i filtrowaniu ruchu transgranicznego, zwłaszcza ruchu tranzytowego z RFN, Berlina Zachodniego i innych państw niesocjalistycznych do PRL, nie zanotowano w okresie sprawozdawczym żadnych spostrzeżeń^d.

– W związku z **ówczesnymi wydarzeniami w PRL** w dniu 31 X 1984 r. **na przejściach granicznych NRD z PRL** nie stwierdzono niczego szczególnego.

Tak jak w poprzednich dniach polskie organy przeprowadzały intensywne kontrole środków transportu na przejściu granicznym Kołbaskowo (Pomellen). Przy odprawie i filtrowaniu ruchu transgranicznego, zwłaszcza ruchu tranzytowego z RFN, Berlina Zachodniego i innych państw niesocjalistycznych do PRL, nie zanotowano w okresie sprawozdawczym żadnych spostrzeżeń^e.

– W związku z pogrzebem polskiego księdza **Popieluszki** 3 XI 1984 r. w Warszawie podjęto na odnośnych przejściach granicznych celowe działania filtrujące w celu rozpoznania uczestników z państw niesocjalistycznych.

W okresie sprawozdawczym rozpoznano 75 osób, które podróżowały tranzytem z RFN lub Berlina Zachodniego do PRL.

Osoby te zostały zgłoszone polskim organom^f.

3 XI §BV B[er]l[i]n AV 308/84§ 2. §z 3/4 XI [19]84 r.§	17.30	Wydział III przekazuje informację operacyjną: około godziny 17.25 rozpoczęła się w [Berlinie-] Charlottenburgu, na Adenauerplatz, demonstracja około 100 osób z Junge Union ¹ i IGfM ² w związku z pogrzebem polskiego księdza.	1 kopia do Wydziału XII i Wydziału XV
2.	18.45	Demonstracja zakończyła się około godziny 18.40 na Breitscheidplatz.	

^d Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: HA VI v[om] 31 X [19]84.

^e Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: HA VI v[om] 1 XI [19]84.

^f Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: HA VI v[om] 3 XI [19]84.

§§ Wpisano odręcznie.

¹ Junge Union Deutschlands – chrześcijańsko-demokratyczna organizacja młodzieżowa związana z partiami unijnymi (CDU, CSU). Zob. <https://www.junge-union.de/> (dostęp 24 VIII 2022 r.).

² Internationale Gesellschaft für Menschenrechte (IGfM) – organizacja obrony praw człowieka założona w 1972 r. (jako Gesellschaft für Menschenrechte) we Frankfurcie nad Menem. Zob. <https://www.igfm.de/> (dostęp 24 VIII 2022 r.).

– Aufgrund der von der „Solidarnosc“ im Zusammenhang mit der Entführung des Priesters **Popieluszko** in der VR Polen angekündigten „größeren Aktionen“ wurden am 27.10.1984 durch die polnische Paßkontrolle (GKE) auf der Grenzübergangsstelle Pomellen (Kolbaskowo) ein ständiger Leiterdienst sowie auf den Grenzübergangstellen Frankfurt/Oder/Autobahn und Eisenbahn (Swiecko und Kunowice) für alle Mitarbeiter Urlaubssperre sowie Hausbereitschaft angewiesen und ebenfalls ein ständiger Leiterdienst eingerichtet.

Auf den anderen Grenzübergangsstellen wurde bisher über derartige bzw. anderweitige Festlegungen und Maßnahmen nichts bekannt.

Bei der Abfertigung und Filtrierung des grenzüberschreitenden Verkehrs, insbesondere des Transitsverkehrs von der BRD, Westberlin und anderen nichtsozialistischen Staaten nach der VR Polen, wurden im Berichtszeitraum keine Feststellungen getroffen.^a

– Seit dem 28.10.1984, 8.00 Uhr wurde im Zusammenhang mit der Entführung des Priesters **Popieluszko** in der VR Polen durch die polnische Paßkontroll (GKE) auf der Grenzübergangsstelle Pomellen (Kolbaskowo) entgegen dem bisherigen Abfertigungsregime begonnen, bei allen aus der VR Polen ausreisenden Kfz eine intensive Transportmittelkontrolle durchzuführen.

Zu diesem Zweck werden die Reisenden durch die polnischen Kontrolleuren aufgefordert, Kofferräume bzw. Ladeflächen zu öffnen und die Einsicht in konstruktionsbedingte Hohlräume zu gewähren.

Auf den anderen Grenzübergangsstellen wurde bisher über derartige bzw. anderweitige Festlegungen und Maßnahmen, außer denen wie bereits am 27.10.1984 berichtet, nichts bekannt.

Bei der Abfertigung und Filtrierung des grenzüberschreitenden Verkehr, insbesondere des Transitverkehrs von der BRD, Westberlin und anderen nichtsozialistischen Staaten nach der VR Polen, wurden im Berichtszeitraum keine Feststellungen getroffen.^b

– Seit dem 29.10.1984 wurde im Zusammenhang mit der Entführung des Priesters **Popieluszko** in der VR Polen durch die polnische Paßkontrolle (GKE) auf der Grenzübergangsstelle Forst/Autobahn (Olszyna) entgegen dem bisherigen Abfertigungsregime begonnen, bei allen aus der VR Polen ausreisenden Kfz eine intensive Transportmittelkontrolle durchzuführen. Gleichzeitig wurde ein ständiger Leiterdienst angewiesen. Auf den anderen Grenzübergangsstellen wurde bisher über derartige bzw. anderweitige Festlegungen und Maßnahmen, außer denen wie bereits am 27.10. und 28.10.1984 berichtet, nichts bekannt.

^a Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: HA VI v[om] 28.10.[19]8[4].

^b Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: HA VI v[om] 29.10.[19]84.

Bei der Abfertigung und Filtrierung des grenzüberschreitenden Verkehrs, insbesondere des Transitverkehrs von der BRD, Westberlin und anderen nichtsozialistischen Staaten nach der VR Polen, wurden im Berichtszeitraum keine Feststellungen getroffen.^c

– Am 30.10.1984 wurde die im Zusammenhang mit der Entführung des Priesters **Popieluszko** angewiesene erhöhte Einsatzbereitschaft sowie der ständige Leiterdienst bei den polnischen Paßkontrolleinheiten (GKE) auf den Grenzübergangstellen Frankfurt/Oder/Autobahn und Eisenbahn (Swiecko und Kunowice), Pomellen (Kolbaskowo) und Forst/Autobahn (Olszyna) eingestellt.

Gleichfalls stellten die polnische Organe auf der Grenzübergangsstelle Forst/Autobahn (Olszyna) die intensiven Transportmittelkontrollen ein.

Auf der Grenzübergangsstelle Pomellen (Kolbaskowo) wurden die am 28.10.1984 in diesem Zusammenhang begonnenen intensiven Transportmittelkontrollen weiterhin durchgesetzt.

Bei der Abfertigung und Filtrierung des grenzüberschreitenden Verkehrs, insbesondere des Transitverkehrs von der BRD, Westberlin und anderen nichtsozialistischen Staaten nach der VR Polen, wurden im Berichtszeitraum keine Feststellungen getroffen.^d

– Im Zusammenhang mit der **derzeitigen Ereignissen in der VR Polen** wurden am 31.10.1984 **an den Grenzübergangsstellen der DDR zur VR Polen** keine Besonderheiten festgestellt.

Wie an den Vortagen setzten die polnische Organe die intensiven Transportmittelkontrollen auf der Grenzübergangsstelle Kolbaskowo (Pomellen) durch.

Bei der Abfertigung und Filtrierung des grenzüberschreitenden Verkehrs, insbesondere des Transitverkehrs von der BRD, Westberlin und anderen nichtsozialistischen Staaten nach VR Polen, wurden im Berichtszeitraum keine Feststellungen getroffen.^e

– Im Zusammenhang mit der Beisetzung des polnischen Priesters **Popieluszko** am 3.11.1984 in Warschau, wurde an den betreffenden Grenzübergangsstellen zielgerichtete Filtrierungsmaßnahmen zur Erkennung von Teilnehmern aus nichtsozialistischen Staaten eingeleitet.

Im Berichtszeitraum wurden 75 Personen erkannt, die im Transitverkehr von der BRD bzw. Westberlin nach der VR Polen reisten.

Diese Personen wurden den polnischen Organen vorgemeldet.^f

^c *Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści:* HA VI v[om] 30.10.[19]84.

^d *Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści:* HA VI v[om] 31.10.[19]84.

^e *Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści:* HA VI v[om] 1.11.[19]84.

^f *Po prawej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści:* HA VI v[om] 3.11.[19]84.

03.11. §BV Bln AV 308/84 [§] 2. §v[om] 3./4.11. [19]84 [§]	17.30	Abt. III gibt op[erativer] Hinweis: Gegen 17.25 Uhr begann in Charlottenburg, Adenauerplatz eine Demonstration von ca. 100 Personen der Jungen Union und IGfM aus Anlaß der Beisetzung des polnischen Priesters	1. Durchschrift an Abt. XII und Abt. XV
2.	18.45	Die Demonstration wurde gegen 18.40 Uhr auf dem Breitscheidplatz beendet	

Źródło: BStU, MfS, ZOS, 2627, k. 141–143, mps.

^{§-§} *Wpisano odręcznie.*

1984 listopad 5, Berlin – Raport Hauptabteilung II MfS z informacjami przekazanymi przez Operativgruppe Warschau HA II MfS dotyczącymi sytuacji w Polsce w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

Berlin, 5 listopada 1984 r.^a

Ścisłe tajne!

W sprawie sytuacji w Warszawie i PRL w związku z pogrzebem Popiełuszki Grupa Operacyjna Warszawa przekazała następujące informacje:

– Pogrzeb P[opiełuszki] na terenie kościoła [pw. św.] Stanisława Kostki w Warszawie przeobraził się w największą demonstrację antysocjalistyczną w Polsce od czasu wizyty papieża w roku 1983. Cała uroczystość została przeistoczona przez jej uczestników – których liczba wg oficjalnych polskich instytucji określana jest na 100 000, jednak wg szacunków Grupy Operacyjnej była kilkakrotnie większa – w masową demonstrację poparcia dla „Solidarności”.

– Do godzin południowych 3 XI 1984 r. trwał napływ pojedynczych uczestników i delegacji ze wszystkich części kraju do kościoła [pw. św. Stanisława] Kostki. Organizatorzy uroczystości z troszczyli się o to, by przez rozległe instalacje nagłośnieniowe ogłaszane było masom przybycie delegacji i prominentnych uczestników. I tak przybycie ambasadorów USA, Francji, Wielkiej Brytanii, Włoch, Belgii i RFN było przyjmowane z wielkim aplauzem. Przybycie Wałęsy wywołało frenetyczny aplauz. Przez ową instalację nagłośnieniową ogłoszono również, że w kościele [pw. św. Stanisława] Kostki spotkała się „Tymczasowa Komisja Krajowa »Solidarności«” z Wałęsą.

Wygląd miasta w otoczeniu 1,5–2 km wokół kościoła [pw. św. Stanisława] Kostki był zdominowany przez symbole, flagi i transparenty „Solidarności”.

– Msza pogrzebowa P[opiełuszki] była celebrowana przez kardynała Glempa. Podczas gdy jego kazanie w pierwszych częściach zajmowało się tematyką religijną i tylko napomykało o rozwoju sytuacji politycznej, o tyle w ostatniej części swego przemówienia przypuszczał on konkretne ataki na polskie media, które jego zdaniem nieprawidłowo relacjonowały przebieg katolickiego święta „Wszystkich Świętych” 1 XI 1984 r. Prawda miałaby być jednak jedyną podstawą niezbędnego dialogu. Poza tym propagował on ponownie tezę walki dobra ze złem, która jakoby obecnie rozgrywa się w Polsce.

– Po zakończeniu oficjalnej mszy żałobnej minęły jeszcze godziny, zanim trumna z P[opiełuszką] została opuszczona do przygotowanego grobu. Trumna noszona była wielokrotnie wokół kościoła przez delegacje z różnych części kraju i dużych zakładów. W wyniku tego opóźniało się rozejście się tej ogromnej liczby ludzi.

^a W egzemplarzu dokumentu zachowanym w aktach o sygn. BStU, MfS, HA XX, 16926, s. 14 nad datą widnieje odręczna adnotacja o treści: XX IUK/9645/84.

Pod przewodnictwem Wałęsy uformowała się demonstracja podążająca w kierunku cmentarza Powązkowskiego. W[edłu]g dokumentacji tego pochodu przez liczne zachodnie ekipy telewizyjne Wałęsa opuścił pochód i odjechał swoim samochodem osobowym. W odpowiedzi na to zirytowane masy rozproszyły się, a pochód rozszedł się.

Inne zbiegowisko liczące około 4000 młodzieży okazywało wzmożoną agresję i zachowywało się prowokacyjnie wobec sił porządkowych. Grupa ta starała się maszerować w kierunku centrum miasta, rozeszła się jednak po tym, jak można było u niemal wszystkich innych przechodniów dostrzec wyraźny brak akceptacji.

– Siły porządkowe milicji stały w dużej liczbie w pogotowiu. Okazywały one, mimo często prowokacyjnych wystąpień sił antysocjalistycznych, wiele rozsądku i opanowania i nie dawały tym samym przeciwnikowi punktu zaczepienia do wywołania starć.

Siły porządkowe w żadnym wypadku nie interweniowały w tok wydarzeń.

– Upowszechnienie wiadomości, że w toku śledztwa w związku z uprowadzeniem P[opiełuszki] aresztowani zostali dwaj kolejni pracownicy MSW, a dyrektor Departamentu IV MSW, generał brygady Płatek, został odwołany ze swojej funkcji z powodu niedostatecznego wypełniania swojego obowiązku sprawowania nadzoru, doprowadziło do znaczących dyskusji oraz do niepokoju i niepewności wśród pracowników MSW.

Ponieważ w przypadku aresztowanych pracowników MSW chodzi o:

– płk. Adama Pietruszkę (53 lata), 25 lat służby, zastępcę dyrektora Departamentu IV w MSW, oraz

– ppłk. Leszka Wolskiego (40 lat), naczelnika Wydziału IV w organach bezpieczeństwa miasta stołecznego Warszawy, 9 lat służby,

a więc obu czynnych w pionie kościelnym [Służby Bezpieczeństwa], doprowadziło [to] właśnie wśród towarzyszy, którzy byli odpowiedzialni za operacyjne zabezpieczenie pogrzebu P[opiełuszki], do szczególnej dezorientacji.

– Sytuacja w kraju jest ogólnie nacechowana wzrostem napięcia.

Organy partyjne i państwowe w województwach są najwyraźniej silnie zdezoorientowane ostatnim rozwojem wydarzeń i boją się okazywać własną inicjatywę. Czekały na polecenia z centrali z Warszawy, które jednak nie docierają lub docierają tylko w niewielkim zakresie.

Po drugiej stronie mnożą się wezwania sił antysocjalistycznych do strajków i innych akcji protestacyjnych w zakładach i instytucjach.

Dotychczas jednak jeszcze nie stwierdzono żadnych znaczących akcji tego rodzaju.

Wyjątek stanowi jednogodzinny strajk studentów wydziałów filozofii i filologii Uniwersytetu Gdańskiego 31 X 1984 r. Strajk ten został zakończony przez rektora decyzją, by dać studentom wolne do 5 XI 1984 r.

W[edłu]g informacji z Gdańska większość robotników Stoczni im. Lenina ma być zdecydowanych na strajk, czekają jednak na odpowiedni sygnał z Warszawy.

– Już podczas badania w zakresie medycyny sądowej zwłok P[opiełuszki] w Bydgoszczy¹ doszło 31 X 1984 r. do antysocjalistycznych demonstracji przed budynkiem instytutu medycyny sądowej. Czterotysięczny tłum ludzi wykrzykiwał przy tym, obok okrzyków „Solidarność”, również takie hasła, jak: „Śmierć sprawcom” i „Śmierć komunistom”.

Przy przewiezieniu zwłok do Warszawy konwojowi towarzyszyło około 100 prywatnych samochodów osobowych.

– W godzinach wieczornych 3 XI 1984 r. przeprowadzono w kościele [pw. św.] Stanisława Kostki jeszcze szereg nabożeństw. Przy ciągłym napływie i odpływie uczestników należałoby ocenić, że przez cały czas w kościele było około 3000 ludzi. Wartym zauważenia było, że – w przeciwieństwie do kazania kardynała Glempa – kazania na tych nabożeństwach były znacznie bardziej agresywne, skierowane przede wszystkim przeciwko organom bezpieczeństwa. Pracownicy MSW zostali określani jako „wyszkoleni mordercy, reprezentujący ideologię bez argumentów, ale przemocy i nienawiści”. Wychowanie młodych ludzi w tym duchu w Polsce miałoby być przyczyną zbrodni na P[opiełuszce]. W wyniku przeobrażenia religijnego narodu polskiego w ciągu ostatnich 14 dni nie ma już jakoby gotowości do uginania się przed przemocą i nienawiścią ani tolerowania ich.

Wokół kościoła zapalono tysiące świec i tak jak poprzednio demonstrowano wciąż symbole „Solidarności” we wszystkich formach.

Siły porządkowe nie interweniują.

– Również w niedzielę, 4 XI 1984 r., utrzymywał się napływ ludzi do grobu P[opiełuszki]. Tysiące osób stoją wciąż w długiej kolejce, by przejść obok grobu P[opiełuszki].

Wciąż widoczne są liczne symbole „Solidarności” na kościele i wokół niego.

Na mszach 4 XI 1984 r. przypuszczano po części ostre ataki na pracę organów bezpieczeństwa PRL.

Również niedziela była w Warszawie spokojna, nie doszło do żadnych incydentów.

¹ Chodzi o zakład medycyny sądowej w Białymstoku.

Berlin, 5. November 1984^a

Streng geheim!

Zur Situation in Warschau und der VR Polen im Zusammenhang mit der Beisetzung von Popieluszko übermittelte die Operativgruppe Warschau folgende Informationen:

– Die Beisetzung von P[opieluszko] auf dem Gelände der Stanislaw-Kostka-Kirche in Warschau gestaltete sich zur größten antisozialistischen Demonstration in Polen seit dem Papstbesuch im Jahre 1983. Die gesamte Veranstaltung wurde von den Teilnehmern, deren Anzahl von offiziellen polnischen Stellen mit 100.000 angegeben wird, nach Einschätzung der Operativgruppe jedoch um ein Mehrfaches darüber lag, zu einem massiven Bekenntnis zur „Solidarnosc“ umfunktioniert.

– Bis in die Mittagsstunden des 3.11.1984 dauerte der Zustrom von Einzelteilnehmern und Delegationen aus allen Landesteilen zur Kostka-Kirche an. Die Organisatoren der Veranstaltung hatten dafür Sorge getragen, daß über umfangreiche Lautsprecheranlagen die Ankunft der Delegationen und prominenter Einzelteilnehmer der Masse bekanntgemacht wurde. So wurde das Eintreffen der Botschafter der USA, Frankreichs, Großbritanniens, Italiens, Belgiens und der BRD mit großem Beifall aufgenommen. Die Ankunft Walesas rief frenetischen Beifall hervor. Über diese Lautsprecheranlage wurde auch bekanntgegeben, daß sich die „Provisorische Landeskommission der »Solidarnosc«“ mit Walesa in der Kostka-Kirche getroffen habe.

Das Bild des Stadtgebietes im Umkreis von 1,5–2 km um die Kostka-Kirche war von „Solidarnosc“-Symbolen, -Fahnen, und -Spruchbändern bestimmt.

– Die Messe zur Beisetzung von P[opieluszko] wurde von Kardinal Glemp gelebt.

Während seine Predigt in den ersten Teilen religiöse Themen behandelte und auf die politische Entwicklung nur andeutungsweise anspielte, führte er im letzten Teil seiner Rede konkrete Angriffe gegen die polnischen Medien, die nach seiner Auffassung unrichtig über den Verlauf des katholischen Feiertages „Aller Seelen“ am 1.11.1984 berichtet haben. Wahrheit wäre aber die einzige Grundlage für den notwendigen Dialog. Darüber hinaus propagierte er wiederum die These vom Kampf des Guten gegen das Böse, der sich gegenwärtig in Polen abspiele.

– Nach Beendigung der offiziellen Trauermesse dauerte es noch Stunden, ehe der Sarg mit P[opieluszko] in das vorbereitete Grab gesenkt wurde. Der Sarg wurde von den Delegationen aus den verschiedenen Landesteilen und Großbetrieben mehrmals um die Kirche getragen. Dadurch verzögerte sich die Auflösung der riesigen Menschenmenge.

^a *W egzemplarzu dokumentu zachowanym w aktach o sygn. BStU, MfS, HA XX, 16926, s. 14 nad datą widnieje odrębna adnotacja o treści: XX IUK/9645/84.*

Unter Führung von Walesa formierte sich ein Demonstrationszug in Richtung des Powazki-Friedhofes. Nach erfolgter Dokumentierung dieses Zuges durch zahlreiche westliche Fernsehteams verließ Walesa diesen Zug und fuhr mit seinem Pkw davon. Daraufhin zerstreute sich die irritierte Masse, und der Zug löste sich auf.

Eine weitere Zusammenrottung von etwa 4.000 Jugendlichen zeigte betonte Aggressivität und provokatives Verhalten gegenüber den Ordnungskräften. Diese Gruppe versuchte, in Richtung Stadtzentrum zu marschieren, löste sich jedoch auf als die deutlich ablehnende Haltung bei nahezu allen anderen Straßenpassanten erkennbar wurde.

– Ordnungskräfte der Miliz standen in großer Anzahl in Bereitschaft. Sie zeigten, trotz des oft provokativen Auftretens antisozialistischer Kräfte, viel Besonnenheit und Beherrschung und boten dem Gegner damit keine Ansatzpunkte zur Auslösung von Zusammenstößen.

Die Ordnungskräfte griffen in keinem Fall in die Geschehnisse ein.

– Die Veröffentlichung der Nachricht, daß im Zuge der Untersuchungen des Entführungsfalls P[opiełuszko] zwei weitere Mitarbeiter des MdI inhaftiert und der Direktor des Departements IV des MdI, Brigadegeneral Platek, wegen mangelnder Wahrnehmung seiner Aufsichtspflicht von seiner Funktion entbunden wurde, führte zu erheblichen Diskussionen und zu Unruhe und Verunsicherung unter Mitarbeitern des MdI.

Da es sich bei den inhaftierten Mitarbeitern des MdI um:

Oberst Adam Pietruszka^b (53), 25 Dienstjahre, Stellvertretender Direktor des Departements IV im MdI und

Oberstleutnant Leszek Wolski (40), Leiter der Abteilung 4 im Sicherheitsorgan der Hauptstadt Warschau, 9 Dienstjahre

handelt, beide also auf der Linie Kirche tätig waren, führte das gerade bei den Genossen, die für die operative Absicherung der Beisetzung von P[opiełuszko] verantwortlich sind, zur besonderen Verunsicherung.

– Die Lage im Lande ist allgemein durch eine Zunahme der Spannungen gekennzeichnet.

Partei- und Staatsorgane in den Wojewodschaften sind offensichtlich durch die jüngste Entwicklung stark verunsichert und scheuen sich vor der Entwicklung eigener Initiativen. Sie warten auf Weisungen von der Zentrale aus Warschau, die jedoch nicht oder nur in geringem Maße eintreffen.

Auf der anderen Seite mehren sich die Aufrufe antisozialistischer Kräfte zu Streik- und anderen Protestaktionen in Betrieben und Institutionen.

Bisher sind jedoch noch keine bedeutenden Aktionen dieser Art bekanntgeworden.

Eine Ausnahme bildet ein einstündiger Streik der Studenten der Fakultäten Philosophie und Philologie der Universität Gdansk am 31.10.1984. Dieser Streik wurde durch den Rektor mit der Entscheidung beendet, den Studenten bis zum 5.11.1984 frei zu geben.

^b *W oryginale:* Pietruszka.

Nach einer Information aus Gdansk soll die Mehrzahl der Werktätigen der Lenin-Werft zum Streik entschlossen sein, jedoch auf ein entsprechendes Signal aus Warschau warten.

– Bereits während der gerichtsmedizinischen Untersuchung der Leiche von P[opiełuszko] in Bydgoszcz¹ war es am 31.10.1984 zu antisozialistischen Demonstrationen vor dem Gebäude des Gerichtsmedizinischen Institutes gekommen. Dabei hatte eine 4.000-köpfige Menschenmenge neben „Solidarnosc“-Sprechchören Losungen, wie „Tot den Tätern“ und „Tot den Kommunisten“ gerufen.

Bei der Überführung des Leichnams nach Warschau wurde der Konvoi von etwa 100 Privat-Pkw begleitet.

– In den Abendstunden des 3.11.1984 wurden in der Stanislaw-Kostka-Kirche noch eine Reihe von Gottesdiensten durchgeführt. Bei ständigem Zulauf und Weggang von Teilnehmern war einzuschätzen, daß zu jeder Zeit etwa 3.000 Menschen in der Kirche waren. Bemerkenswert war, daß im Gegensatz zur Predigt von Kardinal Glemp die Predigten in diesen Gottesdiensten wesentlich aggressiver, vor allem gegen die Sicherheitsorgane gerichtet, waren.

Die Mitarbeiter des MdI wurden als „geschulte Mörder, die eine Ideologie ohne Argumente, aber der Gewalt und des Hasses vertreten“ bezeichnet. Die Erziehung junger Menschen in diesem Sinne in Polen sei die Ursache für das Verbrechen an P[opiełuszko]. Durch die Wandlung der polnischen religiösen Nation in den vergangenen 14 Tagen sei man nicht länger bereit, sich der Gewalt und dem Haß zu beugen oder sie zu tolerieren.

In der Umgebung der Kirche wurden Tausende Kerzen angezündet und nach wie vor „Solidarnosc“-Symbole in allen Formen demonstriert.

Ordnungskräfte griffen nicht ein.

– Auch am Sonntag, dem 4.11.1984, hielt der Zustrom von Menschen am Grab von P[opiełuszko] an. Ständig stehen Tausende Personen in einer langen Schlange, um am Grab des P[opiełuszko] vorbeizuziehen.

Die vielfältigen „Solidarnosc“-Symbole an und um die Kirche sind nach wie vor vorhanden.

In den Messen am 4.11.1984 wurden teilweise scharfe Angriffe auf die Arbeit der Sicherheitsorgane der VR Polen geführt.

Auch am Sonntag blieb es in Warschau ruhig, es kam zu keinen Zwischenfällen.

Źródło: BStU, MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88, k. 20–24, mps; BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 14–18, mps.

¹ Chodzi o zakład medycyny sądowej w Białymstoku.

1984 listopad 5, Berlin – Notatka Hauptabteilung XX MfS o wynikach kontroli operacyjnej środowisk kościelnych w NRD prowadzonej w dniach 3–4 listopada 1984 r. przez wszystkie jednostki pionu XX MfS w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

Hauptabteilung XX

Berlin, 5 XI 1984 r.

Wynik przeprowadzonych działań polityczno-operacyjnych w związku z pogrzebem polskiego księdza **Popiełuszki**.

W związku z pogrzebem katolickiego księdza **Popiełuszki** w dniu 3 XI 1984 r. w Warszawie wszystkie BV realizowały w dniach 3/4 XI 1984 r. polityczno-operacyjne działania kontrolne.

W wyniku przeprowadzonych działań kontrolnych przeprowadzonych w celu zogniskowanego nadzoru nabożeństw można ocenić, że nie doszło tu do negatywnych reakcji. Wśród wziętych pod kontrolę operacyjną osób znaczących pod względem polityczno-operacyjnym nie stwierdzono żadnych prowokacji.

W Erfurcie odbyła się 4 XI 1984 r. w godzinach od 14.30 do 15.40 katolicka msza wyłącznie dla obywateli polskich z ok. 120 uczestnikami. Na stole przy ołtarzu stało zdjęcie **Popiełuszki** w rozmiarze A4. Podczas nabożeństwa nie poruszano tematu wydarzeń w PRL. Nie doszło do żadnych polityczno-operacyjnych zdarzeń.

Już 1 XI 1984 r. w Heiligenstadt na ławce w parku znaleziono kartkę z napisem: „Naziści zamordowali ojca **Kolbego**, komuniści księdza **Popiełuszkę**”. Właściwa jednostka podjęła działania śledcze zmierzające do wykrycia sprawcy.

Z istniejących nieoficjalnych doniesień i ocen wynika, że wydarzenia wokół **Popiełuszki** postrzegane są jako wewnętrzne sprawy Polski i w związku z tym nie mają wpływu na Kościół katolicki w NRD.

Hauptabteilung XX

Berlin, 5.11.1984

Ergebnis eingeleiteter politisch-operativen Maßnahmen im Zusammenhang mit der Beisetzung des polnischen Pfarrers **Popieluszko**.

Im Zusammenhang mit der Beisetzung des katholischen Pfarrers **Popieluszko**^a am 3.11.1984 in Warschau wurden durch alle BV politisch-operative Kontrollmaßnahmen am 3./4.11.1984 realisiert.

Im Ergebnis der eingeleiteten Kontrollmaßnahmen zur schwerpunktmäßigen Überwachung von Gottesdiensten kann eingeschätzt werden, daß es hier nicht zu negativen Reaktionen kam. Von den unter Kontrolle gehaltenen politisch-operativ bedeutsamen Personen wurden keine Provokationen bekannt.

In Erfurt fand am 4.11.1984 von 14.30–15.40 Uhr ein katholischer Gottesdienst für ausschließlich polnische Bürger mit ca. 120 Teilnehmern statt. Auf einem Tisch im Altarraum war ein in der Größe A4 gehaltenes Bild von **Popieluszko** aufgestellt. Im Verlaufe des Gottesdienstes wurde nicht auf die Ereignisse in der VR Polen eingegangen. Es kam nicht zu politisch-operativen Vorkommnissen.

Bereits am 1.11.1984 wurde in Heiligenstadt auf einer Parkbank ein Zeichenblatt mit der Aufschrift „Nazis mordeten Pater **Kolbe**, Kommunisten Priester **Popieluszko**“ aufgefunden. Fahndungsmaßnahmen zur Ermittlung des Täters wurden durch die zuständige DE eingeleitet.

Aus vorliegenden inoffiziellen Berichten und Einschätzungen geht hervor, daß die Ereignisse um **Popieluszko** als innerpolnische Angelegenheit betrachtet werden und deshalb keinen Einfluß auf die katholische Kirche in der DDR hätten.

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 5, mps.

^a *W oryginale: Popieliszko.*

1984 listopad 5, [Frankfurt nad Odrą] – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit we Frankfurcie nad Odrą dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

[...] ^a

^b[W Eisen]hüttenstadt, Fürstenwalde, Strausbergu, Freienwalde i Frankfurcie (nad Odrą) niedzielne nabożeństwa były operacyjnie nadzorowane przez wybranych tajnych współpracowników. Na kontrolowanych nabożeństwach nie zajęto stanowiska w sprawie zamordowania polskiego duchownego katolickiego – Popiełuszki.

Nieoficjalnie dowiedziano się, że polscy robotnicy zatrudnieni w kombinacie cukrowniczym Thüringswerder/powiat Bad Freienwalde w tej sprawie reprezentują następujące poglądy:

- sprawcy byli przypuszczalnie osobami należącymi do „Solidarności”,
- stosunki państwo–Kościół mają się pogorszyć w wyniku morderstwa.

^a Brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^b Po lewej stronie dokumentu odrębna adnotacja o treści: Pop[iełuszko], F[rankfurt]/O[der], 5 XI [19]84.

TEKST ORYGINAŁU

[...] ^a

^b[Eisen]hüttenstadt, Fürstenwalde, Strausberg, Freienwalde und Frankfurt (O[der]) wurden die sonntäglichen Gottesdienste durch ausgewählte IM operativ überwacht. In den kontrollierten Gottesdiensten wurden keine Stellungnahmen zur Ermordung des polnischen katholischen Geistlichen, Popielusko, abgeben.

Inoffiziell wurde bekannt, daß die im Zuckerkombinat Thöringswerder Krs. Bad Freienwalde, tätigen polnischen Arbeitskräfte dazu folgende Auffassungen vertreten:

- die Täter waren vermutlich Personen, die der „Solidarnosc“ angehören,
- das Verhältnis Staat–Kirche soll sich durch die Ermordung verschlechtern.

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 22, mps.

^a W tekście dalekopisu w języku niemieckim przywrócono poprawną wielkość liter i znaki diakrytyczne oraz opuszczono powtórzenia; brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^b Po lewej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: Pop[ielusko], F[rankfurt]/O[der], 5.11.[19]84.

1984 listopad 5, [Suhl] – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Suhl dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

[...] ^a

^bMsza w kościele katolickim w Schmalkalden. W mszy uczestniczyło 35 osób, łącznie z obywatelami polskimi zatrudnionymi w VEB Werkzeugkombinat¹ w Schmalkalden. Wystąpili: odpowiedzialny za duszpasterstwo polskich obywateli w okręgu Suhl ksiądz: [...] ^c i ksiądz katolicki z Winterbergu/okręg Erfurt. Obydwaj odnieśli się pośrednio do zamordowanego w PRL księdza Popiełuszki, nie wypowiadając się przy tym w sposób negatywny lub wrogi. Włączyli do swoich modlitw „wszystkich ludzi, którzy giną w zamachach”, i nawoływali do życia ze sobą w chrześcijańskim duchu.

^a Brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^b Po lewej stronie dokumentu odręczne adnotacje o treści: Suhl, 5 XI [19]84 oraz Pop[iełuszko].

^c Nazwisko i dalsze dane o osobie zanonimizowane przez BStU.

¹ Chodzi o przedsiębiorstwo państwowe – kombinat narzędziowy.

TEKST ORYGINAŁU

[...] ^a

^bMesse in der katholischen Kirche Schmalkalden. An der Messe nahmen 35 Personen, einschließlich im VEB Werkzeugkombinat Schmalkalden tätigen polnischen Staatsbürger teil. In Erscheinung traten der für die seelsorg[er]ische Betreuung polnischer Staatsbürger im Bezirk Suhl verantwortliche Pfarrer [...] ^c und ein katholischer Pfarrer aus Winterberg/Bezirk Erfurt. Beide nahmen indirekt Bezug auf den in der VR Polen ermordeten Pfarrer Popieluszko, ohne dabei negative bzw. feindliche Äußerungen zu machen. Sie schlossen in ihre Gebete „alle Menschen, die durch Attentate umkommen“ ein und riefen dazu auf, im christlichen Sinne miteinander zu leben.

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 30, mps.

^a W tekście dalekopisu w języku niemieckim przywrócono poprawną wielkość liter i znaki diakrytyczne oraz opuszczono powtórzenia; brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^b Po lewej stronie dokumentu odręczne adnotacje o treści: Suhl, 5.11.[19]84 oraz Pop[ieluszko].

^c Nazwisko i dalsze dane o osobie zanonimizowane przez BStU.

1984 listopad 5, Berlin – Ocena sytuacji w Polsce sporządzona przez Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (ZAIG) MfS dotycząca okresu od 30 października do 5 listopada 1984 r.

Centralna Grupa
ds. Analizy i Informacji

Berlin, 5 XI 1984 r.

Tygodniowa ocena
aktualnych wydarzeń w PRL (tydzień od 30 X do 5 XI 1984 r.)

[...] ^a

Odnosnie do uprowadzenia i zabójstwa warszawskiego księdza Popieluszki

Kierownictwo partyjno-państwowe starało się powstrzymać wrogie działania i incydenty w następstwie tej akcji terrorystycznej, przy czym:

- uwzględniło ono, że – szczególnie po odnalezieniu zwłok – stwierdzić należało wzrost napięcia, należało liczyć się z akcjami antysocjalistycznymi i istniało niebezpieczeństwo, że zwłaszcza w zakładach wrogie hasła i slogany (wezwania do strajku) padną na podatny grunt;

- wyszło ono z założenia, że fanatyzm religijny może zostać wykorzystany przez elementy kontrrewolucyjne do zainscenizowania antysocjalistycznych wystąpień,

- wyraziło ono oczekiwanie, że wrogim siłom nie uda się wywołać strajków, demonstracji ulicznych i niepokojów.

(W **Warszawie** nie doszło w dniu **29 X 1984 r.**, wbrew nawoływaniu wroga, do akcji strajkowej, także nie doszło do skutku planowane działanie sygnałne dla całego kraju; do niedzieli 4 XI 1984 r. nie było w Polsce, mimo wzrostu napięcia, akcji strajkowych w zakładach ani niepokojów).

Działacze „Solidarności” w Gdańsku, m.in. **Gwiazda**¹, nawoływali 1 XI 1984 r. do jednogodzinnego strajku 3 lub 9 XI 1984 r. w Gdańsku. Nasilają się nawoływania innych elementów antysocjalistycznych do strajków i innych akcji w zakładach.

Przedstawiciele **KSS „KOR”** przyjmują, że w przyszłości wprawdzie nie dojdzie do większych akcji strajkowych, możliwe są jednak **krótkotrwałe przerwy w pracy**. Mogą one przyczynić się do tego, że w społeczeństwie utrzyma się **niepokój**. Byłaby to z kolei dobra podstawa dla **dalszych akcji** w następnych tygodniach i miesiącach. Należy liczyć się z powstaniem **nowych organizacji podziemnych** – jako czynników niepokoju.

^a Pominięto fragment dotyczący XVII Plenum KC PZPR w dn. 26–27 X 1984 r. BStU, MfS, ZAIG, 13442, s. I–II.

¹ Biogram zob. aneks, s. 331.

Kierownictwo partyjno-państwowe oraz organy bezpieczeństwa podkreślały wielokrotnie, że należy podjąć duże starania, by ustalić **popleczników**, względnie **inspiratorów** tego aktu terroru. Organizacja partyjna PZPR w MSW PRL, która również potępiła ten akt w swojej (opublikowanej) uchwale, wezwała wszystkich pracowników organów [bezpieczeństwa] do wsparcia poszukiwań **inspiratorów**. W uchwale podkreślono, że ten akt terroru – krótko po 40. rocznicy utworzenia organów Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej – miał na celu podkopanie zaufania do działalności MSW.

W szerokich kręgach ludności prowadzi się dyskusje, kto zaplanował i przygotował porwanie, przy czym wyklucza się, że sprawcy działali samowolnie.

W Warszawie i licznych województwach od wielu dni rozpowszechniono dziesiątki tysięcy **ulotek**. Przeważnie zawierały one ostre ataki na organy bezpieczeństwa. Niezwykle nasilenie akcji ulotkowych ukazuje ponownie, że baza materialna i osobowa takich wrogich działań wciąż jest znaczna.

Zachodnie organy prasowe starały się wywołać wrażenie, że porwanie doprowadziło do „najcięższego kryzysu politycznego” w Polsce od ogłoszenia stanu wyjątkowego [*sic!*] 13 XII 1981 r.

Jeszcze przed uroczystościami pogrzebowymi kilku księży skierowało w kazaniach gwałtowne ataki przeciwko partii i rządowi. Ksiądz Seniuk² (Warszawa) podkreślił, że „Solidarność” ma teraz swego patrona w Popiełuszcze, który miał być zamordowany przez „ideologię szatana”; przeciwko tej ideologii oraz przeciwko „funkcjonariuszom szatana” i „niewolnikom zła” należałoby walczyć.

– Poza tym w kazaniach atakowano organy bezpieczeństwa, a Popiełuszko był charakteryzowany jako obrońca prawa, względnie bojownik o dobro Polski.

W ostatnich dniach mnożą się celowe publikacje prasy zachodniej przeciwko towarzyszowi **Milewskiemu** (członkowi Biura Politycznego i sekretarzowi KC PZPR). Przede wszystkim jest on podejrzewany o współodpowiedzialność za akt terroru.

W[edług] doniesienia PAP z weekendu – w związku z porwaniem i zabójstwem księdza aresztowani zostali pułkownik i podpułkownik MSW Polski, a generał (dyrektor Departamentu IV, pion kościelny) został zawieszony w obowiązkach z powodu niedostatecznego nadzoru służbowego. (Nie ma jeszcze żadnych danych nt. powodów tych działań, które prowadziły do dalszej **dezorientacji** w organach bezpieczeństwa).

Wraz z grobem w kościele [pw. św.] Stanisława Kostki w Warszawie, gdzie Popiełuszko działał przez dłuższy czas jako otwarty wróg socjalizmu, siły kontrrewolucyjne w Polsce – a przynajmniej w **stolicy** – uzyskały kolejne „miejsce pamięci”, które może być wykorzystywane w duchu opozycji i oporu wobec partii, państwa i rządu, jako miejsce kontrrewolucyjnych pielgrzymek.

Pogrzeb stał się – jak oczekiwano – **największą jak dotąd manifestacją antysocjalistyczną** od wizyty papieża w roku 1983 (udział Wałęsy i licznych innych działaczy i aktywistów „Solidarności”, wrogie hasła i symbole, znaki V, gwałtowne bezpośrednie i pośrednie ataki na socjalistyczne państwo i organy bezpieczeństwa – również ze

² Biogram zob. aneks, s. 340–341.

strony **Glempa**, który w pełni realizował linię **papieża** dotyczącą klerykalizacji życia społecznego i podchwycił też hasło **Reagana** o „walce ze złem”; przeprowadzenie posiedzenia tzw. Tymczasowej Komisji Krajowej „Solidarności” z Wałęsą w wymienionym kościele). Pogrzeb z udziałem znacznie ponad 100 000 osób (prasa zachodnia pisała o pół miliona) był przede wszystkim masową demonstracją poparcia „Solidarności”, prowadził jednak również do znacznego wzmocnienia pozycji Kościoła jako czynnika władzy i porządku w Polsce. Będzie to w trwały sposób negatywnie oddziaływało na sytuację wewnętrzną. (Porażka w procesie stabilizacji politycznej). **Wałęsa**: morderstwo wzmocni opozycję.

Po pogrzebie doszło w Warszawie do zbiegowiska i demonstracji około 4000 do 6000 osób, w większości młodzieży. Mimo agresywności i prowokacyjnego zachowania nie doszło do zająć (milicja nie interweniowała). Nie było zająć również w niedzielę, 4 XI 1984 r.; na mszach w dalszym ciągu atakowano organy bezpieczeństwa.

W dn. 31 X 1984 r. przed instytutem medycyny sądowej w Białymstoku wykrzykiwano hasła, jak: „Śmierć sprawcom” i „**Śmierć komunistom**” (zbiegowisko 4000 osób).

Nie ma jeszcze informacji, jakie konkretne działania podejmie kierownictwo partyjno-państwowe w związku z powstałą sytuacją.

Zentrale Auswertungs-
und Informationsgruppe

Berlin, 5.11.1984

Wocheneinschätzung

aktueller Vorgänge in der VR Polen (Woche vom 30.10. bis 5.11.1984)

[...] ^a

Zur Entführung und Ermordung des Warschauer Priesters Popieluszko

Die Partei- und Staatsführung war bemüht, feindliche Aktivitäten und Zwischenfälle im Gefolge dieser terroristischen Aktion zu verhindern, wobei:

– sie berücksichtigte, daß, besonders nach dem Auffinden der Leiche, ein Ansteigen der Spannungen festzustellen war, mit antisozialistischen Aktionen gerechnet werden musste und die Gefahr bestand, daß besonders in Betrieben feindliche Losungen und Parolen (Aufrufe zu Streiks) auf fruchtbaren Boden fallen würden;

– sie davon ausging, daß der religiöse Fanatismus von konterrevolutionären Elementen zur Inszenierung antisozialistischer Ausschreitungen hätte ausgenutzt werden können;

– sie die Erwartung zum Ausdruck brachte, daß es den feindlichen Kräften nicht gelingen werde, Streiks, Straßendemonstrationen und Unruhen auszulösen (in **Warschau** war es am **29.10.1984**, entgegen den Aufrufen der Feinde, nicht zu Streikaktion gekommen, so daß die beabsichtigte Signalwirkung für das ganze Land ausblieb; bis Sonntag, den 4.11.1984, gab es in Polen trotz einer Zunahme der Spannungen keine Streikaktionen in Betrieben und Unruhen).

„Solidarnosc“-Funktionäre in Gdansk, u.a. **Gwiazda**, riefen am 1.11.1984 zu einem einstündigen Streik am 3. oder 9.11.1984 in Gdansk auf. Die Aufrufe weiterer antisozialistischer Elemente zu Streiks und anderen Aktionen in Betrieben nehmen zu.

Vertreter des **KSS „KOR“** nehmen an, daß es künftig zwar nicht zu größeren Streikaktionen kommen werde, **kurzzeitige Arbeitsunterbrechungen** jedoch möglich seien. Diese könnten dazu beitragen, daß die **Unruhe** in der Bevölkerung erhalten bleibe. Das wäre wiederum eine gute Grundlage für **weitere Aktionen** in den nächsten Wochen und Monaten. Es sei mit der Bildung **neuer Untergrundorganisationen** – als Unruhefaktoren – zu rechnen.

Die Partei- und Staatsführung sowie die Sicherheitsorgane betonten mehrfach, daß große Anstrengungen zu unternehmen sind, um die **Hintermänner** bzw. **Inspiratoren** dieses Terroraktes zu ermitteln. Die Parteiorganisation der PVAP im Mdl der VR Polen, die in einem (veröffentlichten) Beschluß ebenfalls die Terrorhandlung verurteilte, rief

^a *Pominięto fragment dotyczący XVII Plenum KC PZPR w dn. 26–27 X 1984 r. BStU, MfS, ZAIG, 13442, s. I–II.*

alle Angehörigen des Organs auf, die Fahndung nach den **Inspiratoren** zu unterstützen. In dem Beschluß wurde darauf hingewiesen, daß dieser Terrorakt – kurz nach dem 40. Jahrestag der Bildung der Organe des Sicherheitsdienstes und der Bürgermiliz – darauf gerichtet war, das Vertrauen zur Tätigkeit des MdI zu untergraben.

In breiten Kreisen der Bevölkerung wird darüber diskutiert, wer die Entführung geplant und vorbereitet hatte, wobei ausgeschlossen wird, daß die Täter eigenmächtig gehandelt hatten.

Zehntausende von **Flugblättern** wurden seit mehreren Tagen in Warschau und Zahlreichen Wojewodschaften verbreitet. Überwiegend enthielten sie scharfe Angriffe gegen die Sicherheitsorgane. Die enorme Zunahme von Flugblattaktionen zeigt erneut, daß die materielle und personelle Basis für derartige feindliche Aktivitäten noch immer beträchtlich ist.

Westliche Presseorgane waren bemüht, den Eindruck hervorzurufen, daß die Entführung zur „schwersten politischen Krise“ in Polen seit der Ausrufung des Ausnahmezustandes [*sic!*] am 13.12.1981 geführt habe.

Noch vor den Beisetzungsfeierlichkeiten richteten einige Priester in Predigten heftige Angriffe gegen Partei und Regierung. Der Pfarrer Seniuk (Warschau) hob hervor, die „Solidarnosc“ habe jetzt mit Popieluszko, der von der „Ideologie des Satans“ getötet worden sei, ihren Patron; gegen diese Ideologie sowie gegen die „Funktionäre des Satans“ und die „Sklaven des Bösen“ müsse gekämpft werden. Außerdem wurden in predigten die Sicherheitsorgane angegriffen und Popieluszko als Verteidiger des Rechts bzw. Kämpfer für das Wohl Polens charakterisiert.

In den letzten Tagen häuften sich gezielte Veröffentlichungen der Westpresse gegen den Gen[ossen] **Milewski** (Mitglied des Politbüros und Sekretär des ZK der PVAP). Vordergründig wird er der Mitverantwortlichkeit für den Terrorakt verdächtigt.

Nach einer PAP-Meldung vom Wochenende wurden im Zusammenhang mit der Entführung und Ermordung des Priesters ein Oberst und ein Oberstleutnant des MdI Polens verhaftet und ein General (Direktor des Departements IV, Linie Kirche) wegen mangelnder Dienstaufsicht vom Dienst suspendiert. (Es liegen noch keine Angaben über die Gründe dieser Maßnahme, die zur weiteren **Verunsicherung** in den Sicherheitsorganen führte, vor).

Mit der Grabstätte in der Stanislaw-Kostka-Kirche in Warschau, wo Popieluszko^b längere Zeit als offener Feind des Sozialismus gewirkt hatte, erhielten die konterrevolutionären Kräfte Polens – zumal in der **Hauptstadt** – eine weitere „Gedenkstätte“, die im Sinne der Opposition und des Widerstandes gegen Partei, Staat und Regierung, als konterrevolutionärer Wallfahrtsort ausgenutzt werden kann.

Die Beisetzung gestaltete sich wie erwartet zur **bisher größten antisozialistischen Manifestation** seit dem Papst-Besuch im Jahre 1983 (Teilnahme Walesas und Zahlreicher anderer Funktionäre und Aktivisten der „Solidarnosc“, feindliche Losungen und Symbole, V-Zeichen, heftige direkte und indirekte Angriffe gegen den sozialistischen Staat und die Sicherheitsorgane – auch seitens **Glemp**, der voll die Linie des **Papstes**

^b W oryginale: Polieluszko.

zur Klerikalisierung des gesellschaftlichen Lebens ausführte und auch die Losung **Reagans** vom „Kampf gegen das Böse“ aufgriff; Durchführung einer Sitzung der sog. Provisorischen Landeskommission der „Solidarnosc“ mit Walesa in der erwähnten Kirche). Die Beisetzung unter Teilnahme von weit über 100.000 Menschen (Westpresse schrieb von einer halben Million) war insbesondere ein massives Bekenntnis zu „Solidarnosc“, führte jedoch auch zu einer bedeutenden Stärkung der Positionen der Kirche als Macht- und Ordnungsfaktor in Polen. Sie wird sich nachhaltig negativ auf die innere Situation auswirken. (Rückschlag im Prozeß der politischen Stabilisierung). **Walesa**: Mord werde Opposition stärken.

Nach der Beisetzung kam es in Warschau zu einer Zusammenrottung und Demonstration von etwa 4.000 bis 6.000 Personen, meist Jugendlichen. Trotz Aggressivität und provokatorischen Verhaltens kam es nicht zu Zwischenfällen (Miliz griff nicht ein). Zwischenfälle gab es auch nicht am Sonntag, dem 4.11.1984; in den Messen wurden weiterhin die Sicherheitsorgane angegriffen.

Am 31.10.1984 wurden vor dem Gerichtsmedizinischen Institut in Bialystok Losungen wie „Tod den Tätern“ und „**Tod den Kommunisten**“ gerufen (Zusammenrottung von 4.000 Personen).

Es liegen noch keine Angaben vor, welche konkreten Maßnahmen die Partei- und Staatsführung im Zusammenhang mit der entstandenen Situation treffen wird.

Źródło: BStU, MfS, ZAIG, 13442, k. 1, 12–15, mps.

1984 listopad 6, [Gera] – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Gerze dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

[...] ^a

3. Informacje na temat reakcji w związku ze śmiercią kapłana Popiełuszki:

– kierownictwo kościelne Krajowego Kościoła Ewangelickiego w Gerze w Turynii wypowiedziało się zgodnie, że w przypadku zabójstwa polskiego kapłana P[opiełuszki] chodzi o prowokację „Solidarności” lub zbliżonych do niej kręgów. Albo przekupiono pracowników MSW, albo przemyciono tam specyficznych pracowników i ukształtowano problematykę w taki sposób, by powstały optymalne korzyści dla Kościoła katolickiego ^b.

Należałoby zapytać o korzyści, a nie o okoliczności. Poprzez tę sytuację Kościół katolicki w Polsce miałby jeszcze zyskać na znaczeniu, a starania państwa o normalizację sytuacji w Polsce zostać utrudnione. W polityce zagranicznej skandal ten mógłby oddziaływać jako pośrednie wsparcie kampanii wyborczej Reagana.

– Jak dotąd na terytorium podległym odpowiedzialności [BV Gera] nie stwierdzono po śmierci P[opiełuszki] negatywnie-wrogich reakcji obywateli polskich pracujących lub obecnie mieszkających w okręgu.

– Podczas kilku nabożeństw Kościoła katolickiego wspomniano o śmierci polskiego kapłana, nie inspirując przy tym parafian do negatywnie-wrogich działań.

^a Brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^b Poniżej odręczne adnotacje o treści: Popi[eluszko] oraz Gera, 6 XI [19]84.

[...] ^a

3. Informationen zu Reaktionen im Zusammenhang mit dem Tod von Kaplan Popieluszko:

– kirchenleitende Kräfte der Ev[angelischen] Landeskirche Thüringen Gera äußerten sich übereinstimmend, daß es sich bei der Tötung des polnischen Kaplans P[opieluszko] um eine Provokation von „Solidarnosc“ ^b oder nahestehender Kreise handelt. Man habe entweder Mitarbeiter des MdI bestochen, spezifische Mitarbeiter dort eingeschleust und die Problematik so gestaltet, daß optimaler Nutzen für die katholischer Kirche entstünde. ^c

Es sei nach dem Nutzen zu fragen und nicht nach dem Umständen. Durch die Situation würde die katholische Kirche in Polen weiter an Bedeutung gewinnen und die staatlichen Anstrengungen um Normalisierung der Lage in Polen erschwert. Außenpolitisch könnte sich der Skandal für die indirekte Unterstützung von Reagans Wahlkampf auswirken.

– Bisher wurden im Verantwortungsbereich keine negativ-feindlichen Reaktionen der Bezirk tätigen oder zur Zeit wohnhaften polnischen Staatsbürger nach dem Tod von P[opieluszko] bekannt.

– In einigen Gottesdiensten der katholischen Kirche wurde auf den Tod des polnischen Kaplans eingegangen, ohne damit die Gemeindemitglieder zu negativ-feindlichen Aktivitäten zu inspirieren.

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 32, mps.

^a W tekście dalekopisu w języku niemieckim przywrócono poprawną wielkość liter i znaki diakrytyczne oraz opuszczono powtórzenia; brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^b W oryginale: „Solidanocz“.

^c Poniżej odręczne adnotacje o treści: Popi[eluszko] oraz Gera, 6.11.[19]84.

1984 listopad 7, Warszawa – Depesza ministra spraw wewnętrznych PRL gen. broni Czesława Kiszcza do ministra bezpieczeństwa państwowego NRD gen. armii Ericha Mielkego z prośbą o udzielenie pomocy w śledztwie w sprawie zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki

Warszawa, 7 XI 1984 r.
Telegram nr 390
Ścisłe tajne – ^a**pilne**^a

Towarzysz Mielke¹
m[iasto] Berlin

Szanowny Towarzyszu Ministrze,

W związku z zabójstwem duchownego (księdza) Jerzego Popiełuszki Ministerstwo Spraw Wewnętrznych PRL prowadzi wielkoskalowe działania w celu wyjaśnienia wszystkich okoliczności tej prowokacji oraz ujawnienia jej inspiratorów. W rezultacie przeprowadzonego śledztwa aresztowanych zostało czterech pracowników naszego urzędu. Z uzyskanych dotąd informacji wynika ponadto, że winni i inspiratorzy zabójstwa z premedytacją chcieli skierować podejrzenie na MSW, licząc na zakłócenie procesu postępującej normalizacji w naszym kraju. Kontynuowane jest intensywne śledztwo.

Jedna z wiarygodnych hipotez przyjętych w śledztwie zakłada, że winni morderstwa działali z bezpośredniej lub pośredniej inspiracji służb specjalnych krajów kapitalistycznych.

W chwili obecnej rozpracowujemy zagadnienie podejrzanych kontaktów głównego sprawcy prowokacji – Grzegorz[a] Piotrowski[ego] (s. Władysława, ur. 23 V 1951 r., były naczelnik Wydziału I Departamentu IV [MSW]), z przyjeżdżającymi do Polski obywatelami państw kapitalistycznych.

W związku z tym zwracam się do Was, Towarzyszu Ministrze, z prośbą o udzielenie pomocy we wszechstronnym zbadaniu wyżej wskazanej hipotezy. Będziemy szczególnie wdzięczni za wykorzystanie waszych źródeł i możliwości operacyjnych, które mogłyby potwierdzić i pogłębić poczynione dotąd ustalenia śledcze, a także za wszelkie materiały, informacje i wskazówki związane z tą sprawą.

Nasz numer: AB-II-03858/84

Z poważaniem
Cz[esław] Kiszcza

^{a-a} Podkreślono odręcznie. Obok opatrzone nieczytelną parafą odręczne adnotacje o treści: II; DR; 390; 7 XI [19]84, 20.20 [Uhr] (–) 20.25 Uhr, Gen[osse]n Fischer.

¹ Biogram zob. aneks, s. 335–336.

TEKST ORYGINAŁU

Варшава, 7.11.1984 г.
Телеграмма н[оме]р 390
Совершенно секретно – **срочно**^a

Товарищу Мильке
Г[ород] Берлин

Уважаемый товарищ Министр.

В связи с убийством священника (ксендза) Ежего Попелушки Министерство Внутренних Дел ПНР ведет широкомасштабные действия направленные к выявлению всяких обстоятельств этой провокаций, а также выявления ее инспирированных. В результате следственного расследования арестовано четырех сотрудников нашего ведомства. По^b полученным до сих пор данным следует также, что виновники и инсираторы убийства с премедитацией намерены были направить подозрения на ведомство МВД рассчитывая на нарушение процесса поступающей нормализации в нашей стране. Интенсивное следствие продолжается.

Одна из вероятных гипотез принятых в следствии принимает, что виновники убийства действовали по непосредственной или посредственной инспирации специальных служб капиталистических стран.

В данный момент разрабатывается нами вопрос подозрительных контактов главного исполнителя провокации – Grzegorz Piotrowski (с. Владыслава, рож. 23.05.1951 г., бывший начальник I Отдела IV Управления) с приезжающими в Польшу гражданами капиталистических стран.

В связи с этим обращаюсь^c к вам, товарищ министр с просьбой оказать помощь во всестороннем расследовании вышеуказанной гипотезы. Будем особенно обязаны за использование ваших источников и оперативных возможности, которые моглибы подтвердить и углубить полученные до сих пор следственные установления, а также за все материалы, информации и сигналы имеющие отношение к этому делу.

Наш н[оме]р: АБ-II-03858/84

С уважением
Ч[еслав] Кищак

Źródło: BStU, MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88, k. 3, mps.

^a Podkreślono odręcznie. Obok opatrzone nieczytelną parafą odręczne adnotacje o treści: II; DR; 390; 7.11. [19]84, 20.20 [Uhr] (–) 20.25 Uhr, Gen[osse]n Fischer.

^b W oryginale: До.

^c W oryginale: обращайтесь.

1984 listopad 8, Gera – Fragment depeszy skierowanej do Hauptabteilung XX MfS przez Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Gerze dotyczący informacji odnotowanych w związku z pogrzebem ks. Jerzego Popiełuszki

[...]^a

^bOperacyjnie dowiedziano się teraz, że już 28 X [19]84 r. w kościele katolickim [pw.] św. Jana w Jenie odbyło się nabożeństwo żałobne za polskiego księdza Popiełuszkę.

Podczas nabożeństwa 4 XI [19]84 r. w kościele katolickim w Kahli w modlitwie wiernych wymieniono polskiego księdza (bez podania nazwiska). Dalszych wypowiedzi na ten temat podczas nabożeństwa nie było.

^a Brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^b Po lewej stronie dokumentu odręczna, częściowo nieczytelna adnotacja o treści: [...] Gera, 8 XI [19]84.

TEKST ORYGINAŁU

[...] ^a

^bOperativ wurde jetzt bekannt, daß bereits am 28.10.[19]84 in der katholischen Kirche St. Johann in Jena ein Gedenkgottesdienst zum polnischen Priester Popieluszeko stattgefunden hat.

Während des Gottesdienstes am 4.11.[19]84 in der katholischen Kirche Kahla wurde im Rahmen der Fürbitte des polnischen Priesters (ohne Nennung des Namens) gedacht.

Weitere Ausführungen hierzu gab es während des Gottesdienstes nicht.

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 24, mps.

^a W tekście dalekopisu w języku niemieckim przywrócono poprawną wielkość liter i znaki diakrytyczne; brak nagłówka i zakończenia depeszy.

^b Po lewej stronie dokumentu odręczna, częściowo nieczytelna adnotacja o treści: [...] Gera, 8.11.[19]84.

1984 listopad 9, Berlin – Doniesienie IM ps. „Bernd Senger” na temat opinii o sytuacji w PRL wyrażanych przez polskich korespondentów w Berlinie Wschodnim w związku ze sprawą ks. Jerzego Popiełuszki

Abt. II/2/Neu

Informacja operacyjna nr 958
Doniesienie nieoficjalnego współpracownika

9 XI [19]84 r.

„Mord na księdzu Popiełuszcze osobiście bardzo zaszkodził Jaruzelskiemu i Głempowi. Pierwszemu w jego próbach porozumienia przy zachowaniu wiodącej roli partii, drugiemu w jego próbach umiarkowania [stanowiska] Kościoła wobec partii i państwa – posłużyło to wszystkim siłom, które tak czy inaczej są przeciwne spokojowi w Polsce. Wybór miejsca pochówku – Jaruzelski i Głemp najchętniej nakazaliby pogrzebać zmarłego księdza na warszawskim cmentarzu centralnym, ponieważ tutaj możliwość [stworzenia] samodzielnego pomnika męczennika dla księdza byłaby bardziej ograniczona – daje również tym siłom możliwość, by pod przykrywką uhonorowania zamordowanego uczynić zeń miejsce pielgrzymkowe dla wszystkich wrogów Polski Ludowej. Przewidziane ogromne wzgórze z kamieni, [na które] każdy odwiedzający przynosi od dnia pogrzebu po jednym kamieniu na przyszły pomnik nagrobny, stanie się niesłychanym pomnikiem przeciwko porządkowi i bezpieczeństwu socjalistycznej Polski, tak zwaną kamienną górą woli wolności”. [a] streszczenie wypowiedzi polskich kolegów z PAP, Interpressu i „Życia Warszawy”, jak i polskiego ośrodka informacyjno-kulturalnego. Oceny, kto zainicjował i pokierował zamachem, są rozbieżne. Generalnie za podejrzanych o poplecznictwo – jak dotąd do czynu przyznało się trzech oficerów Służby Bezpieczeństwa, których obaj szefowie, pułkownik i generał brygady, zostali oficjalnie potwierdzeni – uważa się grupę byłych członków Biura Politycznego i byłego ministra spraw wewnętrznych. U jednego z moich rozmówców padło nazwisko [...]”^b. W związku z tym uważa się za potwierdzenie tej tezy okoliczność, iż w zeszły weekend Biuro Polityczne poleciło Jaruzelskiemu przejęcie Służby Bezpieczeństwa pod osobistą odpowiedzialność i kierowanie, „ponieważ obecny minister spraw wewnętrznych, wieloletni zaufany Jaruzelskiego z wojska, jak dotąd generał broni, ma nadal zbyt mało doświadczenia na tym polu. I, jak się okazało w przypadku śmierci Popiełuszki, nadal nie trzyma Służby Bezpieczeństwa – jako części Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – odpowiedzialno w garści”, stwierdził [...]”^b.

^a Fragment nieczytelny.

^b Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

„[^a] grupa miałyby składać się ze zgromadzonych ludzi, którzy pod rządami Jaruzelskiego zostali zwolnieni ze swoich stanowisk, ponieważ kurs »szefa« mieli za zbyt pojednawczy i byli mu przeciwni, jak również betonowe głowy, jak się ich w Polsce nazywa. Taki skutek, szczególnie nowe umocnienie i restauracja »Solidarności« przez miliony Polaków, którzy by również chętnie [^a] przewidzieli, chcieli oni tylko uderzyć [w] generała i jego zaufanych”.

Generalnie – oczywiście nieoficjalnie – widzi się powrót w wewnątrzpolitycznej sytuacji Polski Ludowej do czasu sprzed sierpnia 1980 r., „znów jest tak, jakby wulkan zaczął dymić!”. Do świadomego wyboru obecnego miejsca pochówku księdza – w pobliżu jego kościoła i Huty Warszawa (nie – jak w moim ostatnim doniesieniu mylnie podano – w okolicy zakładów Ursus. Tam Popiełuszko miał należeć do wewnętrznego kręgu warszawskiej centrali „Solidarności”) – jako znaczącego miejsca pielgrzymkowego, planowanego w przyszłości, po oczekiwanej kanonizacji zmarłego przez papieża, takiego jak Częstochowa z Czarną Madonną, obaj zostali zmuszeni, tak Jaruzelski, jak i Glemp – chcieli uniknąć [stworzenia] takiego stałego źródła zamieszek. Również to, wg moich informatorów, miałyby być charakterystyczne dla obecnej rzeczywistej sytuacji w Polsce.

Bernd Senger

Rozdzielnik

1 egz. HA II/AG4

1 egz. AKG

1 egz. Abt. II/8

1 egz. Abt. II/A + I

Abt. II/2/Neu

Operativinformation Nr 958

IM-Bericht

9 XI [19]84

„Das Mord an Priester Popieluszko^a hat persönlich Jaruzelski und Glomp sehr geschadet. Dem einen bei seinem Versuch der Verständigung unter Beachtung der Führungsrolle der Partei, dem anderen bei seinem Versuch der Mäßigung der Kirche gegenüber Partei und Staat – gedient hat es allen Kräften, die so oder so gegen eine ruhige Lage in Polen sind. Die Wahl des Rühstätte – Jaruzelski und Glomp hätten liebe den toten Priester auf dem Warschauer Zentralfriedhof beerdigen lassen, weil hier die Möglichkeit eines alleinstehenden Martyrerdenkmals für den Priester geringer gewesen wäre – gibt nun auch noch diesen Kräften die Möglichkeit, unter dem Denkmantel einer heiligen Verehrung für den Ermordeten, daraus einen Wallfahrtsort für alle Gegner Volkspolens zu machen. Der vor auszusehende gewaltige Hügel aus Steinen, jeder Besucher bringt je seit dem Beerdigungstag einen Fellstein für das künftige Grabmal mit, wird so zu einer unüberschbaren Mahnstätte gegen Ordnung und Sicherheit eines sozialistischen Polens, zu einem sogenannten Steinberg der Freiheitswillens.“ [b] die Zusammenfassung von Äußerungen polnischer Kollegen von PAP, Interpress und „Życie Warszawy“, sowie des polnischen Informations- und Kulturzentrums. Gew[b]tet, wer den Anschlag erwacht und gelenkt hat, sind verschieden. Allgemein werden als Hintermänner – immerhin sind bisher die drei Offiziere aus dem Sicherheitsdienst die die Tat gestanden haben, deren beide Chefs, ein Oberst und ein Brigadegeneral offiziell bestätigt wurden – eine Gruppe ehemaliger Politbüromitglieder und der ehemalige Innenminister für verdächtig erklärt. Bei einigen meiner Gesprächspartner fiel die Name [...]c. In diesen Zusammenhang meint man als Bestätigung dieser These die Tatsache sehen zu kommen, daß Jaruzelski^d seit dem letzten Wochenende von Politbüro beauftragt wurde, den Sicherheitsdienst in persönliche Verantwortung und Weisungsbefugnis zu übernehmen, „da er jetzige Innenminister, ein langjähriger Vertrauter Jaruzelski^d aus der Armeezeit, immerhin Waffengeneral, wohl noch zu wenig Erfahrung auf dem Gebiet hat. Und, wie sich im Tode Popieluszko bewiesen hat, den Sicherheitsdienst – als Teil des Innenministeriums – noch nicht richtig im Griff hat“, meinte [...]c.

^a *W oryginalne: Pobielusko.*

^b *Fragment nieczytelny.*

^c *Nazwisko zanonimizowane przez BStU.*

^d *W oryginalne: Jaruszelski.*

„Die [b]meintliche Gruppe würde sich aus Leuten zusammensetzen, die unter Jaruzelski^d aus ihren Ämtern entlassen wurden, weil sie den Kurs des »Chefs« für zu versöhnlerisch hielten und dagegen opponieren, also die Betonköpfe, wie sie in Polen genannt werden. Eine solche Auswirkung, nämlich eine neue Stärkung und Restaurierung der »Solidarność« durch Millionen Polen, hätten sie wohl aber auch [b]eiche Absehen können, sie wollten ja nur den General und seine Vertrauten treffen.“

Allgemein – wahrlich nicht offiziell – sieht man einen Rückfall in der innenpolitischen Situation Volkspolens in die Zeit vor August 1980, „Es ist wieder wie ein Vulkan der zu kochen beginnt!“ Zur bewussten Wahl der jetzigen Ruhestätte des Priesters – nahe seiner Kirche und der „Huta Warszawa“ (nicht, wie in meinem letzten Bericht irrtümlich angegeben, in der Nähe der Ursus-Werke. Dort gehöre Popieluszko^a nur zum inneren Kern der Warschauer „Solidarnosc“-Zentrale) als Wallfahrtsort in der Bedeutung, künftig so geplant, nach der zu erwartenden Heiligsprechung des Toten durch dem Papst, wie Czestochowa mit der Schwarzen Madonna, wurden jene gezwungen, also Jaruzelski und Glempl, die eine solche ständige Aufruhrquelle vermeiden wollten. Auch das, so meine Informanten, sei bezeichnend für die derzeitige wirkliche Situation in Polen.

Bernd Senger

Verteiler

1 x HA II/AG4

1 x AKG

1 x Abt. II/8

1 x Abt. II/A + I

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38220, k. 285–287, rkps.

1984 listopad 12, Berlin – Notatka Abteilung X MfS dotycząca informacji przekazanych przez węgierską służbę bezpieczeństwa na temat amerykańskiej oceny sprawy porwania i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki

Abteilung X [MfS]^a

Berlin, 12 XI [19]84 r.^{bc}

X/^d10044/84

Tłumaczenie z języka rosyjskiego

Ścisłe tajne!

Informacja organów bezpieczeństwa WRL na temat amerykańskiej oceny sprawy Popiełuszki.

Chargé d'affaires USA w Warszawie wypowiedział się wobec jednego z partnerów z NATO, że – o ile jest mu wiadomo – uprowadzenie duchownego może zostać przypisane promoskiewskim elementom polskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Grupa ta już wcześniej pokazała, że występuje przeciwko ministrowi spraw wewnętrznych Kiszczałowi, który, jak wiadomo, jest człowiekiem Jaruzelskiego. Organizatorzy akcji spekulowali, że przypadek ten zaszkodzi stosunkom między państwem i Kościołem i podał w wątpliwość zasadnicze elementy procesu odnowy. Efekt wydarzenia wzmocniłby tylko fakt, iż generał Jaruzelski w końcu zostałby zmuszony do przejęcia odpowiedzialności, gdyż w innym przypadku musiałby przyznać, że uprowadzenie zostało zorganizowane i przeprowadzone przez grupę promoskiewską.

Chargé d'affaires USA jest zdania, że wicepremier Malinowski chciał podczas swej podróży do Rzymu 22 października br. przekonać papieża o tym, że rząd nie miał żadnego związku z uprowadzeniem Popiełuszki.

Zdaniem jednego z ambasadorów państw NATO sprawa Popiełuszki komplikuje w znaczącym stopniu i tak już bez tego trudną wewnętrzną sytuację polityczną Polski. Generał Jaruzelski ma w Moskwie autorytet tylko wtedy, gdy w Polsce jest spokojnie. Jeśliby znów nastąpił okres niepokoju, byłoby możliwe, że zostałby on zmuszony do zastosowania ostrzejszych środków. Wynika stąd, że wydarzenia te zagrażają w pierwszej kolejności pozycji generała.

^a Powyżej, z lewej strony opatrzone parafami odręczne, częściowo nieczytelne adnotacje o treści: Pa (-); G[...] (-); XX. [...] F481184 12 XI [19]84; XXIVK/9956/84; XXIVP/2329/84.

^b Data naniesiona pieczęcią.

^c Powyżej i poniżej odręczne adnotacje (prawdopodobnie numery dziennika korespondencyjnego) o treści: [...] F481184 12.11.[19]84; XXIVK/9956/84; XXIVP/2329/84; XX/Vtj/2136/84.

^{d-d} Wpisano odręcznie.

(Informacje są wiarygodne. W interesie ochrony źródła uprasza się o poufne traktowanie tego materiału).

(-)^e

Tłum.: **Böhm, porucznik**^f

Sporządzono: 3 egz.

Rozdzielnik:

Egz. 1: tow. generał-pułkownik **Wolf**

Egz. 2: tow. generał-porucznik **Mittig**

Egz. 3: *ad acta* Abteilung X [MfS]

^e Nieczytelny podpis.

^f Poniżej podpis.

TEKST ORYGINAŁU

Abteilung X^a

Berlin, 12.11.[19]84^{bc}

X/^d10044^d/84

Übersetzung aus dem Russischen

Streng geheim!

Information der Sicherheitsorgans der UVR über eine amerikanische Einschätzung zum Fall Popieluszko.

Der Geschäftsträger der USA in Warschau äußerte gegenüber einem NATO-Partner, daß, soviel ihm bekannt sei, die Entführung des Geistlichen promoskauer Elementen des polnischen Innenministeriums zugeschrieben werden könne. Diese Gruppe habe bereits früher bekundet, daß sie gegen Innenminister Kiszczak auftrete, der bekanntlich ein Mann Jaruzelskis ist. Die Organisatoren der Aktion spekulierten darauf, daß dieser Zwischenfall das Verhältnis zwischen Staat und Kirche stört und die grundlegenden Elemente des Erneuerungsprozesses in Frage stellt. Der Effekt des Ereignisses verstärke lediglich die Tatsache, daß General Jaruzelski letztendlich gezwungen sein werde, die Verantwortung zu übernehmen, da er andernfalls zugeben müßte, daß die Entführung von einer promoskauer Gruppe organisiert und durchgeführt wurde.

Der USA-Geschäftsträger ist der Ansicht, daß der stellvertretende Ministerratsvorsitzende Malinowski während seiner Reise nach Rom am 22. Oktober d.J. den Papst überzeugen wollte, daß die Regierung in keinerlei Beziehung zu der Entführung Popieluszkos stehe.

Nach Meinung eines NATO-Botschafters kompliziere der Fall Popieluszko in bedeutendem Maße die ohnehin schon schwierige innenpolitische Lage in Polen weiter. General Jaruzelski habe in Moskau nur dann Autorität, wenn es in Polen ruhig ist. Sollte erneut eine Periode der Unruhe folgen, so wäre es möglich, daß er zur Anwendung schärferer Mittel gezwungen sein wird. Daraus folge, daß die Ereignisse in erster Linie die Position des Generals gefährden.

(Die Informationen sind zuverlässig. Im Interesse des Quellenschutzes wird um vertrauliche Behandlung des Materials gebeten).

(-)^e

^a Powyżej, z lewej strony opatrzone parafami odręczne, częściowo nieczytelne adnotacje o treści: Pa (-); G[...] (-); XX. [...] F481184 12.11.[19]84; XXIVK/9956/84; XXIVP/2329/84.

^b Data naniesiona pieczęcią.

^c Powyżej i poniżej odręczne adnotacje (prawdopodobnie numery dziennika korespondencyjnego) o treści: [...] F481184 12.11.[19]84; XXIVK/9956/84; XXIVP/2329/84; XX/Vtj/2136/84.

^{d-d} Wpisano odręcznie.

^e Nieczytelny podpis.

Übers[etzt von]: **Böhm, L[eu]tn[ant]**^f
Gef[ertigt]: 3 Ex[emplare].

Verteiler:

1. Ex[emplar]: Gen[osse] Generaloberst **Wolf**
2. Ex[emplar]: Gen[osse] Generalleutnant **Mittig**
3. Ex[emplar]: Abl[age] Abt. X

Źródło: BStU, MfS, HA XX, 16926, k. 8, mps.

^f *Poniżej podpis.*

1984 listopad 12, Berlin – Ocena sytuacji w Polsce sporządzona przez Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (ZAIG) MfS dotycząca okresu od 6 do 12 listopada 1984 r.

Centralna Grupa
ds. Analizy i Informacji

Berlin, 12 XI 1984 r.

Tygodniowa ocena aktualnych wydarzeń w PRL
(tydzień od 6 do 12 XI 1984 r.)

[...] ^a

Odnosnie do porwania i zabójstwa księdza Popiełuszki

Coraz wyraźniej widać, że siły „Solidarności” i inne wrogie elementy starają się stworzyć z Popiełuszki księdza, który przez długi czas w większości otwarcie występował przeciwko partii i rządowi, a jego kazania znajdowały uznanie u wielu prostych ludzi – **antysocjalistyczną postać męczennika**, co ma być wykorzystane do dalszych działań kontrrewolucyjnych i jeszcze silniejszego włączenia ludzi religijnych do oporu przeciwko polityce kierownictwa partyjno-państwowego.

Zamierza się przy tym – na podstawie zgodnego potępienia aktu terroru przez członków i zwolenników „Solidarności” i KSS „KOR”, Kościół katolicki i szerokie kręgi społeczne – **wzmocnić antisocjalistyczny potencjał w kraju**, a zwłaszcza reaktywować „Solidarność”, zintensyfikować współdziałanie elementów kontrrewolucyjnych z kręgami kościelnymi, umocnić duże części społeczeństwa w ich opozycyjnej postawie i antisocjalistycznym stanowisku oraz pozyskać je do dalszych działań skierowanych przeciwko partii i rządowi. Należy oczekiwać, że stwierdzona poważna porażka w procesie stabilizacji jest celowo wykorzystywana przez wrogów wewnętrznych i zewnętrznych, by przygotować grunt do dalszych akcji kontrrewolucyjnych.

W pobliżu kościoła [pw. św.] Stanisława Kostki na początku ubiegłego tygodnia rozpowszechniano **ulotki** z wezwaniem do wzniesienia prowizorycznego **pomnika** Popiełuszki. Księża wzywali wiernych do zbierania pamiątek po Popiełuszcze, by można było stworzyć swego rodzaju dokumentację historyczną.

W ubiegłym tygodniu codziennie tysiące ludzi przeciągały przed grobem w wymienionym kościele. Doszło do tworzenia się długich kolejek ludzi. Również w weekend utrzymywał się napływ obywateli z wielu województw (dowożeni autobusami). Na kościele wciąż znajdują się symbole „Solidarności” (transparenty, plakaty). Tym samym kościół ten i jego otoczenie stanowi nadal miejsce manifestacji antisocjalistycznych oddziałujących na masy, szczególnie na rzecz żywienia ideologii „Solidarności”.

^a Pominięto fragment dotyczący m.in. XVII Plenum KC PZPR, BStU, MfS, ZAIG, 13443, s. 1–5.

W warszawskich szkołach wyższych i na uniwersytetach stwierdzić można było wzrost wrogich działań, przede wszystkim ze strony sił antysocjalistycznych w organach samorządu studenckiego („spotkania protestacyjne”, rozpowszechnianie antysocjalistycznych oświadczeń, składanie wieńców).

W kazaniach podczas mszy w czasie weekendu ponownie ostro zaatakowano państwo, a szczególnie organy bezpieczeństwa. Jako istotny rezultat wydarzeń ostatniego czasu określono „powrót »Solidarności«”.

W Krakowie ma zostać utworzony „Komitet Obrony Praw Człowieka”. Będą do niego należeć liczni działacze „Solidarności” (nie udało się jeszcze [tego] poufnie potwierdzić). Jak wiadomo, zamierza się utworzyć podobne „komitety” również w innych miastach.

Żołyziciel KSS „KOR”, prof. **Lipiński**, wezwał w „otwartym liście” towarzysza **Jaruzelskiego do odejścia** ze względu na „odpowiedzialność moralną za morderstwo”. Skierował on ośzczerze ataki przeciwko MSW Polski. 18 innych działaczy KSS „KOR” i „Solidarności” żądało, by MSW „podać **kontroli społecznej**” (m.in. Kuroń, Michnik, Rulewski, Jurczyk¹, Słowik², Modzelewski, wszyscy niedawno skorzystali z amnestii). Wałęsa i Frasyniuk zażądali w liście skierowanym do parlamentu **ograniczenia kompetencji** Służby Bezpieczeństwa i przyjęcia odpowiednich regulacji ustawowych.

Ponownie – na początku ubiegłego tygodnia – rozpowszechniano w Gdańsku **ulotki**, w których nawoływano do **przerwania pracy** (codziennie między godziną 12.00 i 12.30). (Nie doszło jednak do strajków).

11 XI 1984 r., w „66. rocznicę niepodległości Polski”, odbyły się antysocjalistyczne demonstracje uliczne:

– **Warszawa:** około 1000 uczestników, skandowanie „Solidarność”, znaki V, okrzyki: „Mordercy!” i „Gestapo!” wobec funkcjonariuszy milicji; zbiegowisko rozeszło się bez zastosowania przymusu,

– **Kraków:** około 8000 uczestników, transparent „Solidarność”, flagi KPN, skandowanie „Wałęsa”; bez incydentów.

(Demonstracje za każdym razem przeprowadzane były po mszach).

Towarzysz **Kiszczak** ponownie określił porwanie i zabójstwo księdza jako **provokację** skierowaną przeciwko rządowi i jego polityce, tworzącą dogodny pretekst dla zaktywizowania wrogów socjalizmu wewnątrz kraju.

MSW PRL intensywnie kontynuowało śledztwo w celu ustalenia **motywów** aktu terroru i ewentualnych **inspiratorów** (jak dotąd nie są znane **żadne** wyniki). W międzyczasie sprawcom postawiono zarzut morderstwa. Aresztowany pułkownik Pietruszka podejrzewany jest o to, że podzegał sprawców oraz udzielał im pomocy.

Kierownictwo partyjne umocniło swoje zaufanie do MSW i doceniło jego działalność na rzecz bezpieczeństwa państwa oraz zapewnienia porządku i spokoju. Pryncypialnie zwróciło się przeciwko wykorzystywaniu pojedynczego zdarzenia do podawania w wątpliwość dobrego imienia Służby Bezpieczeństwa i milicji. Określiło

¹ Biogram zob. aneks, s. 333.

² Biogram zob. aneks, s. 341.

ono jako płonne nadzieje wrogich sił na wykorzystanie aktu terroru jako zapalnika **wewnętrznych niepokojów**, wskazując jednak na to, że elementy antysocjalistyczne nadal będą się starać, by wykorzystać tę zbrodnię do celów antysocjalistycznych, działań wrogich państwu i do podżegania. Także niektórzy duchowni wykorzystywali w dalszym ciągu miejsca kultu religijnego do „buntowniczej propagandy”.

Kierownictwo partyjne stwierdziło, że przeciwnikowi chodzi m.in. o to, by zniesławić i osłabić organy państwowe (wszelkie organy, które chronią kraj przed wrogią penetracją, a obywateli przed przestępczością), jak też zniweczyć pozytywne wyniki wyborów do rad narodowych i [postrzeganie] amnestii, tak jak i sukcesy w rozwoju stosunków z zagranicą. Podkreśliło swoje zdecydowanie, by nie tolerować wznowienia i ożywienia kontrewolucyjnych, wrogich państwu działań, i wezwało wszystkich ludzi pracy do podjęcia jeszcze większych starań dla ochrony i obrony zdobyczy socjalizmu.

(W[edłu]g oceny kierownictwa partyjnego sytuacja na polu zwalczania przestępczości nie jest jeszcze zadowalająca. Orientowała się ona na bardziej konsekwentnym wprowadzaniu socjalistycznego porządku prawnego, zwiększeniu wskaźnika wykrywalności przestępstw, przyspieszeniu postępowań karnych i podwyższeniu wymiarów kar).

Także sejmowa komisja spraw wewnętrznych i wymiaru sprawiedliwości stanęła za MSW i ostrzegła przed wykorzystywaniem zabójstwa księdza do błędnych uogólnień wobec funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i milicji.

Towarzysz Jaruzelski – jak to postanowiło Biuro Polityczne – obejmie osobiście nadzór nad pracą partyjną w MSW. W rozmowie z sekretarzem partii w MSW zwrócił on uwagę na potrzebę dalszych starań w celu umocnienia ideologicznej zwartości oraz dyscypliny partyjnej i służbowej w organach [bezpieczeństwa].

W prasie zachodniej, przede wszystkim w „Spieglu”, kontynuowane są podejrzenia wobec towarzysza **Milewskiego** (członka Biura Politycznego i sekretarza KC PZPR). Celowe ataki skierowane były również przeciwko towarzyszom Olszowskiemu, Siwakowi, Kociołkowi i Grabskiemu. Dopiero po ponad dwóch tygodniach trwania tej kampanii rzecznik prasowy rządu Urban odrzucił 7 XI 1984 r. – jako oszczerstwo – zachodnie doniesienia, wg których towarzysze Milewski, Siwak i Olszowski mieliby cokolwiek wspólnego z porwaniem. W[edłu]g jego stwierdzenia rząd nie ma ponadto powodu, by przyjmować, że w tę sprawę miały być zamieszane zachodnie tajne służby.

Z wykorzystaniem sytuacji powstałej po zabójstwie Popiełuszki, a zwłaszcza umocnienia pozycji i wpływów Kościoła, **Wałęsa** stara się przedstawić rolę Kościoła jako czynnika władzy, m.in. podkreśla on, że Kościół powinien „wskazywać narodowi drogę” i rozpocząć dialog z rządem. (Kościół udowodnił w decydujących chwilach polskiej historii, że umie wskazać narodowi drogę).

Informacje dotyczące amnestii

Do początku listopada **236** osób zaprzestało swej nielegalnej działalności, korzystając z ustawy amnestyjnej (należą do nich również osoby, które zgłosiły się do polskich przedstawicielstw zagranicznych). W połowie września było to **225** osób. Liczba osób zgłaszających się samodzielnie pozostała więc poniżej oczekiwań. Do 31 XII 1984 r. tacy działacze mogą skorzystać jeszcze z możliwości amnestii.

Zentrale Auswertungs-
und Informationsgruppe

Berlin, 12.11.1984

Wocheneinschätzung aktueller Vorgänge in der VR Polen
(Woche vom 6. bis 12.11.1984)

[...] ^a

Zur Entführung und Ermordung des Priesters Popieluszko

Es zeigt sich immer offensichtlicher, daß „Solidarnosc“-Kräfte und andere feindliche Elemente bestrebt sind, mit Popieluszko – einem Priester der lange Zeit meist unverhüllt gegen Partei und Regierung aufgetreten war und dessen Predigten bei zahlreichen einfachen Menschen Anklang gefunden hatten – eine **antisozialistische Märtyrerfigur** aufzubauen, was für weitere konterrevolutionäre Aktivitäten und für die noch stärkere Einbeziehung religiös gebundener Menschen in den Widerstand gegen die Politik der Partei- und Staatsführung ausgenutzt werden soll.

Dabei ist beabsichtigt, auf der Grundlage der übereinstimmenden Ablehnung des Terroraktes durch Mitglieder und Anhänger der „Solidarnosc“ und des KSS „KOR“, die katholische Kirche und breite Kreise der Bevölkerung, das **antisozialistische Potential im Lande zu stärken**, besonders „Solidarnosc“ zu reaktivieren, das Zusammenwirken konterrevolutionärer Elemente mit kirchlichen Kreisen zu intensivieren, große Teile der Bevölkerung in ihrer oppositionellen Haltung und ihren antisozialistischen Positionen zu bestärken sowie für weitere gegen Partei und Regierung gerichtete Handlungen zu gewinnen. Es ist zu erwarten, daß der festzustellende ernste Rückschlag im Stabilisierungsprozeß von den inneren und äußeren Feinden zielgerichtet ausgenutzt wird, um den Boden für weitere konterrevolutionäre Aktionen zu bereiten.

In der Nähe der Stanisław-Kostka-Kirche wurden Anfang voriger Woche **Flugblätter** verbreitet mit dem Aufruf, ein provisorisches **Denkmal** für Popieluszko zu errichten. Priester forderten die Gläubigen auf, Erinnerungsstücke an Popieluszko zusammenzutragen, damit eine Art historischer Dokumentation geschaffen werden könne.

In der vergangenen Woche zogen täglich Tausende von Menschen an der Grabstätte in der erwähnten Kirche vorüber. Es kam zur Bildung langer Menschengängen. Auch am Wochenende hielt der Zustrom von Bürgern aus zahlreichen Wojewodschaften an (mit Bussen herangebracht). Noch immer befinden sich „Solidarnosc“-Symbole (Spruchbänder, Plakate) an der Kirche. Somit stellen diese Kirche und ihre Umgebung weiterhin eine Stätte massenwirksamer antisozialistischer Manifestationen, besonders der Wiederbelebung der „Solidarnosc“-Ideologie, dar.

In Warschauer Hochschulen und Universitäten war eine Zunahme feindlicher Aktivitäten, vor allem seitens antisozialistischer Kräfte in den Organen der studen-

^a Pominięto fragment dotyczący m.in. XVII Plenum KC PZPR. BStU, MfS, ZAIG, 13443, s. 1–5.

tischen Selbstverwaltung, festzustellen („Protestveranstaltungen“, Verbreitung anti-sozialistischer Erklärungen, Kranzniederlegungen).

In den Predigten während der Wochenendmessen wurden erneut der Staat und besonders die Sicherheitsorgane scharf angegriffen. Als ein wesentliches Ergebnis der Ereignisse in der letzten Zeit wurde die „Wiederkehr von »Solidarnosc«“ bezeichnet.

In Krakow soll ein „Komitee zur Verteidigung der Menschenrechte“ gebildet worden sein. Ihm würden zahlreiche „Solidarnosc“-Kräfte angehören (kann intern noch nicht bestätigt werden). – Bekanntlich ist beabsichtigt, ähnliche „Komitees“ auch in anderen Städten zu bilden.

Der Gründer des KSS „KOR“, Prof. **Lipinski**, forderte in einem „offenen Brief“ Genossen **Jaruzelski** wegen „moralischer Verantwortung für den Mord“ zum **Rücktritt** auf. Er richtete verleumderische Angriffe gegen das MdI Polens. 18 weitere KSS „KOR“- und „Solidarnosc“-Kräfte forderten, das MdI einer „**gesellschaftlichen Kontrolle**“ zu unterstellen (u.a. Kuron, Michnik, Rulewski, Jurczyk, Slowik, Modzelewski, alles kürzlich Amnestierte). Walesa und Frasyuniuk verlangten in einem Brief an das Parlament, die **Kompetenzen** des Sicherheitsdienstes **einzuschränken** und entsprechende gesetzliche Regelungen zu treffen.

Erneut wurden – Anfang der vergangenen Woche – in Gdansk **Flugblätter** verbreitet, in denen zur **Arbeitsniederlegung** (täglich zwischen 12.00 Uhr und 12.30 Uhr) aufgerufen wurde. (Es kam jedoch nicht zu Streiks).

Am 11.11.1984, dem „66. Jahrestag der Unabhängigkeit Polens“, fanden anti-sozialistische Straßendemonstrationen statt:

- **Warschau:** ca. 1.000 Teilnehmer, „Solidarnosc“-Sprechchöre, V-Zeichen, „Mörder“- und „Gestapo“-Rufe gegen Milizangehörige; Auflösung der Zusammenrottung ohne Gewaltanwendung.

- **Krakau:** etwa 8.000 Teilnehmer, „Solidarnosc“-Spruchband, KPN-Fahnen, „Walesa“-Sprechchöre; keine Zwischenfälle.

(Die Demonstrationen wurden jeweils nach Messen durchgeführt).

Genosse **Kiszcza**k bezeichnete die Entführung und Ermordung des Priesters erneut als eine gegen die Regierung und ihre Politik gerichtete **Provokation**, die einen geeigneten Vorwand für die Aktivierung der Feinde des Sozialismus im Innern des Landes geschaffen habe.

Das MdI der VR Polen setzte intensiv die Ermittlungen fort, um die **Motive** des Terroraktes und eventuelle **Inspiratoren** festzustellen (bis jetzt **keine** Ergebnisse bekannt). Inzwischen wurden die Täter unter Mordanklage gestellt. Der verhaftete Oberst Pietruszko wird verdächtigt, die Täter angestiftet sowie Beihilfe geleistet zu haben.

Die Parteiführung bekräftigte ihr Vertrauen zum MdI und würdigte dessen Tätigkeit zur Sicherung des Staates sowie zur Gewährleistung von Ruhe und Ordnung. Sie wandte sich prinzipiell dagegen, daß ein einzelnes Ereignis genutzt wird, um den guten Namen des Sicherheitsdienstes und der Miliz in Frage zu stellen. Sie bezeichnete die Hoffnung feindlicher Kräfte, den Terrorakt als Zündstoff für **innere**

Unruhen zu nutzen, als gescheitert, wobei jedoch darauf hingewiesen wurden, daß antisozialistische Elemente weiterhin versuchen werden, das Verbrechen für antisozialistische Ziele, für offene staatsfeindliche Aktivitäten und Hetze zu missbrauchen. Auch einige Geistliche nutzen weiterhin religiöse Stätten für „aufwiegerische Propaganda“.

Von der Parteiführung wurde festgestellt, das es dem Gegner u.a. darum geht, die staatlichen Organe zu diffamieren und zu schwächen (jene Organe, die das Land vor feindlichen Durchdringung und die Bürger vor der Kriminalität schützen) sowie die positiven Ergebnisse der Nationalratswahlen und der Amnestie ebenso zunichtemachen wie die Erfolge bei der Entwicklung der Beziehungen mit dem Ausland. Sie unterstrich ihre Entschlossenheit, eine Wiederholung und Wiederbelebung konterrevolutionärer staatsfeindlicher Aktivitäten nicht zu dulden und rief alle Werktätigen auf, noch größere Anstrengungen zum Schutz und zur Verteidigung der sozialistischen Errungenschaften zu unternehmen.

(Nach Einschätzung der Parteiführung ist die Situation auf dem Gebiete der Verbrechensbekämpfung noch nicht zufriedenstellend. Sie orientierte auf die konsequentere Durchsetzung der sozialistischen Rechtsordnung, die Erhöhung der Aufklärungsquote der Verbrechen, die Beschleunigung der Strafverfahren und die Erhöhung des Strafmaßes).

Auch die Sejmkommission für Innere Angelegenheiten und Rechtspflege stellte sich hinter das MdI und warnte davor, den Priester mord zu falschen Verallgemeinerungen hinsichtlich der Angehörigen des Sicherheitsdienstes und der Miliz auszunutzen.

Genosse Jar[u]zelski wird – wie das Politbüro festlegte – persönlich die Aufsicht über die Parteiarbeit im MdI übernehmen. In einem Gespräch mit dem Parteisekretär des MdI orientierte er auf weitere Anstrengungen zur Festigung der ideologischen Geschlossenheit sowie der Partei- und dienstlichen Disziplin im Organ.

In der Westpresse, vor allem im „Spiegel“, wurden die Verdächtigungen gegen Genosse **Milewski** (Mitglied des Politbüros und Sekretär des ZK der PVAP) fortgesetzt. Ebenfalls wurden gezielte Angriffe gegen die Genossen Olszowski, Siwak, Kociolek und Grabski gerichtet. Erst nachdem diese Kampagne bereits länger als zwei Wochen gelaufen war, wies Regierungssprecher Urban am 7.11.1984 westliche Berichte, denen zufolge die Genossen Milewski, Siwak und Olszowski irgendetwas mit der Entführung zu tun gehabt hätten, als Verleumdung zurück. – Nach seiner Darstellung bestehe für die Regierung außerdem kein Grund zu der Annahme, daß westliche Geheimdienste in den Fall verwickelt seien.

Unter Ausnutzung der nach dem Mord an Popieluszko entstandenen Situation, besonders der Stärkung der Position und des Einflusses der Kirche, ist **Walesa** bestrebt, prononciert die Funktion der Kirche als Machtfaktor herauszustellen, indem er u.a. betont, daß die Kirche „der Nation den Weg weisen“ und einen Dialog mit der Regierung eröffnen sollte. (Die Kirche habe in entscheidenden Augenblicken der polnischen Geschichte bewiesen, daß sie der Nation weisen könne).

Hinweis zur Amnestie

Bis Anfang November gaben **236** Personen unter Nutzung des Amnestiegesetzes ihre illegale Tätigkeit auf (dazu gehören auch Personen, die sich in polnischen Auslandsvertretungen meldeten). Mitte September waren es **225** Personen. Die Zahl der Selbststeller blieb somit weiterhin unter den Erwartungen. – Bis zum 31.12.1984 können solche Kräfte noch vom Amnestieangebot Gebrauch machen.

Źródło: BStU, MfS, ZAIG, 13443, k. 1, 6–10, mps.

1984 listopad 13, Berlin – Informacja Hauptabteilung XX MfS dotycząca wypowiedzi arcybiskupa lubelskiego Bolesława Pylaka na temat sytuacji w Kościele rzymskokatolickim w Polsce

[Berlin, dnia] 13 XI 1984 r.

[Sporządzono] 5 [egzemplarzy]

[Egzemplarz nr]^a 6^{ab}

[Informacja] na temat bieżącej sytuacji w PRL

Nieoficjalnie dowiedziano się, że ordynariusz polskiej diecezji lubelskiej, biskup **Bolesław Pylak**¹, wypowiedział się w ściśle poufnej rozmowie, że obecnie wewnątrz Kościoła katolickiego w Polsce dokonuje się podział na dwa obozy. Rozwój ten jest niezależny od ujawnienia tragicznego losu księdza **Popieluszki**.

Pylak powiedział:

W jednym obozie są ci z polskich księży, którzy bezkompromisowo odrzucają jakiegokolwiek dialog z partią i rządem Polski, zajmują twarde antykomunistyczne, antyradzieckie stanowisko i zaangażowaliby się w odsunięcie PZPR od władzy w państwie. Siły te z drugiej strony zajmują postawę proamerykańską i łączą ze zwycięstwem Ronalda Reagana w wyborach prezydenckich w USA nadzieje na wsparcie ze strony USA.

[^c] Wsparcie byłoby przewidywalnie użyte [^c], powiodło[by] im się odsunąć PZPR jako kierowniczą siłę polityczną w kraju.

Kompromisowa linia polskiego kardynała **Glempa** jest odrzucana przez tych księży jako zbyt miękka i uległa. Taka postawa wywołała liczebny wzrost tych sił.

W obozie przeciwnym znajdują się wszyscy ci księża, którzy wspierają linię kardynała **Glempa** i postrzegają w dialogu między generałem **Jaruzelskim**, kardynałem **Glempem** i przywódcą „Solidarności” [^c] jedyną możliwość konsolidacji sytuacji w PRL.

Biskup **Pylak**, który czuje się związany z linią kardynała **Glempa** i stwierdza, że nie ma żadnych obaw przed rozmowami z państwem, podkreślił niebezpieczeństwo, że antykomunistyczne nastawienie niektórych księży zaczyna się przekształcać w ślełą nienawiść.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Tak w oryginale.

^c Fragment nieczytelny.

¹ Biogram zob. aneks, s. 339.

Biskup **Pylak** wyprowadza tę ocenę w szczególności z postawy Kościoła katolickiego wobec jego propozycji wybudowania na terenie dawnego obozu koncentracyjnego Majdanek (Lublin) kościoła pokoju – „świątyni pokoju”. Chociaż faza projektowa obiektu, w którym wszystkie religie światowe miałyby otrzymać miejsca modlitwne, została już zakończona, wewnątrz Kościoła katolickiego rośnie liczba księży odrzucających budowę „świątyni pokoju”. Są oni zdania, że wszystkie pieniądze muszą być wykorzystywane do umocnienia Kościoła katolickiego. I tak występuje się na rzecz budowy nowego kościoła katolickiego w Lublinie, bojąc się jednak kościoła, w którym reprezentowani byłiby również Żydzi, muzułmanie, prawosławni i inni przedstawiciele religii światowych. Obawy dotyczą szczególnie wpływu rosyjskiego Kościoła prawosławnego w Polsce jako Kościoła komunizmu.

Chociaż projekt uzyskał wsparcie między innymi Polskiej Rady Ekumenicznej, ewangelicko-reformowanego biskupa **Trandy**, pastora ewangelickiego w Radomiu, niektórych Klubów Inteligencji Katolickiej, jak i innych sił kościelnych, to już sam fakt, że w tzw. Komitecie honorowym współpracują przedstawiciele Komitetu Wojewódzkiego w Lublinie, Komitetu Majdanka, związku polskich bojowników ruchu oporu² i innych sił społecznych, wystarczył, by budowę odrzucić. Doprowadziło to do tego, że negocjacje między państwem i Kościołem nie przyniosły dotąd porozumienia nt. miejsca budowy kościoła i jej finansowania, a imam Polski (najwyższy dostojnik mniejszości islamskiej w Polsce) wycofał swoją zgodę na współpracę przy urządzeniu islamskiego miejsca modlitwne. Tym samym stało się jasne, że Kościół katolicki uczyni wszystko, by umocnić swoją pozycję.

Biskup **Pylak** uważałby to za wyjątkowo niepokojące, gdyby Kościół katolicki w Polsce zaprzepaścił z powodu własnych interesów projekt wspierający walkę religii światowych o zachowanie pokoju.

W[edłu]g opinii biskupa **Pylaka** zabójstwo księdza **Popieluszki** doprowadziło wielu Polaków do wielkiego smutku, lecz nie do podwyższonej gotowości strajkowej. Smutek ten jest szczerzy, ponieważ w Polsce wyświęcony ksiądz cieszy się u wszystkich większym szacunkiem niż inne wyjątkowe osoby. Generał **Jaruzelski** może wzmocnić linię **Glempa** i jego pozycję w Kościele katolickim tylko wówczas, jeśli dokona się całkowite publiczne wyjaśnienie motywów i tła morderstwa **Popieluszki** oraz gdy sprawcy zostaną surowo ukarani.

Ze względu na zagrożenie dla źródła informacja nie może być analizowana oficjalnie.

HA XX/4

Źródło:

nieoficjalny współpracownik HA XX/4

² Ewidentnie chodzi o Związek Bojowników o Wolność i Demokrację.

Funkcjonariusz

por. Wendt

Rozdzielnik:

1. egz. – kierownik HA XX
2. egz. – ZAIG
3. egz. – kierownik HA XX/4
4. egz. – HA XX/AKG
5. egz. – HA XX/4/VI

[Berlin, den] 13.11.1984

5 [Exemplare]

^a6.^{ab} [Exemplar]

[Information]

Zur gegenwärtigen Lage in der VR Polen

Inoffiziell wurde bekannt, daß der Ordinarius der polnischen Diözese Lublin, Bischof **Boleslaw Pylak**, bei einem streng vertraulichen Gespräch zum Ausdruck brachte, daß sich gegenwärtig innerhalb der katholischen Kirche Polens eine Spaltung in zwei Lager vollziehe. Diese Entwicklung sei unabhängig vom Bekanntwerden des tragischen Schicksales des Priesters **Popieluszko** vorhanden.

Pylak sagte:

In einem Lager stünden jene polnische Priester, die jeglichen Dialog mit Partei und Regierung Polens kompromißlos ablehnen, einen verfestigten antikommunistischen, antisowjetischen Standpunkt beziehen und für eine Ablösung der PVAP als Staatsmacht eintreten würden. Diese Kräfte besäßen andererseits eine proamerikanische Haltung und verbänden mit einem Wahlsieg Ronald Reagans bei den Präsidentschaftswahlen in den USA die Hoffnung einer Unterstützung durch die USA.

[^c]Unterstützung werde voraussichtlichen denn einsetzen, [^c] gelungen sei, die PVAP als politische Führungskraft [im] Lande abzulösen.

Ferner wurde von diesen Priestern die kompromissbereite Linie der polnischen Kardinal **Glemp** als zu weich und nachgiebig abgelehnt. Diese Haltung habe eine zahlenmäßige Zunahme dieser Kräfte bewirkt.

Im Gegenlager befanden sich alle die Priester, die die Linie von Kardinal **Glemp** unterstützen und in einem Dialog zwischen General **Jaruzelski**, Kardinal **Glemp** und „Solidarnosc“-Führer [^c] die einzige Möglichkeit für eine Konsolidierung der Lage in der VR Polen sehen würden.

Bischof **Pylak**, der sich zur Linie von Kardinal **Glemp** hingezogen fühle und feststellte, keine Berührungsängste bei Gesprächen mit dem Staat zu haben, deutete die Gefahr an, daß sich die antikommunistische Einstellung einiger Priester [ins]^c blinden Haß [um]zuschlagen beginne.

Bischof **Pylak** leite diese Einschätzungen insbesondere von der Haltung der katholischen Kirche zu seinem Vorschlag, auf dem Gelände des ehemaligen KZ Majdanek (Lublin) eine Friedenskirche, ein „Heiligtum des Friedens“, zu bauen, ab. Obwohl

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

^b *Tak w oryginale.*

^c *Fragment nieczytelny.*

die Projektierungsphase des Objektes, in dem alle Weltreligionen einen Gebetsraum erhalten sollen, bereits abgeschlossen ist, wachse innerhalb der katholischen Kirche die Zahl der Priester, die eine ablehnende Haltung zur Bau eines „Heiligtum des Friedens“ einnehmen würden. Sie seien der Ansicht, daß alle Gelder für eine Stärkung der katholischen Kirche genutzt werden müßten. So trete man für den Neubau einer katholischen Kirche in Lublin ein, habe über Angst vor einer Kirche, in der auch Juden, Moslems, orthodoxe Christen u.a. Vertreter von Weltreligionen vertreten wären. Man befürchte insbesondere den Einfluß der Russisch-Orthodoxen Kirche in Polen als einer Kirche des Kommunismus.

Obwohl das Projekt u.a. vom Polnischen Ökumenischen Rat, dem evangelisch-reformierten Bischof **Tranda**, dem evangelischen Pfarrer in Radom, einigen Klubs der katholischen Intelligenz sowie anderen kirchlichen Kräften unterstützt werde, sei allein der Umstand, daß auch Vertreter des Wojewodschaftskomitees Lublin, des Majdanekkomitees, der Vereinigung der polnischen Widerstandskämpfer u.a. gesellschaftliche Kräfte im sog. Ehrenkomitee mitarbeiten, ausreichend, den Bau abzulehnen. Dies habe dazu geführt, daß die Verhandlungen Staat-Kirche bisher noch keine Einigung über einen Standort der Kirche und deren Baufinanzierung erbrachten und der Imam^d von Polen (höchster Amtsträger der islamischen Minderheit in Polen) seine Zusage zur Mitarbeit an einem islamischen Gebetsraum zurückgezogen habe. Damit werde deutlich, daß die katholische Kirche alles unternehme, um ihre Positionen zu festigen.

Bischof **Pylak** halte es für äußerst bedenklich, wenn die katholische Kirche in Polen wegen eigener Interessen ein Projekt, das dem Kampf der Weltreligionen für die Erhaltung des Friedens unterstützen sollte, fallen lasse.

Nach Meinung von Bischof **Pylak** habe das Mord an Priester **Popieluszko** bei vielen Polen zu großer Trauer, nicht aber zu erhöhter Streikbereitschaft geführt. Die Trauer sei ehrlich, da in Polen ein geweihter Priester bei allen Personen im Ansehen höher stehen würde, als sonstige Personen. General **Jaruzelski** könne die Linie **Glemps** und dessen Stand in der katholischen Kirche nur dann stärken, wenn eine völlige öffentliche Aufklärung der Motive und Hintergründe des Mordes an **Popieluszko** und eine strenge Bestrafung der Täter erfolge.

Die Information ist wegen Quellenfährdung offiziell nicht auswertbar.

HA XX/4

Quelle:

IM der HA XX/4

MA

O[ber]l[eu]tn[ant] Wendt.

^d *W oryginale*: Iman.

Verteiler:

1. Ex[emplar] – Leiter der HA XX
2. Ex[emplar] – ZAIG
3. Ex[emplar] – L[ei]t[e]r HA XX/4
4. Ex[emplar] – HA XX/AKG
5. Ex[emplar] – HA XX/4/VI

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1255, k. 344–346, mps (odbitka kalkowa).

1984 listopad 11–15, [Berlin] – Zapisy z karty perforowanej Hauptabteilung XX MfS dotyczącej meldunków zarządów okręgowych ds. bezpieczeństwa państwowego w Magdeburgu, Berlinie, Poczdamie i Lipsku na temat reakcji środowisk kościelnych w NRD na sprawę uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki

PRL^a

11 XI [19]84 r. – Magdeburg – Otwarcie „Dekady Pokoju”/Katedra
Młoda kobieta potępia przemoc ludzką w intencji modlitewnej odnośnie do morderstwa polskiego księdza Popiełuszki, z prośbą, by w Polsce nigdy nie wystąpiła taka sytuacja jak przed laty.
(depesza 969, BV Magdeburg)

11 XI [19]84 r. Berlin, kościół ewangelicki Alt-Pankow
Intencja modlitewna pani pastor Misselwitz¹: aby „morderstwo” na polskim księdzu nie obciążało jeszcze bardziej stosunków państwo–Kościół w Polsce.
(BV Berlin, pismo z 11 XI [19]84 r.)

11 XI [19]84 r. Königs Wusterhausen/Otwarcie „Dekady Pokoju” w Königs Wusterhausen/organizowanej przez przewodniczącego „Koła Pokoju” [...] ^b.
Mszę odprawiał [...] ^b, m.in. powiedział on, że Polaków znów się dyskryminuje. W modlitwie wiernych o śmierci polskiego księdza powiedziano: oby prowadziła do przebaczenia, nie do zemsty.
(depesza Poczdam, 12 XI [19]84 r.)

11 XI [19]84 r. Książd [...] ^b/Johnsdorf/powiat Zittau oświadczył, że morderstwa polskiego księdza dokonały siły, które powinny raczej dbać o spokój i porządek w kraju.
(depesza 790, BV Drezno, 12 XI [19]84 r.)

11 XI [19]84 r. [...] ^b/praktykant wypowiedział się w kazaniu w Königs Wusterhausen, nawiązując do „nocy kryształowej”, że dziś Polaków znów się dyskryminuje. Do swojej intencji modlitewnej włączył słowa, że śmierć polskiego księdza powinna prowadzić do przebaczenia, nie do zemsty.
(depesza 770, BV Poczdam, 12 XI [19]84 r.)

^a Tekst w pierwszej rubryce karty.

^b Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

¹ Biogram zob. aneks, s. 336.

15 XI [19]84 r. Kościół św. Mikołaja w Lipsku, „Modlitwa o pokój”. Diakon [...]b określił tę sprawę jako złą (Popie[łuszko]).

Jednak nie mniejszym złem jest według niego to, że są ludzie, którzy twierdzą, że za tym stoją Rosjanie.

(depesza Lipsk, 16 XI [19]84 r.)

VR-Polen^a

11.11.[19]84 – Magdeburg – Eröffnung „Friedensdekade“/Dom

Eine weibliche Jugendliche verurteilt in einer Fürbitte zur Ermordung des polnischen Priesters Popieluszek^b die menschliche Gewalt mit der Bitte, daß in Polen nicht wieder eine Situation wie vor Jahren eintritt.

(FS 969 BV M[a]gd[e]burg)

11.11.[19]84 Berlin, evang[elische] Kirche Alt-Pankow

Fürbitte Pastorin Misselwitz: – daß der „Mord“ an dem polnischen Priester nicht das Verhältnis Staat-Kirche in Polen noch mehr belaste.

(BV B[er]l[i]n Schreiben vom 11.11.[19]84)

11.11.[19]84 K[önigs] W[usterhausen]/Eröffnung der „Friedensdekade“ in K[önigs] W[usterhausen]/org[anisiert] durch den Leiter des Friedenskreises [...]^c.

Den Gottesdienst hielt [...]^c u.a. äußerte er, daß die Polen schon wieder diskriminiert würden. Im Fürbittgebet wurde zum Tode des poln[ischen] Pf[arre]r[s] gesprochen – es solle zur Versöhnung nicht zur Rache führen.

(FS Potsdam 12.11.[19]84)

11.11.[19]84 Pf[arre]r [...]^c/Johnsdorf/Krs. Zittau erklärte, daß die Ermordung des poln[ischen] Priesters von Kräften geschah die eigentlich für Ruhe und Ordnung im Lande eintreten mußten. (FS 790 BV d[e]rs[elbe] 12.11.[19]84)

11.11.[19]84 [...]^c/Praktikant sprach sich in seiner Predigt in K[önigs] W[usterhausen] im Zusammenhang der Kristallnacht dahin gehend aus, daß heute die Polen schon wieder diskriminiert würden. In sein Fürbittgebet bezog er ein, daß der Tod des poln[ischen] Priesters zur Versöhnung und nicht zur Rache führen soll.

(FS BV P[ot]sd[am] 12.11.[19]84)

15.11.[19]84 Nikolaikirche L[ei]pz[ig] „Friedensgebet“ Diakon [...]^c. Er bezeichnete diese Sache als schlimm (Popie[łuszek]).

^a *Tekst w pierwszej rubryce karty.*

^b *W oryginale: Popieluszu.*

^c *Nazwisko zanonimizowane przez BStU.*

Nicht weniger schlimm sei aber auch, daß es Menschen gibt, die sagen, das seien die Russen.

(FS L[ei]pz[ig] 16.11.[19]84)

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 49, karta Kerblochkartei (bez nacięć, rubryki bez nazw, z niewypełnionymi polami 2–4) i mps.

1984 listopad 12–17, [Berlin] – Zapisy z karty perforowanej Hauptabteilung XX MfS dotyczącej meldunków zarządów okręgowych ds. bezpieczeństwa państwowego w Halle, Berlinie i Lipsku na temat reakcji środowisk kościelnych w NRD na sprawę wprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki

PRL^a

12 XI [19]84 r. Wittenberga/Nabożeństwo błagalne

Superintendent Steinwachs odczytał m.in. następujące wezwanie do „świadczenia pokoju” ... Nawiązując do zamordowania polskiego księdza, wspomniał Popiełuszkę i wyraził nadzieję, iż wśród narodu polskiego nie dojdzie do konfliktów; podobną nadzieję wyraził w odniesieniu do narodu indyjskiego.

(depesza Halle, 14 XI [19]84 r.)

14 XI [19]84 r. Wspólnota przy Samariterkirche w Berlinie „Leben gegen den Tod”¹ – z pieśniami i tekstami Bamberga, Rosenthala i Bartuschka zawierającymi ukryte ataki na NRD i PRL. (Polska 1980 r. Zamordowanie 6 t[owarzyszy]. Nawiązanie do zamordowania P[opiełuszki]).

(raport 15 XI [19]84 r., BV Berlin)

17 XI [19]84 r. Kościół św. Tomasza w Lipsku, nabożeństwo wieczorne. Ksiądz [...] ^b wezwał w obecności ok. 100 uczestników o wzmocnione zaangażowanie chrześcijan w zmiany na świecie, o zmniejszenie przemocy. Nazwał morderstwa na Indirze Gandhi i polskim księdzu P[opiełuszcze] nieuzasadnionymi i niezrozumiałymi akcjami przemocy. Nie doszło do jakichkolwiek reakcji wśród uczestników.

(depesza 19 XI [19]84 r., Lipsk)

^a Tekst w pierwszej rubryce karty.

^b Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

¹ Chodzi o wspólnotę o nazwie „Życie przeciwko śmierci”.

VR-Polen^a

12.11.[19]84 Wittenberg/Bittgot[t]esdienst

Sup[erintendent] Steinwachs verlas u.a. folgende Forderung zur „Friedensbeweiß“ ... Bezogen auf die Ermordung des poln[ischen] Priesters gedachte er P[opiełuszko] und sprach die Hoffnung aus, daß innerhalb der Bevölkerung Polens zu keinen Auseinandersetzungen komme, gleiche Hoffnung sprach er für daß indische Volk.

(FS Halle 14.11.[19]84)

14.11.[19]84 Samaritergemeinde Berlin „Leben gegen den Tod“ mit Liedern und Texten von Bamberg, Rosenthal und Bartuschek die verdeckte Angriffe gegen die DDR und die VR Polen enthielten (Polen 1980 Ermordung von 6 K[ameraden]. Bezugnahme auf Ermordung P[opiełuszko]).

(Bericht 15.11.[19]84 BV B[er]l[i]n)

17.11.[19]84 L[ei]pz[ig] Thomaskirche Abendgottesdienst Pf[arre]r [...] ^b forderte vor ca. 100 Teilnehmern ein verstärktes Einsetzen der Christen für Veränderungen in der Welt, um Abbau der Gewalt. Er nannte die Ermordung Indira Gandhis und des poln[ischen] Priesters P[opiełuszko] als unvertretbare und unverständliche Aktie von Gewalt. Es kam zu keinen Reaktionen unter den Teilnehmern.

(FS 19.11.[19]84 L[ei]pz[ig])

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 48, karta Kerblochkartei (bez nacięć, rubryki bez nazw, z niewypełnionymi polami 2–4) i mps.

^a Tekst w pierwszej rubryce karty.

^b Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

1984 listopad 19, Berlin – Ocena sytuacji w Polsce sporządzona przez Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (ZAIG) MfS dotycząca okresu od 13 do 19 listopada 1984 r.

Centralna Grupa
ds. Analizy i Informacji

Berlin, 19 XI 1984 r.

Tygodniowa ocena aktualnych wydarzeń w PRL (tydzień od 13 do 19 XI 1984 r.)

[...] ^a

Odnosnie do morderstwa księdza i działalności wrogich elementów

Kontynuowano starania mające na celu ustalenie popleczników morderstwa Popiełuszki (w tym zakresie nie ma jeszcze żadnych danych). Termin [rozpoczęcia] procesu przeciwko sprawcom nie może jeszcze być wyznaczony, ponieważ dochodzenie musi być dalej prowadzone.

Rząd podkreślił, że wrogom nie udało się wywołać niepokojów przy wykorzystaniu morderstwa księdza. Wezwania do strajków w różnych zakładach nie zostały podjęte przez ich załogi. Nie doszło do istotnych incydentów ani do zakłócenia spokoju i porządku publicznego.

Wrogie elementy (amnestionowani) wzmożyły starania, by rozwinąć polityczne (antysocjalistyczne) działania po zamordowaniu księdza. Siły te (funkcjonariusze KSS „KOR” i „Solidarności”) w swych oświadczeniach, przekazywanych publicznym lub zachodnim organom prasowym, obarczają nadal rząd odpowiedzialnością za to morderstwo i kontynuują ataki wobec organów bezpieczeństwa. Elementy antysocjalistyczne w Gdańsku żądały na swoich ulotkach powołania międzynarodowej komisji do nadzoru nad śledztwem.

Kierownictwo podziemia, skupione wokół **Bujaka**, wezwało do „zaciętego oporu przeciwko terrorowi” i zażądało – tak jak już wcześniej inne wrogie elementy – „kontroli społecznej” nad organami bezpieczeństwa.

Ponadto siły KSS „KOR”, KPN i „Solidarności” starały i starają się tworzyć tzw. komitety obywatelskie przeciw przemocy, względnie komitety walki przeciw terroryzmowi politycznemu, względnie przestrzegania praw człowieka (Warszawa, Kraków, Gdańsk, Wrocław) i porozumiewają się z kręgami kościelnymi nt. utworzenia tzw. Ogólnopolskiego Komitetu przeciw Przemocy (cel: zbieranie i rozpowszechnianie „przypadków łamania praw człowieka”, „zbrodni Służby Bezpieczeństwa”).

^a Pominięto fragment dotyczący m.in. rozmów W. Jaruzelskiego z E. Honeckerem i J. Kádárem. BStU, MfS, ZAIG, 13444, s. 1–6.

Można tu jednoznacznie dostrzec zamiar stworzenia nowych antysocjalistycznych struktur organizacyjnych w rodzaju KSS „KOR”, wzgl[ędnie] KPN, by stworzyć nową platformę do działań wrogich państwu.

Ze strony rządu podjęte zostały środki przeciwko inicjatorom i członkom tego rodzaju „komitetów”, które traktowane są jako nielegalne i wrogie państwu, aby – jak zapowiedziano w prasie centralnej – położyć kres tym wrogim działaniom. Niektórzy z inicjatorów zostali ostrzeżeni: zagrożono im karami więzienia w przypadku kontynuowania ich działalności. MSW PRL stara się udaremnić powstawanie kolejnych „komitetów”. W prasie ofensywnie demaskuje się zamiary tychże wrogich sił. Stwierdza się, że chodzi im m.in. o to, by z wykorzystaniem ludzkich uczuć ponownie wywołać napięcia, przeszkodzić w procesie normalizacji i wywoływać nowe zagrożenia.

Również w ubiegłym tygodniu wielu ludzi przeciągało codziennie przed grobem księdza w kościele [pw. św.] Stanisława Kostki (w tym delegacje ze wszystkich części kraju). Wciąż na terenie tego kościoła znajdowały się transparenty i plakaty „Solidarności”. Utworzony po zabójstwie księdza – skupiony wokół Jaworskiego (dawny szef „Solidarności” w Hucie Warszawa) – sztab kontrewolucyjny, przebywał wciąż na terenie wymienionego kościoła.

Niektórzy księża podzegli nadal otwarcie przeciwko partii i rządowi.

Ustalenia z sekcji zwłok księdza nie zostały jeszcze opublikowane.

Zentrale Auswertungs-
und Informationsgruppe

Berlin, 19.11.1984

Wocheneinschätzung
aktueller Vorgänge in der VR Polen (Woche vom 13. bis 19.11.1984)

[...] ^a

Zum Priestermord und zu Aktivitäten feindlicher Elemente

Die Bestrebungen, Hintermänner für den Mord an Popieluszko zu ermitteln, wurden fortgesetzt (dazu liegen jedoch bis jetzt noch keine Angaben vor). Ein Termin für das Gerichtsverfahren gegen die Täter konnte noch nicht festgestellt werden, da die Untersuchungen weitergeführt werden müssen.

Die Regierung betonte, daß es den Feinden nicht gelang, unter Ausnutzung des Priestermordes Unruhen auszulösen. Aufrufe zu Streiks in verschiedenen Betrieben wurden von den Belegschaften nicht befolgt. Es kam nicht zu bedeutenden Zwischenfällen und zur Störung der öffentlichen Ruhe und Ordnung.

Feindliche Elemente (Amnestierte) versuchen verstärkt, nach der Ermordung des Priesters politische (antisoz[ialistische]) Aktivitäten zu entwickeln. Diese Kräfte (KSS „KOR“- und „Solidarnosc“-Funktionäre) machen nach wie vor in öffentlichen bzw. westlichen Presseorganen übergebenen Erklärungen die Regierung für den Mord verantwortlich und setzen die Angriffe gegen die Sicherheitsorgane fort. Antisozialistische Elemente in Gdansk forderten in Flugblättern die Berufung einer internationalen Kommission zur Beaufsichtigung der Untersuchung.

Die Untergrundführung um **Bujak** rief zum „erbitterten Widerstand gegen den Terror“ auf und forderte – ebenso wie bereits vorher andere feindliche Elemente – eine „gesellschaftliche Kontrolle“ über die Sicherheitsorgane.

Darüber hinaus waren und sind KSS „KOR“- , KPN- und „Solidarnosc“-Kräfte bestrebt, sog. Bürgerkomitees gegen Gewalt bzw. Komitees zum Kampf gegen politischen Terrorismus bzw. für die Einhaltung der Menschenrechte zu bilden (Warschau, Krakow, Gdansk, Wroclaw) und sich mit kirchlichen Kreisen über die Gründung eines sog. Gesamtpolnischen Komitees gegen Gewalt zu verständigen (Zweck: Sammlung und Popularisierung von „Menschenrechtsverletzungen“, von „Verbrechen des Sicherheitsdienstes“).

Hier ist eindeutig die Absicht zu erkennen, neue antisozialistische Organisationsstrukturen in der Art von KSS „KOR“ bzw. KPN und eine neue Plattform für staatsfeindliche Aktivitäten zu schaffen.

^a *Pominięto fragment dotyczący m.in. rozmów W. Jaruzelskiego z E. Honeckerem i J. Kádárem. BStU, MfS, ZAIG, 13444, s. 1–6.*

Seitens der Regierung wurden Maßnahmen gegen die Initiatoren und Mitglieder derartiger „Komitees“, die als illegal und staatsfeindlich betrachtet werden, eingeleitet, um, wie in der zentralen Presse angekündigt wurde, diesen feindlichen Aktivitäten ein Ende zu bereiten. Einige Initiatoren wurden verwarnet; ihnen wurden für den Fall der Fortsetzung ihrer Tätigkeit Gefängnisstrafen angedroht. Das MdI der VR Polen ist bestrebt, die Entstehung weiterer „Komitees“ zu verhindern. In der Presse werden die Absichten der betreffenden feindlichen Kräfte offensiv entlarvt. Es wird dargelegt, daß es ihnen u.a. darum geht, unter Ausnutzung menschlicher Gefühle erneut Spannungen auszulösen, den Normalisierungsprozeß zu beeinträchtigen und neue Gefahren herabzubeschwören.

Auch in der vergangenen Woche zogen täglich noch zahlreiche Menschen an der Grabstätte des Priesters in der Stanislaw-Kostka-Kirche vorüber (darunter Delegationen aus allen Teilen des Landes). Noch immer befanden sich auf dem Gelände dieser Kirche „Solidarnosc“-Transparente und -Plakate. Der nach der Ermordung des Priesters gebildete konterrevolutionäre Stab um Jaworski (ehem. Leiter der „Solidarnosc“ in der Huta Warszawa) hielt sich nach wie vor auf dem Gelände der erwähnten Kirche auf.

Einige Priester hetzten weiter offen gegen Partei und Regierung.

Ein Obduktionsbefund der Leiche des Priesters wurde noch nicht veröffentlicht.

Źródło: BStU, MfS, ZAIG, 13444, k. 1, 7–8, mps.

1984 listopad 20, Berlin – Doniesienie IM ps. „Bernd Senger” na temat wypowiedzi Jana Dobraczyńskiego, m.in. dotyczących sprawy ks. Jerzego Popiełuszki

BV Berlin, Abt. II/2

Berlin, [a] [19]84 r.

Informacja

20 XI [19]84 r.

Po konferencji „Nowości z Polski” z zaproszonymi gośćmi (Ministerstwo Kultury [NRD], Komitet Centralny [SED], Front Narodowy, dyrektorzy wydawnictw i członkowie PEN [Clubu] NRD), na której znany polski pisarz, Jan Dobraczyński¹, obecnie prezes PRON, opowiadał o swojej i swoich kolegów pracy w ubiegłych dziesięcioleciach, miałem okazję zadać w ścisłym gronie kilka pytań o sytuację w Polsce.

Najpierw o jego osobie: Dobraczyński ma ok. 70 lat, jest bezpartyjny (do czego przykładu on wielką wagę), napisał do dziś około 60 książek, z których dotąd 9 ukazało się w NRD. (W drugim półroczu 1985 r. ukażą się u nas „Bramy Lipska”²). W pierwszym rządzie tematy kościelne, swoje credo wyraził on w ten sposób: „Czuję się jako pisarz zobowiązany od początku do tego, by szukać dróg pomiędzy ludźmi i ich [dróg] wzajemnie do siebie, i je opisywać – ponieważ ludzie prowadzą wojny. ^bLiczni pisarze wykorzystują powieść historyczną jako drogę ucieczki z rzeczywistości, ja posiłkuję się nią przy opisywaniu wydarzeń historycznych i kościelnych ^a naocznie i próbowałem w moich powieściach znajdować zrozumienie współczesnej rzeczywistości”. Według jego wypowiedzi jego osiągnięcia literackie w ostatnich latach nie były wielkie, „ponieważ zwróciłem się ku polityce i publicystyce”.

O znaczeniu powołania PRON wyraził się dosłownie: „To nie jest utworzony przez komunistów pod koniec II wojny światowej »Front Jedności Narodowej«. Po wielu rozczarowaniach w narodzie polskim po 1945 r. władza państwowa obecnie, po tragicznej klęsce 1980 r., otworzyła ^a bramy dla nowej organizacji narodowej dla odnowy Polski. Można to poznać już po składzie prezydium. Z 12 osób w prezydium 5 jest bezpartyjnych, 3 to przedstawiciele Kościoła, pozostałe 4 [osoby] są członkami PZPR, partii chłopskiej³ i liberałów⁴. Komunistów nie jest zatem zbyt wielu w prezydium!”.

O sytuacji w Związku Literatów Polskich powiedział: „Stary związek miał 1200 członków, obecnie jest to ^a około 800. Jednakowoż w starym związku były

^a Fragment nieczytelny.

^b W oryginale z lewej strony skreślono: Manchen (Niekórtzy).

¹ Biogram zob. aneks, s. 327.

² J. Dobraczyński, *Vor den Toren Leipzigs. Leben und Tod des Józef Poniatowski. Roman*, tłum. K. Wolff, Berlin 1985 (tytuł oryginalny: *Bramy Lipska*).

³ Chodzi o Zjednoczone Stronnictwo Ludowe.

⁴ Zapewne chodzi o Stronnictwo Demokratyczne.

reprezentowane również grupy bazy [społecznej], które [a] były bardzo oddalone [od literatury] i z książkami miały więcej wspólnego pod względem technicznym, [a] dziś nadal brak wielu poważanych nazwisk w nowym związku, które pozostają nadal [a]. Nie mam tu na myśli tych, którzy przeszli do pisarstwa podziemnego i swym talentem przeciwstawiają się państwu, lecz tych, którzy popadli w depresję, którzy stracili swe zaufanie do narodu polskiego, do jego siły. Lecz my potrzebujemy talentów do dalszej budowy naszego porozumienia, i o to również walczę w PRON”.

O obecnej sytuacji w Polsce (był to moment, gdy ksiądz Popiełuszko zaginął):

„Tragizm tego porwania i jego morderstwa [a] nie może zostać właściwie przez naszych przyjaciół oceniony, zaznaczyłem to w ostatnich godzinach tu, w Berlinie, w moich rozmowach. Dla wielu Polaków oczywiście odpowiedzialne za to będą obecne władze państwowe. Wszystkim siłom [a] każda droga do porozumienia [a], by szybko i bez konfliktów [a]. Tutaj morderstwo podziata jak bomba i tak się niemal może stać, jeśli rząd w porozumieniu z nami niewystarczająco szybko nie [a] i nie postawi morderców pod pręgierzem – ale teraz w Warszawie mamy stały »kamień obrazy«, grób.

Co się tyczy zaopatrzenia, to wszystko idzie już lepiej. W styczniu 1985 r. będziemy mogli znieść racjonowanie (oprócz mięsa i czekolady). To samo stworzy nowe [a] i [tego] potrzebują rząd i PZPR. My jako PRON chcemy się do tego przyczynić, ponieważ tylko tak możemy walczyć dla lepszej Polski Ludowej, wspólnie z innymi uczciwymi patriotami”.

Bernd Senger

Rozdzielnik

1 egz. HA II/AG4

1 egz. Abt. II/8

1 egz. Abt. II/A+7

1 egz. Abt. II/2

BV Berlin, Abt. II/2

Berlin, den [a] [19]84

Information

20 XI [19]84

Nach einer Veranstaltung „Aktuelles aus Polen“ mit geladenen Gästen (MfK, ZK, NF, Verlagsdirektoren und PEN-Mitglieder der DDR) auf der der bekannte polnische Schriftsteller Jan Dobraczinski, gleichzeitig Präsident der PRON, über seine Arbeit in den vergangenen Jahrzehnten und die seiner Kollegen sprach, hatte ich Gelegenheit im internen Kreis einige Fragen zur Situation in Polen zu stellen.

Zuerst zu seiner Person: Dobraczinski ist ca. 70 Jahre alt, parteilos (worauf er auch großen Wert liegt), hat bis heute rund 60 Bücher geschrieben, davon erschienen bisher 9 in der DDR. (Im II. Halbjahr 1985 erscheint bei uns „Die Tore von Leipzig“). In erste Linie kirchliche Themen, er nennt sein Credo wörtlich: „Ich fühle mich als Schriftsteller vom Beginn an dazu verpflichtet, Wege zwischen den Menschen, ihr Füreinander zu suchen und beschreiben – denn Kriege werden von Menschen geführt. Manche Schriftsteller benutzen den historischen Roman als eine Weg der Flucht aus der Realität, ich behiel^a sie bei der Beschreibung historischer und kirchlicher Ereignisse [a] im Auge und versuchte in meinen Romanen Erkenntnisse für die Realität der Gegenwart zu finden.“ Nach seiner Aussage war seine literarische Ernte in den letzten Jahren nicht sehr groß, „denn ich hatte mich der Politik und der Publizistik zuzuwenden“.

Zur Bedeutung der Gründung der PRON sagte es wörtlich: „es ist nicht [a] die von den Kommunisten be[fun]dete »Front der nationalen Einheit« zum Ende des 2. Weltkrieges. Nach vielen Enttäuschungen im polnischen Volk nach 1945 hat die Staatsmacht nun, nach dem tragischen Debakel von 1980, die Tore [a]t aufgemacht für eine neue Volksorganisation zur Erneuerung Polens. Man kann das schon an der Zusammenstellung des Präsidiums erkennen. Von den 12 Personen des Präsidiums sind 5 Parteilos, 3 Vertreter der Kirche, die restlichen 4 sind Mitglieder der PVAP, der Bauernpartei und der Liberalen. Die Kommunisten sind also nicht mehr zuviel im Präsidium!“.

Zur Situation im polnischen Schriftstellerverband sagte er: „Der alte Verband hatte 1.200 Mitglieder, heute sind [a] rund 800. Allerdings waren im alten Verband auch Basisgruppen vertreten, die [a] sehr entfernt oder mehr technisch mit Bucher zutun hatten, d[a] es fehlen sind heute noch viele geachtete Namen im neuen Verband, die noch abs[a] stehen. Ich meine nicht die die sich des Untergrundschriftstellerei verschieben haben und mit ihren Talenten gegen die Staat opponieren, sondern die,

^a Fragment nieczytelny.

^b W oryginalne z lewej strony skreślono: Manchen.

die in Depression verfallen sind, die ihr Vertrauen zum polnischen Volk, zu dessen Kraft verloren haben. Aber wir brauchen die Talente zum weiteren Bau unserer Verständigung, auch dafür kämpfe ich in der PRON.“

Zur heutigen Situation in Polen (es war die Zeit, als Priester Popieluszko^c verschwand):

„Die Tragik dieser Entführung und sein Mord kom[^a] wohl bei unseren Freunden nicht so richtig eingeschätzt werden, ich habe das in den Letzten Stunden hier in Berlin bei meinen Gesprächen gemerkt. Für die meisten Polen würde offensichtlich die jetzige Staatsmacht dafür verantwortlich gemacht. Irgendwelchen Kräften ging [^a] jeder Weg der Verständigung wohl zu [^b]ber und zu schnell und ohne Zusammenstöße [^a] sich. Hier sollte die Ermordung wie eine Bombe wirken und fast wäre es eine geworden, wenn die Regierung nicht schnell Genug in Abstimmung mit uns ge[^a] und die Mörder an den Pranger gestellt hätte – aber nun haben wir in Warschau einem ständigen »Stein des Anstoßes«, das Grab.

Was die Versorgung an betrifft, geht alles schon besser. Im Januar [19]85 werden wir die Rationierung (bis auf Fleisch und Schokolade) aufheben können. Ders[elbe] wird neues Verw[^a] schaffen und d[^a] brauchen Regierung und PVAP. Wir als PRON wollen dazu beitragen, denn nur so können wir für ein besseres Volkspolen kämpfen, gemeinsam mit allen ehrlichen Patrioten.“

Bernd Senger

Verteiler

1 x HA II/AG4

1 x Abt. II/8

1 x Abt. II/A+7

1 x Abt. II/2

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38220, k. 280–282, rkps.

^c *W oryginale: Pobielsko.*

1984 listopad 21, Berlin – Informacja Abteilung II Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Berlinie dotycząca opinii na temat sprawy ks. Jerzego Popiełuszki wypowiadanych przez członków polskiej delegacji – uczestników konferencji ekonomicznej w Berlinie Wschodnim

BV Berlin
Abteilung II

Berlin, 21 XI [19]84 r.
Be/40^[a]
II/X/8019/84

Informacja operacyjna 971/84

Z wiarygodnego źródła naszej jednostki dowiedziano się, co następuje:

Od 31 X do 1 XI 1984 r. miało miejsce w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Berlinie-Karlshorst robocze spotkanie krajów socjalistycznych na temat: „Siły napędowe gospodarki socjalistycznej”.

W tym spotkaniu roboczym udział brała również delegacja polska pod kierownictwem towarzysza prof. dr. Chelińskiego¹:

[...] ^b

Odnosnie do sytuacji w szkole wyższej [...] ^c ocenia, że nie zaznacza się trwały proces konsolidacji. Rozwój ulega stagnacji i cofnięciu. Przed rokiem byli oni już dalej. Jako dowód [...] ^c wskazał, że duża liczba profesorów i docentów jest nieaktywna w swojej działalności.

Z pięciu katedr ekonomii politycznej tylko dwie są porządne. Ta, którą on prowadzi (statystyki), jak i katedra [...] ^d pod kierownictwem [...] ^c. Obie katedry określa on jako porządne i stojące na wysokości zadań.

Rozumie on to tak, że on i [...] ^c rozpoczęli nauczanie ekonomii w rozumieniu Marksa i Lenina i silniejsze egzekwowanie uchwał partyjnych pod kątem polityczno-ekonomicznym.

Poza tym widzą oni we wdrożeniu uchwał partyjnych najważniejszy problem.

W trzech innych katedrach praktyczne życie pokazało, że mają miejsce próby obchodzenia uchwał partyjnych. Tak np. część ich filozofii rozpowszechnia burżuazyjną ideologię. Jego zdaniem należy tych ludzi wydalic ze szkoły wyższej. Cheliński krytycznie ocenił, że na razie nie są możliwe zmiany w pozytywnym sensie, ponieważ owi „burżuazyjni” profesorowie i docenci znajdują się pod „prawem ochronnym” (ustawa o szkolnictwie wyższym).

^a Fragment nieczytelny.

^b Fragment (3 wiersze tekstu) zanonimizowany przez BStU.

^c Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

^d Fragment zanonimizowany przez BStU.

¹ Biogram zob. aneks, s. 326.

Partia postawiła sobie za zadanie umocnić się politycznie-ideologicznie. Pozytywny rdzeń szkoły wyższej traktuje to zadanie jako długi, ciężki proces.

Cheliński ocenia [...]d jako siłę postępową. Wskazuje on jednak, że są profesowie, którzy nie wdrażają ustaleń i postawionych zadań sił postępowych. W[edłu]g niego dokonuje się przez to długotrwałe oddziaływanie na kształcące się kadry. Pozytywny rdzeń nie posunie się jednak dalej, gdy się przeprowadzi radykalne zmiany. Istnieją propozycje, by przeprowadzić znaczącą reformę szkolnictwa wyższego (czystkę wśród inteligencji), co jednak nie [odpowiada] obecnej sytuacji.

Wobec rozmówców [...]e podkreślił, że powołano komisję KC ds. podniesienia kształcenia ekonomicznego, i on został zatwierdzony jako jeden z dwóch przewodniczących.

O śmierci księdza Popiełuszki [...]e wypowiedział się, wychodząc z tego, że dokonuje się przeglądu sił bezpieczeństwa, przede wszystkim na tych terenach Polski, gdzie z jednej strony dopuszczano do liberalnego postępowania, a z drugiej strony – gdzie praktykowano bezprawne działania. Chce się przez to osiągnąć, że organy bezpieczeństwa w całym kraju będą działać jednolicie.

Trzej oficerowie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych są, wg ich własnych poglądów, radykalnie lewicowi i reprezentują pogląd, że zbyt wiele muszą tolerować i że trzeba ostrzej robić porządek.

Wszystko jak dla nich szło za wolno.

[...]e ocenia ten przypadek jako prowokację przeciwko polityce porozumienia tow. Jaruzelskiego. On sam nie wątpi w wierność i niezawodność organów bezpieczeństwa.

Źródło ocenia tow. [...]e jako dobrego, niezłomnego komunistę, który występuje otwarcie i uczciwie. Towarzysz, na którym można budować. Ma on znakomity wgląd w politykę i jest wielkim strategiem.

[...]e ma rozległe kontakty z działaczami KPZR. Stara się on wykorzystywać doświadczenia, szczególnie na polu ekonomii krajów socjalistycznych.

Także gdy nie są w Polsce planowane badania ekonomiczne, powinno się poprzez rozmowy i fora ekonomiczne przyczyniać do tego, by w 1985 r. przeprowadzić kolejne spotkanie naukowe.

Kierownik Wydziału II
Bobzin, major
w zastępstwie Vogel^e

Rozdzielnik:
1 egz. HA II/AG4
1 egz. Ref. AI
1 egz. teczka IM

^e Poniżej podpis.

BV Berlin
Abteilung II

Berlin, den 21.11.[19]84
Be/40^[a]
II/X/8019/84

Operativinformation 971/84

Durch eine zuverlässige Quelle unserer Dienstseinheit wurden folgendes bekannt:
Vom 31.10. – 1.11.1984 fand an der Hochschule für Ökonomie Berlin-Karlshorst eine wissenschaftliche Arbeitstagung sozialistischer Länder mit dem Thema „Triebkräfte der sozialistischen Wirtschaft“ statt.

An dieser Arbeitstagung nahm auch eine polnische Delegation unter Leitung des Genossen Prof. Dr. Chelinski^b teil.

[...] ^c

Zur Lage an der Hochschule schätzt [...] ^d ein, daß sich ein bestimmter Konsolidierungsprozeß nicht abzeichnet. Die Entwicklung stagniert und ist zurückgegangen. Vor einem Jahr waren sie schon weiter. Als Beweis führte [...] ^d an, daß eine ganze Anzahl von Professoren und Dozenten in ihrer Tätigkeit inaktiv ist.

Von den fünf Lehrstühlen Politische Ökonomie sind nur zwei zuverlässig. Der, den er leitet (Statistik), und der Lehrstuhl [...] ^e unter Leitung [...] ^d. Diese beiden Lehrstühle bezeichnet er als zuverlässig und auf der Höhe der Aufgaben.

Er versteht es so, daß er und [...] ^d begonnen haben, Ökonomie im Sinne von Marx und Lenin zu lehren und die Parteibeschlüsse stärker politisch-ökonomisch zu durchdringen.

Außerdem sehen sie in der Umsetzung der Parteibeschlüsse das wichtigste Problem.

In den drei anderen Lehrstühlen zeige das praktische Leben daß es Versuche gibt, die Parteibeschlüsse zu umgehen. So z.B. verbreitet ein Teil ihrer Philosophie bürgerliche Ideologie. Nach seiner Meinung müßte man diese Leute von der Hochschule entfernen. Kritisch schätzte Ch[eliński] ein, daß zur Zeit keine Veränderungen im positiven Sinne möglich sind, da diese „bürgerlichen“ Professoren und Dozenten unter dem „Schutzgesetz“ (Hochschulgesetz) stehen.

Die Partei habe sich zur Aufgabe gestellt stärker politisch-ideologisch zu überzeugen. Das positive Kern an das Hochschule betrachtet diese Aufgabe als einen langen, schweren Prozeß.

Ch[eliński] schätzt den [...] ^e als progressive Kräfte ein. Er verwies aber darauf, daß es Professoren gibt, die die Feststellungen und Aufgabenstellungen der progressiven Kräfte nicht durchsetzen. Nach seiner Meinung erfolgt dadurch eine Langzeitwirkung

^a *Fragment nieczytelny.*

^b *W oryginale: Chielinski.*

^c *Fragment (3 wiersze tekstu) zanonimizowany przez BStU.*

^d *Nazwisko zanonimizowane przez BStU.*

^e *Fragment zanonimizowany przez BStU.*

auf die auszubildenden Kräfte. Der positive Kern kommt jedoch nicht weiter, wenn es radikale Veränderungen durchführt. Es gibt Überlegungen erh[eblich] eine Reform im Hochschulwesen durchzuführen (Reinigung unter der Intelligenz), was aber die derzeitige Situation nicht zu^{a]} st.

Gegenüber den Gesprächspartnern brachte [...] ^d zum Ausdruck daß eine ZK-Kommission zur Hebung des ökonomischen Bildung ins Leben gerufen wurde und er als einer der beiden Vorsitzenden bestätigt wurde.

Zum Tode des Priesters Popieluszko äußerte sich [...] ^d dahingehend, daß eine Überprüfung der Sicherheitskräfte erfolgt, vor allem in solchen Territorien Polens wo einerseits ein liberales Verhalten an den Tag gelegt und andererseits ein ungesetzliches Vorgehen praktiziert wird. Man will erreichen, daß die Sicherheitsorgane im ganzen Land einheitlich vorgehen.

Die drei Offiziere aus dem Innenministerium sind nach seiner Auffassung Linksradikale Kräfte, die die Meinung vertreten, daß sie sich zuviel gefallen lassen müssen und härter durchgegriffen werden muß.

Es gehe ihnen alles zu langsam.

[...] ^d schätzt diesen Vorfall als eine Provokation gegen die Politik der Verständigung des Genossen Jaruzelski ein. Er selbst zweifle nicht an der Treue und Zuverlässigkeit der Sicherheitsorgane.

Die Quelle schätzt den Genossen [...] ^d als einen guten, standhaften Kommunisten ein, der offen und ehrlich auftrat. Ein Genosse auf den man bauen kann. Er hat einen hervorragenden Einblick in die Politik und gilt als ein großes Strategie.

[...] ^d verfügt über umfangreiche Kontakte zu Funktionären der KPdSU. Er ist bestrebt Erfahrungen, besonders auf dem Gebiet der Ökonomie der sozialistischer Länder zu nutzen.

Auch wenn die ökonomische Forschung in Polen nicht geplant ist, soll durch wissenschaftliche Gespräche und Foren dazu beitragen werden 1985 eine weitere wissenschaftliche Tagung durchzuführen.

Leiter der Abteilung II
Bobzin, Major
i.V. Vogel^g

Verteiler:

1 x HA II/AG4

1 x Ref. AI

1 x IM-Akte.

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38220, k. 275–277, rkps.

^f *W oryginale z lewej strony skreślono: Au.*

^g *Poniżej podpis.*

1984 listopad 30, [b.m.] – Notatki oficera Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS dotyczące przebiegu śledztwa w sprawie uprowadzenia i morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki oraz przewidywanej wizyty w PRL ministra spraw zagranicznych RFN Hansa-Dietricha Genschera

30 listopada: ostateczna ekspertyza [z] sekcji.

Uszkodzenia ciała nie [były] śmiertelne.

Przyczyna śmierci: zadławienie, mechanizm zadławienia taki, jak podany w pierwszej ekspertyzie.

Pop[iełuszko] nie żył, gdy został wrzucony do wody.

Przyszły tydzień: oskarżony zostanie zapoznany z materiałami śledztwa, co oznacza końcową fazę śledztwa.

Jak dotąd oskarżeni nie mają obrońców – przy ich powołaniu przez oskarżonego: udział w czynności zapoznania się z aktem oskarżenia.

Jeśli nie: obrońca z urzędu.

Grudzień: oczekiwać [skierowania] aktu oskarżenia do sądu.

Termin procesu ustala sąd – nie wiadomo kiedy.

Należy oczekiwać: otwartego procesu z dopuszczeniem korespondentów zagranicznych.

(Ograniczenie przez szczupłość miejsca).

Nadal i bez przerwy trwa poszukiwanie śladów ewentualnej inspiracji.

Genscher:

1. Perspektywy wizyty: nie odwołana, ale przełożona.

2. Wywiad w ARD stanowi krok we właściwym kierunku.

Stosunki PRL–RFN przewidują wiele okazji do poprawy – należy widzieć [ich] realizację przez RFN jako wyraz dobrej lub niezbyt dobrej woli.

Zakładamy, że dojdzie do wizyty Genschera.

TEKST ORYGINAŁU

30. Nov[ember] Endgült[ige] Expertise Obduktion.

Körperverletzungen nicht tödlich.

Todesursache: Erstickten, Erstickungsmechanismus so, wie in erster Expertise angegeben.

Pop[iełuszko] lebte nicht, als ins Wasser geworfen.

Nächste Woche: Angeklagte mit Untersuch[ungs]-Mat[erial] bekannt gemacht, was Endphase der Untersuch[un]g bedeutet.

Bisher haben Angeklagte keine Verteidiger – bei deren Benennung durch Angeklagte: Teilnahme an Akt der Bekanntmach[un]g^a mit Anklage.

Wenn nicht: Pflichtverteidiger.

Dez[ember:] Anklage an Gericht zu erwarten.

Prozeßtermin bestimmt das Gericht – nicht bekannt, wann.

Zu erwarten: offener Prozeß mit Zulass[un]g ausländ[ischen] Korr[espondenten] (Einschränk[un]g durch Platzmöglichkeiten).

Weiterhin und ohne Pause dauert Suche nach^b Spuren eventueller Inspiration an.

Genscher:

1. Aussichten auf Besuch: da nicht abgesagt, sond[ern] verschoben.

2. Interview in ARD stellt Schritt in richtigen Richtung dar.

Bez[iehungen] VRP–BRD sehen viele Veranst[altungen] für Verbesser[un]g vor – Realisier[un]g durch BRD als Ausdruck gutes od[er] weniger gutes Willens zu sehen.

Wir gehen davon aus, daß es zum Besuch Genschers kommen wird.

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38067, k. 70, rkps.

^a *W oryginale z prawej strony skreślono: Angekl[agten].*

^b *W oryginale z prawej strony skreślono: Inspir[atoren], względnie Inspir[ation].*

1984, [listopad, b.m.] – Notatki oficera Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS z wystąpienia wysokiego oficera MSW dotyczącego sprawy uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki

„Odnosnie do działalności organizacyjnej grup obywateli [mających] na celu, by kontrolować [czynności] organów bezpieczeństwa i organów prawa i porządku oraz zachowywanie praw człowieka” (dziennikarz „Los Angeles Times”) rząd ma zasadnicze zastrzeżenia, że nie chodzi tu o obserwację i organizację z jakimkolwiek niewinnym wytyczaniem celów. W ciągu przeszłych 1–2 tygodni grupa byłych aktywistów KSS „KOR”, KPN i ekstremistów „Solidarności” podjęła – z wykorzystaniem dramatycznego wydarzenia morderstwa księdza Pop[iełuszki] – próbę zbudowania antypaństwowych struktur z pozornym celem ochrony praworządności”.

Uwaga na moment, ponieważ organy prowadzą konsekwentne dochodzenia i chcą zbadać złamanie prawa!

„W istocie rzeczy nie idzie tu o nic innego, jak o reaktywację KSS »KOR« i innych organizacji, które usiłowały w przeszłych latach doprowadzić do destabilizacji wewnętrznych stosunków w Polsce i osłabienia pozycji naszego kraju w stosunkach międzynarodowych.

Pod pozorem celów humanitarnych idzie o sparaliżowanie organów władzy, np. w ich działaniach na korzyść obywateli. Zamiar polega na tym, by przywrócić anarchię z 1981 r., kiedy to milicjantom uniemożliwiano pomaganie obywatelom lub chronienie ich, ale również ściganie ludzi, którzy zagrażali innym ludziom. Wówczas w każdym klimacie dochodziło do podżegania kryminalistów, do podpaleń posterunków milicji, jak np. w Otwocku, do buntów i ucieczek więźniów kryminalnych. Bezpieczeństwo obywateli drastycznie spadło.

Organizatorzy bezprawnych i samowolnych komitetów również próbują znów otworzyć drogę dla anarchii – nie tylko politycznej, ale również anarchii w ogóle, która zagrozi bezpieczeństwu obywateli. Łamią prawo, ale mówią, że chcą je chronić. Inicjatorami są ludzie, którzy sami nie zachowują prawa”.

Przykłady: Jaworski, który zlekceważył zaproszenie do wsparcia wyjaśnienia sprawy Pop[iełuszki] i Anna ^a] (Kraków) – pijaństwo za kierownicą.

„Organizatorzy ... używają jako parasola ochronnego osób w bardzo podeszłym wieku, wobec których ograniczone jest zastosowanie prawnych konsekwencji. Chowają się za takimi ludźmi.

Jestem upoważniony do złożenia oświadczenia, że odpowiednie państwowe organy w nawiązaniu do tego, co tutaj powiedziałem, w najbliższym czasie w zgodzie z prawem podejmą kroki przeciwko tym inicjatorom i uczestnikom samowolnych komitetów...”.

^a Nazwisko nieczytelne.

„Nie udało się wzniecić niepokojów w związku z mordem; to mógł być jednak jeden z celów prowokacji i w każdym przypadku liczni antysocjalistyczni aktywiści próbują działać, wśród nich również kilka zwolnionych na mocy amnestii osób ... To jednak nie wywołuje przychylnego odgłosu w społeczeństwie. Nasz stosunek do tych grup pozostaje niezmienny. To nie są i nie będą partnerzy [dla nas]. Lepiej niech uważają, żeby nie łamali prawa.

Można już ocenić, że żaden z pozytywnych procesów, którym prowokacja miała zaszkodzić, nie został w jej wyniku zahamowany ani nie odniósł zasadniczych szkód. Mówię tu o procesie narodowego porozumienia, dialogu z Kościołem, przywrócenia kontaktów rządowych z krajami zachodnimi. Otrzymujemy liczne sygnały, również spomiędzy wierzących, mówiące o zaufaniu do rządu, do kroków MSW i prokuratury w związku ze śmiercią księdza Pop[iełuszki]”.

Dalsze fakty:

- nadal nie ma ostatecznego wyniku obdukcji [z] Białegostoku. Jedyne niejasność: kwestia, czy Pop[iełuszko] żył, gdy go wrzucono do wody, czy też nie. „W odniesieniu do prowadzenia dochodzenia i winy sprawców to zagadnienie nie ma zasadniczego znaczenia”;

- potwierdzenie przez stację benzynową, że sprawcy kupili olej i reperowali samochód osobowy. Pobyt sprawców przed zbrodnią w WUSW Bydgoszcz. Celem było otrzymanie dodatkowej benzyny;

- druga kontrola drogowa [dokonana] przez MO przy powrocie do Warszawy, około godz. 3.00 nad ranem po zbrodni, na „Trasie Ł[azienkowskiej]”. Potwierdzone przez funkcjonariuszy MO;

- znaleziono pałkę, którą – wg zeznań sprawców – bito Pop[iełuszkę]. Badania mikroskopowe w Zakładzie Naukowym MO¹.

„Organy śledcze, tj. zarówno MSW, jak i prokuratura, są zdecydowane prowadzić dochodzenie tak długo, aż wszystkie okoliczności towarzyszące temu morderstwu zostaną odkryte”.

Badane są wszystkie fakty i okoliczności dotyczące Piotrowskiego. Żmudnie. „Aresztowany Pietruszka złożył skargę na tymczasowe aresztowanie i twierdzi, że jest niewinny. Nie ma oświadczenia w tej sprawie”.

„...okazało się, że kajdanki były podpiłowane. To [...] wyjaśnienie tego, że udało się uciec (Chrostowski – [uwaga] tłumacza). Wygląda to tak, jakby jemu kajdanki założono symbolicznie. Założono mu takie, które można zdjąć. To narzuca konieczność dalszego sprawdzenia wiarygodności zeznań Chrostowskiego”.

Pytanie otwarte: jak możliwy [był] skok z pędzącego samochodu? Potwierdzona prędkość – 100 km/h.

¹ W oryginale jest „W[issenschaftliche] A[nstalt] NO” – w miejscu „NO” prawdopodobnie powinno być „MO”. Zapis bowiem najwyraźniej odnosi się do Zakładu Kryminalistyki Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej.

„Jest przewidziane przeprowadzenie eksperymentu (powtórzenia) w celu rekonstrukcji wydarzenia na szosie”.

„Dochodzenie będzie prowadzone i kontynuowane z całym zdecydowaniem, by ustalić wszelkie fakty bez oglądania się na to, co one przyniosą i przeciwko komu będą mówić”.

Pytanie o rozpoczęcie procesu określone jako przedwczesne.

Brak informacji co do kwestii pochodzenia pieniędzy, za które Piotrowski kupił samochód osobowy.

„Gegenüber Organisationsaktivitäten von Bürgergruppen mit dem Ziel, das [...] en der Sicherheitsorgane und Rechtspflegeorgane und die Einhaltung der Me[n-]schenrechte zu verfolgen“ (Journalist „Los Angeles Times“) hat die Regierung prinzipielle Vorbehalte, ob es hier nicht um Beobachtung und Organisation mit irgendwelchen unschuldigen Zielstellungen geht. In den vergangenen 1–2 W[o]chen hat eine Gruppe ehemaliger Aktivisten von KSS „KOR“, KPN und „S[olidarność“-Extremisten unter A[usnu]tzung des dramatischen Ereignisses der Ermordung von Pf[arrer] Pop[iełuszko] den Versuch unternommen antistaatliche Strukturen^a mit dem scheinbaren Ziel des Schutzes der Rechtmäßigkeit zu bilden.“

Hinweis auf Zeitpunkt, da Organe konsequente Untersuchungen führen un[d] Rechtsbruch erkunden wollen!

„Im Wesen der Sache geht es hier um nichts anders als um eine Reaktivierung von KSS »KOR« und anderer Organisationen, die in den vergangenen Jahren die Destabilisierung der inneren Verhältnisse in Polen und die Schwächung der Position unserer Landes in den internationalen Beziehungen anstreben.“

Unter dem Schein humanitären Ziele geht es um eine Lähmung der Machorg[an]en], z.B. bei deren Wirken zugunsten der Bürger. Die Absicht besteht davon, die Anarchie von 1981 wiederherzustellen, als es den Milizionären unmöglich gemacht um Bürger zu helfen oder sie zu schützen, aber auch Leute zu verfolgen, die andere M[en]schen bedrohten. In jenem Klima von damals kam es zu einem Auftrieb^b für Straftätern, zu Brandstiftungen zu Milizposten wie z.B. in Otwock, zu Aufr[uhr] und Flucht von kriminellen Häftlingen. Die Sicherheit der Bürger sank drastisch.

Die Organisatoren gesetzwidriger und selbsternannter Komitees streben also um den Weg zur Anarchie wieder zu öffnen – nicht nur zu politischen, sondern zu Anarchie überhaupt, was die Sicherheit der Bürger bedrohen wurde. Sie verletzen das Gesetz, sprechen aber davon, daß sie es schützen wollen. Die Initiatoren sin[d] Leute, die selbst das Gesetz nicht achten.“

Beispiele Jaworski, der Vorladung zur Unterstützung bei Aufklärung d[es] Falles Pop[iełuszko] mißachtet und Anna [c] (Kraków) – Trunkenheit am Steu[er].

„Die Organisatoren ... benutzen als Deckmantel Personen in sehr hohem A[lt]er auf welche die Anwendung gesetzlicher Konsequenzen eingeschränkt ist. Sie vers[te]cken sich hinter solchen Leuten.“

Ich bin ermächtigt werden zu erklären, daß die entsprechenden staatlichen Orga[ne] in Anknüpfung an das, was ich hier gesagt habe, in allernächsten Zeit in Übereinstimmung mit dem Gesetz Schritte gegen diese Initiatoren und Teilnehmer der selbsternannten Komitees unternehmen werden. ...“

^a *W oryginalne skreślono:* unter.

^b *W oryginalne skreślono:* von.

^c *Nazwisko nieczytelne.*

„Es ist nicht gelungen, die Beunruhigung im Zusammenhang mit dem Mord zu steigern; das kann aber einer der Ziele der Provokation gewesen sein und auf je[dem] Fall haben das zahlreiche antisozialistische Aktivisten zu bewirken versucht, darunter auch einige durch Amnestie auf freiem Fuß befindliche Personen ... Das ruft jedoch kein zustimmendes Echo in der Gesellschaft hervor. Unser Verhältnis zu diesen Gruppen bleibt unverändert. Das sind und werden keine Partner sein. Mögen sie gut darauf achten, daß sie nicht das Gesetz verletzen.

Man kann schon einschätzen, daß keiner der positiven Prozesse, welche die Provokation stören sollte, in deren Ergebnis gehemmt wurde oder wesentlichen Schaden [e]ritten hat. Ich spreche hier vom Prozeß der nationalen Verständigung, des Dialog[s] mit der Kirche, der Anbahnung von Regierungskontakten mit den westlichen Ländern. [Wir] [er]halten zahlreiche Signale, darunter auch von Gläubigen, die von Vertrauen zur [Reg]ierung, zu den Schritten des MSW und der Staatsanwaltschaft im Zusammenhang mit dem Tode von Pf[arrer] Pop[iełuszko] sprechen.“

Weitere Fakten:

– Weiterhin keine Endergebnis der Obduktion Białystok. Einzige Unklarheit: Frage, ob Pop[iełuszko] geleb[t] hat, als er ins Wasser geworfen wurde, oder nicht. „In Bezug auf die Untersuchung[s]führung und die Schuld der Täter hat diese Frage keine prinzipielle Bedeutung“.

– Bestätigung durch Tankstelle, daß Täter Öl gekauft und PKW repariert haben. Aufenthalt der Täter vor der Tat im WUSW Bydgoszcz. Ziel war, zusätzliches Benz[in] zu erhalten.

– Zweite Straßenkontrolle durch MO bei Rückkehr nach W[arsza]wa gegen 3.00 Uhr morg[e]n nach der Tat auf der „Trasa Ł[azienkowska]“. Durch MO-Funktionäre bestätigt.

– Knüppel gefunden, mit dem Täter angaben, Pop[iełuszko] geschlagen zu haben. Mikros[ko]pische Untersuchung in W[issenschaftliche] A[nstalt] NO.

„Die Untersuchungsorgane, d.h. sowohl das MdI als auch die Staatsanwaltschaft sind entschlossen, die Untersuchung so lange zu führen, bis alle Begleitumstän[de] dieses Mordes aufgedeckt sein werden“.

Alle Fakten und Umstände betreffs Piotrowski untersucht. Langwierig. „Der inhaftierte Pietruszka hat Beschwerde über die zeitweilige Inhaftierung geführt und behauptet, daß er unschuldig ist. Eine Erklärung in dieser Ange[le]genheit gibt es nicht.“

„... Es hat sich herausgestellt, daß die Handschellen angefeilt waren. Das ei^d] die Erklärung dafür, daß es fliehen konnte (Chrostowski – [Anmerkung] d[es] Ü[bersetzers]). Es sieht so aus als ob ihm die Handschellen symbolisch angelegt worden waren. Man hat dem solche angelegt, die man abnehmen kann. Das werft^e die Notwendigkeit auf die Glaubwürdigkeit der Aussagen der Chrostowski weiterhin zu überprüfen.“

^d *Słowo częściowo nieczytelne.*

^e *W oryginale: werft nadpisano nad skreślonym: bringt.*

Frage offen, wie Sprung aus rasendem PKW möglich. Geschwindigkeit vom 100 Km/h bestätigt.

„Es ist vorgesehen, ein Wiederholungsexperiment zur Rekonstruktion der Ereigni[s] auf der Chaussee durchzuführen“.

„Die Untersuchung wird mit aller Entschiedenheit geführt und fortgesetzt, um jegliche Fakten festzustellen, ohne Rücksicht darauf, was sie mitzuteilen haben werden und gegen wem sie sprechen werden“.

Frage nach Prozeßbeginn als verfrüht bezeichnet.

Keine Informationen zur Frage der Herkunft des Geldes, wofür Piotrowski de[m] PKW gekauft hat.

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38067, k. 96–98, rkps.

1984 grudzień 3, Berlin – Informacja Hauptabteilung XX MfS dotycząca wypowiedzi radcy Ambasady PRL w NRD Mieczysława Szymańskiego wygłoszonych między 10 a 15 listopada 1984 r. na temat aktualnej sytuacji w Polsce

[Berlin, dnia] 3 grudnia 1984 r.

5 [egzemplarzy]
[Egzemplarz nr]^a 5^a
^a930/84^a

^b[Informacja]

o opiniach i wypowiedziach radcy Ambasady PRL w NRD M[ieczysława]
Szymańskiego¹ na temat niektórych aktualnych kwestii politycznych

W poufnych rozmowach radca Ambasady PRL w NRD M[ieczysław] **Szymański** wypowiedział^c:

- na temat krytycznych zastrzeżeń wobec linii kierownictwa partyjnego SED,
 - na temat kwestii dalszego kształtowania ruchu komunikacyjnego i turystycznego między NRD i PRL,
 - na temat polityki informacyjnej NRD odn[osnie do] XVII Plenum KC PZPR i porwania polskiego księdza **Popieluszki**,
 - na temat odwołania wizyty towarzysza Ericha **Honeckera** w RFN i w związku z tym na temat „sprawy Barzela”,
 - na temat wizyty kardynała Glempa w NRD,
- niżej przedstawione spostrzeżenia.

[...] ^d

Szymański ocenił informacje w mediach NRD dotyczące XVII Plenum PZPR ogólnie jako „mało informacyjne”, ale także „zbyt wąskie, jednostronne” oraz „mało skuteczne” w konfrontacji ideologicznej z imperializmem RFN i jego polityką informacyjną. Jego osobistym zdaniem, z którym zgadzają się również ambasador **Wirowski**² i inni pracownicy ambasady, prasa NRD mało lub w ogóle nie komen-

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Powyżej odręczne, częściowo nieczytelne adnotacje o treści: XX/4; II Bahnh.; VI; (–).

^c Z lewej strony odręczna adnotacja o treści: wann? (kiedy?).

^d Fragment pominięty przez wydawcę, zawierający streszczenie wypowiedzi M. Szymańskiego nt. przemówienia członka Biura Politycznego KC SED Wernera Felfego w dniu 7 XI 1984 r. i jego oceny przez sowieckich dyplomatów, opinii formułowanych przez dyplomatów PRL w sprawie kształtowania wizerunku Ericha Honeckera, sugestii działaczy SED dotyczących niezależnienia polityki NRD i PRL od ZSRS, a także wymiany turystycznej PRL z NRD.

¹ Biogram zob. aneks, s. 343.

² Biogram zob. aneks, s. 346.

towała i nie informowała – w jego opinii – o „niezwykle ważnym i po raz pierwszy wypowiedzianym” stwierdzeniu towarzysza **Jaruzelskiego** na temat „wzmocnienia funkcji dyktatury proletariatu” w polskiej państwowości.

Brakowało też całkowicie – i wydaje się, że było to celowe – [informacji o] konfrontacji **Jaruzelskiego** między innymi z „nawrotem korupcji wśród niektórych działaczy PZPR”. Wydaje się – stwierdził **Szymański** ironicznie – że do „obrazu propagandowego” mediów NRD nie pasuje mówienie o czymś takim również tu – w kraju.

Do krytyki przekazywania informacji przez media NRD **Szymański** włączył jednocześnie działalność informacyjną związaną ze sprawą porwania księdza **Popiełuszki**. Jego zdaniem problem ten został podjęty i potraktowany przez media NRD za późno i zbyt mało informacyjnie. Tym samym obywatele NRD zmuszeni byli znów znosić prawdziwie antykomunistyczny, antypolski huraganowy ogień ideologiczny [prowadzony] przez zachodnie środki masowego przekazu, w przypadku, wobec którego własne media po części milczały lub nie doceniały [jego] znaczenia.

NRD otrzymała od Polskiej Agencji Prasowej wystarczające materiały w tej sprawie. W przypadku tym ledwo można było znaleźć realizację wspólnych uchwał ideologicznych kierownictw partyjnych krajów socjalistycznych w duchu ofensywnej polityki medialnej.

Dyskusja w polskiej ambasadzie nt. uprowadzenia i zabójstwa księdza cechuje się jednolitym poglądem, że jest to „od dawna przygotowywana celowa prowokacja polityczna, zaplanowana zbrodnia”. Rozbieżne są jednak poglądy dotyczące motywów, celów i tła prowokacji oraz nt. stojących za nią sił. Przypuszczenia, względnie spekulacje, rozciągały się od „aktu przemocy ekstremistycznych sił »Solidarności«” po „współpracę kręgów trockistowskich i CIA”. To ostatnie przypuszczenie wydaje się **Szymańskiemu** zupełnie prawdopodobnym i skłania się on ku pogładowi, że zbrodnią tą zainicjowano „kampanię polityczną” w Polsce, która – zaplanowana długoterminowo – ma za cel dalszą destabilizację Polski jako polityczno-wojskowego czynnika w Układzie Warszawskim.

Możliwe, że taktyka polega na tym, by wyrzucić nacisk polityczny „z dołu” na kierownictwo skupione wokół towarzysza **Jaruzelskiego** i na niego osobiście, aby „skapitulował” lub „oddzielił się od wszystkich lewicowych awanturniczych sił w kierownictwie partyjno-państwowym”. W praktyce oznacza to „nacisk z prawa”. Wielkie znaczenie w tym kontekście ma wotum zaufania udzielone MSW przez plenum KC, ponieważ istnieje niebezpieczeństwo, że tzw. zmiany strukturalne i konsekwencje personalne, które być może nastąpią, osiągną w pierwszej linii znowu polskich organów bezpieczeństwa. Organizacja zbrodni (oficerowie bezpieczeństwa jako sprawcy) wskazywałaby na ten kierunek. Dla „znawców” nie jest to nic dziwnego. Polski aparat bezpieczeństwa był w polskim społeczeństwie nie tylko w przeszłości, ale jest i teraz stale diabolizowany, lecz także „zbyt często i zbyt lekkomyślnie” „restrukturyzowany i zmieniany personalnie” podczas wszystkich kryzysów ostatnich lat.

W związku z tym zużyła się w dużym stopniu „sprawdzona politycznie, stabilna substancja organów bezpieczeństwa” – przynajmniej w warszawskiej centrali – a na

miejsce starych, sprawdzonych kadr przyszły „nowe siły”, w wielu aspektach nie-
doświadczone politycznie, często chwiejne, łatwo ulegające wpływowi i w więk-
szości – jako ludzie młodzi, którzy przyszli ze szkół wyższych – bez naturalnych
związków z (brakującymi) „starymi kadrami”. W województwach układ ten jest
częściowo inny.

[...]°

Wizytę kardynała **Glempa** w stolicy [NRD] Berlinie³ **Szymański** ocenił jako wy-
bitnie dobrą i konstruktywną, mimo wszystkich prób kierowniczego kleru katolickiego
robienia protokolarnych i innych trudności dla **Meißnera**⁴ i **Glempa**. Wiadomo, że
Glemp opowiedział się bardzo wyraźnie – również w rozmowie z ambasadorem
Wirowskim – za „dialogiem Kościół–państwo” w Polsce i pochwalił również opiekę
duszpasterską nad obywatelami polskimi wyznania katolickiego w NRD.

°Było przy tym ^g**zaskakujące – również dla polskiej ambasady**^g, że opiekę tę
sprawuje 11 księży katolickich z Polski^f.

Także w trakcie publicznych wystąpień duszpasterskich **Glempa** w Berlinie nie
doszło do żadnej prowokacji politycznej.

W związku z podniesieniem sprawy warunków pracy Ambasady PRL w NRD
źródło skrytykowało „całkowicie niezadowolające informowanie” ambasady przez
polskie „Ministerstwo Spraw Zagranicznych i aparat partyjny”. Nawet „oficjalne”
informacje nadawane przez zachodnie media nt. sprawy **Popieluszki**, utworzenia
tzw. Komitetu Praw Człowieka, i wiele innych, dotarły do ambasady z kilkudniowym
opóźnieniem. Do tego dochodzi fakt, że informacje te są złej jakości i bez [scharak-
teryzowanego] tła, tak więc – dołączając do tego ogólny brak informacji dotyczącej
tła – polską ambasadę porównać można do „zapomnianej, samotnej wyspy”.

Te braki w komunikacji utrudniają bardzo działalność polskich dyplomatów
w NRD. **Szymański** chciał o tym podobno powiedzieć ^g**w tygodniu po 15 XI 1984 r.**
w Warszawie^g, ponieważ będzie tam uczestniczyć w uroczystościach pogrzebowych
w związku ze śmiercią szefa kadr w KC PZPR (jego dawnego „szefa”⁵).

° Fragment pominięty przez wydawcę, dotyczący wypowiedzi M. Szymańskiego nt. afery Flicka/Barzela, od-
wołania wizyty Ericha Honeckera w RFN, przebiegu wizyty Honeckera w Finlandii, a także sugestii odno-
szących się do odsunięcia członka Biura Politycznego KC SED Günthera Mittaga od spraw publicznych.

f-f Akapit zaznaczono na lewym marginesie pionową linią i opatrzono odrębną adnotacją o treści: Die müs-
sen doch blöd sein! (Ależ oni muszą być głupi!).

g-g Fragment podkreślony odręcznie.

³ Wizyta kard. Glempa w Berlinie Wschodnim odbyła się w dniach 22–24 X 1984 r. Była ona przedmiotem
konsultacji roboczych między kierownictwem Hauptabteilung XX MfS a kierownictwem MSW i Departam-
entu IV MSW, które miały miejsce 16 X 1984 r. w Warszawie. Brali w nich udział m.in. zastępca dyrekto-
ra Departamentu IV MSW płk Adam Pietruszka i częściowo naczelnik Wydziału I Departamentu IV MSW
kpt. Grzegorz Piotrowski (określony przez niemieckiego autora raportu ze spotkania jako „Oberstleutnant”,
tj. podpułkownik). Podczas spotkania przedstawiciele MfS uzyskali żądane od MSW informacje nt. przygo-
towywanej wizyty. Uzgodniono wówczas plan współdziałania MfS, MSW i grup operacyjnych MSW dzia-
łających w NRD. BStU, MfS, HA XX, 16926, Raport z posiedzenia roboczego w dn. 16 X 1984 r. w Depar-
tamencie IV MSW w Warszawie, Berlin, 17 X 1984 r., s. 78–82.

⁴ Biogram zob. aneks, s. 335.

⁵ Fragment dotyczy gen. Tadeusza Dziekana. Biogram zob. aneks, s. 327–328.

W związku ze swoją osobą **Szymański** powiedział ponadto, że niedawno wybrany został do kierownictwa partyjnego ambasady i do istniejącego w NRD „kierownictwa krajowego PZPR”.

„Kierownictwo krajowe” opiekuje się członkami PZPR wśród obywateli polskich pracujących w NRD.

Przedłożone informacje zostały uzyskane nieoficjalnie, podczas analizy prosimy o odpowiednią ochronę źródła.

HA XX/AKG – kpt. Schwark

Źródło: HA XX/2 – kpt. Haas/„Renn”

Rozdzielnik:

1. egz. – kierownik HA XX
2. egz. – HA II
3. egz. – HA XX/4
4. egz. – HA XX/2
5. egz. – HA XX/AKG

TEKST ORYGINAŁU

[Berlin, den] 3. Dezember 1984

5 [Exemplare]

^a5.^a [Exemplar]

^a930/84^a

^b[Information]

über Meinungen und Äußerungen des Botschaftsrates der Botschaft der VR Polen in der DDR, M[ieczysław] **Szymanski**, zu einigen aktuellen politischen Fragen

In internen Gesprächen äußerte der Botschaftsrat der Botschaft der VR Polen in der DDR, M[ieczysław] **Szymanski**,^c

- zu kritischen Vorbehalten gegenüber der Linie der Parteiführung der SED,
- zu Fragen der weiteren Gestaltung des Reise- und Besucherverkehrs zwischen der DDR und der VR Polen,

- zur Informationspolitik der DDR über die 17. Tagung des ZK der PVAP und zur Entführung des polnischen Priesters **Popieluszko**,

- zur Absage des BRD-Besuches des Genossen Erich **Honecker** und im Zusammenhang damit zum „Fall Barzel“,

- zum Besuch von Kardinal **Glemp** in der DDR

nachfolgend dargelegte Auffassungen.

[...] ^d

Die Berichterstattung in den DDR-Medien zum 17. Plenum der PVAP schätzte **Szymanski** verallgemeinert als „wenig informativ“, auch als „Zu eng, einseitig“ und für die ideologische Auseinandersetzung mit dem Imperialismus der BRD und dessen Informationspolitik als „wenig wirksam“ ein.

Nach seiner persönlichen Meinung, der auch Botschafter **Wirowski** und andere Mitarbeiter der Botschaft zugestimmt hätte, kommentiere und informiere die DDR-Presse wenig oder gar nicht die nach seiner Ansicht „hochbedeutsame und erstmals ausgesprochene“ Feststellung des Genossen **Jaruzelski** über die „Stärkung der Funktionen der Diktatur des Proletariats“ im polnischen Staatswesen. Ferner fehlte gänzlich – und dies scheine absichtlich so gewollt – die Auseinandersetzung

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

^b *Powyżej odręczne, częściowo nieczytelne adnotacje o treści: XX/4; II Bahnh.; VI; (-).*

^c *Z lewej strony odręczna adnotacja o treści: wann? (kiedy?).*

^d *Fragment pominięty przez wydawcę, zawierający streszczenie wypowiedzi M. Szymańskiego nt. przemówienia członka Biura Politycznego KC SED Wernera Felfego w dniu 7 XI 1984 r. i jego oceny przez sowieckich dyplomatów, opinii formułowanych przez dyplomatów PRL w sprawie kształtowania wizerunku Ericha Honeckera, sugestii działaczy SED dotyczących uniezależnienia polityki NRD i PRL od ZSRS, a także wymiany turystycznej PRL z NRD.*

Jaruzelskis u.a. mit dem „Rückfall einiger PVAP-Funktionäre in die Korruption“. Es scheine – so **Szymanski** ironisch – nicht in das „Propagandabild“ der DDR-Medien zu passen, solches auch hierzulande zu äußern.

In die Kritik an die Berichterstattung der DDR-Medien schloß **Szymanski** zugleich die Informationstätigkeit zum Entführungsfall des Priesters **Popieluszko** mit ein. Nach seiner Meinung sei dieses Problem zu spät und zu wenig informativ von der Medien der DDR aufgegriffen und behandelt worden. Somit mußten die Bürger der DDR durch die westlichen Massenmedien wieder einmal ein wahres antikommunistisches, antipolnisches ideologisches Trommelfeuer über sich ergehen lassen, in einem Fall, zu dem ihre eigenen Medien teilweise schwiegen bzw. die Bedeutung abwerteten.

Die DDR habe von der polnischen Presseagentur diesbezüglich ausreichendes Material erhalten. Von einer Verwirklichung der gemeinsamen Ideologiebeschlüsse der Parteiführungen sozialistischen Länder im Sinne einer offensiven Medienpolitik sei in diesem Fall kaum etwas spürbar geworden.

Die Diskussion in der polnischen Botschaft zur Entführung und Ermordung des Priesters sind von der einheitlichen Auffassung geprägt, daß eine „von langer Hand vorbereitete, gezielte politische Provokation, ein geplantes Verbrechen“ vorliege. Allerdings würden die Ansichten über die Motive, Ziele und Hintergründe der Provokation sowie über die dahinter stehenden Kräfte auseinandergehen. Vermutungen bzw. Spekulationen reichten von einem „Gewaltakt extremistischer Kräfte von Solidarnosc“ bis zum „Zusammenspiel trotzkistischer Kreise mit dem CIA“. Letztere Vermutung erscheine **Szymanski** durchaus als wahrscheinlich und er neige auch zu der Ansicht, daß mit diesem Verbrechen der Auftakt für eine „politische Kampagne“ in Polen gegeben wurde, die – langfristig angelegt – das Ziel der weiteren Destabilisierung Polens als politisch-militärischen Faktor im Warschauer Vertrag verfolgt.

Möglicherweise bestehe die Taktik darin, auf die Führung um Genossen **Jaruzelski** und ihn persönlichen Druck von „unten“ auszuüben, damit er „kapituliert“ oder sich von allen „linken abenteuerlichen Kräften in der Partei- und Staatsführung“ trennt. In der Praxis bedeute letzteres einen „Rechtsdruck“. Die Vertrauensbekundung des ZK-Plenums gegenüber dem MdI sei in diesem Zusammenhang von großer Wichtigkeit, weil die Gefahr bestehe, daß sogenannte „Strukturveränderungen“ und „personelle Konsequenzen“, die möglicherweise folgen, in erster Linie erneut das polnische Sicherheitsorgan treffen könnten. Die Anlage des Verbrechens (Sicherheitsoffiziere als Täter) weise in diese Richtung. Das sei für „Kenner“ nicht verwunderlich. Der polnische Sicherheitsapparat sei in der Öffentlichkeit nicht nur in Vergangenheit und Gegenwart ständig verteuftelt, sondern auch „zu oft und zu leichtfertig“ während aller Krisen der letzten Jahre „umstrukturiert und personell verändert“ worden.

Im Zusammenhang damit sei die „politisch bewährte, stabile Substanz des Sicherheitsorgans“ weitgehend aufgezehrt worden – zumindest in der Warschauer Zentrale – und die an die Stelle der alten, bewährten Kader getretenen „neuen Kräfte“ seien in vieler Hinsicht politisch unerfahren, oft labil, leicht beeinflussbar

und zumeist als junge Menschen, die von den Hochschulen kommen, ohne natürliche Bindung zu den (fehlenden) „Altkadern“. In den Wojewodschaften sei dies teilweise anders gelagert.

[...] ^c

Den Besuch von Kardinal **Glemp**^f in der Hauptstadt Berlin beurteilte **Szymanski** als ausgesprochen gut und konstruktiv, trotz aller Versuche des leitenden katholischen Klerus, protokollarische u.a. Schwierigkeiten für **Meißner** und **Glemp** zu bereiten. **Glemp** habe sich – auch im Gespräch mit Botschafter **Wirowski** – sehr nachdrücklich zum „Dialog Kirche – Staat“ in Polen bekannt und auch die seelsorgerische Betreuung der polnischen Bürger katholischen Glaubens in der DDR gelobt.

^gHierbei sei – ^h**auch für die polnische Botschaft – überraschend**^h gewesen, daß 11 katholische Priester aus Polen diese Betreuung durchführen.^g

Auch beim öffentlichen seelsorgerischen Auftreten von **Glemp** in Berlin sei es zu keiner politischen Provokation gekommen.

Im Zusammenhang mit der Erörterung der Arbeitsbedingungen der Botschaft der VR Polen in der DDR kritisierte die Quelle die „völlig unbefriedigende Information“ der Botschaft durch das polnischen „Außenministerium und den Parteiapparat“. Bereits die „offiziellen“ Informationen, die von den westlichen Medien gesendet werden über den Fall **Popieluszko**, die Gründung sogenannter Menschenrechtskomitees u[nd] a[nderes] m[ehr], würden um Tage verspätet in der Botschaft eintreffen. Hinzu komme, daß sie von schlechter Qualität und ohne Hintergrund sind, so daß – zuzüglich fehlender Hintergrundinformationen überhaupt – die polnische Botschaft einer „vergessenen, einsamen Insel“ gleichen würde.

Dieser Mangel an Kommunikation erschwere das Auftreten der polnischen Diplomaten in der DDR ganz erheblich. **Szymanski** wollte das angeblich in der ^h**Woche zum 15.11.1984 in Warschau**^h vortragen, da er an der Trauerfeier anläßlich des Todes des Kaderleiters im ZK der PVAP (seines ehemaligen „Chefs“) teilnehme.

Zu seiner eigenen Person äußerte **Szymanski** außerdem, daß er kürzlich in die Parteileitung der Botschaft und auch in die in der DDR bestehenden „Landesleitung der PVAP“ gewählt worden sei.

Die „Landesleitung“ betreue die PVAP-Mitglieder unter den polnischen Bürger, die in der DDR tätig sind.

Die vorliegenden Informationen wurden inoffiziell erarbeitet, bei der Auswertung bitten wir um entsprechenden Quellenschutz.

^c *Fragment pominięty przez wydawcę, dotyczący wypowiedzi M. Szymańskiego nt. afery Flicka/Barzela, odwołania wizyty Ericha Honeckera w RFN, przebiegu wizyty Honeckera w Finlandii, a także sugestii odnoszących się do odsunięcia członka Biura Politycznego KC SED Günthera Mittaga od spraw publicznych.*

^f *W oryginale: Glemp.*

^{g-g} *Akapit zaznaczono na lewym marginesie pionową linią i opatrzone odręczną adnotacją o treści: Die müssen doch blöd sein! (Aber oni muszą być głupi!).*

^{h-h} *Fragment podkreślony odręcznie.*

HA XX/AKG – Hptm. Schwark
Quelle: HA XX/2 – Hptm. Haas/„Renn“

Verteiler:

1. Ex[emplar] – Leiter HA XX
2. Ex[emplar] – HA II
3. Ex[emplar] – HA XX/4
4. Ex[emplar] – HA XX/2
5. Ex[emplar] – HA XX/AKG

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1255, k. 73–78, mps (odbitka kalkowa).

1984 grudzień 4, Berlin – Informacja Hauptverwaltung Aufklärung (HVA) MfS dotycząca oceny sytuacji w Polsce sformułowanej przez przewodniczącego frakcji SPD w Bundestagu Hansa-Jochena Vogla oraz przyczyn odwołania wizyty ministra spraw zagranicznych RFN Hansa-Dietricha Genschera w PRL

Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego

Ściśle tajne!

Uprasza się o zwrot!^b

Nr 442/84

Berlin, 4 grudnia 1984 r.^a

4 strony

Informacja

o ocenie przez kierownicze kręgi SPD wizyty w Polsce Vogla,
przewodniczącego klubu parlamentarnego SPD,
i przyczyn odwołania wizyty w PRL
ministra spraw zagranicznych RFN Genschera

Według wiarygodnych informacji z kierowniczych kręgów SPD przebieg i wyniki wizyty Vogla w PRL (7–10 XI 1984 r.) zostały ocenione w najwyższym stopniu pozytywnie. Udało się ponownie całkowicie znormalizować kontakty SPD z Polską. Można by na najwyższym szczeblu znów nawiązać do czasu sprzed przerwania kontaktów w końcu lat 70., podczas gdy w okresie przejściowym dochodziło tylko do organizowanych przez Fundację im. Friedricha Eberta okazyjnych spotkań z kierowniczymi kręgami polskimi. Trudności, które wyłoniły się przy przygotowaniu wizyty Vogla, mogły być wyjaśnione już na samym początku. Istotny aspekt dla wyników podróży należy widzieć w tym, że Vogel działał ściśle wg zasady Wehnera¹, tj. by w ramach oficjalnego zaproszenia nie mieszać się w sprawy wewnętrzne. Głównymi punktami rozmów Vogla z osobistościami polskiego kierownictwa były przede wszystkim dwustronne stosunki pomiędzy SPD i PZPR, jak i innymi organizacjami społecznymi w Polsce, zintensyfikowanie współpracy na szczeblu parlamentarnym, przywrócenie międzypaństwowych stosunków RFN–PRL i zagadnienie odradzającego się rewanżyzmu w RFN.

Już w trakcie intensywnych prac wstępnych osiągnięto porozumienie co do tego, by ponownie podjąć regularne kontakty i konsultacje pomiędzy SPD i PZPR, jak i z innymi polskimi organizacjami. Podczas rozmów Vogel–Jaruzelski ten ostatni

^a Data naniesiona pieczęcią.

^b Z prawej strony odręcznie naniesiony rozdzielnik: 1. [Erich] Hon[ecker], 2. [Willi] Sto[ph], 3. [Hermann] Ax[en], 4. [Herbert] Häb[er], 5. [Harry] Tis[ch]. Biogramy zob. aneks: s. 342 (Willi Stoph); 323 (Hermann Axen); 331–332 (Herbert Häber); 343 (Harry Tisch).

¹ Biogram zob. aneks, s. 344–345.

szczegółowo przedstawił program narodowego pojednania w Polsce i jasno stwierdził, że chodzi tu o długotrwały i bolesny proces. Nie będzie przy tym powrotu do wcześniejszych stosunków. Partia przeprowadzi proces oczyszczenia i stopniowo przełamie alienację pomiędzy nią i masami. Vogel ocenił przedstawioną koncepcję jako rzeczywiste starania polskiego kierownictwa pod wodzą Jaruzelskiego, by wkroczyć na nową drogę i by dotrzeć w długim procesie do zbliżenia najróżniejszych grup w państwie i społeczeństwie, które połączy [je] w pewien rodzaj nowego modelu realnego socjalizmu i wykluczy wstrząsy takie jak w przeszłości.

W długiej debacie na temat morderstwa księdza Popiełuszki i jego okoliczności polscy rozmówcy z dużą otwartością reprezentowali stanowisko, że w tym wypadku było przede wszystkim zamierzone, by wyrzucić presję na polskie kierownictwo i odwieść [je] z kursu narodowego pojednania. Bez wątpienia siłom stojącym za tym spiskiem chodziło o to, by zmienić kierownictwo pod wodzą Jaruzelskiego i powrócić na dogmatyczny kurs. To jednak udaremniono. Odtąd owe wydarzenia będą brane pod uwagę, by pozbyć się nieprzyjaciół kursu narodowego pojednania, którzy nadal są jeszcze w partii. W reakcji na owe objaśnienia Vogel scharakteryzował Jaruzelskiego jako uczciwego patriotę swojego kraju, który otwarcie i bez upiększania trudności mówi o problemach Polski. Z tych pozycji należałoby pewnie założyć, że SPD może z obecnym kierownictwem PZPR powrócić do dawnych stosunków.

W celu ożywienia współpracy na szczeblu parlamentarnym Vogel zwrócił uwagę na gotowość klubu parlamentarnego SPD w Bundestagu do silnego opowiedzenia się za ponownym podjęciem kontaktów. Ponieważ jednak poważne siły CDU/CSU sprzeciwiają się takim kontaktom, trudno w możliwej do przewidzenia przyszłości liczyć na poprawę. Również na polu stosunków międzypaństwowych sytuacja musi być przy trzeźwym osądzie oceniona negatywnie. Kohl i Genscher z pewnością mieliby dobrą wolę znormalizowania stosunków z Polską, nie mogą jednak obecnie przeforsować swojego stanowiska wobec zwolenników twardego kursu w klubie parlamentarnym CDU/CSU, których głównym rzecznikiem jest Dregger². Owe siły zgadzają się co do swego zasadniczego stanowiska wobec Polski z miarodajnymi kręgami administracji Reagana i odpowiednio działają.

Zagadnienie rewanżyzmu zostało szeroko omówione. Vogel – w przeciwieństwie do Ehmkego³ i Bahra⁴ podczas ich pobytu w Moskwie – nie brał globalnie w obronę rządu RFN, lecz przedstawił zróżnicowaną ocenę. Wskazał przy tym na różne poglądy na to zagadnienie panujące w rządzie, wzgl[ędnie] w koalicji rządowej, i usilnie ostrzegał przed tym, by nie prowadzić wobec wszystkich animowanej z Polski kampanii przeciwko rewanżyzmowi w RFN. Ponieważ ani całego rządu, ani całej republiki federalnej nie można uznać za rewanżystowskie, poprzez taki niezróżnicowany atak na całość doszłoby do niepożądanego efektu solidarnościowego w RFN. Vogel z tego powodu proponował, by celowo i ostro atakować siły, które rzeczywiście prezentują

² Biogram zob. aneks, s. 327.

³ Biogram zob. aneks, s. 328.

⁴ Biogram zob. aneks, s. 323–324.

rewanżystowskie stanowisko, ale również jednocześnie ukazywać pozytywne strony części CDU/CSU i rządu. Taka linia byłaby z pewnością obiecująca i pomocna antyrewanżystowskim siłom w RFN, szczególnie jednak SPD.

W wyniku rozmów uzgodniono rewizytę delegacji PZPR w RFN wiosną 1985 r. Ustalenie dokładnego terminu i polskich uczestników powinno dokonać się w styczniu 1985 r. W podsumowaniu określone kręgi SPD stwierdziły, że SPD po wizycie Vogla widzi się umocnioną w swoich zapatrywaniach, że tylko poprzez wsparcie polityki Jaruzelskiego może zostać przywrócona wewnętrzna stabilność Polski. Ta zaś natomiast jest najistotniejszym założeniem dla normalizacji międzynarodowych stosunków PRL. Odnosi się wrażenie, że zarówno polski rząd, jak również i episkopat są zainteresowane tą normalizacją. W tym stanowisku również morderstwo polskiego księdza niczego nie zmieniło. SPD robi wszystko, by ów proces wspierać, przy czym normalizacja na polu gospodarczym poprzez zaniechanie zachodniej blokady handlowej grałaby istotną rolę.

Odwołanie zaplanowanej na 21–23 XI 1984 r. wizyty Genschera w Polsce zostało przyjęte przez wiodących przedstawicieli SPD z żalem i ocenione jako kolejne niepowodzenie rządu Kohla, które obciąża stosunki pomiędzy RFN a Polską. Takie postępowanie leży całkowicie w interesach prawicowych sił wewnątrz CDU/CSU, jak i administracji Reagana, które uważają obecny moment za przedwczesny do znormalizowania stosunków z Polską. Zostało stwierdzone, że Genscher sam był nadzwyczajnie zainteresowany wizytą i wyraźnie to zaznaczył Voglowi przy analizie owej podróży do Polski. Aby swojej wizyty nie wystawiać na zagrożenie, miał on wprowadzić u Kohla przeprowadzić przełożenie aktualnego posiedzenia Bundestagu, przewidzianego na odpowiedź rządu na interpelacje deputowanych⁵ odnośnie do wydarzeń w Polsce, jednak ostatecznie pod silnym naciskiem prawicowych kręgów w CDU/CSU musiał z tego zrezygnować. Chciały owe [kręgi] przede wszystkim zapobiec temu, by Genscher powtórzył w Polsce w imieniu rządu RFN swoje wypowiedzi o zagadnieniach granic.

Dregger oznajmił, jako wykšponowany przedstawiciel owych sił (w szczególności grupy Windelena⁶, Marxa⁷, Hupki⁸, Czai⁹ i innych), w jednobrzmiących listach skierowanych do Kohla i Genschera, że wizyta w Polsce byłaby skierowana przeciwko interesom „Niemiec”, jeśli minister spraw zagranicznych Genscher nie uczyni znaczącego ukłonu wobec całego polskiego społeczeństwa, w tym [nie] uhonoruje ofiary reżimu – Popiełuszki, i jeśli ponadto nie postawi on ultimatywnie kwestii [przyznania] prawa mniejszości narodowych dla żyjących w Polsce „Niemców”¹⁰. Genscher

⁵ Użyty w oryginale termin „Fragestunde” jest formalnym określeniem cotygodniowego posiedzenia Bundestagu, podczas którego członkowie rządu federalnego odpowiadają na pytania uprzednio złożone na piśmie przez deputowanych.

⁶ Biogram zob. aneks, s. 345.

⁷ Biogram zob. aneks, s. 335.

⁸ Biogram zob. aneks, s. 332–333.

⁹ Biogram zob. aneks, s. 326–327.

¹⁰ W oryginale użyto terminu „Volksdeutsche”, co dosłownie oznacza „ludzie narodowości niemieckiej”. Ujęcie w cudzysłowy terminów „Deutschland” i „Volksdeutsche” przez wschodnioniemieckiego redaktora ory-

próbował pójść na ustępstwa wobec rewanżystów poprzez pewne kompromisy. Tak więc zaproponował złożenie wieńca na grobie niemieckiego żołnierza, odwiedzenie nie grobu [Popiełuszki], lecz kościoła, w którym działał ksiądz Popiełuszko, i nie stawianie pod dyskusję prawa narodowościowego [dla Niemców w Polsce], lecz wystąpienie o kontynuację przesiedlenia obywateli niemieckiego pochodzenia. Takie postępowanie Genschera musiałoby dla polskiego kierownictwa oczywiście podzielać jak prowokacja. Publiczne wystąpienie polskiej strony przeciwko planom Genschera, które on podniósł niedługo [przed przyjazdem] w celu zmiany przewidzianego programu wizyty, zostało następnie wykorzystane jako oficjalny pretekst ze strony RFN do odwołania wizyty w obecnym momencie. Minister spraw zagranicznych RFN ze swoim zamiarem ożywienia kontaktów gospodarczych z Polską doznał na razie niepowodzenia w zderzeniu z oporem sił rewanżystowskich w CDU i CSU i orientuje się obecnie na schłodzenie wzburzonej sytuacji.

Kręgi SPD, skupione wokół Glotza¹¹ i Wischniewskiego¹², oceniają porażkę wizyty Genschera jako klęskę realistycznych politycznie sił wewnątrz koalicji rządowej, która w pewien sposób również dotyczy „nowej Realpolitik” przewodniczącego CSU Straußa¹³. Miałby to być przypadek precedensowy, spowodowany przez siły, którym nie odpowiada całość kierunku rządu Kohla–Genschera w polityce wschodniej i które reprezentują pogląd, że nie dokonał się „przełom” w RFN, aby kontynuować w tej sprawie politykę rządu SPD-FDP. Należy z tego wnosić, że będzie to miało wpływ na przyszły rozwój polityki rządu. Wewnątrz CDU i CSU rozpoczyna się zwrot w prawo, który zaczyna przyjmować dla pozostałych politycznie realistycznych części [partii] groźne rozmiary.

Powyższa informacja w interesie bezpieczeństwa źródeł nie powinna być publicystycznie analizowana.

ginalnego tekstu wskazuje na oficjalny brak akceptacji dla wypowiedzania się przez zachodnioniemieckich polityków w sprawach dotyczących zarówno całości Niemiec, jak i Niemców żyjących poza granicami RFN.

¹¹ Biogram zob. aneks, s. 330.

¹² Biogram zob. aneks, s. 346.

¹³ Biogram zob. aneks, s. 343.

Ministerium für Staatssicherheit

Streng geheim!

Um Rückgabe wird gebeten!^b

Nr. 442/84

Berlin, den 4 Dez[ember] 1984^a

4 Blatt

Information über

die Einschätzung des Polen-Besuches von Vogel, Vorsitzender der SPD-Bundestagsfraktion, sowie der Hintergründe für die Absage des Besuches von BRD-Außenminister Genscher in der VRP durch führende SPD-Kreise.

Nach zuverlässigen Angaben aus SPD-Führungskreisen werden Verlauf und Ergebnisse des Besuches von Vogel in der VRP (7–10.11.[19]84) äußerst positiv bewertet. Es sei gelungen, die Kontakte der SPD zu Polen wieder völlig zu normalisieren. Man habe auf Spitzenebene wieder an die Zeit vor der Unterbrechung der Beziehungen Ende der 70er Jahre anknüpfen können, während es in der Zwischenphase nur zu gelegentlichen, von der Friedrich-Ebert-Stiftung organisierten Begegnungen mit führenden polnischen Kreisen gekommen sei. Schwierigkeiten, die sich in Vorbereitung der Vogel-Reise ergaben, hätten bereits im Vorfeld geklärt werden können. Ein wesentlicher Aspekt für den Erfolg der Reise sei darin zu sehen, daß Vogel streng nach dem Prinzip von Wehner gehandelt habe, sich bei offiziellen Einladungen nicht in die inneren Angelegenheiten einzumischen. Schwerpunkte der Gespräche Vogels mit den polnischen Führungspersönlichkeiten waren vor allem die bilateralen Beziehungen zwischen der SPD und der PVAP sowie anderen gesellschaftlichen Organisationen in Polen, die Intensivierung der Zusammenarbeit auf parlamentarischer Ebene, die Wiederbelebung der zwischenstaatlichen Beziehungen BRD-VRP und die Frage des wiederauflebenden Revanchismus in der BRD.

Bereits im Verlaufe der intensiven Vorarbeiten sei Übereinstimmung darüber erzielt worden, die regelmäßigen Kontakte und Konsultationen zwischen SPD und PVAP sowie anderen polnischen Organisationen wieder aufzunehmen. Bei den Gesprächen Vogel-Jaruzelski habe dieser ausführlich das Programm der nationalen Aussöhnung in Polen erläutert und klar gemacht, daß es sich hierbei um einen langwierigen und schmerzhaften Prozeß handle. Eine Rückkehr zu früheren Verhältnissen werde es dabei nicht geben. Die Partei werde den Reinigungsprozeß fortsetzen und die Entfremdung zwischen ihr und den Massen schrittweise überwinden. Vogel habe die dargelegte Konzeption als wirkliches Bemühen der polnischen Führung unter Ja-

^a *Data naniesiona pieczęcią.*

^b *Z prawej strony odręcznie naniesiony rozdzielnik:* 1. [Erich] Hon[ecker], 2. [Willi] Sto[ph], 3. [Hermann] Ax[en], 4. [Herbert] Häb[er], 5. [Harry] Tis[ch].

ruzelski eingeschätzt, neue Wege zu beschreiten und in einem langen Prozeß zu einer Annäherung der verschiedensten Gruppen in Staat und Gesellschaft zu gelangen, die in eine Art neuen Modells des realen Sozialismus einmünde und Erschütterungen wie in der Vergangenheit ausschließe.

In einer längeren Debatte über den Mord an dem Priester Popieluszko und seine Hintergründe hätten die polnischen Gesprächspartner mit großer Offenheit den Standpunkt vertreten, daß damit vor allem beabsichtigt worden sei, die polnische Führung unter Zugzwang zu setzen und vom Kurs der nationalen Aussöhnung abzubringen. Zweifellos sei es den hinter diesem Komplott stehenden Kräften darum gegangen, die Führung unter Jaruzelski abzulösen und zu einem dogmatischeren Kurs zurückzukehren. Dies sei jedoch verhindert worden. Man werde nunmehr die Vorkommnisse zum Anlaß nehmen, mit den Gegnern des Kurses der nationalen Aussöhnung, die es auch noch in der Partei gebe, aufzuräumen. In Reaktion auf diese Darlegungen habe Vogel Jaruzelski als einen ehrlichen Patrioten seines Landes charakterisiert, der offen und ohne Beschönigung der Schwierigkeiten über die Probleme Polens spreche. Von dieser Position aus sei es durchaus zu begründen, daß die SPD mit der derzeitigen PVAP-Führung wieder zu den alten Beziehungen zurückkehren könne.

Zur Belebung der Zusammenarbeit auf parlamentarischer Ebene habe Vogel auf die Bereitschaft der Bundestagsfraktion der SPD verwiesen, sich verstärkt für eine Wiederaufnahme der Kontakte einzusetzen. Da jedoch starke Kräfte der CDU/CSU solchen Kontakten ablehnend gegenüberstehen, sei in absehbarer Zukunft kaum mit einer Besserung zu rechnen. Auch auf dem Gebiet der zwischenstaatlichen Beziehungen müsse bei einer nüchternen Beurteilung die Lage negativ eingeschätzt werden. Kohl und Genscher hätten sicher den guten Willen zu einer Normalisierung der Beziehungen zu Polen, könnten sich aber gegen die Verfechter eines harten Kurses in der CDU/CSU-Fraktion, deren Hauptsprecher Dregger sei, gegenwärtig nicht durchsetzen. Diese Kräfte stimmten in ihrer grundsätzlichen Haltung gegenüber Polen mit den maßgebenden Kreisen in der Reagan-Administration überein und handelten dementsprechend.

Die Frage des Revanchismus habe bei den Gesprächen einen breiten Raum eingenommen. Vogel habe dabei nicht – wie Ehmke und Bahr bei ihrem Aufenthalt in Moskau – die BRD-Regierung global in Schutz genommen, sondern eine differenzierte Einschätzung vorgetragen. Dabei habe er auf die unterschiedlichen Auffassungen zu dieser Frage in der Regierung bzw. in der Regierungskoalition hingewiesen und dringend davor gewarnt, die von Polen aus betriebene Kampagne gegen den Revanchismus in der BRD pauschal zu führen. Da weder die ganze Regierung noch die ganze Bundesrepublik als revanchistisch bezeichnet werden könnten, komme es so durch einen undifferenzierten Angriff auf die Gesamtheit ungewollt zu einem Solidarisierungseffekt in der BRD. Vogel schlug deshalb vor, gezielt und scharf die Kräfte anzugreifen, die tatsächlich revanchistische Positionen vertreten, aber auch zugleich das Positive bei Teilen der CDU/CSU und der Regierung herauszustellen. Eine solche Linie sei sicher erfolgversprechender und für die antirevanchistischen Kräfte in der BRD, insbesondere jedoch für die SPD, hilfreicher.

Im Ergebnis der Gespräche wurde für das Frühjahr 1985 der Gegenbesuch einer PVAP-Delegation in der BRD vereinbart. Die Absprache über den genauen Termin und die polnischen Teilnehmer soll im Januar 1985 erfolgen. Zusammenfassend stellen die genannten SPD-Kreise fest, die SPD sehe sich nach der Vogel-Reise in ihrer Auffassung bestärkt, daß nur durch die Unterstützung der Politik Jaruzelskis die innere Stabilität Polens wieder erreicht werden könne. Dies sei wiederum die wichtigste Voraussetzung für die Normalisierung der internationalen Beziehungen der VRP. Man habe den Eindruck gewonnen, daß sowohl die polnische Regierung als auch das Episkopat an dieser Normalisierung interessiert seien. An dieser Haltung habe auch die Ermordung des polnischen Priesters nichts geändert. Die SPD werde alles tun, um diesen Prozeß zu unterstützen, wobei die Normalisierung auf ökonomischem Gebiet durch die Einstellung der westlichen Handelsblockade eine wichtige Rolle spiele.

Die Absage des vom 21.–23.11.1984 geplanten Genscher-Besuches in Polen wird von führenden Vertretern der SPD bedauert und als ein weiterer Mißerfolg der Kohl-Regierung gewertet, der die Beziehungen BRD-Polen belastet. Dieses Vorgehen liege voll im Interesse der rechten Kräfte innerhalb der CDU/CSU sowie der Reagan-Administration, die den Zeitpunkt für eine Normalisierung des Verhältnisses zu Polen für verfrüht hielten. Es wird festgestellt, daß Genscher selbst außerordentlich an dem Besuch interessiert gewesen sei und dies auch gegenüber Vogel bei der Auswertung von dessen Polen-Reise deutlich zum Ausdruck gebracht habe. Um seinen Besuch nicht zu gefährden, habe er zwar bei Kohl noch die Absetzung der aktuellen Fragestunde im Bundestag über die Ereignisse in Polen durchsetzen können, aber schließlich doch dem starken Druck rechter Kreise in den Unionsparteien nachgeben müssen. Sie hätten vor allem verhindern wollen, daß Genscher seine Äußerungen über Grenzfragen in Polen im Namen der BRD-Regierung wiederholt.

Dregger habe als exponierter Vertreter dieser Kräfte (insbesondere der Gruppe um Windelen, Marx, Hupka, Czaja u.a.) in gleichlautenden Briefen an Kohl und Genscher erklärt, daß der Polen-Besuch gegen die Interessen „Deutschlands“ gerichtet wäre, wenn Außenminister Genscher nicht eine spürbare Verbeugung vor der gesamten polnischen Öffentlichkeit mache, indem er das Opfer des Regimes Popieluszko ehre, und wenn er außerdem nicht ultimativ die Frage des Volksgruppenrechtes für die in Polen lebenden „Volksdeutschen“ stelle. Genscher habe versucht, den Revanchisten durch gewisse Kompromisse entgegenzukommen. So schlug er vor, einen Kranz an einem deutschen Soldatengrab niederzulegen, nicht das Grab, sondern die Kirche zu besuchen, in der Priester Popieluszko gewirkt habe, und nicht die Volksgruppenrechte zur Diskussion zu stellen, aber für eine Fortsetzung der Rücksiedlung von Bürgern deutscher Herkunft einzutreten. Dieses Verhalten Genschers habe für die polnische Führung verständlicherweise als Provokation wirken müssen. Das öffentliche Auftreten der polnischen Seite gegen die Vorstellungen Genschers, die er kurzfristig unter Abänderung des vorgesehenen Besuchsprogramms ins Spiel gebracht hatte, sei dann als offizieller Vorwand der BRD für die Absage des Besuches zum gegenwärtigen Zeitpunkt genommen worden. Der BRD-Außenminister sei mit seiner Zielstellung, die ökonomischen Kontakte mit Polen wiederzubeleben, vorerst am Widerstand der

revanchistischen Kräfte in der Union gescheitert und orientiere nunmehr auf eine Abkühlung der angeheizten Situation.

SPD-Kreise um Glotz und Wischnewski werten das Scheitern des Genscher-Besuches als eine Niederlage der real politischen Kräfte innerhalb der Regierungskoalition, die in gewisser Weise auch die „neue Realpolitik“ des CSU-Vorsitzenden Strauß treffe. Hier sei ein Präzedenzfall von den Kräften geschaffen worden, denen die ganze Richtung der Kohl/Genscher-Regierung in der Ostpolitik nicht passe und die die Ansicht verträten, die „Wende“ in der BRD nicht vollzogen zu haben, um im Nachhinein die Politik der SPD/FDP-Regierung in dieser Frage fortzusetzen. Es müsse davon ausgegangen werden, daß dies Auswirkungen auf die künftige Entwicklung der Regierungspolitik haben werde. Innerhalb der Unionsparteien sei ein Rechtsrutsch im Gange, der für die verbliebenen realpolitischen Teile bedrohliche Dimensionen anzunehmen beginne.

Diese Information darf im Interesse der Sicherheit der Quellen nicht publizistisch ausgewertet werden.

Źródło: BStU, MfS, Hauptverwaltung Aufklärung, 33, k. 76–79, formularz i mps.

1984 grudzień 20, Berlin – Informacja Hauptabteilung XX MfS dotycząca bieżącej sytuacji w polskim Kościele rzymskokatolickim i wyglądu kościoła pw. św. Stanisława Kostki w Warszawie

Hauptabteilung XX
Ścisłe tajne

Berlin, ^a20 XII 1984 r.^a

Sporządzono ^a5^a egzemplarzy
Egzemplarz nr ^b7^{bc}
nr ^b992^b/^a84^a

Informacja

^ana temat aktualnej sytuacji w PRL^a

Z kręgów księży katolickich i świeckich klasztoru w Niepokalanowie koło Warszawy (chodzi tu o centrum informacyjne Kościoła katolickiego w PRL) dowiedziano się na temat obecnej sytuacji w PRL, co następuje:

Obecna sytuacja polityczna i gospodarcza w PRL uległa dalszemu zaostrzeniu. Mająca miejsce w ostatnim czasie w opinii partii i rządu PRL normalizacja na wszystkich obszarach nie sprawdza się. Wpływ PZPR oraz kierowniczych organów państwowych i gospodarczych jest niemal nieodczuwalny.

Główny udział w obecnym względnym spokoju ma aktualnie kierownictwo Kościoła katolickiego w Polsce z kardynałem Glempem na czele. Kierownictwo kleru katolickiego nawołuje stale do tego, by katolicycy obywatele (około 90 proc. społeczeństwa) zachowywali się w sposób zdyscyplinowany i wykonywali swoją pracę. Kardynał Glemp ściągnął już na siebie swoim wstrzemięźliwym zachowaniem niechęć części kleru katolickiego i katolickiego społeczeństwa. Nie można wykluczyć, że ugnie się on pod wzrastającym „naciskiem z dołu” i będzie musiał częściowo zrezygnować ze swojej umiarkowanej postawy wobec państwa.

Zwłaszcza po gwałtownej śmierci księdza Jerzego Popiełuszki i rzekomym zniknięciu bez śladu 53 czołowych działaczy „Solidarności” można odnotować wyraźne upolitycznienie parafii katolickich – szczególnie przez organizację „Solidarność”. Nie ma niemal ani jednego kościoła katolickiego, w którym nie umieszczono by w widoczny sposób obrazów, symboli, haseł itp. „Solidarności” lub w którym nie byłyby udostępniane pomieszczenia na spotkania zwolenników lub działaczy tej organizacji.

^{a-a} Wpisano pismem maszynowym.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Tak w oryginale.

Szczególnie wyraźnie jest to widoczne w warszawskim kościele, w którym działał ksiądz Popiełuszko. Codziennie przybywają tam nadal tysiące „pielgrzymów” do „męczennika Popiełuszki”, który już jest traktowany jak święty (choć nie został ogłoszony ani błogosławionym, ani świętym, rozdawane są już tzw. święte obrazki z nim – patrz załącznik^d). Niekończący się potok ludzki do całkowicie obstawionego płonącymi świecami kościoła porównać można tylko z tym sprzed mauzoleum Lenina w Moskwie.

Wszyscy porządkowi oznaczeni są jako członkowie „Solidarności” (opaski na ramię, odznaki itp.). W prezbiterium kościoła, w którym wisi wielki olejny portret Popiełuszki, stoi ciągle „warta honorowa” (dwóch mężczyzn, dwie kobiety, którzy również podobno należą do „Solidarności”).

Z tyłu prezbiterium można zwiedzać tzw. wystawę sztuki, która ma antykomunistyczną wymowę, jest jednak tolerowana przez organy państwowe. I tak np. na jednym obrazie komunizm przedstawiony jest jako czerwony smok, który zagraża ludziom. Na innym obrazie widać martwego księdza Popiełuskę leżącego w wodzie, a nad nim płaczącą „czarną Madonnę” (narodowa świętość polskich katolików).

Wszystkie inne pomieszczenia i wejścia do kościoła są zamknięte i zabezpieczone przez członków „Solidarności”.

W związku ze śmiercią Popiełuszki i rzekomo zaginionymi 53 przywódcami „Solidarności”, na cześć których na terenie tego samego kościoła ustawiono 53 kamienie pamiątkowe, postrzega się również śmierć dwóch oficerów MSW, którzy otrzymali zadanie wyjaśnienia okoliczności i zdarzeń poprzedzających [sprawę] Popiełuszki. Rozpowszechnianej w środkach masowego przekazu wersji „zwykłego wypadku drogowego” masy nie dają wiary. Wielokrotnie zadawane jest pytanie, kto lub ilu ludzi padnie jeszcze ofiarą „walki o władzę” na szczycie rządu.

^d *Brak załącznika.*

TEKST ORYGINAŁU

Hauptabteilung XX
Streng geheim

Berlin, ^a20.12.1984^a

Gef[ertigt] ^a5^a Exemplare

^b7. ^{bc} Exemplar

Nr. ^b992^{b/a}84^a

Information

^azur gegenwärtigen Situation in der VR Polen^a

Aus Kreisen katholischer Priester und Laien des Klosters Niepokalanow bei Warschau (hierbei handelt es sich um ein Informationszentrum der katholischen Kirche in der VR Polen) wurde zur gegenwärtigen Situation in der VR Polen folgendes bekannt:

Die gegenwärtige politische und ökonomische Lage in der VR Polen habe sich weiter zugespitzt. Die in jüngster Zeit von Partei und Regierung der VR Polen eingeschätzte Normalisierung in allen Bereichen treffe nicht zu. Der Einfluß der PVAP sowie leitender staatlicher und wirtschaftlicher Organe sei nahezu nicht spürbar.

Einen Hauptanteil an der gegenwärtig relativen Ruhe habe zur Zeit die Leitung der katholischen Kirche in Polen mit Kardinal Glemp an der Spitze. Der leitende katholische Klerus trete ständig dafür ein, daß die katholischen Bürger (ca. 90% der Bevölkerung) diszipliniert auftreten und ihrer Arbeit nachgehen sollen. Kardinal Glemp habe sich ob seines zurückhaltenden Auftretens bereits den Unwillen eines Teils des katholischen Klerus und der katholischen Bevölkerung zugezogen. Es sei nicht auszuschließen, daß er sich dem zunehmenden „Druck von unten“ beugen und seine gemäßigte Haltung gegenüber dem Staat teilweise aufgeben muß.

Insbesondere nach dem gewaltsamen Tod von Pfarrer Jerzy Popieluszko und nach dem angeblich spurlosen Verschwinden von 53 führenden „Solidarnosc“-Funktionären sei eine deutliche Politisierung der katholischen Gemeinden – insbesondere durch die Organisation „Solidarnosc“ – zu verzeichnen. Es gäbe kaum noch eine katholische Kirche, in der nicht Bilder, Symbole, Parolen u.a. von „Solidarnosc“ sichtbar angebracht sind oder die nicht Räumlichkeiten für Zusammenkünfte von Anhängern bzw. Funktionären dieser Organisation zur Verfügung stellt.

Besonders deutlich sei das gegenwärtig in der Warschauer Kirche sichtbar, in der Pfarrer Popieluszko tätig war. Täglich treffen dort nach wie vor tausende „Pilger“ zum „Märtyrer Popieluszko“ ein, der schon als Heiliger betrachtet werde (obwohl er weder noch heilig gesprochen ist, werden sogenannte Heiligenbilder von ihm ver-

^{a-a} *Wpisano pismem maszynowym.*

^{b-b} *Wpisano odręcznie.*

^c *Tak w oryginale.*

teilt – siehe Anlage^d). Der nicht abreiende Menschenstrom zu der vollständig mit brennenden Kerzen umstellten Kirche sei nur mit dem vor dem Lenin-Mausoleum in Moskau zu vergleichen.

Alle eingesetzten Ordner seien als „Solidarnosc“-Angehörige gekennzeichnet (Armbinden, Abzeichen u[nd] [ndere]). Im Altarraum der Kirche, in dem ein großes lbild von Popieluszk hänge, stehe ständig eine „Mahnwache“ (zwei Männer, zwei Frauen, die ebenfalls der „Solidarnosc“ angehören soll).

Hinter dem Altarraum sei eine sogenannte Kunstaussstellung zu besichtigen, die von ihrer Aussage her antikomunistisch angelegt sei, von den staatlichen Organen aber geduldet werde. So sei zum Beispiel auf einem Bild der Kommunismus als roter Drachen dargestellt, der Menschen bedrohe. Auf einem anderen Bild sehe man den toten Pfarrer Popieluszk in Wasser liegend und über ihm die weinende „schwarze Madonna“ (National-Heiligtum der polnischen Katholiken).

Alle andere Räumlichkeiten und Zugänge der Kirche seien verschlossen und durch „Solidarnosc“-Angehörige gesichert.

Im Zusammenhang mit dem Tod von Popieluszk und den angeblich 53 verschwundenen „Solidarnosc“-Führern, denen auf dem Gelände der gleichen Kirche 53 Gedenksteine gesetzt worden seien, sehe man auch den Tod der beiden Offiziere des MdI, die mit der Aufklärung der Hintergründe und Vorgänge um Popieluszk beauftragt werden. Die über die Massenmedien verbreitete Version von einem „normalen Verkehrsunfall“ werde von der Masse nicht geglaubt. Es werde vielmehr die Frage gestellt, wer oder wie viel Menschen den „Machtkämpfen“ in der Spitze der Regierung noch zum Opfer fallen.

ródlo: BStU, MfS, HA XX/4, 1255, k. 23–24, formularz i mps.

^d *Brak zacznika.*

1985 styczeń 5, [b.m.] – Krótka ocena dotychczasowego przebiegu procesu zabójców ks. Jerzego Popiełuszki sformułowana przez oficera MSW – kontakt o ps. „Fred” Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS

Krótka ocena przebiegu procesu

„Fred”¹ ...^a, sobota, 5 I [19]85 r. (w obecności zagranicznych przedstawicieli CSRS, WRL, Kuby, NRD)

- dotychczasowy przebieg mniej więcej zgodnie z przewidywaniami, bez większych odchyień;
- zeznania Pękali zbyt rozwlekłe, niepotrzebne szczegóły;
- „lepsze” zeznania Chmielewskiego:
 - ograniczenie do niezbędnych faktów bez podawania spraw wewnętrznych,
 - nie jest sugerowane „obciążanie góry”;
- sędzia-przewodniczący trzyma proces bardzo dobrze „w garści”, tzn. niepotrzebne odchylenia i niekonieczne szczegóły są przerywane;
- Piotrowski ma zamiar poczynić przed sądem dłuższe wywody o politycznych motywach zbrodni. Będzie to wyraźne uderzenie w Kościół katolicki i byłoby to dobrze widziane!

^a Miejsce na wpisanie numeru identyfikującego kontakt OGW nie zostało uzupełnione.

¹ Pseudonim „Fred” wskazuje, że chodziło o wysokiego oficera SB. BStU, ZA, MfS, HA II/10, 733, s. 30–31.

Kurze Einschätzung Prozessverlauf

„Fred“ ...^a, Sonnabend, 05.01.[19]85 (anwesend AV ČSSR, UVR, Cuba, DDR)

- Bisherige Verlauf etwa wie vorgesehen, keine größeren Abweichungen;
- Pękala-Aussage zu weitschweifig, unnötige Details;
- „bessere“ Aussage Chmielewski:
 - Beschränkung auf notwendige Fakten ohne Angabe interner Dinge,
 - Keine „Belastung nach oben“ suggeriert;
- Vors[itzen]der Richter hat Prozeß s[ehr] gut „im Griff“, d.h. unnötige Abweichungen und nicht notwendige Details werden unterbrochen;
- Piotrowski beabsichtigt, vor Gericht längere Ausführungen über die polit[ische] Bewegungsgründe zur Tat zu machen. Dies wurde eine deutliche Anschlag der kath[olischen] Kirche werden u[nd] sei sehr zu begrüßen!

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38067, k. 3, rkps.

^a Miejsce na wpisanie numeru identyfikującego kontakt OGW nie zostało uzupełnione.

1985 styczeń [po 10, b.m.] – Zestawienie analizowanych przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS zeznań złożonych podczas rozprawy zabójców ks. Jerzego Popiełuszki oraz publikacji i wypowiedzi dotyczących procesu

1. „Polityka” – oskarżenie.
2. „T[rybuna] L[udu]” – 28 XII [19]84 r. – oskarżenie/zeznania Pękali.
3. „T[rybuna] L[udu]” – 29/30 XII [19]84 r. – zeznania Pękali.
4. „T[rybuna] L[udu]” – 3 I [19]85 r. – zeznania i pytania do Pękali/zeznania Chmielewskiego.
5. „T[rybuna] L[udu]” – 4 I [19]85 r. – zeznania Chmielewskiego.
6. „T[rybuna] L[udu]” – 5/6 I [19]85 r. – zeznania Chmielewskiego.
7. „T[rybuna] L[udu]” – 7 I [19]85 r. – „aspekty prawne...” – konferencja prasowa W[arsza]wa, Jankowski¹, Cubała² – Min[isterstwo] Spraw[iedliwości].
8. Op[eracyjne] – 5 I [19]85 r. („Fred” ...) – uwagi, ocena przebiegu procesu³.
9. „T[rybuna] L[udu]” – 8 I [19]85 r. – zeznania Chmielewskiego.
10. „T[rybuna] L[udu]” – 9 I [19]85 r. – zeznania Piotrowskiego.
11. „T[rybuna] L[udu]” – 10 I [19]85 r. – zeznania Piotrowskiego.

^a Wers zaznaczono na lewym marginesie znakiem: x.

¹ Biogram zob. aneks, s. 333.

² Biogram zob. aneks, s. 326.

³ Por. dok. nr 49.

TEKST ORYGINAŁU

1. „Polityka“ – Anklage.
2. „T[rybuna] L[udu]“ – 28.12.[19]84 – Anklage/Aussage Pękala.
3. „T[rybuna] L[udu]“ – 29./30.12.[19]84 – Aussage Pękala.
4. „T[rybuna] L[udu]“ – 03.01.[19]85 – Aussage u[nd] Fragen an Pękala/Aussage Chmielewski.
5. „T[rybuna] L[udu]“ – 04.01.[19]85 – Aussage Chmielewski.
6. „T[rybuna] L[udu]“ – 05./06.01.[19]85 – Aussage Chmielewski.
7. „T[rybuna] L[udu]“ – 07.01.[19]85 – „Juristische Aspekte...“ – Pressekonf[erenz] W[arsza]wa, Jankowski, Cubała^a – Min[isterstwo] Spraw[iedliwości].
8. Op[erativ] – 05.01.[19]85 (Fred ...) – Anmerkungen, Wertung Prozeßverlauf.^b
9. „T[rybuna] L[udu]“ – 08.01.[19]85 – Aussage Chmielewski.
10. „T[rybuna] L[udu]“ – 09.01.[19]85 – Aussage Piotrowski.
11. „T[rybuna] L[udu]“ – 10.01.[19]85 – Aussage Piotrowski.

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38067, k. 1, rkps.

^a *W oryginale: Kubala.*

^b *Wers zaznaczono na lewym marginesie znakiem: x.*

1985 styczeń 15, Warszawa – Analiza przebiegu procesu toruńskiego sporządzona przez Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS

OGW

Warszawa, 15 stycznia 1985 r.

Pierwszy przegląd i ocena procesu w Toruniu

Następujące dane dotyczące przebiegu procesu w Toruniu pochodzą z „T[rybuny] L[udu]” i zostały uzupełnione jedynie o kilka nazwisk (w prasie były one podawane jako skróty) na podstawie danych z załączników do informacji dziennych [MSW]. Z załączników do informacji dziennych [MSW] pochodzi także pierwsza ocena reakcji obecnych korespondentów. To podsumowanie zaczyna się od istotnych opublikowanych zeznań Piotrowskiego i znanych już zeznań Pietruszki.

Obydwaj oskarżeni zarzucają sobie wzajemnie składanie w istotnych kwestiach fałszywych zeznań, obciążających tego drugiego. Dotychczasowy przebieg procesu przemawia nie tylko za Piotrowskim jako oskarżonym o konsekwentnej, politycznie jednoznacznej postawie zaangażowanej w sprawy państwa i rządu oraz MSW. Także w ogólnej linii jego obrony Piotrowski jawi się pewniejszy i niezłomny; jego oskarżenia Pietruszki są bez wyjątku rzeczowe i w dużym stopniu poparte faktami. Przeciwnie w przypadku Pietruszki – widoczne są wysiłki zepchnięcia całej sprawy na możliwie najniższy poziom decyzji. Wysiłki te idą w parze z osłabianiem i częściowo również bagatelizowaniem informacji, jakimi dysponuje MSW na temat Kościoła katolickiego i związanej z tym pracy operacyjnej. Wszystkie wyjaśnienia Piotrowskiego obciążające Pietruszkę ten ostatni odpiera jako kłamstwo, insynuację albo złośliwe pomówienie.

Znaczna część przesłuchań (przynajmniej Pietruszki) odbywa się za zamkniętymi drzwiami. Dlatego publikacje w prasie należy rozpatrywać jako zwięzłe streszczenia, a użyte w nich sformułowania i sposób redagowania należy uważać za „ustalone na użytek opinii publicznej”. Ta opinia przeważa wśród wszystkich partnerów [z] MSW.

Minister oraz „Fred ^a81^a”¹ i częściowo „Fred ^a51^a”² mają być w stałej bezpośredniej łączności z salą sądową w Toruniu.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ Pseudonim „Fred 81” dotyczył nieustalonego kontaktu OGW HA II MfS zajmującego kierownicze stanowisko (prawdopodobnie dyrektora lub zastępcy dyrektora) w Departamencie IV MSW. BStU, MfS, HA II/10, 733, k. 31.

² Pseudonim „Fred 51” dotyczył nieustalonego kontaktu OGW HA II MfS zajmującego czołowe stanowisko (prawdopodobnie dyrektora lub zastępcy dyrektora) w Departamencie III MSW. BStU, MfS, HA II/10, 733, k. 31.

„Fred 501”³ sądzi, że tego rodzaju akcje byłyby niemożliwe bez wiedzy Płatka i Ciastonia. Znamienny jest fakt, że to twierdzenie Piotrowskiego, które padło na sali sądowej, dotychczas nieobalone „wisi w powietrzu”.

Pomimo iż wśród korespondentów przeważa opinia, że jak dotychczas nic nie wskazuje na inspirację z najwyższego kierownictwa, w nieoficjalnych rozmowach przypuszczenie to wciąż z naciskiem jest wyrażane. Jednocześnie istnieje przekonanie, że nie zostaną wskazani inspiratorzy ze szczebla powyżej Pietruszki. Coraz wyraźniejsze stają się poważne antagonizmy w Biurze Politycznym; oprócz Milewskiego także Siwak miał w ostatnim czasie wyraźnie wystąpić przeciwko dotychczasowej polityce kompromisu w stosunku do Kościoła. Odbývająca się w najwyższym kierownictwie „czystka” miała przyjąć zdarzenia związane z Popiełuszką za pretekst – w rzeczywistości miałyby iść raczej o odsunięcie konsekwentniejszego skrzydła ^a(m.in. „K[onrad] 35”⁴).

I. Powołanie się Piotrowskiego na Pietruszkę i (w jego osobie) na „góre”

– Bez inspiracji Pietruszki nie miałyby miejsca żadne działania przeciwko Pop[iełuszcze], nie byłyby też one bez niego w ogóle możliwe.

– Niedorzeczności i braki przy przygotowaniu i w wyposażeniu do „akcji” – nieprzemyślane bliżej i przed czynem objaśniane koniecznością zachowania najściślejszej konspiracji.

(Pierwsze wątpliwości: podczas powrotu z Włocławka do Warszawy pewność, że nie ma żadnej góry – oprócz Pietruszki: po jego ostrzeżeniu o podsłuchu w gabinetach służbowych).

– Z Pietruszką miały miejsce konkretne ustalenia:

- wybór Pękali i Chmielewskiego, włącznie z uzasadnieniem ich przydatności itd.;
- koncepcja porwania i wywarcia presji za pomocą kompromitujących materiałów (nigdy nie było zamiaru zabójstwa P[opiełuszki]). („O likwidacji księdza nie było mowy także podczas spotkań u dyrektora Pietruszki”);
- dobitne, wielokrotne żądanie podwójnej konspiracji;
- szczegółowe i stałe informacje [przekazywane] do Pietruszki o stanie przygotowań [do] akcji porwania przy nadarzającej się okazji;
- wyjazd do Gdańska (13 X) był „wyjazdem rozpoznawczym” za wiedzą Pietruszki i następującą [przeznaczoną] dlań informacją (łącznie z przepustką „W”). Ponieważ nagle pojawiła się szansa, nie było żadnego planowania;
- wyjazd do Bydgoszczy (19 X): Pietruszka podpisał zezwolenie na wyjazd, kartę ^a„W”^a wydał Piotrowskiemu i zarządził wyjazd mimo niepewności co do obecności Popiełuszki.

³ Pseudonim „Fred 501” dotyczył nieustalonego kontaktu OGW HA II MfS zajmującego czołowe stanowisko w SUSW (prawdopodobnie szefa SUSW lub jednego z zastępców szefa SUSW ds. bezpieczeństwa). BStU, MfS, HA II/10, 733, k. 31–32.

⁴ Pseudonim „Konrad 35” dotyczył nieustalonej „niezawerbowanej osoby kontaktowej” („nicht geworbene Kontaktperson”) OGW HA II MfS (prawdopodobnie działacza partyjnego bądź państwowego). BStU, MfS, HA II/10, 733, k. 30.

- Ustalenia Pietruszka–Piotrowski po 19 X:
 - podczas pierwszej rozmowy w gabinecie Pietruszki [padły] pytania do Piotrowskiego: „Czy ktoś obserwował czyn?”, „Czy Popiełuszko wróci?”, „Czy wszystkie ślady zostały zatarte?” itd.;
 - informacje Pietruszki dla Piotrowskiego o pierwszych zeznaniach kierowcy Chrostowskiego, np. niedokładny opis osób i samochodu;
 - propozycja Pietruszki [przeprowadzenia] działań pozornych dla wzmocnienia alibi trzech sprawców, i w ich następstwie telefony oraz listy anonimowe do Kościoła, MO i Prokuratury Generalnej.

II. Oskarżenie Piotrowskiego przeciwko Kościołowi katolickiemu

– Morderca funkcjonariusza milicji, ksiądz Zych, miał zostać przeniesiony z aresztu do klasztoru. Jakim prawem Kościół wywiera taką presję na organy państwowe?

– Biskup Ignacy T. (Tokarczuk, pseudonim „Kuna”) współpracował z Gestapo. Jednak przekazanie sprawy do Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce jest mimo tego niemożliwe.

– Biskup G. (Gulbinowicz) przechowywał w kasie kurii archidiecezjalnej 80 mln zł, która to kwota była niedawno przedmiotem procesu sądowego, a [żądanie] ich wydania wysłano i odrzucono.

– Biskup Tadeusz W. (Werno) publicznie gloryfikował Gestapo i porównywał je z „zaniedbanym ZOMO”.

– Rocznie Kościół zwalniany jest z płacenia podatków w milionowych kwotach. Jednocześnie według najnowszych danych w ramach tzw. pomocy dla Kościołów wschodnich przekazuje się pomoc kwartalnie w wysokości 470 000 dolarów. (W załączniku do informacji dziennej [MSW] – jednorazowo przekazana kwota 470 000).

– Przyznano ulgi w cło na towary luksusowe wwożone przez Kościół katolicki (np. samochody osobowe) – w łącznej wysokości ok. 30 mln zł.

– Szkoły były okupowane z najcięższym pogwałceniem prawa. Jednocześnie Kościół dąży do realizowania antypaństwowego wychowania (konspiracja, pseudonimy, nienawiść wobec organów państwowych). Podobnie w duszpasterstwie akademickim.

– Bez zezwolenia i z lekceważeniem przepisów: nielegalna budowa kościołów.

– Brak środków karnych wobec księdza Jankowskiego, chociaż np. podczas manifestacji ulicznej w Gdańsku bez wątpliwości wykryto radiostację, która była nastawiona na odbiór w sztabie Jankowskiego w kościele św. Brygidy.

– Odnosnie do Popiełuszki:

- mieszkanie nie było odziedziczone, jak utrzymywano i [w co] w Kościele wierzone, tylko kupione z ogłoszenia w gazecie. Wystawa z okazji 40 lat PRL w kościele [pw. św. Stanisława] Kostki z oszczerstwami i podżeganiem przeciw państwu;
- nielegalne rozpowszechnianie pism [w] 1983 r. – brak pozwolenia dla Piotrowskiego na przeciwdziałanie;
- związek z kobietą – wbrew statusowi księdza katolickiego;

- defraudacja przez Popiełuszkę 4,7 mln zł – z ogólnej kwoty 65 mln zł, które zdeponowało u niego „Mazowsze”⁵ i które zazwyczaj były wydatkowane za pokwitowaniem (m.in. pokwitowania z podpisem Bujaka – dwa pokwitowania sfałszowano);
- przyznanie Popiełuszcze i Jankowskiemu w Gdańsku tytułu „Kapelan Honorowy podziemnej »Solidarności«”;
- wyjazd Popiełuszki do Bydgoszczy (19 X) do kościoła był pretekstem. W rzeczywistości był umówiony z Rulewskim i jego grupą, którzy działali w ramach tak zwanego duszpasterstwa robotników;
- kontakty Popiełuszki z ambasadami krajów zachodnich oraz jego próby koordynowania ośrodków opozycyjnych.

Piotrowski: „Jestem przekonany o tym, że ten czyn, jeśli nawet niezamierzenie, stał się prowokacją polityczną..., ale że ani ja, ani moi koledzy – Pękala i Chmielewski, nie siedzielibyśmy tu, na ławie oskarżonych, gdyby prawo było prawem dla J[erzego] Popiełuszki”.

III. Fakty dotyczące przebiegu [zbrodni] – wersja Piotrowskiego

– „Nigdy nie było zamiaru zabicia Popiełuszki... Ta śmierć była sumą wszystkich tych nieprzewidzianych okoliczności. O likwidacji księdza nie było mowy także podczas spotkań u dyrektora Pietruszki”.

– Kto zabił Popiełuszkę? „Ja tego nie wiem!”.

– Piotrowski nie miał odgrywać wiodącej roli podczas całej „akcji”. „Byłem co najwyżej silniejszą osobowością”.

– 13 X, Gdańsk–Warszawa – świadomie rzucił [kamień] nad samochodem osobowym, ponieważ rozpoznał zbyt wysokie ryzyko.

– Ucieczka Chrostowskiego (19 X) została przyjęta jako ułatwienie, gdyż tak czy inaczej było zamierzone wysadzenie go.

– Owinięte kije były przewidziane do ew[entualnej] rozprawy fizycznej z Chrostowskim – należało się z tym liczyć, mając na uwadze jego kryminalną przeszłość.

– Wieźli ze sobą jedną torbę plastikową – nigdy nie mieli drugiej torby. Była ona przewidziana do zatopienia narzędzi zbrodni i ubrań sprawców, zawierała zaledwie trzy kamienie, jeszcze z Warszawy.

– Brak danych o szczegółach: wskazówka z zeznań ze śledztwa (które od 31 X nie zawierały kłamstw, co najwyżej nieścisłości); brak odniesień do zeznań Pękali–Chmielewskiego, by unikać ich obciążania („wina moralna wobec nich”).

IV. Wersja Pietruszki

1. [Zagadnienia] polityczno-operacyjne

„W kraju jest wielu księży, którzy na piersi noszą krzyż, ale w sercu nienawiść... W pracy resortu był to raczej problem parafii, a nie centralny”, tak że Piotrowski miał tylko koordynować działania, np. SUSW.

⁵ Chodzi o Region Mazowsze NSZZ „Solidarność”.

„Doszliśmy do końcowego wniosku, że ksiądz Popiełuszko zaprzestanie swojej pozareligijnej działalności politycznej, jeśli będą spełnione trzy warunki:

1. Autentyczna presja z powodu wykorzystywania funkcji kapłana w celach antypaństwowych (w odpowiedzi na to);

2. Taka presja powinna być wywierana przez przełożonych kościelnych, tj. przez biskupa warszawskiego lub nawet przez kardynała Glempa;

3. Takie kroki ze strony organów kościelnych powinny się dokonywać poprzez »oficjalne protesty kierowane do hierarchów kościelnych« (wrzesień 1984)».

„Nawet ze skąpych informacji, którymi dysponowaliśmy, wynika, że kwestia ubóstwa kapłanów jest jedynie mitem w Polsce”.

„Nie znam faktów, aby naruszanie prawa przez ludzi, którymi interesowaliśmy się, nie spotkało się z odpowiednim i prawidłowym przeciwdziałaniem... Wiele spraw oczywiście rozwiązano w ramach szeroko rozumianej polityki wyznaniowej”.

2. Obrona (kontrargumenty)

Odrzucenie wszystkich oskarżeń, gdyż powstały one na podstawie oszczerstw Piotrowskiego.

– „Podczas narady (wrzesień 1984), podobnie jak podczas innych spotkań, na których omawiano pozareligijną działalność księdza Popiełuszki, nie wydano żadnych poleceń zastosowania przemocy fizycznej wobec niego”.

Tzn. zwalczanie „tak”, ale argumentami politycznymi, społecznymi, tj. ze ścisłym zachowaniem zasady poszanowania prawa w operacyjnej pracy wywiadowczej.

– Brak wiedzy na temat 4,7 mln zł (defraudacja przez Pop[iełuszkę]).

– Związek Popiełuszki z jego kobietą – udokumentowany, ale kobieta tymczasem wyszła za mąż. [Pietruszka] uznał małżeństwo za ważne, pierwszoplanowe, tak więc Piotr[owski] otrzymał polecenie, aby ten materiał zniszczyć.

– Wyjazd do Gdańska i karta „W” (13 X) – znany [Pietruszce], odpowiada faktom, ale inne zadanie służbowe, które nie miało żadnego związku z Pop[iełuszką].

Wyjazd wspólnie z Pękalą był wiadomy [Pietruszce], o Chmielewskim nie było mowy (dowiedział się dopiero podczas śledztwa).

Dnia 15 X Piotr[owski] poinformował o wyjeździe i „stanie akcji Pop[iełuszko]”, ale „oprócz kosztów nie było nic”.

– Wyjazd do Bydgoszczy – „Nie tylko nie delegowałem Piotrowskiego 19 X do Bydgoszczy, przeciwnie – nawet nie wiedziałem o jego wyjeździe”.

Piotr[owski] zwrócił Pietr[uszcze] kartę „W” jeden dzień po wspomnianym 19 X, bezpośrednio przed jego pójściem do Płatka. „Prawdopodobnie otrzymał ją od mojego kierowcy”, tj. [Pietruszka] podejrzewa kolejną samowolę. Poza tym – nie raz było wiadomo, że Pop[iełuszko] pojedzie 19 X do Bydgoszczy.

– W niedzielę, 21 X, Pietr[uszką] dowiedział się, że poszukiwany samochód osobowy (ustalony w Bydgoszczy dnia 19 X) zaparkowano przed MSW. Polecenie wydane Piotr[owskiemu]: sprawdzić samochód z „graficznie podobnymi numerami rejestracyjnymi”, uzasadnił podejrzeniem, że ma miejsce prowokacja.

Zgodnie z późniejszym zeznaniem (14 I) Piotr[uszką] dowiedział się dopiero na naradzie w dniu 22 X, że samochód służbowy Piotr[owskiego] został ustalony w Bydgoszczy.

– Wyjaśnienie, że Piotr[uszką] starał się, by jego własne nazwisko nie znalazło się w żadnym związku ze sprawą Pop[iełuszki], podał on m.in. odnośnie do swego polecenia, by więcej pracowników wydziału Pietruszki „skróciło” swoje raporty o dniu 19 X, jak również zaniechanie złożenia przezeń meldunku przelożonym odnośnie do wykorzystania karty „W” przez Piotr[owskiego] dnia 19 X, jak też i jego [Piotrowskiego] stwierdzenia, że ksiądz raczej już pływa w Wiśle.

– Piotr[owski] 14 I zeznał, że Piotr[uszką] w jego obecności zrobił wpis w swoim kalendarzu co do nieobecności Pękali i Chmielewskiego (urlop i zwolnienie lekarskie). To zeznanie Piotr[uszką] zbył jako kłamstwo i oświadczył, że taki wpis zrobił dopiero po 19 X. Dla faktu, że Piotr[owski] wiedział o tej notatce, mimo swojego aresztowania, Piotr[uszką] nie znalazł wytłumaczenia.

V. Echa procesu wśród dziennikarzy i przedstawicieli Kościoła – uzupełnienia na podstawie załącznika do informacji dziennej [MSW] (10–14 I 1985 r.)

1. Rozróżnia się dwa aspekty [sprawy]: kryminalny i polityczny

Przeważa opinia, że motywy natury ideologiczno-politycznej zadecydowały i że wykonanie „akcji” łącznie ze skutkami jest sprawą drugorzędną.

Dziennikarze-prawnicy: należy oczekiwać działań administracyjnych organów państwowych w celu „zdyscyplinowania” łamiących prawo duchownych. Pod tym względem zeznania Piotrowskiego są korzystne dla państwa.

Dotychczas nie ma potwierdzenia, iż inspiratorów należy szukać wśród kierownictwa i że czyn ten był zamierzoną prowokacją polityczną przeciwko rządowi.

Korespondenci krajowi [są] za daleko idącym propagandowym wykorzystaniem zeznań Piotrowskiego, „chwilowo proces polityczny”.

2. Kościół

Jako najważniejsza kwestia: czy zostanie dotrzymana obietnica konsekwentnego doprowadzenia procesu do końca i ew[entualnego] odkrycia inspiratorów.

Zeznanie Piotrowskiego jest oceniane jako atak na cały obszar stosunków państwo–Kościół.

Spodziewane jest pogorszenie stosunków państwo–Kościół. Właściwą prowokacją miałyby być nie zabójstwo Popiełuszki, lecz wykorzystanie sądu do walki przeciwko Kościołowi.

Wende (oskarżyciel posiłkowy): kara śmierci stoi w sprzeczności z doktryną Kościoła katolickiego, chociaż należy dążyć do skazania za „morderstwo z premedytacją”.

W kręgach kościelnych wielokrotnie wyrażano opinię, że Kościół powinien się zwrócić z prośbą do organów państwowych o nieorzekanie najwyższego wymiaru kary. Taki akt miłości bliźniego zapewniłby Kościołowi dobroczynną poprawę wizerunku w społeczeństwie polskim.

Duże zaniepokojenie ze względu na zakres wiedzy MSW na temat spraw i czynności Kościoła.

3. Piotrowski „popularny”

Sz szczególnie zachodni korespondenci są zainteresowani doniesieniami na temat jego osoby.

Podnoszona jest lojalność Piotrowskiego wobec MSW, choć ze strony MSW degradacja i odczuwalny dystans – brak nazwisk innych funkcjonariuszy MSW; brak danych o miejscu pracy małżonki; brak przedstawienia planów i środków MSW wobec podziemia politycznego.

Odmowa zeznań jest oceniana jako wyraz tego, że Piotrowski panuje nad przebiegiem procesu.

4. Pietruszka

Zeznania i linia obrony Pietruszki obniżyły w znacznym stopniu polityczny wydźwięk procesu.

5. Ocena Pietruszki

– Załącznik do informacji dziennej [MSW] z dn. 12 I 1985 r.

„Należy założyć, że powyższa przez oskarżonego modyfikacja wyjaśnień złożonych na rozprawie powstała w wyniku tego, że chce on je dostosować do zeznań świadków złożonych w trakcie śledztwa. Trzeba podkreślić, że sposób składania jego zeznań w przeciwieństwie do zdecydowanych i konsekwentnych wyjaśnień G[rzegorza] Piotrowskiego budzi poważne wątpliwości co do prawdziwości jego zeznań. Oskarżony Pietruszka okazuje narastającą nerwowość w wyniku okoliczności, że obrona przezeń linia obrony załamuje się”.

Rozprawa w dniu 14 I 1985 r. doprowadziła do zamknięcia przesłuchań czterech oskarżonych i wzmocniła naszkicowany wizerunek Pietruszki, choć zeznania Piotrowskiego zostały rzeczywiście zrelatywizowane.

– „[T]rybunał L[udu]”, dn. 15 I 1985 r. (rozprawa z dn. 14 I 1985 r.)

Piotrowski: „chciałbym wskazać jeszcze jedną cechę (Pietruszki), którą niektórzy postrzegają jako zaletę. Mam na myśli przebiegłość. Tę cechę wymieniłbym na pierwszym miejscu – pod warunkiem, że A[damowi] Pietruszce udałoby się w tej sprawie zatrzeć wszelkie ślady za sobą.

(...) ponieważ doszło już do tragedii – nie przedsięwziąłem niczego, by w jakikolwiek sposób odsunąć od siebie odpowiedzialność, by ktoś inny miał ją ponosić za mnie... Właśnie tak rozumiem zagadnienie honoru. Może jestem jeszcze za młody, by zrozumieć, że są takie sytuacje, w których poczucie honoru i odwaga cywilna są nieważne lub zbyteczne. Na koniec chciałbym podkreślić, że wyjaśnienia A[dama] Pietruszki w zasadniczych kwestiach są kłamstwem”.

OGW

Warschau, 15. Januar 1985

Erste Übersicht und Einschätzung des Prozesses in Toruń

Die nachfolgende Angaben zum Verlauf des Prozesses in Toruń wurden den Veröffentlichungen in der „T[rybuna] L[udu]“ entnommen und lediglich bezüglich einiger Namen (in der Presse nur mit Abkürzung angegeben) durch Angaben aus TI-Anlagen ergänzt. Den TI-Anlagen wurde auch eine erste Einschätzung der Reaktion anwesender Korrespondenten entnommen. Diese Zusammenfassung beginnt mit wesentlichen, veröffentlichten Aussagen Piotrowski's und bisher bekannten Aussagen Pietruszka's.

Beide Angeklagte bezichtigen sich gegenseitig, in prinzipieller Dingen falsche, den anderen belastende Aussagen zu machen. Der bisherige Verlauf des Prozesses spricht nicht nur für Piotrowski als für den Angeklagten mit einer konsequenten, politisch eindeutig für Staat und Regierung sowie für MdI eintretenden Grundhaltung. Piotrowski scheint auch in der gesamten Anlage seiner Verteidigung sicherer und fester; seine Anschuldigungen an Pietruszka sind ausnahmslos sachlich und weitgehend durch Fakten belegt. Dagegen werden bei Pietruszka Bemühungen deutlich, die gesamte Angelegenheit auf eine möglichst niedrige Entscheidungsebene abzudrängen. Diese Bemühungen gehen mit einer Abschwächung und teilweise einer Verniedlichung der dem MdI vorliegenden Kenntnisse über die katholische Kirche und die diesbezügliche operative Arbeit einher. – Alle Darlegungen Piotrowski's, die Pietruszka belasten, stellt dieser als Lüge, Unterstellung oder üble Nachrede dar.

Ein erheblicher Teil der Vernehmungen (zumindest Pietruszka's) finden unter Ausschluß der Öffentlichkeit statt. Deshalb sind die Presseveröffentlichungen als eine gedrängte Kürzung und ihre Formulierungen und Abfassungen als „für die Öffentlichkeit bestimmt“ anzusehen. Diese Meinung herrscht bei allen Partnern des MdI vor.

Der Minister sowie „Fred ^a81“ und teilweise „Fred ^a51“ sollen in ständiger Direktverbindung mit dem Gerichtssaal in Toruń stehen.

Vom „Fred 501“ wird eingeschätzt, daß derartige Aktionen ohne Kenntnis von Płatek und Ciastoń nicht möglich gewesen sei. Bezeichnend sei die Tatsache, daß diese Behauptung Piotrowski's aus dem Gerichtssaal bisher unwiderlegt „im Raum steht“.

Obwohl unter Korrespondenten die Meinung vorherrscht, daß bisher nichts auf Inspiration aus der Führungsspitze hinweise, wird in inoffiziellen Gesprächen diese Vermutung immer wieder mit Nachdruck betont. Gleichzeitig besteht die Überzeugung, daß keine Inspiratoren über Pietruszka hinaus aufgezeigt werden. Größere Auseinandersetzungen im PB seien immer offensichtlicher; außer

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

Milewski sei auch Siwak in letzter Zeit deutlich gegen die bisherige Kompromißpolitik gegenüber der Kirche aufgetreten. Die in der Führungsspitze stattfindende „Reinigungsaktion“ nehme die Popieluszkos-Ereignisse zum Anlaß – tatsächlich handele es sich aber um ein Abschieben des konsequenten Flügels ^a(u.a. „K[onrad] 35“)^a.

I. Berufung Piotrowskis auf Pietruszka und (in dessen Person) auf die „Spitze“.

– Ohne Inspiration durch Pietruszka hätten keine Aktivitäten gegen Popieluszkos stattgefunden; sie wären auch gar nicht ohne ihn möglich gewesen.

– Ungereimtheiten und Mängel bei Vorbereitung und Ausrüstung für die „Aktion“ – nicht näher bedacht und vor der Tat mit höchstem Bedarf an Konspiration erklärt.

(Erste Zweifel: Während Rückfahrt von Wloclawek^b nach Warschau Gewissheit, daß keine Spitze – außer Pietruszka – Nach dessen Warnung vor Abhören der Diensträume).

– Mit Pietruszka fanden konkrete Absprachen statt zu:

- Auswahl Pekala und Chmielewski, einschließlich Begründung deren Zuverlässigkeit usw.
- Konzeption der Entführung und Druckausübung durch kompromittierendes Material (es bestand nie die Absicht, P[opieluszkos] zu töten). („Von einer Liquidierung des Pfarrers war auch nicht während der Begegnungen bei Direktor Pietruszka die Rede“)
- Nachdrücklicher, mehrmaliger Forderung einer doppelten Konspiration.
- Detaillierte und kontinuierliche Informationen an Pietruszka über Stand der Vorbereitungen einer Entführungsaktion bei sich bietender Gelegenheit.
- Fahrt nach Gdansk (13.10.) war „Erkundungsfahrt“ mit Wissen und anschließender Information an Pietruszka (einschließlich „W“-Karte). Da plötzliche Chance, lag auch keinerlei Planung vor.
- Fahrt nach Bydgoszcz (19.10.): Pietruszka hat Fahrtgenehmigung unterschrieben, ^a„W“-Karte ausgehändigt an Piotrowski und trotz Ungewissheit über Anwesenheit Popieluszkos Fahrt angewiesen.

– Absprachen Pietruszka – Piotrowski nach 19.10.:

- Während ersten Gespräch im Dienstraum von Pietruszka Fragen an Piotrowski, „Hat jemand die Tat beobachtet?“, „Ist Popieluszkos zurückzubekommen?“, „Sind alle Spuren verwischt?“ usw.
- Information Pietruszka an Piotrowski über erste Aussagen des Kraftfahrers Chrostowski, z.B. ungenaue Personen- und Autobeschreibung.
- Vorschlag Pietruszkas zu Scheinhandlungen für die Festigung der Alibi der drei Täter und infolge dessen Telefonate sowie anonyme Schreiben an Kirche, MO und Generalstaatsanwalt.

^b *W oryginalne: Wloclawek.*

II. Anklage Piotrowskis an die katholische Kirche.

– Der Mörder der Mitarbeiters der Miliz, Pfarrer Zych, sollte aus der Haft in ein Kloster überführt werden. Mit welchen Recht übt die Kirche derartigen Druck auf Staatsorgane aus?

– Bischof Ignacy T. (Tokarczuk, Pseudonym „Kuna“) hat mit Gestapo zusammengearbeitet. Eine Überstellung der Angelegenheit an die Hauptkommission zur Untersuchung von Hitlerverbrechen in Polen ist dennoch nicht möglich.

– Bischof G. (Gulbinowicz) hat in der Kasse der Erzbischöfskurie die 80 Mio Zl. aufbewahrt, die kürzlich in einem Gerichtsprozeß behandelt wurden, und deren Herausgabe belächelt und abgelehnt wurde.

– Bischof Tadeusz W. (Werno) glorifizierte öffentlich die Gestapo und verglich sie mit der „ungepflegten ZOMO“.

– Jährlich werden der Kirche Steuern in Mio-Höhe erlassen. Gleichzeitig werden nach letzten Angaben im Rahmen der sog[enannten] Hilfe für die Ostkirchen im Quartal 470.000 Dollar überwiesen (im TI-Anhang: einmalige Überweisung von 470.000).

– Zollminderungen wurden für von der katholischen Kirche eingeführten Luxusartikel erlassen. (z.B. Pkw) – Gesamthöhe ca. 30 Mio Zl.

– Schulen wurden in größter Gesetzesverletzung okkupiert. Gleichzeitig verfolgt die Kirche das Ziel, eine antistaatliche Erziehung zu realisieren (Konspiration, Pseudonyme, Haß gegen Staatsorgane). Ähnlich in akademischer Seelsorgebewegung.

– Ohne Genehmigung und unter Missachtung von Vorschriften: illegaler Kirchenbau.

– Keine Strafmaßnahmen gegenüber Pfarrer Jankowski, obwohl z.B. während einer Straßenmanifestation in Gdansk eindeutig ein Funkgerät festgestellt wurde welches auf Empfang im Stab von Jankowski in der Brigittenkirche eingestellt war.

– Bezogen auf Popieluszko:

- Wohnung nicht geerbt, wie behauptet und von Kirche geglaubt, sondern auf Zeitungsanzeige hin gekauft. Ausstellung anlässlich 40 Jahre VRP in Koska-Kirche mit Verleumdungen und Staatshetze.
- Illegale Schriftenverbreitung 1983 – keine Erlaubnis für Piotrowski zu Gegenmaßnahmen.
- Verhältnis zu einer Frau – im Widerspruch zum Status eine katholischen Pfarrers.
- Veruntreuung von 4,7 Mio Zl. durch Popieluszko – von der Gesamtsumme 65 Mio Zl., welche „Mazowsze“ bei ihm deponiert hatte und welche normalerweise gegen Quittung verbraucht wurden (u.a. Quittungen mit Unterschrift von Bujak – zwei Quittungen waren gefälscht).
- Zuerkennung des Titels „Ehrenpriester des Untergrundes S[olidarność]“ an Popieluszko und Jankowski in Gdansk.
- Fahrt Popieluszko nach Bydgoszcz (19.10.) zur Kirche war Vorwand. Tatsächlich war er mit Rulewski und dessen Truppe verabredet, die im Rahmen der sogenannten „Seelsorge für Werktätige“ wirkten.

- Kontakte Popieluszkos mit Botschaften westlicher Länder sowie seine Versuche, oppositionelle Zentren zu koordinieren.

Piotrowski: „Ich bin überzeugt davon, daß diese Tat, wenngleich auch nicht beabsichtigt, zu einer politischen Provokation wurde..., aber daß weder ich noch meine Kollegen Pekala und Chmielewski hier auf der Anklagebank sitzen würden, wenn das Gesetz für J[erzy] Popieluszko Gesetz gewesen wäre.“

III. Fakten zum Verlauf – Darstellung Piotrowski.

– „Es bestand nie die Absicht, Popieluszko zu töten ... Dieser Tod war die Summe all jener unvorgesehener Umstände. Von einer Liquidierung des Pfarrers war auch nicht während der Begegnungen mit Direktor Pietruszka die Rede.“

– Wer hat Popieluszko getötet? „Ich weiß es nicht!“

– Piotrowski habe keine führende Rolle während der gesamten „Aktion“ gespielt. „Ich war höchstens eine stärkere Individualität“.

– 13.10. Gdansk – Warschau – bewusst über Pkw hinweggeworfen, da zu großes Risiko erkannt.

– Flucht Chrostowski (19.10.) wurde als Erleichterung hingenommen, da sowieso dessen Aussetzung beabsichtigt war.

– Umwickelte Knüppel waren für ev[en]t[ue]ll[le] körperliche Auseinandersetzungen mit Chrostowski vorgesehen – damit war aufgrund dessen krimineller Vergangenheit zu rechnen.

– 1 Plastebeutel mitgeführt – nie 2. Beutel gehabt. War zum Versenken mitgeführter Tatgeräte und Bekleidung der Täter vorges[e]hen und enthielt lediglich 3 Steine, noch aus Warschau.

– Keine Angaben von Details. Verweis aus Aussagen aus Untersuchung (die ab 31.10. keine Lügen, höchstens Ungenauigkeiten enthalten); keine Bezugnahme auf Aussagen Pekala – Chmielewski, da deren Belastung vermieden werden soll („moralische Schuld ihnen gegenüber“).

IV. Darstellungen Pietruszka.

1. Politisch-operative.

„Es gibt mehrere Pfarrer im Land, die das Kreuz auf der Brust, aber im Herzen Haß tragen... In der Arbeit des Ressort für Inneres war das sogar mehr ein Gemeinde- und kein zentrales Problem“, so daß Piotrowski nur die Aktivitäten, z.B. das SUSW, zu koordinieren hatte.

„Wir sind zu der Schlussfolgerung gekommen, daß Pfarrer Popieluszko seine außerreligiöse politische Betätigung einstellt, wenn drei Voraussetzungen erfüllt werden:

1. Authentischer Druck (als Antwort darauf) wegen der Nutzung der Priesterfunktion zu antistaatlichen Zielen;

2. Ein solcher Druck sollte von der Kirchengesetzten ausgeübt werden, d.h. vom Warschauer Bischof oder sogar von Kardinal Glemp;

3. Solche Schritte seitens der Kirchenorgane sollten durch »offizielle, an die Kirchenhierarchie gerichtete Proteste bewirkt werden« (Sept[ember] 1984).“

„Selbst aus den bescheidenen Informationen, über die wir verfügt haben, ergibt sich, daß das Problem der Armut der Kaplane nur ein Mythos in Polen ist“.

„Ich kenne keine Fakten, daß die Verletzung des Gesetzes durch die Leute, für die wir uns interessierten, nicht auf entsprechende und richtige Gegenreaktion gestoßen wäre... Viele Angelegenheiten wurden allerdings im Rahmen einer breit zu verstehenden Glaubenspolitik gelöst.“

2. Verteidigung (Gegenargumente).

Ablehnung aller Beschuldigungen, da diese auf Grundlage der Verleumdungen Piotrowskis entstanden sind.

– „Während der Beratung (Sept[ember] 1984) wurden ähnlich wie während anderer Begegnungen, bei denen die außerreligiöse Betätigung von Pfarrer Popielusko besprochen wurde, keinerlei Anweisungen zur Anwendung physischer Gewalt ihm gegenüber gegeben“.

D.h. Bekämpfung „ja“, aber mit politischen, gesellschaftlichen Argumenten, d.h. unter strengen Einhaltung des Prinzips der Gesetzbeachtung bei der operativen Aufklärungsarbeit.

– keine Kenntnis von der 4,7 Mio Zł. (Veruntreuung durch Pop[ielusko]).

– Verhältnis Pop[ielusko] mit seiner Frau – dokumentiert aber die Frau heiratete inzwischen. Hat Ehe als wichtiger, vorrangig angesehen, so daß Piotr[owski] Anweisung erhielt, dieses Material zu vernichten.

– Fahrt nach Gdansk und „W“-Karte (13.10.) bekannt, entspricht Tatsachen, aber andere dienstliche Aufgabenstellung die in keinem Zusammenhang mit Pop[ielusko] stand.

Mitfahrt Pekala bekannt, von Chmiel[ewski] keine Rede (davon erst in Untersuchung erfahren).

Am 15.10. informierte Piotr[owski] über Fahrt und „Gegenstand der Aktion Pop[ielusko]“ aber „außer Spesen, nichts gewesen“.

– Fahrt nach Bydgoszcz – „Ich habe nicht nur Piotrowski am 19.10. nicht nach Bydgoszcz delegiert, sondern auch von dessen Fahrt nichts gewußt“.

Die „W“-Karte wurde 1 Tag nach besagtem 19.10. von Piotr[owski] an Piotr[uszką] zurückgegeben, unmittelbar vor dessen Gang zu Platek. „Wahrscheinlich hat er sie von meinem Fahrer erhalten“, d.h. erneute Eigenmächtigkeit vermutet. Außerdem – nicht einmal bekannt gewesen, daß Pop[ielusko] am 19.10. nach Bydgoszcz reisen wird.

– Sonntag, 21.10., habe Piotr[uszką] erfahren, daß gesuchte Pkw (am 19.10. in Bydgoszcz festgestellt) vor MdI geparkt. Die Anweisung an Piotr[owski], Pkw mit „graphisch ähnlichen Kennzeichen“ zu prüfen, begründete er mit der Vermutung, eine Provokation liege vor.

Späterer Aussage zufolge (14.1.) erfuhr Piotr[uszką] erst auf Beratung am 22.10., daß Dienst-Pkw des Piotr[owski] in Bydgoszcz festgestellt worden war.

– Erklärung, daß Piotr[uszką] bemüht war, seinen eigenen Namen nicht im Zusammenhang mit Angelegenheit Pop[ielusko] zu bringen, gab er u.a. für seine Anweisung an, mehrere Mitarbeiter der Abt[eilung] Pietruszkas^c, ihren Bericht über den

^c *W* oryginale: Pietruszkis.

19.10. „zu kürzen“, sowie seine Unterlassung bezüglich Meldung an Vorgesetzte über Benutzung der „W“-Karte durch Piotr[owski] am 19.10. und dessen Bemerkung, der Pfarrer schwimme ev[en]t[uel]l schon in der Weichsel.

– Am 14.1. sagte Piotr[owski] aus, in seiner Gegenwart habe Pietr[uszk]a eine Eintragung in seinen Kalender bezüglich der Abwesenheit von Pekala und Chmielewski vorgenommen („Urlaub und Krankschreibung“). Diese Aussage tat Pietr[uszk]a als Lüge ab und erklärte, die Eintragungen erst nach dem 19.10. vorgenommen zu haben. Für den Fakt, daß Piotr[owski] trotz seiner Verhaftung von der Eintragung Kenntnis hat, fand Pietr[uszk]a keine Erklärung.

V. Echo auf den Prozeß unter Korrespondenten und Kirchenvertretern – Ergänzungen I[au]t TI-Anhang (10–14.1.1985).

1. Zwei Aspekte werden unterschieden: krimineller und politischer.

Meinung vorherrschend, daß Motive pol[itisch]-ideol[ogischen] Natur vorherrschen und die Ausführung der „Aktion“ einschließlich Folgen zweitrangig ist.

Jurist[ischen] Korrespondenten: administrative Maßnahmen Staatsorgane zur „Disziplinierung“ gesetzbrechender Geistlicher zu erwarten. Insofern Aussagen Piotrowski für Staat günstig.

Bisher keine Bestätigung, daß Inspiratoren in Führung zu suchen und daß Tat beabsichtigte politische Provokation gegen Regierung war.

Inland-Korrespondenten für breite propagandistische Nutzung Piotrowski-Aussagen, „Zeitweise politischer Prozeß“.

2. Kirche.

Als wichtigste Frage: ob Versprechen, Prozeß konsequent bis Ende zu führen und ev[en]t[ue]l[en] Inspiratoren aufzudecken, gehalten wird.

Piotrowski-Aussage als Angriff auf gesamten Bereich der Beziehungen Staat-Kirche gewertet.

Erwartet wird Verschlechterung Beziehungen Staat-Kirche. – Eigentliche Provokation sei nicht die Tötung Popieluszkowski's, sondern die Ausnutzung des Gerichts zum Kampf gegen die Kirche.

Wende (Nebenkläger): Todesstrafe widerspräche der Doktrin der katholischen Kirche, obwohl „Mord mit Vorsatz“ als Urteil anzustreben.

Mehrfach wurde in Kirchenkreisen die Meinung geäußert, daß die Kirche sich an die Staatsorgane mit der Bitte wenden sollte, keine Höchststrafe auszusprechen. Ein solcher Akt der Nächstenliebe würde der Kirche eine wohlthuende Aufwertung des Ansehens in der Gesellschaft Polens sichern.

Große Beunruhigung über Umfang der Kenntnisse des MdI zu Kirchenangelegenheit und -Akt.

3. Piotrowski „populär“.

Besonders westliche Korrespondenten an Berichterstattung zur Person interessiert.

Loyalität Piotrowski gegenüber MdI hervorgehoben, obwohl Degradierung und spürbare Distanzierung seitens MdI – keine Angabe von Namen weiterer Mitarbeiter

MdI; keine Angaben zur Arbeitsstelle der Ehefrau; keine Darlegungen zu Plänen und Maßnahmen des MdI gegenüber politischen Untergrund.

Aussagenverweigerung wird als Ausdruck dessen gewertet, daß Piotrowski das Prozeßgeschehen beherrscht.

4. Pietruszka.

Aussage und Verteidigungslinie Pietruszka's hat den politischen Tenor des Prozesses in erheblichem Maße gesenkt.

5. Wertung zu Pietruszka.

– TI-Anlage vom 12.1.1985.

„Man muß annehmen, daß die vom Angeklagten vorgenommene Modifizierung der Erklärungen aus der Verhandlung im Ergebnis dessen entstanden ist, daß er sie den in der Untersuchung abgegebenen Aussagen der Zeugen anpassen will. Betont werden muß, daß die Art der Darlegung seiner Aussagen im Gegensatz zu den entschiedenen und konsequenten Erklärungen G[rzegorz] Piotrowski's ernsthafte Zweifel an der Ehrlichkeit seiner Aussagen wecken. Der Angeklagte Pietruszka zeigt wachsende Nervosität infolge der Tatsache, daß die von ihm verfolgte Linie der Verteidigung zerbricht.“

Die Verhandlung am 14.1.1985 führte zum Abschluß der Vernehmung der 4 Angeklagten und verstärkte den skizzierten Eindruck von Pietruszka, obwohl die Aussagen Piotrowski's wesentlich relativiert wurden.

– „T[rybuna] L[udu]“, 15.1.1985 (Verhandlung vom 14.1.1985)

Piotrowski: „...ich möchte noch eine Eigenschaft (von Pietruszka) hinzufügen, die manche als Vorzug ansehen. Ich meine die Pffiffigkeit. Diese Eigenschaft würde ich an erster Stelle nennen – unter der Bedingung, daß es A[dam] Pietruszka gelingen würde, alle Spuren in dieser Angelegenheit hinter sich zu verwischen.

...da es nun schon zur Tragödie gekommen ist – habe ich nichts unternommen, um auf irgendeine Art die Verantwortlichkeit von mir abzuwenden, damit sie jemand anders für mich tragen sollte. ...Eben so verstehe ich die Frage der Ehre. Vielleicht bin ich noch zu jung um zu verstehen, daß es Situationen gibt, in welchen Ehrgefühl und Zivilcourage hinfällig oder unnötig sind. – Zum Schluß möchte ich betonen, daß die Erklärungen von A[dam] Pietruszka in wesentlichen Fragen Lügen sind.“

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38067, k. 38–50, mps.

1985 styczeń 21, Berlin – Doniesienie IM ps. „Bernd Senger” na temat opinii polskich dziennikarzy w Berlinie Wschodnim dotyczących sprawy ks. Jerzego Popiełuszki i sytuacji gospodarczej w PRL

[Wydział] II/2/Neu

Berlin, 21 I 1985 r.

Informacja operacyjna 48/84
Doniesienie IM

18 I [19]85 r.

W moich rozmowach z polskimi kolegami skryształizowały się dwa problemy, które w ostatnich dniach w Polsce stoją w centrum uwagi: proces przeciwko 4 oficerom bezpieczeństwa MSW PRL i przygotowanie zamierzonych podwyżek cen wosną w Polsce.

Odnosnie do pierwszego punktu – w środkach masowego przekazu są uważnie obserwowane obszerne relacje. „To słyszy i czyta każdy Polak”, twierdzi np. [...] ^a, wg którego [...] związek [...] pomiędzy państwem, partią i narodem jest poddawany [...] egzaminowi. Jaruzelski na ten temat konkretnie oświadczył – i to naturalnie będzie potwierdzone – „wykryliśmy tu gnijącą komórkę, jawnie ją wytniemy” (por. także załączony materiał – wywiad – o międzynarodowej konferencji prasowej z okazji międzynarodowego kongresu dziennikarzy). W tym stylu Jaruzelski często się wypowiadał i umacniał się we wstręcie do czynu dokonanego na księdzu Popiełuszcze. Obserwatorzy liczą się z dożywotnim więzieniem, wzgl[ędn]e wyrokiem śmierci, dla odstraszenia i pacyfikacji! Nasi koledzy na miejscu badali również sprawy dotyczące Popiełuszki, które „oczekiwanego świętego »Solidarności«” ukazują jako mniej świętego wizerunku; wychodzi to z podwójnego życia księdza w dwóch mieszkaniach (to było już nieraz znane Watykanowi), aż do [...] milionów złotych – i [...] odważyć się. Mamy nadzieję, że Watykan i jego stronnicy ów dokument o prawdziwym Popiełuszcze dokładnie przestudiują – i następnie więcej nie wezmą pod rozagę kanonizacji, ponieważ takowa sfundamentalizowałaby nienawiść do morderców i miałaby oddziaływanie również przeciwko partii i państwu socjalistycznemu. Właśnie dlatego Jaruzelski próbuje proces – jak długo on trwa – całkiem otwarcie kształtować i dystansować się od działań oskarżonych!”.

„Podpisanie porozumienia w sprawie zadłużenia w Paryżu w tych dniach [sprawiło, że] spadł nam kamień z serca, ponieważ w tej sprawie daje to [gwarancję], iż będziemy mogli dalej rozwijać się gospodarczo”, stwierdził [...] ^a z ambasady, „że

^a Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

^b Fragment nieczytelny.

możemy dalej pracować nad szybkim usunięciem dysproporcji pomiędzy importem a eksportem. Rok 1984 był – z pomocą naszych przyjaciół – już dużo lepszym rokiem w postępie – i to wydają się również powoli rozumieć nasi obywatele. [b] siła wynosi nas ponad pilność, porządek, czyn produkcyjny. Wynik był lepszy niż oczekiwany w najśmielszych marzeniach. Teraz mamy więc również trochę lżej w całym kraju w dyskusjach nad rozmiarem koniecznych podwyżek cen dla ustabilizowania zaopatrzenia. Pojmuje się z doświadczeń 1984 r., że przyjęta droga oszczędności również będzie miała rozpoznawalny koniec, ale musimy przez nią przejść”.

[...]a stwierdził: „Związki zawodowe i PRON zajęły bardzo pozytywne stanowisko w tej sprawie. I szczerze, również dzięki wielu spotkaniom z waszymi towarzyszami i wymianie doświadczeń. To jest pomoc, której nie można przecenić. Na wszystkich szczeblach w Polsce rozumie się [b] słowa Aleksandryny Szudiny¹: »Uczyć się od przyjaciół to znaczy uczyć się zwyciężać!«. Również zahamowania, by [nie] przyjmować wszystkiego tak dokładnie, bez sprawdzenia, jak to przez naszych ludzi było wdrażane, wydają się pokonane. Sprawdza się [b], ale już nie po omacku, ale mądrą głową. Również nasze dzieci z waszych obozów wakacyjnych przywożą wymagania, jak to one sobie wyobrażają, ponieważ one to u was tak [b] zobaczyły i uznały za bardzo dobre. Jest wiele artykułów młodzieży i studentów w prasie o ich przeżyciach u was. Uważam to za bardzo pozytywne. Zmniejsza się typowo polskie skrzywienie zachodnie, to go nie usuwa, lecz zmusza, by je przemyśleć”.

Obaj koledzy i również pracownicy centrum kultury patrzą na podwyżki cen – co się tyczy reakcji ludności – z optymizmem.

Bernd Senger

Rozdzielnik

1 x z[astęp]ca ds. operacyjnych

1 x HA II/AG4

1 x AKG

1 x Abt. II/8

1 x Abt. II/AJ

¹ Imię i nazwisko prawdopodobnie zniekształcone.

[Abteilung] II/2/Neu

B[er]l[i]n, den 21.1.1985

Operativinformation 48/84

IM-Bericht

18.01.[19]85

In meinen Gesprächen mit polnischen Kollegen kristallisierten sich zwei Probleme heraus, die in diesen letzten Tagen in Polen im Mittelpunkt des Interesses stehen: Prozess gegen 4 Offiziere der Sicherheit im MdI der VRP und die Vorbereitung der beabsichtigten Preiserhöhungen im Frühjahr in Polen.

Zum ersten Punkt gibt es in den Massenmedien eine viel beachtete umfangreiche Berichterstattung. „Da hört und liest jeder Pole hin“, meine z.B. [...]a, dem [b]ies wird das Verwa[b]nisverhältnis zwischen Staat, Partei und Volk einer g[b] Prüfung unterzogen Jaruzelski^c hat dazu konkret erklärt – und das will man natürlich bestätigt haben – „Wir haben hier eine faule Zelle ausgemacht, wir werden Sie offen abtrenne[n] (s[iehe] auch beiliegende Material – Interview – über die internationale Pressekonferenz anlässlich des internationalen Journalistentreffens). In dieser Art hat sich Jaruzelski^c mehrmals geäußert und seiner Abscheu über die Tat an Pater Popieluszk^d bekräftigt. Beobachter rechnen mit lebenslanger Haft bzw. Todesurteil, als Abschreckung und Beruhigung! Unsere Kollegen am Ort haben aber auch Dinge über Popieluszk^d recherchiert, die den „gewollten Heiligen der »Solidarnosz«“ in ein weniger heiliges Ansehen erscheinen lassen; das geht vom Doppelleben des Paters in zwei Wohnungen (das war noch nicht einmal dem Vatikan bekannt) bis zur [b] schlagung von Millionen Zloty – und da[b]ta bewagen. Wir hoffen daß es Vatikan und seine Anhänger diese Dokument über den wahren Popieluszk^d genau studieren – und dann eine Heiligsprechung nicht mehr in Erwägung ziehen, denn solches wurde dem Haß gegen die Mörder fundamentieren und auch gegen Partei und sozialistischen Staat Auswirkungen haben. Schon deshalb versucht Jaruzelski^c den Prozess – soweit es geht – sehr offen zu gestalten und sich von den Handlungen der Angeklagten zu distanzieren!“

„Der Abschluß des Schuldenumschreibungsabkommen in Paris dieser Tage ist uns wie ein Stein vom Herzen gefallen, denn diese Tatsache gibt sie Gewä[b], daß wir wirtschaftlich weiter vorherkommen werden“, meinte [...]a von der Botschaft, „daß wir weiter an unserer schnellen Beseitigung der Import-Export-Disproportionen arbeiten können. Das Jahr [19]84 war mit der Hilfe unserer Freunde ein schon

^a Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

^b Fragment nieczytelny.

^c W oryginalnej: Jaruzelski.

^d W oryginalnej: Pobieluszk^d.

besseres Jahr des Vorankommnis – und das scheinen auch langsam unsere Bürger zu begreifen. [b] die Kraft alles bringt uns wieder nach oben der Fleiß, die Ordnung, die Arbeitsproduktionstat. Das Ergebnis war besser, als in den kühnsten Träumen erwartet. So haben wir es jetzt auch etwas leichter mit der landesweiten Diskussion über den Umfang der notwendigen Preiserhöhungen zur Stabilisierung des Versorgung. Man begreift aus den Erfahrungen von 1984, daß die angekündigte Dürststrecke auch ein erkennbares Ende haben wird, aber da müssen wir durch.“

[...]ª meinte: „Die Gewerkschaften und PRON beziehen eine sehr positive Position in dieser Frage. Und ehrlich, auch dank der vielen Treffen mit Euren Genossen und die Erfahrungsaustausche. Das sind Hilfen, die man nicht hoch genug bewerten kann. Auf allen Ebenen begreift man in Polen [b] den Satz von Alexandrina Schudina: »Von Freunden lerne, heißt siegen lernen!«. Auch die Hemmung, alles so genau zu übernehmen, ohne Prüfung, ob es von unseren Leuten auch so umgesetzt wurde, scheint überwunden. Man prüft [b], aber nicht mehr mit langen Fingern sondern mit klugem Kopf. Auch unsere Kinder aus Euren Ferienlager bringen Forderungen, wie sie es sich vorstellen, weil sie es bei Euch so ei[b] so gesehen und für sehr gute befunden haben. Es gibt viele Artikel von Jugendlichen und Studenten in der Presse über ihre Erlebnisse bei Euch. Ich hatte das für sehr positiv. Es mindert den typisch polnischen Westdrall, beseitigt ihn nicht, aber fordert ihn zu überdenken.“

Beide Kollegen und auch Mitarbeiter des Kulturzentrums sehen den Preiserhöhungen mit Optimismus – was die Reaktionen der Bevölkerung anbetrifft – entgegen.

Bernd Senger

Verteiler

1 x Stellv[ertreter] Operativ

1 x HA II/AG4

1 x AKG

1 x Abt. II/8

1 x Abt. II/AI

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38220, k. 290–292, rkps.

1985 [po 22 stycznia, b.m.] – Ocena bieżącego stanu procesu zabójców ks. Jerzego Popiełuszki przygotowana dla Hauptabteilung XX MfS

Na temat obecnego stanu procesu [w sprawie] Popiełuszki

Proces, który rozpoczął się 27 grudnia 1984 r., jest wciąż prowadzony.

Pierwotnie ogłoszenie wyroku miało nastąpić 21 stycznia 1985 r., jednak z powodu rozbieżnych zeznań oskarżonych nastąpiło opóźnienie.

Świadek Adam Pietruszka został mocno obciążony, szczególnie przez oskarżonego Chmielewskiego. Pietruszka jest dyrektorem w MSW i powinien był wiedzieć o postępowaniu i działaniach wobec Popiełuszki. On jednak zaprzecza tym zarzutom i twierdzi, że nic nie wiedział [o tym], co planował oskarżony Piotrowski.

W postępowaniu dowodowym wszyscy trzech oskarżeni przyznali się do popełnienia czynu. Oskarżony Pękala zeznawał na każdym przesłuchaniu, iż był przekonany, że porwanie i zamordowanie Popiełuszki było, jak powiedział, znane lub zostało zarządzone z „góry”. W tym sensie również wypowiadał się wciąż Piotrowski.

Dopiero po dokonaniu czynu i uwadze Piotrowskiego, że jeśli czyn wyjdzie na jaw, możemy oczekiwać tylko jednego, wówczas zrozumiałem – stwierdził Pękala – że to przestępstwo nie było przez nikogo pożądanе lub zarządzone.

W dalszym toku procesu chodziło o to, kto udzielił Piotrowskiemu specjalnego zezwolenia (tak zwany dokument „W”). Zeznania oskarżonych – jak dotychczas – zasadniczo się różnią. Świadek Waldemar Chrostowski (kierowca Popiełuszki) opisał przebieg zdarzenia, jak zatrzymano samochód, a księdza wrzucono związanego do bagażnika samochodu. Mnie – jak mówi kierowca – udało się uciec, wzgl[ędnie] wyskoczyłem z jadącego samochodu i przy tym spadły kajdanki, które mi założono.

Przesłuchanie świadków jest kontynuowane, ponieważ złożono bardzo rozbieżne zeznania.

Tymczasem wyjaśniło się, że Piotrowski otrzymał zezwolenie specjalne od kierowcy pułkownika [Pietruszki] – Wrońskiego. (Zezwolenie specjalne miało na celu zapobiec kontrolom przez milicję drogową).

Podczas narady, która odbyła się w MSW w dniu 25 IX, a potem jeszcze jednej w dn. 9 X, pojawił się plan wyrzucenia księdza z jadącego pociągu. Pietruszka miał przy tym być, lecz on sam twierdzi, że nic nie wie o takiej naradzie.

Podsumowanie przebiegu procesu opracuję po ogłoszeniu wyroku, na podstawie relacji prasowych z procesu.

^a Źródło: „Słowo Powszechne” z 20–22 I 1985 r.^a

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Zum gegenwärtigen Stand des Popieluszko^a Prozesses

Der Prozeß der am 27. Dezember 1984 begann wird noch immer weiter geführt.

Ursprünglich sollte die Urteilsverkündung am 21. Januar 1985 erfolgen, doch durch die unterschiedlichen Aussagen der Angeklagten trat die Verzögerung ein.

Der Zeuge Adam Pietruszka wurde insbesondere durch den Angeklagten Chmielewski sehr belastet. Pietruszka ist Direktor im Ministerium des Inneren und sollte von dem Vorgang und den Maßnahmen gegen Popieluszko^b gewußt haben. Er dagegen bestreitet diese Vorwürfe und will nichts gewußt haben was der Angeklagte Piotrowski geplant hatte.

In der Beweisaufnahme bekannten sich alle drei Angeklagten zur Tat. Der Angeklagte Pekala erklärte in jeder Vernehmung, er war davon überzeugt, daß die Entführung und der Mord an Popieluszko^b von „oben“ wie er sagte, bekannt oder angeordnet war. Im diesem Sinne sprach auch immer wieder Piotrowski.

Erst nach Beginn der Tat und der Bemerkung Piotrowski's, wenn die Tat heraus kommt, haben wir einiges zu erwarten. Dann begriff ich, so Pekala, daß dieses Verbrechen von niemanden gewollt oder angeordnet war.

Im weiteren Verlauf der Verhandlungen geht es darum, wer die Sondergenehmigung (sogenanntes Dokument „W“) Piotrowski erteilte. Die Aussagen der Angeklagten sind bisher grundverschieden. Der Zeuge Waldemar Chrostowski (Kraftfahrer von Popieluszko) schilderte den Vorgang, wie der Wagen angehalten wurde und der Geistliche gefesselt in den Kofferraum des Wagens geworfen wurde, mir, so der Kraftfahrer gelangte zu fliehen bez[iehungs]w[eise] ich sprang aus dem fahrenden PKW und dabei fielen die Handschellen, die man mir angelegt hatte ab.

Die Zeugen-Vernehmung geht weiter, da sehr unterschiedliche Aussagen gemacht werden.

Inzwischen klärte sich auf, daß Piotrowski die Sondergenehmigung vom Kraftfahrer des Oberst Wronski erhalten hatte. (Die Sondergenehmigung hatte den Zweck, von Verkehrsmilizen nicht kontro[lliert] zu werden).

Eine Besprechung die am 25.9.[1984] und dann noch eine am 9.10.[1984] im Ministerium des Innern stattfand, hatte den Plan geäußert, den Geistlichen aus einem fahrenden Zug zu werfen. Pietruszka soll dabei gewesen sein, er jedoch will von einer solchen Besprechung nichts wissen.

^a *W oryginalne:* Pupieluszko.

^b *W oryginalne:* Popieluszka.

Eine Zusammenfassung des Verlaufs des Prozesses werde ich nach Urteilsverkündung, auf der Grundlage des Presseberichts ausarbeiten.

“Quelle: „**Slowo Powszechnie**“ vom 20–22.1.1985“

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 44, 91, mps.

“-“ *Wpisano odręcznie.*

1985 styczeń, [b.m.] – Konspekt notatki o przebiegu procesu zabójców ks. Jerzego Popiełuszki sporządzony przez oficera *Operativgruppe Warschau Hauptabteilung II MfS*

^a1. Oskarżenie

1.1. Noc 19/20 października – Piotr[owski]/Chmiel[ewski]/Pęk[ala] w celu pozabawienia życia Popiełuszki – porwali, pobili, związali, wrzucili do Wisły – wspólnie i w porozumieniu.

1.2. Noc 19/20 X – Piotr[owski]/Chm[ielewski]/Pę[kala]: usiłowanie zabójstwa kierowcy Chrost[owskiego] – wspólnie i w porozumieniu.

1.3. 13 października [19]84 r. – Piotr[owski]/Chm[ielewski]/Pę[kala]: usiłowanie spowodowania wypadku samochodowego i zabójstwa Pop[iełuszki]/Chrost[owskiego]/Sew[eryna] Jaw[orskiego].

1.4. Wrzesień/październik [19]84 r. – Pietr[uska]: nadużycie stanowiska do nakłonięcia Piotr[owskiego]/Chm[ielewskiego]/Pę[kali]:

– wsparcie 13 + 19 października przez [wydanie] poleceń wyjazdu i przepustek drogowych dla samochodu osobowego ([^b] czasowe unikanie wszelkiej kontroli samochodu);

– zapewnienie P[iotrowskiemu]/Ch[mielewskiemu]/P[ękali] bezkarności i następnie utrudnianie śledztwa.

2. Odnosnie do procesu

2.1. Przebieg [wydarzeń] do ustalenia sprawców – pierwsza reakcja: przemówienie Ki[szczaka] w telewizji w sobotę, 27 X^c, z odpowiednim zobowiązaniem. Zajęcie stanowiska przez Biuro Polityczne, 6 XI, z deklaracją zaufania [do] Ki[szczaka]/MSW. Patronat MSW [powierzony] Jaru[zełskiemu] z poprzedzającymi konsultacjami [na linii] minister–partia–sekretarz [^b];

– ciągle informowanie ludności przez rzecznika rządu Urbana – prawie codziennie;

– postanowienie, by prowadzić [śledztwo] publicznie – różnica [w porównaniu] z NRD;

mimo to ograniczenie → miejsce: Toruń.

2.2. Przebieg [procesu] – szerokie przesłuchanie świadków, w szczególności [z] MSW (włącznie z byłym dyrektorem departamentu kościelnego);

– dwóch oskarżycieli (jeden [na] każdego, wzgl[ędnie] jeden na dwóch obrońców), czterech oskarżycieli posiłkowych – odrzucono oskarżycieli posiłkowych [ze strony] Kościoła, ale: Chrost[owski], rodzice, brat – jako bezpośrednio poszkodowani;

– ekspertyzy, 16 tomów akt.

^{a-a} Fragment tekstu na karcie 75.

^b Fragment nieczytelny.

^c W oryginale błędnie zapisano: 27 XI.

2.3. Dowody winy we wszystkich punktach – wniosek o karę śmierci [dla] Piotr[owskiego]/25 lat [dla] pozostałych;

– polska terminologia „zabójstwo”, ale „~ z zamiarem = morderstwo”.

2.4. Apelacja złożona w przepisowym terminie: Piotr[owski] sam/obrona/prokurator.

3. „Oskarżenie” Kościoła:

– „przemowy” Piotr[owskiego] – aktywne oskarżenie;

– mowa końcowa prokuratora^a.

^d4. Próba oceny

4.1. Zbrodnia MSW | najcięższe skutki [dla] MSW.

Skutki: zmiany kadrowe (łącznie z najdalej idącymi spekulacjami)/przegląd kadr.

4.2. Kompromitacja i ataki ekstremistycznego kleru.

Ogólne zaostrenie: protest + komunikat 204. posiedzenia ep[iskopatu].

4.3. Zmiany kadrowe w kierownictwie partyjnym – szerokie spekulacje, najmniej uzasadnione skojarzenia^d.

^{d-d} Fragment tekstu na karcie 74.

^a1. Anklage.

1.1. Nacht 19./20. Oktober – Piotr[owski]/Chmiel[ewski]/Pę[ka] mit dem Ziel, Pop[iełuszko] umzubringen – entführt, geschlagen, gefesselt, in Wisła geworfen – gemeinsam u[nd] in Abstimmung.

1.2. Nacht 19./20.10. – Piotr[owski]/Chm[ielewski]/Pę[ka]:

Versuchte Tötung Fahrer Chrost[owski] – gem[einsam] u[nd] in Abstimmung.

1.3. 13. Okt[ober] [19]84 – Piotr[owski]/Chm[ielewski]/Pę[ka]:

Versuchte Herbeiführ[un]g Autounfall u[nd] Töt[un]g Pop[iełuszko]/Chrost[owski]/ Sew[eryn] Jaw[orski].

1.4. Sept[ember]/Okt[ober] [19]84 – Pietr[uszk]:

Mißbrauch Funktion zu Überredung Piotr[owski]/Chm[ielewski]/Pę[ka].

– Unterstütz[un]g 13. + 19. Okt[ober] durch Fahrtaufträge u[nd] Freifahrtschein für PKW ([^b]zeitig Umgehen jeglicher PKW-Kontrolle).

– Versicher[un]g an P[iotrowski]/Ch[mielewski]/P[ęka] Straffreiheit u[nd] anschließ[ießende] Erschweren Untersuchunge[n].

2. Zum Prozeß.

2.1. Verlauf bis Feststellen Täter.

– Erste Reaktion: Rede Ki[szczaks] in TV am Sa[mstag], 27.10.^c mit entspr[echenden] Verpflicht[un]g. Stellungnahme PB, 6.11. mit Vertrauensbeweis Ki[szczak]/Mdl. Patronat Mdl an Jaru[zeński] mit vorhergehenden Konsult[ationen] Min[ister]-P[artei]-Sekr[etäre] [^b].

– Kontin[uierliche] Inf[ormation] Bevölk[erung] durch Reg[ierungs]-Sprecher Urban – fast täglich.

– Beschluß, öffentlich zu führen – Unterschied zu DDR.

– Dennoch Einschränk[un]g → Ort: Toruń.

2.2. Verlauf – breite Zeugenvernehm[un]g, bes[onders] Mdl (einschl[ießlich] ehem[aligen] Dir[ektor] Kirchende[partement]).

– 2 Ankläger (je 1 bzw. 1*2 Verteid[iger]), 4 Nebenkläger – Nebenkläger Kirche abgelehnt, aber: Chrost[owski], Eltern, Bruder – als unmittelbar Geschädigte.

– Expertisen, 16 B[ä]nd[e] Akten.

2.3. Schuldnachweis in allen P[un]kt[en] – Todesstrafe Piotr[owski]/25 J[ahren] Rest beantragt.

– Poln[ische] Terminologie „Totschlag“, aber „~ mit Absicht = Mord“.

2.4. Berufung in gesetzl[ichen] Zeitspanne eingelegt: Piotr[owski] selbst/Vert[eidigung]/Staatsanw[alt].

^{a-a} Fragment tekstu na karcie 75.

^b Fragment nieczytelny.

^c W oryginale błędnie zapisano: 27.11.

3. „Anklage“ der Kirche.
– „Reden“ Piotr[owskis] – akt[ive] Anklage.
– Schlusswort Staatsanw[alters].^a

^d4. Versuch Wertung.

4.1. Tat von MdI | schwerste Folgen MdI.

Folgen: Kaderveränd[erungen] (einschl[ießlich] weitergehender Spek[ulationen])/Kaderüberprüf[un]g.

4.2. Bloßstell[un]g u[nd] Angriffe extremen Klerus.

Gesamtverschärf[un]g: Protest + Kommunique 204. Ep[iskopats]-Sitz[un]g.

4.3. Kaderveränd[erungen] P[artei]-Führ[un]g – breite Spek[ulationen], wenigste begründ[ete] Zus[ammen]hänge.^d

Źródło: BStU, MfS, HA II, 38067, k. 74–75, rkps.

^{d-d} *Fragment tekstu na karcie 74.*

1985 luty 2, [b.m.] – Raport dotyczący uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki oraz przebiegu procesu sprawców przygotowany dla Hauptabteilung XX MfS

Raport o porwaniu i zamordowaniu
duchownego katolickiego Jerzego Popiełuszki, Warszawa

Duchowny katolicki Jerzy Popiełuszko, urodzony 14^a IX 1947 r., zamieszkały w Warszawie, ksiądz przy kościele [pw. św.] Stanisława Kostki w Warszawie, został uprowadzony przez nieznaną [sprawców] dnia 19 października 1984 r. około 22.00 w okolicy Przysieku w pobliżu Torunia. Popiełuszko jechał wraz ze swoim kierowcą Waldemarem Chrostowskim volkswagenem o numerze rejestracyjnym 2473, był w drodze powrotnej do Warszawy.

Pod pretekstem kontroli drogowej samochód osobowy został zatrzymany przez trzech mężczyzn, z których jeden był w mundurze milicji drogowej.

Popiełuszko został wyciągnięty z samochodu i wepchnięty do bagażnika samochodu osobowego Fiat 125p^b; także kierowca musiał wsiąść do tego samochodu, z przodu, przedtem skuto go kajdankami. Kierowcy udało się podczas jazdy wyskoczyć z samochodu, przy czym spadły [mu] kajdanki, w ten sposób udało mu się uciec. Według słów kierowcy fiat pojechał dalej w nieznanym kierunku.

Kierowca zgłosił zajście w najbliższej placówce Urzędu Spraw Wewnętrznych. Chrostowski mógł opisać osoby i pojazd, natychmiast wszczęto pościg.

Następnie odbyła się konferencja prasowa z rzecznikiem rządu Urbanem, który przedstawił znany dotąd przebieg wydarzeń i prosił o pomoc w odnalezieniu sprawców.

Zgłosiło się kilku obywateli, którzy składali zupełnie rozbieżne zeznania, i tak np. jakaś kobieta twierdziła, że widziała Popiełuszkę dnia 20 X [19]84 r. w Warszawie.

Kontynuowano intensywne poszukiwania sprawców.

Minister spraw wewnętrznych PRL generał Czesław Kiszcak w dniu 28 X 1984 r. zajął stanowisko w sprawie dotychczasowego przebiegu poszukiwań i oświadczył, że niezwłocznie podjęte działania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz innych służb państwowych poskutkowały szybkim wykryciem i ujęciem porywaczy Popiełuszki. W przypadku aresztowanych chodzi tu o trzech funkcjonariuszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Jak dotychczas miało nie być jednoznacznych wskazówek lub informacji o losie ofiary porwania.

^a *Woryginale*: 23.

^b *Woryginale*: Fiat 126p.

¹ Woryginale użyto oznaczenia marki samochodu „Fiat 126p”, w którego bagażniku nie mógł się zmieścić dorosły człowiek, a w istocie porywacze posługiwali się wozem służbowym MSW marki Fiat 125p, dlatego wydawca uznał, że miała tu miejsce zwykła pomyłka pisarska.

W[edłu]g słów ministra uderzające miało być to, że zamierzone działania sprawców celowo miały skłonić śledztwo do przyjęcia założenia, iż sprawcy byli funkcjonariuszami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

To pozwalałoby widzieć w ich działaniach świadomą i dobrze przygotowaną prowokację.

Obecnie badane są osobiste powiązania sprawców. Dochodzenie w tej sprawie znajduje się w fazie wstępnej.

Bezprzykładna prowokacja miała zagrozić polityce zrozumienia, linii odnowy, a w konsekwencji socjalistycznej Polsce, co szczególnie podkreślił minister. Dalsze śledztwo dało taki właśnie obraz [sprawy] i doprowadziło do aresztowania – podejrzani znajdują się w areszcie śledczym.

O popełnienie czynu obwiniono następujące osoby:

1. Kapitan Grzegorz Piotrowski, lat 33, naczelnik jednego z wydziałów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, wyższego wykształcenia, matematyk, zatrudniony w ministerstwie od 9 lat.

2. Porucznik Waldemar Chmielewski, lat 29, wyższego wykształcenia, zatrudniony w ministerstwie od 7 lat.

3. Porucznik Leszek Pękala, lat 32, elektrotechnik, zatrudniony w ministerstwie od 7 lat.

Organizatorem porwania jest Piotrowski. Wszyscy pracują w wydziale, za który Piotrowski był odpowiedzialny jako naczelnik.

Sprawcy podają rozbieżne nazwy miejscowości, w których ma się znajdować Popiełuszko: i tak jeden twierdzi, że było to w okolicach Włocławka, inny mówi, że w okolicach Torunia.

Intensywne poszukiwania miejsca pobytu Popiełuszki trwają nadal.

Ciało księdza zostało odnalezione przez milicję, straż pożarną i specjalistów dnia 30 października 1984 r. w kanale odprowadzającym wodę we Włocławku.

Obecnie wniesiono oskarżenie o uprowadzenie i zamordowanie Popiełuszki przeciwko Piotrowskiemu i Chmielewskiemu oraz o udzielenie pomocy przy porwaniu i zamordowaniu przeciwko Leszkowi Pękali.

Proces przeciwko trzem oskarżonym rozpoczął się przed Sądem Wojewódzkim w Toruniu w dn. 27 XII 1984 r.

Proces rozpoczął się przesłuchaniem oskarżonych. W wyniku trwającego 2 miesiące śledztwa powstało 16 tomów protokołu. Przed sądem będzie przesłuchanych 22 świadków, a ok. 80 świadków poza sądem.

Ponadto sądowi przedłożono 30 kaset i zeznania szeregu biegłych.

Piotrowski oświadczył przed sądem m.in., co następuje:

Jako naczelnik wydziału Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wykonywał on swoje obowiązki względem państwa, zajmował się wystąpieniami wymierzonymi przeciwko państwu, wiedział, że uczestniczyli w nich duchowni, w tym także Popiełuszko.

Przypomniał on, że Popiełuszko należał do jądra związku zawodowego „Solidarność” i rozwinął ożywioną działalność pozareligijnego rodzaju. Oświadczył

ponadto, że nie ma powiązań lub kontaktów z osobami spoza Polski. Potwierdził jednak, że pomagał osobom w przyspieszeniu otrzymania paszportu lub wizy do Francji czy Szwajcarii, nigdy jednak nie miał [z tego] korzyści. Następnie Piotrowski zeznał, że *de facto* główny urząd² miał się nie dowiedzieć niczego o akcjach departamentu.

Piotrowski, a także Chmielewski przyznali się do popełnienia czynu. Pękala natomiast zeznał przed sądem, że nigdy nie zamierzał zabić Popiełuszki, i zeznał, co następuje:

Popiełuszko został zabity w następujący sposób: P[opiełuszko] był już nieprzytomny, a on, Pękala, nie wiedział, czy ma do czynienia z żyjącym, czy już umarłym. Przywiązano mu do stóp worek pełen kamieni i wrzucono do wody, przedtem był on związany i przy tym zadławiony, nie żył już, kiedy wrzucono go do wody.

Pękala ciągle obciążał Piotrowskiego – on, Pękala, nie pytał, on wierzył Piotrowskiemu, ponieważ Piotrowski wyjaśnił mu, że to przyszło „z góry”!

Oskarżony Chmielewski opisał, jak Popiełuszko został zakneblowany i przy tym poniósł śmierć.

Pękala natomiast wciąż podkreślał, iż był przekonany, że czyn został zorganizowany „z góry”, ponieważ to dość często mówił Piotrowski.

„Jednak byłem zaskoczony, kiedy Piotrowski powiedział, że jeśli zwłoki zostaną odnalezione, wszyscy trzej możemy oczekiwać szubienicy. Po takiej wypowiedzi świat mi się zawalił, ponieważ zrozumiałem, że akcja jest »tajna« i jest dziełem Piotrowskiego. Ponadto zauważyłem, że Piotrowski nie zjawiał się w ministerstwie (był chyba dzień 23 X 1984 r.). Chmielewski i ja, tj. Pękala, obmyśliśmy sobie ewentualne alibi na noc z 19 na 20 X 1984 r.”. Również późniejsze zeznania Chmielewskiego mocno obciążają Piotrowskiego.

Podczas przesłuchania świadków, ale także przez oskarżonych, mocno obciążany był pułkownik Adam Pietruszka. Miał on wiedzieć o przedsięwzięciu Piotrowskiego i – jak zeznał oskarżony Pękala – miał życzyć powodzenia przy tym przedsięwzięciu.

Wobec tego Pietruszkę przesłuchano jako pierwszego świadka i następnie oczywiście postawiono przed sądem jako oskarżonego.

Adam Pietruszka, lat 46, był zastępcą dyrektora departamentu i przełożonym oskarżonych Piotrowskiego, Pękali i Chmielewskiego. Nakłaniał on trzech oskarżonych do zbrodni na Pop[iełuszce]. Pietruszka był również tym, który dostarczył **to** specjalne zezwolenie na przejazd w celu uniknięcia kontroli przez milicję drogową. Tak oskarżeni otrzymali specjalny dokument „W”.

Pietruszka był również przy tym, jak już w dniach 25 IX i 9 X 1984 r. odbyła się narada w MSW, gdzie miał zostać sporządzony plan załatwienia Popiełuszki, poprzez wyrzucenie go z jadącego pociągu.

Pietruszka zaprzecza swojemu udziałowi, miał o całej sprawie niczego nie wiedzieć. Zeznania świadków wskazują coś przeciwnego i stąd też jego aresztowanie i oskarżenie o współudział w wprowadzeniu i śmierci Popiełuszki.

² W oryginale użyto słowa: Hauptamt. Najwyraźniej dotyczy to kierownictwa MSW.

Na kolejnych rozprawach chodziło o to, kto właściwie dokonał morderstwa i kto przywiązał worek z kamieniami do stóp. Sądowi ciężko było ustalić faktyczny stan rzeczy, ponieważ oskarżeni chcieli się wymówić, ale potem nie było już wymówek, udział brali wszyscy trzej.

Sąd wciąż zwracał się do oskarżonych z pytaniem, kim owi wymienieni (żadne nazwisko nie padło) „z góry” mieliby być? Ostatecznie ustalono, że tym „z góry” był jedynie pułkownik Pietruszka, nikogo więcej „z góry” nie było.

Takie przekonanie wyrazili oskarżony Chmielewski, a także oskarżony Pękala, [że] zostali oszukani przez Piotrowskiego.

Sądowi chodziło o to, czy takie akcje, jak te, które były wymienione przez oskarżonego Piotrowskiego, były planowane, a nawet może już zostały przeprowadzone również przeciwko innym duchownym? Pietruszka miał oświadczyć: „Teraz mam dość tej zabawy z Popiełuszką i też z innymi duchownymi! Musimy ich, wzgl[ędn]ie trzeba tych tak zastraszyć, by musieli dostać zawału serca”. W trakcie dochodzenia wyszło na jaw, że Pietruszka wielokrotnie nakłaniał funkcjonariuszy ministerstwa do energicznego występowania przeciwko duchownym, również gdyby musiały być zastosowane niedozwolone metody!

Sąd wciąż powracał do złożonych już zeznań oskarżonych i żądał opisania poszczególnych działań. Już samo zrelacjonowanie wymienionych pytań w dzienniku „Słowo Powszechne” obejmuje wiele stron gazety, które trudno ponownie streścić.

Zasadniczo chodziło o to, czy Popiełuszko zmarł w wyniku zadławienia, czy dopiero wtedy, gdy wrzucono go do wody. Zeznania oskarżonych Chmielewskiego i Pękali potwierdzały śmierć uprzednią, tj. w wyniku zakneblowania. Także Piotrowski przyznał to podczas kolejnych przesłuchań.

Badanie trzech oskarżonych zakończono, przyznali się oni do winy.

Pietruszka nie przyznał się do winy jako współsprawca, wciąż próbował zanegować swoją współwinę.

Sąd zajął się także dokładnie świadkiem Waldemarem Chrostowskim, kierowcą samochodu osobowego Popiełuszki. Wyjaśnił on, jak doszło do zatrzymania samochodu i jak szybko działali ci trzej mężczyźni podczas zdarzenia. Poza tym jego zeznania odpowiadają zawartości już wcześniej wspomnianych objaśnień.

Przesłuchano następnie kolejnych pracowników Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, którzy zajmowali się kwestiami służbowymi i wyjaśnili zakresy odpowiedzialności oskarżonych.

Nie były to zeznania istotne, które specjalnie trzeba by przytaczać.

Przesłuchania świadków trwały kilka dni i – zgodnie z relacją dziennika „Słowo Powszechne” – trzej sędziowie prowadzący proces naciskali, by na konkretne pytania udzielano konkretnych odpowiedzi, szczególnie zwracali uwagę przy ocenianiu oskarżonych.

Podczas kolejnych przesłuchań i w wyniku pytań prokuratora zaistniała nowa sytuacja – chodziło mianowicie o to, czy oskarżeni wiedzieli, że księdzu Popiełuszcze przyznano stypendium zagraniczne. Fakt ten był znany oskarżonemu Pietruszce, do-

wiedział się on o tym od arcybiskupa Dąbrowskiego. Przecież nie była to tajemnica, [oświadczyli] pozostali oskarżeni. Istnieje również [w tej sprawie] pismo kierownika Urzędu ds. Wyznań ministra Łopatki do kierownictwa kościelnego. Dalej chodziło o to, czy oskarżeni również potraktowali tę sytuację poważnie. Sąd nie powracał potem już do tej kwestii.

Obronca oskarżonego Piotrowskiego zadał pytanie, czy było wiadomo, że miliony złotych, własność związku zawodowego „Solidarność”, były zdeponowane u **szeregu** duchownych?

Tak, ta okoliczność była znana także poza granicami Polski, pisała o tym np. jedna z gazet włoskich. Miało dojść do rozprawy sądowej, ale w wyniku amnestii uznano tę sprawę za załatwioną.

Następnie głos zabrali biegli z zakresu medycyny sądowej. Oświadczyli oni, że Popiełuszko nie żył już w chwili, gdy wrzucono **go** do wody, co potwierdziły również zeznania oskarżonego Pękali.

Podczas kneblowania księdza Popiełuszki nie powstały żadne zewnętrzne ślady, toteż według opinii prof. dr Byrdy Popiełuszko krwawił do wewnątrz, tj. przez tchawicę do płuc.

Oskarżeni Pękala i Chmielewski byli wyraźnie pod wrażeniem tej wypowiedzi, Piotrowskiego natomiast to wyjaśnienie raczej nie wzruszyło. Około 20 stycznia 1985 r. wydawało się, że przesłuchania i pytania prokuratora zostały zakończone, jednak wciąż wychodziły na jaw nowe fakty, których wyjaśnienie sąd uznawał za ważne. Przy zmarłym znaleziono dowód osobisty, pieniądze – w kwocie ok. 50 000 złotych, bon dolarowy na 100 dolarów, obrazek Matki Boskiej i legitymację Armii Krajowej z lat 1944/1945 i wpisem „szanownemu księdzu Popiełuszcze”; nie mogła to być jego legitymacja, przecież urodził się dopiero w 1947 r.

W ostatnich dniach – wg sądu – postawiono kilka wniosków, np. o okazanie pisma ministra Łopatki do prymasa kardynała Glempa itp., sąd te i inne wnioski odrzucił.

Wnioski składał oskarżony Piotrowski, który je następnie wycofał.

Na dzień 28 stycznia 1985 r. przewidziano mowy końcowe prokuratorów, tj. ich początek, ponieważ będą one trwały prawdopodobnie kilka dni. W dniu 27 I 1985 r. odczytano jeszcze kilka dokumentów i ustalenia specjalistów z zakresu kryminalistyki, do których nie miał **on** szczególnych pytań. Były to ustalenia poczynione po znalezieniu ciała – ustalenia te dołączono do materiałów oskarżenia.

W dniu 29 stycznia 1985 r. prokurator Zygmunt Kołacki, a następnie prokurator Leszek Pietrasiński (którzy byli oskarżycielami publicznymi) rozpoczęli swoje wywody.

Prokurator Kołacki przedstawił od początku porwanie i przyczyny śmierci Popiełuszki.

Poruszył on kwestię wystawienia specjalnej przepustki „W”, rozbieżne wersje przedstawione przez oskarżonych na temat tego, jak ten dokument dostali, i opisał, jak brutalnie działali oskarżeni na miejscu zbrodni.

Zbrodnię popełnili wszyscy trzej oskarżeni – zarówno morderstwo, jak też ukrycie ciała, sądzą oni, że ciało nigdy nie zostanie odnalezione, zatarli wszelkie ślady i wrócili do Warszawy. Już w trakcie przygotowań było ich zamiarem zabić Popiełuszkę.

Wszyscy trzej oskarżeni przyznali się do popełnienia tego okropnego czynu, ale oświadczyli, że nie chcieli zabić księdza, jednakże postępowanie ujawniło premedytację wszystkich oskarżonych.

Prokurator Pietrański oświadczył, że jeśli oskarżeni, w szczególności zaś Piotrowski, sądzą, iż Popiełuszko zawinił poprzez swoje działania przeciwko państwu, wówczas przecież uzasadnione byłoby wniesienie przeciwko niemu oskarżenia – wszak należało wszcząć postępowanie sądowe i doprowadzić do ukarania Popiełuszki. Jak oskarżeni mogli działać na własną rękę i wymierzać sprawiedliwość! Następnie prokurator ujawnił powiązania oskarżonego Piotrowskiego z obywatelem Niemiec Zachodnich o nazwisku [...]°, któremu Piotrowski załatwiał formalności wizowe, dzięki czemu [...]° mógł dowolnie wjeżdżać do PRL, i spotkał się również z oskarżonym Piotrowskim. To oskarżonemu przyniosło korzyści, ponieważ jak inaczej doszedłby do [posiadania] samochodów osobowych audi i Fiat 132?

Dowodnie [...]° jeszcze w październiku 1984 r. przyjeżdżał do Polski!

Prokurator mówił o politycznych szkodach, jakie spowodowali oskarżeni – zaszkodzili wizerunkowi kraju, zakłócili poważnie rozpoczynającą się i poprawiającą się współpracę pomiędzy państwem i Kościołem!

Podczas gdy oskarżeni powoływali się na to, że działali na polecenia „z góry”, na polecenia osób lub instytucji, to proces dowiódł, że nie było osób ani instytucji, które chciałyby tego czynu, względnie które by za nim stały. Nie ma i nie było żadnego stanowiska „na górze”!

Czyn oskarżonych to prowokacja przeciwko Polsce, z której Piotrowski miał korzyści dla siebie.

Na podstawie wszystkich tych powodów i rozważań z przebiegu procesu i dowodów stawiam następujące wnioski:

1. Oskarżony Grzegorz Piotrowski zostanie uznany za winnego.

Prokurator wnioskuje o karę śmierci i pozbawienie praw publicznych na zawsze.

2. Oskarżony Leszek Pękala zostanie uznany za winnego.

Prokurator wnioskuje o karę 25 lat pozbawienia wolności i pozbawienie praw publicznych na 25 lat.

3. Oskarżony Waldemar Chmielewski zostanie uznany za winnego.

Prokurator wnioskuje o karę 25 lat pozbawienia wolności i pozbawienie praw publicznych na 25 lat.

4. Oskarżony Adam Pietruszka zostanie uznany za winnego.

Prokurator wnioskuje o karę 25 lat pozbawienia wolności, pozbawienie praw [publicznych] na taki sam okres i zakaz zatrudniania w aparacie państwowym.

° Nazwisko zanonimizowane przez BStU.

Jako oskarżyciele posiłkowi wystąpili rodzice Popiełuszki i kilku członków rodziny i wnosili o sprawiedliwą karę. Kara śmierci na oskarżonym Piotrowskim miałaby nie być wymierzona, gdyż zamordowany stale występował przeciwko karze śmierci.

Rozprawa z obroną oskarżonych będzie kontynuowana od 30 I 1985 r.

Źródło: „Słowo Powszechne”, dziennik Stowarzyszenia PAX w Warszawie, miesiące październik [1984 r.] – styczeń 1985 r.

Dnia 2 lutego 1985 r.

TEKST ORYGINAŁU

Bericht über die Entführung und Ermordung des kath[olischen] Geistlichen Jerzy Popieluszko, Warschau.

Der kath[olische] Geistliche Jerzy Popieluszko, geboren am 14^a.9.1947, wohnhaft in Warschau, Pfarrer an der Stanislaus Kostka Kirche in Warschau, wurde am 19. Oktober in der Gegend bei Przysiek, in der Nähe von T[h]orn, gegen 22.00 Uhr von unbekannten entführt.

Popieluszko fuhr^b mit seinem Kraftfahrer Waldemar Chrostowski in einem Volkswagen, Pol[izeiliches] Kennzeichen 2473 und war auf der Rückfahrt nach Warschau.

Unter dem Vorwand einer Verkehrskontrolle wurde der PKW von drei Männern angehalten, einer von diesen war in Uniform der Verkehrsmiliz.

Popieluszko wurde aus dem Wagen geholt und in einem PKW Fiat 125p^c in den Kofferraum gesteckt, auch der Fahrer mußte in den Wagen vorn einsteigen, wurde vorher mit Handschellen gefesselt. Dem Fahrer gelang es während der Fahrt aus dem Wagen zu springen und dabei fielen die Handschellen ab, konnte so entkommen. Der PKW Fiat, nach Angaben des Fahrers fuhr in unbekannter Richtung weiter.

Der Kraftfahrer meldete den Vorgang bei der nächst liegenden Stelle des Amtes für Innere Angelegenheiten.

Chro[s]towski konnte die Personen und den Wagen beschreiben und sofort setzte die Fahndung ein.

Es fand dann eine Pressekonferenz durch den Regierungssprecher Urban statt, er schilderte den bisher bekannten Hergang und bat um Mithilfe die Täter zu finden.

Es meldeten sich einige Bürger die allerdings unterschiedliche Aussagen machten, so z.B. wollte eine Frau Popieluszko am 20.10.[19]84 in Warschau gesehen haben.

Die Suche nach den Tätern wurde intensiv fortgesetzt.

Innenminister der VR Polen, General Czeslaw Kiszczak hat zum bisherigen Verlauf der Fahndung am 28.10.1984 Stellung genommen und erklärte, die unverzüglich eingeleiteten Aktivitäten des Innenministeriums und anderer staatlichen Dienststellen führten zur schnellen^d Ermittlung und Festnahme der Entführer von Popieluszko. Es handle sich bei den festgenommenen um drei Angehörige des Innenministeriums. Es gäbe bisher einem endgültigen Hinweis oder Informationen über das Schicksal des Opfers der Entführung.

Auffallend sei, so der Minister, daß vorsätzliche Handeln der Täter, daß darauf angelegt gewesen sei, die Untersuchungen zu der Annahme zu führen, daß die Täter Funktionäre des Innenministeriums waren.

^a *W oryginalne*: 23.

^b *W oryginalne*: fuht.

^c *W oryginalne*: 126p.

^d *W oryginalne*: schellen z dopisanym odręcznie n.

Das lasse in ihrem Handeln eine bewußte und gut vorbereitete Provokation erkennen.

Gegenwärtig würden die persönliche Verbindungen der Täter untersucht. Die Ermittlungen in dieser Frage befinden sich erst in der Anfangsphase.

Die beispiellose Provokation sollte die Politik der Verständigung, die Linie der Erneuerung und in der Konsequenz das sozialistische Polen gefährden, dies unterstrich der Minister ganz besonders. Die weiteren Untersuchungen ergaben folgendes Bild und führten zur Verhaftung, die Beschuldigten befinden sich in Untersuchungshaft.

Beschuldigt der Tat werden folgende Personen:

1. Hauptmann Grzegorz Piotrowski, 33 Jahre, Leiter einer Abteilung des Innenministeriums, Hochschulkader, Mathematiker, 9 Jahre im Ministerium tätig.

2. Leutnant Waldemar Chmielewski, 29 Jahre, Hochschulkader, 7 Jahre im Ministerium tätig.

3. Leutnant Leszek Pekala, 32 Jahre, Elektrotechniker, 7 Jahre im Ministerium tätig.

Organisator der Entführung ist Piotrowski. Alle arbeiten in der Abteilung in der Piotrowski als Leiter verantwortlich war. Die Täter gaben unterschiedliche Orte des Aufenthalts Popieluszko an, so sagten die einen es wäre in der Region Wloclawek, ein anderer erklärte es wäre in der Region T[h]orn gewesen.

Intensive Nachforschungen nach dem Verbleib Popieluszkos gingen weiter.

Durch Miliz, Feuerwehr und Spezialisten fand diese den Leichnam des Pfarrers am 30. Oktober 1984 in einem Wasserablagekanal in Wloclawek.

Jetzt erfolgte die Anklage wegen Entführung und Mord an Popieluszko, gegen Piotrowski und Chmielewski, wegen Beihilfe der Entführung und Mord gegen Leszek Pekala.

Der Prozeß gegen die drei Angeklagten begann vor dem Wojewodschaftsgericht in T[h]orn am 27.12.1984.

Dieser begann mit der Vernehmung der Angeklagten. Während der 2 Monate geführten Untersuchungen ergaben 16 Bände des Protokoll. Vor dem Gericht werden 22 Zeugen vernommen und ca. 80 Zeugen außerhalb des Gerichtes.

Darüber hinaus liegen dem Gericht 30 Kasset[t]en vor und Aussagen von einer Reihe Experten.

Piotrowski erklärte vor Gericht u.a. folgendes:

Als Leiter einer Abteilung des Innenministeriums erfüllte er seine Pflicht dem Staat gegenüber, er befasste sich mit Erscheinungen die sich gegen den Staat richteten, er wusste, daß auch Geistliche dabei waren so auch Popieluszko.

Er erinnerte daran, daß Popieluszko zum Kern der Gewerkschaft „Solidarnosc“ gehörte und eine rege Tätigkeit außerreligiöser Art entfaltete. Er erklärte weiter, er hätte keine Verbindungen oder Kontakt zu Personen außerhalb Polens. Er bestätigte aber, daß er Personen half schneller zu einem Paß oder Visum nach Frankreich oder Schweiz zu kommen, hatte aber nie einem Nutzen. Weiter sagte Piotrowski aus, *de facto* sollte das Hauptamt nichts von Aktionen des Departements erfahren.

Piotrowski und auch Chmielewski bekannten sich zur Tat. Pekala dagegen sagte vor Gericht, er hatte nie die Absicht Popieluszko zu töten und erklärte dann weiter.

Popieluszko wurde auf folgende Art umgebracht: P[opieluszko] war bereits ohne Besinnung, er Pekala wußte nicht ob er mit einem lebenden oder bereits Toten zu tun hatte. Ihm wurden, ein Sack voller Steine an die Füße gebunden und ins Wasser geworfen, vorher war er gefesselt und dabei erdrosselt, er lebte nicht mehr als er ins Wasser geworfen wurde.

Pekala belastete immer wieder Piotrowski – er, Pekala habe nicht gefragt, er glaubte Piotrowski, denn erklärt wurde durch Piotrowski das käme „von oben“!

Der Angeklagte Chmielewski schilderte wie Popieluszko geknebelt wurde und dabei den Tod fand.

Pekala dagegen betonte immer wieder, er war davon überzeugt, daß die Tat „von oben“ organisiert war, denn das sagte ja auch öfters Piotrowski.

„Ich wurde allerdings stutzig als Piotrowski sagte, wenn die Leiche gefunden wird, dann haben wir alle drei den Galgen zu erwarten.

Nach dieser Aussage brach vor mir die Welt zusammen, denn ich erkannte die Aktion als »Geheim« und Piotrowskis Werk.

Außerdem fiel mir auf, daß Piotrowski nicht im Ministerium erschien (es war wohl der 23.10.1984) Chmielewski^e und ich, so Pekala, haben uns für die Nacht vom 19. zum 20.10.1984 evtl. ein Alibi durchdacht.“ Auch die späteren Aussagen von Chmielewski belasteten Piotrowski schwer.

Während der Zeugenvernehmung aber auch durch die Angeklagten wurde Oberst Adam Pietruszka schwer belastet. Er soll von dem Unternehmen Piotrowskis gewußt haben und wie der Angeklagte Pekala Aussage zu dem Unternehmen viel Erfolg gewünscht haben.

So wurde Pietruszka als erster Zeuge vernommen und dann allerdings als Angeklagter vor Gericht gestellt.

Adam Pietruszka 46 Jahre alt war Stellvertretender Direktor des Departements und Vorgesetzter der Angeklagten Piotrowski, Pekala und Chmielewski. Er hielt die drei Angeklagten zur Tat an Popieluszko an. Pietruszka war es auch der **die**^f Sondergenehmigung für die Fahrt beschaffte um Kontrollen durch Verkehrsmilizen zu verhindern. So erhielten die Angeklagten den Sonderausweis „W“.

Pietruszka war auch dabei, als bereits am 25.9. und 9.10.1984 eine Besprechung im Innenministerium stattfand, dort sollte der Plan zur Erledigung Popieluszkos^g gefasst worden sein, ihn aus einem fahrenden Zug zu werfen.

Piet[r]uszka streitet seine Teilnahme ab, er will von dem ganzen Vorgang nichts gewußt haben. Zeugenaussagen bewiesen das Gegenteil und daher erfolgte auch seine Verhaftung und Anklage, Mitschuld an der Entführung und des Todes Popieluszko's.

In den weiteren Verhandlungen ging es darum wer denn eigentlich den Mord vollführte und wer hatte den Sack mit den Steinen an die Füße gebunden. Es war schwer

^e *W oryginalne*: Chmielieski.

^f *W oryginalne nadpisano odręcznie*.

^g *W oryginalne*: Popieluszka's.

für das Gericht den Sachverhalt zu klären, weil die Angeklagten sich herausreden wollten, doch dann gab es keine Ausreden, beteiligt waren alle drei.

Immer wieder wandte sich das Gericht an die Angeklagten wer den die genannten (keine Namen wurden genannt) „von oben“ sein sollten? Es kam dann dazu, daß die „von oben“ nur Oberst Pietruszka war und keinen anderen von oben gab.

Diese Erkenntnis legte der Angeklagte Chmielewski und auch der Angeklagte Pekala, sie wurden durch Piotrowski hinters Licht geführt.

Dem Gericht ging es darum ob solche Aktionen, wie diese durch den Angeklagten Piotrowski genannt wurden auch gegen andere Geistliche geplant waren oder gar durchgeführt wurden? Pietruszka soll erklärt haben: „Jetzt habe ich das Spiel mit Popieluszko satt und auch mit anderen Geistlichen! Man muß ihnen bez[iehungs]w[eise] man muß^b so beängstigen, daß sie einen Herzzusammenbruch durchmachen müßten.“ Bei der Untersuchung trat in Erscheinung, daß Pietruszka vielfach die Offiziere des Ministeriums anhielt, energisch gegen Geistliche vorzugehen, auch wenn nicht erlaubte Methoden angewandt werden müßten!

Immer wieder kam das Gericht auf bereits abgegebene Erklärungen der Angeklagten zurück und verlangten die Schilderung einzelner Maßnahmen. Allein diese Berichterstattung in der Tageszeitung „*Slowo Powszechnie*“ in den genannten Fragen umfasst mehrere Zeitungsseiten die kaum wiederzugeben sind.

Hauptsächlich ging es darum, war Popieluszko durch die Würgereien ums Leben gekommen oder erst als man ihm ins Wasser warf. Die Aussagen der Angeklagten Chmielewski und Pekala bestätigten den Tod vorher, d.h. er trat bei der Knebelung ein. Auch Piotrowski gab dies bei den weiteren Vernehmungen zu.

Die Untersuchungen der drei Angeklagten wurde abgeschlossen, sie haben auch ihre Schuld gestanden.

Zur Schuld als Mittäter bekannte sich Pietruszka mit, immer wieder versuchte er seine Mitschuldigkeit zu bestreiten.

Eingehend befasste sich das Gericht mit dem Zeugen Waldemar Chro[s]towski, der Fahrer des PKW von Popieluszko. Er erklärte wie es zum Halt des Wagens kam und wie schnell die drei Männer bei dem Vorfall gehandelt haben. Ansonsten enthalten seine Aussagen den Sinn der schon erwähnten Schilderungen.

Es wurden dann weitere Mitarbeiter des Ministeriums des Inneren vernommen, die dienstliche Belange behandelten und die Verantwortlichkeiten der Angeklagten erläuterten.

Es sind keine wesentliche Aussagen die besonders erwähnt werden müssen.

Die Zeugenvernehmung dauerte einige Tage und nach Darstellung der Tageszeitung „*Slowo Powszechnie*“ drängten die 3 Richter des Prozesses auf konkrete Fragen, konkrete Antworten zu erhalten, sie achteten ganz besonders bei der Einschätzung der Angeklagten.

Bei der weiteren Vernehmung und durch Fragen des Staatsanwalts trat eine neue Situation auf und zwar ging es darum, ob die Angeklagten wußten, daß für den Geist-

^b *W oryginalne nadpisano odręcznie: sic.*

lichen Popieluszko ein Auslandsstipendium gewährt wurde. Diese Tatsache war dem Angeklagten Pietruszka bekannt und er erfuhr davon von Erzbischof Dabrowski. Es war ja kein Geheimnis, so die übrigen Angeklagten. Es besteht auch ein Brief des Leiters des Kirchenamtes Minister Lopatka an die Kirchenleitung. Es ging dann weiter darum ob die Angeklagten diese Situation auch ernst genommen haben. Das Gericht ging auf dies Erkenntnis nicht wieder ein.

Der Verteidiger des Angeklagten Piotrowski stellte die Frage ob es bekannt war, daß Millionen Zloty, Eigentum der Gewerkschaft „Solidarnosc“, bei einer **Reihe**^f Geistlicher hinterlegt waren?

Ja, diese Tatsache war auch Außerhalb der Grenzen Polens bekannt, darüber schrieb z.B. eine italienische Zeitung. Es sollte auch zu einer Gerichtsverhandlung kommen, doch durch die Amnestie galt diese Angelegenheit als erledigt.

Dann kamen die Gerichtsmediziner zu Wort, sie erklärten, Popieluszko war bereits totⁱ als er^f ins Wasser geworfen wurde, so haben sich auch die Aussagen des Angeklagten Pekala bestätigt.

Bei der Knebelung^j des Geistlichen entstanden keine äußere Merkmale, so nach Aussagen Prof. Dr. Byrdy, Popieluszko verblutete innen, d.h. durch die Luftröhre zur Lunge.

Die Angeklagten Pekala und Chmielewski waren sichtbar beeindruckt durch diese Aussage, Piotrowski dagegen traf diese Darlegung weniger. Um den 20. Januar 1985 schien es so, als wären die Vernehmungen und Fragen des Staatsanwalts abgeschlossen, doch immer wieder tauchten neue Momenten auf, die das Gericht für wichtig hielt zu klären. Bei dem Toten fand man den Personalausweis, ein Geldbetrag in Zloty von ca. 50.000,-, einen Dollarbon in Höhe von 100,-, ein kleines Mutter Gottesbild und einen Ausweis der Armia Krajowa mit der Jahreszahl 1944/1945 und dem Vermerk „Dem geschätzten Geistlichen Popieluszko“, es konnte seine Legitimation nicht sein, denn er ist ja erst 1947 geboren.

In den letzten Tagen so das Gericht, wurden einige Anträge gestellt, so z.B. zur Vorlage des Schreibens des Minister Lopatka an den Primas Kardinal Glemp u.a. mehr, daß Gericht hatte solche Anträge und andere abgewiesen.

Die Anträge stellte der Angeklagte Piotrowski die er auch dann zurückzog.

Für den 28. Januar 1985 sind die Plädoyers der Staatsanwälte vorgesehen, d.h. der Beginn, denn diese werden wohl einige Tage dauern. Am 27.1.1985 wurden noch einige Unterlagen und Feststellungen von Kriminalisten verlesen und dazu gab er^f keinen besonderen^k Fragen. Es waren Feststellungen die nach dem Auffinden der Leiche getroffen wurden und in die Materialien der Anklage einfloßen.

Am 29. Januar 1985 begann der Staatsanwalt Zygmunt Kolacki und später der Staatsanwalt Leszek Pietrasinski (es waren öffentliche Ankläger) mit ihren Ausführungen.

ⁱ *W oryginalne: Tod.*

^j *W oryginalne: Klebelung.*

^k *W oryginalne literę n nadpisano odręcznie.*

Staatsanwalt Kolacki¹ schilderte von Beginn an die Entführung und die Todesursache an Popieluszko.

Er ging ein auf die Ausstellung des Sonderausweises „W“ die unterschiedlichen Darstellungen der Angeklagten, wie sie zu dem Ausweis gelangten und legte dar, wie Brutal die Angeklagten am Ort der Tat handelten.

Die Tat vollbrachten alle drei Angeklagten, wie den Mord so auch das Verschwinden der Leiche, sie glaubten, daß die Leiche nie gefunden wird, verschwinden^m alle Spure und fuhren nach Warschau zurück. Schon bei der Vorbereitung war ihr Vorsatz, Popieluszko zu töten.

Alle drei Angeklagten gaben die schreckliche Tat zu, doch erklärten, si[e] wollten den Geistlichen nicht töten, doch die Verhandlungen zeigten den Vorsatz aller Angeklagten.

Staatsanwalt Pietrasinski legte dar, wenn die Angeklagten, besonders Piotrowski glaubte, Popieluszko machte sich durch seine Aktivitäten gegen den Staat schuldig, dann wäre doch der Weg der Anklage gegen ihn berechtigt gewesen, es hätte ein gerichtliches Verfahren eingeleitet werden müssen und zur Bestrafung Popieluszkos genommen. Wie konnten die Angeklagten privat handeln und Recht sprechen! Der Staatsanwalt deckte dann eine Verbindung des Angeklagten Piotrowski zu einem Westdeutschen Bürger Namens [...] auf, dem Piotrowski die Visa Formalitäten erledigte und so konnte [...] nach belieben in die VR Polen reisen und kam so mit dem Angeklagten Piotrowski zusammen. Es hat der Angeklagte seinen Nutzen gehabt, denn wie kam er denn zu einem PKW Audi und Fiat 132?

Nachweisbar kam [...] noch im Monat Oktober 1984 nach Polen!

Der Staatsanwalt sprach über den politischen Schaden den die Angeklagten verursachten, schädigten das Ansehen des Landes, stören^o erheblich die begonnene verbesserte Zusammenarbeit zwischen Staat und Kirche!

Wenn sich die Angeklagten darauf berufen haben sie handeln nach Weisungen von „oben“, nach Weisungen von Personen oder Institutione[n], so hat der Prozeß bewiesen, daß keine Personen oder Institutionen, diese Tat gewollt haben bez[iehungs]w[eise] hinter dieser stehen. Es besteht und bestand auch nicht eine Stelle von „oben“!

Die Tat der Angeklagten ist eine Provokation gegenüber Polen, aus dieser Piotrowski seinen Nutzen hatte.

Aus all diesen Gründen und Erwägungen, aus der Prozeßführung und der Beweise stelle ich folgende Anträge:

1. Der Angeklagte Grzegorz Piotrowski wird für schuldig erklärt.

Der Staatsanwalt beantragt die Todesstrafe und das öffentliche Recht für alle Zeiten abzusprechen.

2. Der Angeklagte Leszek^p Pekala wird für schuldig erklärt.

¹ *W oryginalne:* Koleccki.

^m *W oryginalne literę v nadpisano odręcznie.*

ⁿ *Nazwisko zanonimizowane przez BStU.*

^o *W oryginalne:* stórtend poprawiono na: stören.

^p *W oryginalne:* Leszka.

Der Staatsanwalt beantragt 25 Jahre Freiheitsentzug und das öffentliche Recht für 25 Jahre abzusprechen.

3. Der Angeklagte Waldemar Chmielewski wird für schuldig erklärt.

Der Staatsanwalt beantragt 25 Jahre Freiheitsentzug und das öffentliche Recht für 25 Jahre abzusprechen.

4. Der Angeklagte Adam Pietruszka wird für schuldig erklärt.

Der Staatsanwalt beantragt eine Freiheitsstrafe von 25 Jahren. Aberkennung des öffentlichen Rechts für die gleich[e] Zeit und Verbot im Staatsapparat tätig zu werden.

Als Nebenkläger traten die Eltern Popieluszkos und einige Familienmitglieder auf und plädierten für eine gerechte Bestrafung. Die Todesstrafe für den Angeklagten Piotrowski sollte nicht verhängt worden, da der Ermordete stets gegen eine Todesstrafe auftrat.

Der Prozeß mit der Verteidigung der Angeklagten wird ab 30.1.1985 fortgesetzt.

Quelle: „*Slowo Powszechnie*“, Tageszeitung der Vereinigung PAX Warschau, der Monate Oktober-Januar 1985.

den 2. Februar 1985

Źródło: BStU, HA XX/4, 1928, k. 35–41, 47, mps.

1985 luty 3, [b.m.] – Załącznik do raportu o uprowadzeniu i zabójstwie ks. Jerzego Popiełuszki oraz procesie sprawców przygotowanego 2 lutego 1985 r. dla Hauptabteilung XX MfS

Załącznik do raportu o uprowadzeniu i zamordowaniu Popiełuszki z dnia 2 lutego 1985 r.

1. List kardynała J[ózefa] Glempa do rodziców Popiełuszki z dnia 30 X 1984 r. (tłumaczenie treści):

„Chciałbym zapewnić, że cały Kościół Polski głęboko łączy się z Wami w Waszym rodzicielskim bólu.

Syn Wasz wracał z posługi duszpasterskiej z Bydgoszczy do Warszawy.

W drodze on i jego kierowca, Waldemar, padli ofiarą gwałtownej zbrodni. Dobrze się stało, że towarzyszył mu Waldemar, ponieważ, jak on uważa, być może ksiądz żyje jeszcze i został gdzieś ukryty, i pewnego dnia do nas wróci. Nie ustaniemy w modlitwie o jego życie. Składamy nadzieję w ręce naszej Matki Maryi. Ofiara cierpienia – a jeśli miałyby to być śmierć – jest ofiarą Kościoła dla całego świata.

Pozostanie znak miłości w służbie wiernych naszego narodu.

Zrobimy wszystko, by rzucić światło na tę zbrodnię i wyjaśnić porwanie.

Łączę się z Wami w Waszym bólu i zapewniam o swojej modlitwie oraz wszystkich duchownych w intencji księdza Jerzego. Wam, Kochani Rodzice, wyrażam chrześcijańskie współczucie i podziękowanie za ofiarę dla naszego całego Kościoła.

Kardynał J[ózef] Glemp – Prymas Polski”

2. List Polskiej Rady Ekumenicznej do kardynała z dnia 30 X 1984 r.

Biskup Janusz Narzyński¹ pisze m.in.:

„W imieniu Polskiej Rady Ekumenicznej łączymy się w modlitwie ze wszystkimi duchownymi archidiecezji warszawskiej i wyrażamy nasz głęboki ból”.

3. „Kuria warszawska oznajmia, że pogrzeb i msza żałobna odbędą się 3 XI 1985 r. [sic!] o godzinie 11.00 w kościele pod wezwaniem św. [Stanisława] Kostki. Serdecznie prosimy o modlitwę za zmarłego księdza Jerzego Popiełuszkę”.

Zdzisław Król, Kanclerz Kurii

4. Kardynał J[ózef] Glemp zwrócił się z homilią do wszystkich katolików po otrzymaniu wiadomości o zamordowaniu Popiełuszki:

¹ Biogram zob. aneks, s. 337.

„Głęboko wstrząśnięci otrzymaliśmy wiadomość o znalezieniu naszego Jerzego Popiełuszki. Wciąż mieliśmy nadzieję, że dowiemy się, że nasz kapłan żyje, zginął on [jednak] straszną śmiercią mordu.

Wszystkich wierzących i całe duchowieństwo, tak w Polsce, jak i za granicą, proszę o gorącą modlitwę za duszę naszego ukochanego i przez wielu szanowanego kapłana”.

5. Papież Jan Paweł II podczas audiencji w środę, 31 X 1985 r., wspomniał o zamordowaniu Popiełuszki: „Polecamy jego duszę opatrności Bożej, niech spoczywa w pokoju”.

Papież napisał specjalny list do kardynała Glempa, w którym wspomniał nie tylko Popiełuszkę, ale także zamordowanie Indiry Gandhi.

Pisał on m.in., że śmierć Popiełuszki może być dla Kościoła owocna. Morderstwo księdza Jerzego stanowi wyzwanie dla Kościoła, by prowadzić dalszą i odważną pracę duszpasterską wśród ludu.

3 lutego 1985 r.

TEKST ORYGINAŁU

Anlage zum Bericht der Entführung und Ermordung Popieluszkos vom 2. Februar 1985.

1. Brief des Kardinal J[ózef] Glemp an die Eltern Popieluszkos vom 30.10.1984 (inhaltliche Übersetzung).

„In Eurem elterlichen Schmerz möchte ich versichern, daß die ganze Kirche Polens tiefen Anteil nimmt.

Eurer Sohn kehrte von einer priesterlichen Pflichterfüllung aus Bydgoszcz nach Warschau zurück.

Unterweg wurde er und der Fahrer Waldemar Opfer eines Gewaltverbrechens. Es war gut, daß Waldemar i[h]n begleitete, denn er meint, vielleicht lebt der Pfarrer noch und ist irgendwo versteckt gehalten und kehrt eines Tages wieder zu uns zurück. Wir werden nicht nachlassen um das Leben zu beten. Wir legen die Hoffnung in die Hände unserer Mutter Maria. Das Opfer des Leidens und wenn es der Tod sein sollte ist ein Opfer der Kirche für die ganze Welt.

Es bleibt ein Zeichen der Liebe im Dienst der Gläubigen unserer Volkes.

Wir werden alles daran setzen, daß Licht in die Tat anbricht und die Entführung aufgeklärt wird.

Ich teile Eurem Schmerz mit Euch und versichere meine Gebete sowie aller Geistlichen in der Intention des Geistl[i]chen Jerzy. Euch liebe Eltern versichere ich das christliche Mitgefühl und dan[n] Dank für das Opfer für unsere ganze Kirche.

Kardinal J[ózef] Glemp – Primas von Polen“

2. Brief des Ökumenischen Rates Polens an den Kardinal vom 30.10.1984.

Bischof Janusz Narzynski schreibt u.a.

„Im Namen des Ökumenischen Rates Polen verbinden wir unsere Gebete mit allen Geistlichen der Erzdiözese Warschau und bringen unseren tiefen Schmerz zum Ausdruck“.

3. „Die Warschauer Kurie gibt bekannt, daß die Beisetzung und das Totenamt am 3.11.1985 [*sic!*] um 11.00 Uhr in der Kirche zum hl. Kostka in Warschau stattfindet.

Wir bitten herzlich um Gebete für den Toten Geistlichen Jerzy Popieluszko.“

Zdzislaw Krol, Kanzler d. Kurie

4. Kardinal Glemp wandte sich in einem Bischofswort an alle Katholiken nach Erhalt der Nachricht des Mordes an Popieluszko.

„Tief erschüttert erhielten wir die Nachricht über das Auffinden unserer Jerzy Popieluszko. Wie hatten noch immer die Hoffnung, unseren Kaplan lebend zu wissen, er starb einen schrecklichen Tod des Mordes.

Alle Gläubigen und die ganze Geistlichkeit bitte ich für die Seele unseres lieben und von vielen geachteten Kaplan innigst zu beten, wie in Polen so auch im Ausland.“

5. Der Papst Johannes Paul II. hatte in seiner Mittwoch Audienz am 31.10.1985 des Mordes an Popieluszko gedacht. „Wir empfehlen seine Seele der Zuversicht des Herrn, ihm soll der Friede beschieden sein“.

Einen besonderen Brief schrieb der Papst an Kardinal Glemp und erwähnte nicht nur Popieluszko sondern auch den Mord an Indira Gandhi.

Er schrieb u.a. möge der Tod Popieluszko's Früchte für die Kirche bringen. Der Mord an dem Geistlichen Jerzy stellt einen Ruf der Kirche dar, weiterhin und mutig die seelsorgerische Arbeit im Volk zu führen.

den 3. Februar 1985

Źródło: BStU, MfS, HA XX/4, 1928, k. 42–43, mps.

1985 luty 18, Zielona Góra – Notatki z wystąpienia płk. Stanisława Przanowskiego podczas konsultacji pomiędzy Biurem Śledczym MSW i Hauptabteilung IX MfS w dniach 18–19 lutego 1985 r.

Zielona Góra, 18 II 1985 r.

Wystąpienie

Pułkownik Przanowski¹

- podziemie jest zjawiskiem marginalnym społeczeństwa,
- aparat bezpieczeństwa Warszawy jest w stanie je rozbić – najściślejsza współpraca z ministerstwem – [pion] śledczy i jednostki operacyjne ściśle ze sobą współpracują,
- w 1984 r. w związku z tym odbyło się 600 rewizji poza dochodzeniami.

Struktura Zarządu Okręgowego Warszawa²:

- wydział kontrwywiadu,
- trzy wydziały ds. nadbudowy [społecznej],
- trzy wydziały ds. bazy [społecznej],
- nowy wydział ds. rolnictwa,
- wydział ds. Kościoła,
- [wydział]^a śledczy,
- [wydział]^a paszportowy,
- [wydział]^a [ds.] korespondencji,
- [wydział]^a kartotek,
- [wydział]^a [ds.] wywiadu,
- osiem wydziałów ds. zabezpieczenia obszarów społecznych i gospodarki³.

Sytuacja w Warszawie:

- życie polityczne i gospodarcze normalizuje się,
- **skuteczność** wrogiej propagandy zmniejsza się, usiłowanie wzbudzenia niepokojów nie odnosi znaczących skutków,

^a W oryginale znak powtórzenia wyrazu z poprzedniego wiersza.

¹ Biogram zob. aneks, s. 339.

² W oryginale użyto terminu: „BV Warschau”. Bezirksverwaltung (BV), tj. Zarząd Okręgowy, był terytorialną strukturą Stasi. Tutaj nazwą odpowiednią dla stosunków w NRD posłużono się w celu określenia właściwego urzędu spraw wewnętrznych, w tym przypadku Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych.

³ Ewidentnie jest to opis struktury SUSW posługujący się zrozumiałym dla wszystkich komunistycznych służb bezpieczeństwa językiem marksistowskim: wydział kontrwywiadu – Wydział II; wydziały ds. nadbudowy [społecznej] – wydziały III, III-1, III-2; wydziały ds. bazy [społecznej] – wydziały V, V-1, V-2; wydział ds. Kościoła – Wydział IV; wydział ds. rolnictwa – Wydział VI; Wydział Śledczy; Wydział Paszportowy; wydział ds. [kontroli] korespondencji – Wydział „W”; wydział kartotek – Wydział „C”; wydział ds. wywiadu – Inspektorat I.

- nowy związek zawodowy⁴ zyskuje teren,
- wzrost gospodarczy w 1984 r. 5 proc. mimo restrykcji USA i innych państw,
- PRL wychodzi z izolacji,
- wciąż istnieją problemy na rynku krajowym,
- wywierany jest nacisk na płace,
- reforma gospodarcza nie jest w pełni skuteczna (**polityka pracy** i działania oszczędnościowe),
 - opozycja wewnętrzna wciąż – tak jak uprzednio – aktywna,
 - organy bezpieczeństwa postawiły sobie jako cel strategiczny rozpoznanie, rozbicie podziemia i wywieranie wpływu na opinię publiczną,
 - praca operacyjna rozwija się/zapobieganie uwyrażnia się,
 - szereg grup konspiracyjnych rozbitych w zakładach,
 - likwidacja drukarni,
 - priorytety pracy: nielegalne struktury zakładowe – wszechobecne – „Solidarność”, „Terenowy Komitet Oporu Solidarności”, Rada Edukacji Narodowej („Solidarność” przeniknęła [do struktur]), „Komitet Helsiński”, „Rada Kultury Niezależnej”, „Obrona Praworządności”, „Ośrodek Dokumentacji i Analiz”,
 - powstają (powstały) liczne „organizacje”/„stowarzyszenia” pod najrozmaitszymi nazwami,
 - pracuje się z kasetami magnetycznymi audio/albumami fotograficznymi/znaczkami pocztowymi (także autentycznymi, z nadrukiem), wideo, „medalami pamiątkowymi” (Wałęsa, Popiełuszko, papież).

Chcą przedrzeć się do społeczeństwa:

- ok. 150 tytułów nielegalnych czasopism – większość znów zniknęła,
- Zbigniew **Bujak** wciąż w podziemiu,
- amnestia zawężyła możliwości opozycji,
- istotną rolę odgrywa Uniwersytet Warszawski, do „samorządu studenckiego” wślizgnął się szereg działaczy (opozycji) – ^bkierują w stronę podziemia^b,
 - proces klerykalizacji młodzieży,
 - intensywne wywieranie wpływu na organizacje młodzieżowe, np. harcerzy,
 - wśród inteligencji, aktorów, osób o otwarcie wrogiej postawie – wystąpienia w kościołach – otwarte i zawołowane ataki,
 - kościoły jedynie w niewielkim stopniu działają stabilizująco – większość wykorzystuje każdą okazję, by zaatakować,
 - niektórzy księża otwarcie pracują przeciwko rządowi i linii partyjnej,
 - Kościół rozpoczął ofensywę id[eologiczną] w celu poszerzenia swojej bazy, np. obozy młodzieżowe, zakładanie wydawnictw/pielgrzymki (Częstochowa),
 - Kościół intensywnie pracuje w swoich oficjalnych firmach i komitetach, np. „Prymasowski Komitet Pomocy Społecznej” (paczki – pozyskują ludzi),

^{b-b} *Tak w oryginale.*

⁴ Chodzi o Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych (OPZZ).

- zamordowanie Popiełuszki pomaga Kościołowi w jego ofensywie, np. powstaje miejsce pielgrzymek,
- Kościół jest mocno wspierany z zewnątrz – zlecenia CIA/BND odpowiednio,
- obecny główny problem – podwyżki cen, „Solidarność” całkowicie koncentruje się na tym – chcą być aktywni 28 II [19]85 r. – strajk,
- prawdopodobnie dojdzie do przełożenia [strajku],
- teraz zaplanowane protesty – włącznie do 8 III [19]85 r., strajk jest uważany za nieskuteczny,
- organy bezpieczeństwa i milicja pracują ofensywnie przeciwko podziemi – od działań specjalnych aż po propagandę. Duże problemy personalne – 2000 nieobsadzonych stanowisk (brak mieszkań/brak wystarczających bodźców socjalnych). Od 1975 r. nie ma Służby Bezpieczeństwa w powiatach,
- przestępczość pospolita zwiększa się codziennie – do 20 włamań, planuje się nowelizację prawa karnego i postępowania [karnego]. Praca sądów powinna zostać ulepszona.

Zielona Góra, 18.2.1985

Vortrag

Oberst Przanowski:

- Untergrund ist eine Randerscheinung d[er] Gesellschaft,
- der Sicherheitsapp[arat] von Warschau ist in der Lage, ihn zu zerschlagen – engste Zusammenarbeit mit dem Ministerium – Untersuchung u[nd] op[erative] DE arbeiten eng zusammen,
- 1984 in diesem Zusammenhang 600 Durchsuchungen außerhalb von EV.

Struktur BV Warschau:

- eine Abteilung Abwehr,
- drei Abteilungen Überbau,
- drei Abteilungen f[ür] Basis,
- neue Abt[eilung] f[ür] Landwirtschaft,
- eine Abt[eilung] Kirche,
- [eine Abteilung]^a Untersuchung,
- [eine Abteilung]^a Paßwesen,
- [eine Abteilung]^a Korrespondenten,
- [eine Abteilung]^a Karthotek,
- [eine Abteilung]^a Nachrichten,
- acht Abteilungen f[ür] Sicherung der gesellschaftlichen Bereiche u[nd] der Wirtschaft.

Lage in Warschau:

- politisches u[nd] wirtschaftl[iches] Leben normalisiert sich,
- **Wirksamkeit**^b der gegen[erischen] Propaganda nimmt ab, die Bestrebungen, Unruhe zu erzeugen, blieben ohne wesentliche Wirkung,
- neue Gewerkschaft gewinnt an Boden,
- Wirtschaftswachstum 1984 5% trotz Restriktionen USA u[nd] anderer Staaten
- VRP kommt aus der Isolierung heraus,
- Probleme bestehen nach wie vor auf dem Binnenmarkt,
- es wird Druck auf die Löhne ausgeübt,
- Wirtschaftsreform nicht voll wirksam (A[rbeits]P[olitik] u[nd] Sparmaßnahmen)
- innere Opp[osition] nach wie vor tätig,
- Sicherheitsorg[ane] stellten sich strateg[ischen] Ziel Aufklärung, Zerschlagung Untergrund und Einflussnahme auf öffentl[icher] Meinung,

^a Znak powtórzenia wyrazu z poprzedniego wiersza.

^b W oryginale: Wirksamkeit nadpisano odręcznie nad skreślonym: Wachsamkeit.

- operative Arbeit weiterentwickelt/Vorbeugung **ausged**[rückt]^c,
- eine Reihe konspirativer Gruppen zerschlagen in Betrieben,
- Liquidierung von Druckereien,
- Arbeitsschwerpunkte sind: illegale Betriebsstrukturen – übergreifende – „Solidarnosc“, „Gebietswiderstandskomitee Solidarnosc“, Rat der Volksbildung („Solidarnosc“ eingedr[ingt]), „Helsinkikomitee“, „Rat für unabhängige Kultur“, „Schutz der Rechtsstaatlichkeit“, „Zentrum f[ür] Dokumentation u[nd] Analyse“,
- es entstehen (entstanden) eine Vielzahl von „Organisationen“/„Vereinigungen“ unter den verschiedensten Bezeichnungen,
- gearbeitet wird mit Tonbandkassetten/Fotoalben/Briefmarken (auch echte mit Überdruck), Videos, „Erinnerungsmedaillen“ (Walesa, Popieluszko, Papst).

Man will zur Gesellschaft vordringen

- ca. 150 Titel illegale Zeitschriften – Mehrzahl wieder verschwunden,
- Zbigniew^d **Bujak** nach wie vor im Untergrund,
- Amnestie hat die Möglichkeiten der Opposition eingeengt,
- eine wesentl[iche] Rolle spielt die Warschauer Universität, in der „Selbstverwaltung der Jugend“ eine Reihe Funktionäre (der Opp[osition]) untergeschlüpft – steuern in Richtung Untergrund,
- Klerikalisierungsprozeß unter der Jugend,
- intensive Einflußnahme auf Jugendorg[anisationen] z.B. Pfadfinder^e,
- unter der Intelligenz, unter Schauspielern, Personen mit offen feindlichen Positionen – Auftritte in Kirchen – offene u[nd] verschleierte Angriffe,
- Kirchen wirken nur geringfügig stabilisierend – die Mehrheit nutzt jede Gelegenheit, um anzugreifen,
- einzelne Pfarrer arbeiten offen gegen die Regierung und die Parteilinie,
- Kirche hat eine id[eologische] Offensive gestartet, mit dem Ziel, ihre Basis zu verbreitern z.B. Jugendlager, Verlagsgründung/Pilgerreisen (Czestochowa),
- Kirche arbeitet intensiv in ihren offiziellen Firmen u[nd] Komitees z.B. „Primas-komitee der gesellschaftl[ichen] Hilfe“ (Pakete – Menschen gewinnen)
- Die Ermordung Popieluszkos hilft der Kirche in ihrer Offensive z.B. Wallfahrtsort wird entwickelt,
- Kirche wird sehr stark von außen unterstützt – Auftragslage CIA/BND entsprechend,
- gegenwärtiges Hauptproblem Preiserhöhung, „Solidarnosc“ konzentriert sich voll darauf – wollen 28.2.[19]85 aktiv werden – Streik,
- vermutlich erfolgt Verschiebung,

^c *W oryginalne*: einged. *poprawiono odręcznie na*: **ausged**.

^d *W oryginalne*: Zługniew *poprawiono odręcznie na*: Zbigniew.

^e *W oryginalne*: Pfadpfinder *poprawiono odręcznie na*: Pfadfinder.

– jetzt geplant, Proteste^f bis einschl[ießlich] 8.3.[19]85, Streik wird als nicht wirksam angesehen,

– Sicherheitsorgane u[nd] Miliz arbeiten offensiv gegen Untergrund – von spez[iellen] Arbeit bei Öffentlichkeitsarbeit starke Personalprobleme – 2000 Stellen unbesetzt – (keine Wohnungen/kein ausreichender sozialer Anreiz) seit 1975 kein Sicherheitsdienst in den Kreisen,

– allgemeine Kriminalität nimmt zu – täglich bis 20 Einbrüche – geplant Novellierung Strafrecht u[nd] des Vorgehens. Arbeit der Gerichte soll verbessert werden.

Źródło: BStU, MfS, HA IX, 5127, k. 14–18, mps.

^f *Woryginale: Produkte poprawiono odręcznie na: Proteste.*

1985 luty 18, Zielona Góra – Notatki z wystąpienia płk. Zbigniewa Pudysza podczas konsultacji pomiędzy Biurem Śledczym MSW i Hauptabteilung IX MfS w dniach 18–19 lutego 1985 r.

Zielona Góra, 18 II 1985 r.

Wystąpienie

Pułkownik Pudysz – sytuacja w PRL:

- sytuacja była skrajnie zaostrzona,
- ośrodki kontrrewolucyjne rozbito,
- reakcyjną „Solidarność” izolowano,
- położono kres anarchii **strajkowej**,
- znaczna stabilizacja, szczególnie wokół PRON,
- zaufanie do partii wzmocniono/konstruktywna praca partii – bardzo pozytywna konferencja krajowa/XVI Plenum PZPR,
- pozytywna 40. rocznica odrodzenia¹,
- **„pogłębienie współpracy ze Związkiem Radzieckim i państwami bratnimi”^a**,
- amnestia – dobre skutki,
- PRL wychodzi z izolacji.

Amnestia w 1984 r. [objęła]:

- 2080 sprawców z motywami politycznymi,
- 340 postępowań w sprawach o wykroczenia z motywów politycznych,
- 400 osób stawilo się dobrowolnie, w tym wiele osób, które pozostawały za granicą,
- wywiady zachodnie wywierały ogromny nacisk na te osoby, by wypowiadały się przeciwko Polsce,
- Jacek **Knapik**² – w grudniu 1982 r. powrót z Brukseli – „amnestia” – przekazanie wielu oryginalnych dokumentów.

Biuro „Solidarności” w Brukseli i tło, poplecznicy/^aCIA^a:

- P[udysz] wywiad na ten temat 17 II [19]85 r., emitowany,
- trzecia część nastąpi 18 II [19]85 r.^b,
- przeciwnik usiłuje w dalszym ciągu aktywnie pracować – otrzymuje wsparcie materialne i organizacyjne z krajów zachodnich,

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Data zakreślona odręcznie ze strzałką wskazującą jeden wers wyżej.

¹ Chodzi o 22 VII 1944 r.

² Biogram zob. aneks, s. 334.

- przyjazd Blumsztajna³, prowokacja wrogich służb, oświadczenie w Paryżu przed odjazdem – w samolocie dziennikarze – w Warszawie **Kuroń/Michnik** i in. B[łumsztajn] natychmiast zawrócono do wyjazdu. B[łumsztajn] nie zdołał nic powiedzieć – **Kuroń** zadzwonił do niego i zwymyślał go – emitowane w telewizji,
- w Gdańsku spotkanie **Michnik/Lis/Frasyniuk** i in., łącznie 10 osób.
- Mieszkanie opróżnione, **Michnik/Lis/Frasyniuk** zatrzymani/śledztwo – Wałęsa niezatrzymany, musi odpowiadać – (śledztwo bez aresztu),
- polskie podziemie postawiło na porządku dziennym sprawę rewizji układów jałtańskich/^a**taktyka przeciwnika zmieniła się**^a,
- w związku z przewidzianymi niezbędnymi ekonomicznie podwyżkami cen apel o strajk na 28 II [19]85 r., ulotki!
- wszystko nastawione na oczernianie państwa.

Tak samo **Popiełuszko** miał być wykorzystany do destabilizacji:

- dużo sił zainwestowano, by odpowiednio ustawić Kościół, pogrzeb wykorzystano do prowokacji/tak samo msze – tylko częściowo skutecznie,
- jasne stanowisko partii/energiczne śledztwo i propaganda przeciwdziałają po-
sunięciom przeciwnika, rząd i ministerstwo nie [są] identyczne ze sprawą [zbrodni].

Popiełuszko:

- niezależnie od motywu była to prowokacja polityczna (zamierzona bądź nie-
zamierzona),
- USA w związku z P[opiełuszką] wywierało naciski na RFN, Wielką Brytanię/
Włochy – odmowy wizyt,
- w ramach polityki wewnętrznej Kościół chciał wykorzystać proces przeciwko
MSW – „normalna praktyka”,
- w niektórych punktach proces niewygodny dla Kościoła,
- proces przyczynił się do zniesienia embarga [tj. sankcji],
- [proces]^c podniósł także pytania o ingerencję kleru w politykę (także wśród
ludności),
- datki pieniężne dla oskarżonych,
- stosunki państwo–Kościół zmieniły się – list Glempa – niezbadane wszech-
stronnie – odpowiedź, publikacja stenogramu procesu (patrz aspekty działalności
wywrotowej episkopatu),
- proces musi doprowadzić do konsekwentnego postępowania przeciwko kręgom
kościelnym,
- ujawni się życie prywatne księży/działalność podziemną/nieuczciwość/rozstrzy-
ganie prawd wiary,
- wdrożono działania w celu demaskowania kleru – nastąpią aresztowania,

^c W oryginale znak powtórzenia wyrazu z poprzedniego wiersza.

³ Seweryn Blumsztajn przyleciał z Paryża do Warszawy 5 II 1985 r. Władze nie zezwoliły na jego wpuszczenie do kraju i jeszcze tego samego dnia odesłały do Francji. Biogram zob. aneks, s. 325.

– ^aksięża muszą przestrzegać socjalistycznego prawa i zaprzestać pracy podziemnej^a.

Odnosnie do sytuacji w kraju:

– liczba przestępstw politycznych spada – 324 śledztwa [w] 2. półroczu 1983 r. – podobny okres 1984 r. – 77 śledztw, tendencja utrzymuje się,

– ^a5 amnestionowanych przestępców politycznych ponownie popełniło czyn karalny^a,

– opozycja uaktywni się, KOR/KPN/„Solidarność”, łączenie się w komitety: „Obrony Praworządności”, „Przeciwko terroryzmowi”, środki prawne przeciwko temu.

– próby „Solidarności” utworzenia struktur w zakładach – podziemie/konspiracja – zastosowano metody pracy tajnych służb (włącznie z elektroniką),

– realizuje się koncepcję „długiego marszu”, utworzenie „republiki samorządnej” na bazie pluralizmu związków zawodowych,

– przenikać do organów państwowych/kształcić specjalistów,

– propaganda zachodnia dla wsparcia, np. Radio Wolna Europa; ataki wobec organów śledczych, nazywanych zdecydowanymi przeciwnikami „Solidarności”,

– tajne służby pracują w PRL w sposób wzmożony – np. w ambasadzie amerykańskiej kontakty podziemia i przedstawicieli episkopatu,

– klasę robotniczą interesuje przede wszystkim sytuacja gospodarcza/planowana podwyżka cen,

– MSW włącza się coraz bardziej: porządek/prewencja/śledztwa przeciwko przestępcom gospodarczym,

– wybory do sejmiku zasadniczo w przygotowaniu do X Zjazdu partii.

Dla podziemia rozstrzygający etap: „być albo nie być”.

Kościół:

– Kościół nie chce obecnie sytuacji konfliktowej – nic nie mówi o postawie wobec polityki państwowej – cel strategiczny jest identyczny jak opozycji – „długi marsz” ku likwidacji socjalizmu,

– pracuje w kierunku „rozłamu” – na wszystkich poziomach,

– dlatego należy wszystko robić na rzecz jedności!

TEKST ORYGINAŁU

Zielona Góra, 18.02.1985

Vortrag

Oberst Pudysz – Situation in der VRP:

- Lage war äußerst zugespitzt,
- konterrev[olutionäre] Zentren zerschlagen,
- reaktionäre „Solidarnosc“ isoliert,
- **Streiks**anarchie^a ein Ende gesetzt,
- bedeutsame Stabilisierung speziell um PRON,
- Vertrauen zur Partei gefestigt/Partei konstruktive Arbeit – sehr positive Landeskonferenz/16. Plenum der PVAP,
- positiv 40. Jahrestag Wiedergeburt,
- ^b**Vertiefung Zusammenarbeit mit SU u[nd] Bruderstaaten**^b,
- Amnestie gute Auswirkungen,
- VRP kommt aus der Isolation heraus.

Amnestie 1984:

- 2080 Straftäter pol[itische] Motive,
- 340 OSV aus polit[ischen] Motiven,
- 400 Personen freiwillig gestellt, darunter viele Personen, die sich im Ausland aufhielten,
- westl[iche] ND übten enormen Druck auf die Personen aus, sich gegen Polen auszusprechen,
- Jacek **Knapik** – Dezember 1982 aus Brüssel zurück – „Amnestie“ – Übergabe vieler Originaldokumente.

Solidarnoscbüro Brüssel u[nd] Hintergründe Hintermänner/^b**CIA**^b:

- **P**[udysz]^c Interview dazu 17.2.[19]85/ausgestr[ahlt],
- dritter Teil folgt 18.2.[19]85^d,
- Gegner versucht weiter aktiv zu arbeiten – wird materiell und org[anisatorisch] unterstützt aus westl[ichen] Ländern,
- Ankunft Blums[z]tajn, Provokation gegn[erischen] Dienststellen
- Erklärung in Paris vor Abreise – im Flugzeug Journalisten – in Warschau **Kuron/ Michnik** u.a.,
- B[lumsztajn] wurde sofort wieder zur Ausreise gebracht,

^a *W oryginalu: Staatsanarchie poprawiono odręcznie na: **Streiks**anarchie.*

^{b-b} *Wpisano odręcznie.*

^c *W oryginalu błędny inicjał: T. poprawiono odręcznie na: P.*

^d *Data zakreślona odręcznie ze strzałką wskazującą jeden wers wyżej.*

- B[lumsztajn] kam nicht zum Reden – **Kuron** rief ihn an u[nd] beschimpfte ihn – über Fernsehen ausgestr[ahlt],
- in Gdansk Treffen **Michnik/Lis/Frasyniuk** u.a. insges[amt] 10 Personen Wohnung geräumt, **Michnik/Lis/Frasyniuk** festgen[ommen]/EV – Walesa nicht festgenommen, muß sich verantworten – (EV ohne Haft),
 - poln[ischer] Untergrund setzt Revision der Verträge von Jalta auf die Tagesordnung/^b**Taktik d[es] Gegners verändert^b**,
 - im Zusammenhang vorgesehene ökon[omische] notwendige Preiserhöhung Streikaufruf f[ür] 28.2.[19]85 Flugblätter!,
 - alles ausgerichtet, auf Staat zu verleumden.

Ebenso sollte **Popieluszko** zur Destabilisierung ausgenutzt werden:

- große Kraft investiert Kirche richtig einzuordnen, Beerdigung für Provokation genutzt/ebenso Gottesdienste – nur teilweise wirksam,
- klare Position Partei/energische Untersuchung u[nd] Öffentlichkeitsarbeit wirkten Gegner entgegen, Reg[ierung] u[nd] Min[isterium] mit dem Vorkommnis nicht identisch.

Popieluszko:

- unabhängig vom Motiv war es eine polit[ische] Provokation (gewollt oder ungewollt),
- USA übte im Zusammenhang P[opieluszko] Druck auf BRD, GB/Italien aus – Besuchsabsagen,
- innerpolit[isch] wollte Kirche Prozeß gegen MdI ausnutzen – „normale Praxis“,
- an einigen Stellen Prozeß unangenehm f[ür] Kirche,
- Prozeß trug zur Aufhebung Embargo teil,
- Prozeß^c warf auch Fragen zur Einmischung des Klerus in die Politik auf (auch unter der Bevölkerung),
- Geldspenden für die Angeklagten,
- Verhältnis Staat-Kirche verändert – Glomp Brief – nicht allseitig untersucht – Antwort, Stenogramm Prozeß veröffentlichen,
- (siehe Aspekte umstürzlerische Arbeit des Episkopats),
- Prozeß muß zum konsequenten Vorgehen gegen kirchl[ichen] Kreise führen,
- es wird offengelegt Privatleben von Priestern/Aktivitäten im Untergrund/Unehrlichkeit/Lösung von Glaubensfragen,
- Maßnahmen zur Demaskierung Klerus eingeleitet – Haftverfahren werden folgen,
- ^b**Pfarrer müssen soz[ialistischen] Recht einhalten u[nd] Untergrundarbeit einstellen.^b**

^c Znak powtórzenia wyrazu z poprzedniego wiersza.

zur Lage im Lande:

- politische Straftaten weiter rückläufig – 324 EV 2. Halbjahr 1983 – gleicher Zeitraum 1984 77 EV, Tendenz hält an,
- ^b**5 Amnestierte polit[ische] Straftäter weiter straffällig^b**,
- Opposition wird sich aktivieren KOR/KPN/„Solidarnosc“
Sammlung in Komiteen: „zur Verteidigung der Rechtsstaatlichkeit“, „gegen Terrorismus“, rechtliche Maßnahmen dagegen,
- Versuche „Solidarnosc“ Strukturen in Betrieben schaffen – Untergrund/Konspiration – Arbeitsmethoden GD angewendet (einschl[ießlich] Elektronik),
– verfolgt wird Konzeption des „langen Marsches“ Schaffung einer „selbstverwaltenden Republik“ mit dem Anfang gewerkschaftlichen Pluralismus,
– in staatl[ichen] Organe eindringen/Spezialisten entwickeln,
– westl[iche] Propaganda zur Unterstützung z.B. „Radio Free Europa“ [*sic*], Angriffe gegen U[ntersuchungs]-Organe mit Namen als entsch[iedener] Gegner „Solidarnosc“,
- GD arbeiten verstärkt in VRP – z.B. am Botschaft Kontakte Untergrund und Vertreter des Episkopats,
- AK **bewegt^f** vor allem Wirtschaftslage/bevorstehende Preiserhöhung,
- MdI schaltet sich immer mehr ein: Ordnung/Vorbeugung/EV gegen Wirtschaftstäter,
- Wahlen zum Sejm wesentlich in Vorbereitung des X. Parteitages,
Für Untergrund entscheidende Etappe „Sein oder Nichtsein“.

Kirche:

- Kirche will heute keine Konfliktsituation – sagt nichts zur Haltung zur Staatspolitik – strateg[isches] Ziel ist mit Opp[osition] identisch – „langer Marsch“ zur Beseitigung des Sozialismus,
– es wird in Richtung „Aufsplitterung“ gearbeitet – auf allen Ebenen,
– deshalb alles tun für Einheit!

Źródło: BStU, MfS, HA IX, 5127, k. 19–23, mps.

^f *Woryginalne: langt poprawiono odręcznie na: bewegt.*

1985 luty 18, Zielona Góra – Notatki z wystąpienia pplk. Adama Adamskiego podczas konsultacji pomiędzy Biurem Śledczym MSW i Hauptabteilung IX MfS w dniach 18–19 lutego 1985 r.

Zielona Góra, 18 II 1985 r.

Wystąpienie – podpułkownik Adamski¹:

- dwie trzecie podziemia politycznego skoncentrowane w Warszawie,
- dotyczy „Solidarności”, KPN i KOR.

Struktury konspiracyjne „Solidarności”:

- powstały w latach 1981–[19]83,
- „Solidarność” czynna jak uprzednio – wpływy w klasie robotniczej,
- dekret z 12 XII [19]81 r. zawiesił jej działalność, kto pracowałby dalej, jest zagrożony karą 3 lat pozbawienia wolności,
- ustawa o związkach zawodowych rozwiązała wszystkie związki zawodowe – dlatego „Solidarność” nielegalna,
- od tego czasu podziemie/konspiracja – deklaracja MSW, że „Solidarność” pracująca konspiracyjnie.

Pierwszorzędne cele strategiczne „Solidarności”:

- zniesienie stanu wojennego – uwolnienie więźniów – przywrócenie „wolności związkowej”,
- styczeń 1982 r. Ogólnopolski Komitet Oporu „Solidarności” (OKO) – „Prezydium” w Gdańsku (pierwsza centralizacja),
- 22 II [19]82 r. OKO formą organizacji na skalę krajową – OKO przejął kierownictwo nad działalnością konspiracyjną – kraj podzielono na 4 części,
- publikacje OKO są często pracą pojedynczych osób,
- 22 IV [19]82 r. powstała „Tymczasowa Komisja Koordynacyjna” (TKK) „Solidarności” – ^a4 osoby (Bujak/Frasyniuk/Lis)^a,
- TKK próbowała ustalić „linie walki” – zadania główne i częściowe,
- 8 V [19]82 r. Terenowy Komitet Koordynacyjny Mazowsze – Warszawa, „Praca oświatowa”, „Kluby dyskusyjne”, „Pomoc organizacyjna” – to ostatnie w Kościele i instytucjach charytatywnych, np. aktywny w kościele Popiełuszki.

P[opiełuszko] był „kapelanem” internowanych i aktywistów „Solidarności”:

^{a-a} Tak w oryginale.

¹ Biogram zob. aneks, s. 323.

– już wówczas decyzja: dokumentowanie wszystkich działań P[opiełuszki] – następnie śledztwo przeciwko niemu – kilka tomów akt i dowodów – opracowano „msze” (materiał na taśmie) – świadkowie!

- przekazanie do sądu – amnestia,
- Piotrowski musiał zajmować się Popiełuszką codziennie!,
- Popiełuszko nie podporządkował się amnestii,
- przy zatrzymaniu Popiełuszkę przekazano prokuratorowi,
- P[opiełuszko] zgłosił się dopiero po konsultacji z osobami kościelnymi,
- mieszkanie konspiracyjne P[opiełuszki] przeszukano w obecności prokuratora – znaleziono „pozostałości” z sierpnia 1981 r. (ulotki/materiały wybuchowe),
- areszt tymczasowy – wówczas i przy zwolnieniu dokładne badanie medyczne!,
- kapitan Piotrowski [bardzo] przeżył ów zabezpieczony przebieg śledztwa/ale również zwolnienie [Popiełuszki] z aresztu.

Zdobywanie materiałów/pieniędzy:

- ilość przestępstw spadła – ale nie stopień ich ciężkości,
- spektakularna była dostawa urządzeń powielających/aparatury nadawczej:
 - Noël Roger² (27 [lat]), Belg:
 - przemyt w kontenerze w urządzeniu medycznym dla „szpitali warszawskich”,
 - kontener przeznaczony dla kościoła, w którym działał P[opiełuszko],
 - ^b3 lata więzienia^b**,
 - zwolnienie za kaucją 1 mln zł,
 - dwie osoby/z wyższym wykształceniem, członkowie klubu jachtowego – przejęcie urządzeń powielających na otwartym morzu – 2 pełne furgonetki,
- przesyłka „paczek świątecznych” osobom, którymi nie interesują się organy bezpieczeństwa:
 - wroga literatura/urządzenia powielające,
 - generalnie obszerny nielegalny druk czasopism o wrogiej treści/ulotek – po części, by zarobić pieniądze – 20 000 złotych w ciągu jednej nocy – duża ilość materiału przeciwko Związkowi Radzieckiemu, rządowi/wezwania do strajku/przeciwko aktualnej polityce, tu pracują wszystkie grupy z najrozmaitszą techniką! (przedłożono ok. 50–60 różnorodnych ulotek/broszur/obszerny materiał zdjęciowy dot. przemysłowej techniki),
 - zatrzymano 5 katolickich studentów (akademia kat[olicka]³) – „wymagany materiał w 5 punktach/po ok. 4–5 dniach zmiana – niewiele osób objętych wpływem^a,
 - dotychczas ustalono ogółem ok. 500 tytułów,
 - obecnie poważne starania, by dotrzeć z „literaturą” do rolników – specjalnie uformowane pisma,
 - większość „drukarni” jest kontrolowana operacyjnie!

^{b-b} *Wpisano odręcznie.*

² Biogram zob. aneks, s. 338.

³ Najprawdopodobniej chodzi o Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie.

Radio „Solidarność”:

- jedna „radiostacja” – wiele stacji nadawczych,
- „koniec czerwca/początek lipca 1981 r. kierownictwo „Solidarności”^a.

Decyzja o własnej rozgłośni:

- zdecydowano: oficjalne starania i praca konspiracyjna (przygotowane dla działalności podziemnej),
- w zakładach oficjalne zamówienia nadajników, utrzymywane w tajemnicy zlecenia dla wybranych osób prywatnych, niebędących w „Solidarności” – w miarę możliwości obywateli niesprawiających kłopotów – wysoka zapłata,
- budowa nadajników o wysokich parametrach, konstruowanych z użyciem prze-myconych lub skradzionych materiałów,
- po stanie wojennym wykorzystano fakt istnienia przygotowanej bazy konspira-cyjnej, w dniu 12 XII [19]81 r. stacje nadawcze już istniały bądź były w przygotowaniu,
- w kwietniu 1982 r. pierwsza audycja Radia „Solidarność”, termin emisji ogło-szono za pomocą ulotek,
- od kwietnia 1982 r. do dziś 45 audycji na terenie Warszawy,
- nadajniki 10–14 watów, po każdej audycji inny zakres fal ultrakrótkich,
- zawsze dostrojone do zakresu nadawczego radia lub telewizji,
- podobne wydarzenia^c w Poznaniu i Krakowie,
- wykorzystywano nałożenie [emisji na sygnał] oryginalnego nadajnika (szcze-gólnie telewizji) 1. programu TV,
- audycje podczas polskiej „Aktuelle Kamera”^d,
- oryginalny dźwięk każdorazowo zagłuszany,
- audycje każdorazowo zapowiadane,
- duży wysiłek przy wykrywaniu [nadajników] ze względu na [nadawanie na] falach ultrakrótkich,
- nadajniki w pełni zautomatyzowane – wyłączniki zegarowe – często w „wieżach” [szybach] wind w wieżowcach,
- wiele zwyczajnych środków operacyjnych bezskutecznych,
- czas emisji początkowo 3–4 min. – później 20 min.,
- Gdańsk, czwartek godz. 19.30^e,
- audycje z reguły przed ważnymi wydarzeniami,
- aresztowano 12 osób,
- nowe zjawisko: podczas audycji TV na ekranach pojawiają się teksty,
- komputery osobiste złączone z nadajnikami UKF – nadajników nie można zlokalizować,
- dotychczas 6 audycji, zawsze przy **wysokiej** oglądalności.

^c W oryginale z prawej strony skreślono: Personen in (ludzie w).

^d „Aktuelle Kamera” – program informacyjny telewizji NRD, odpowiednik „Dziennika Telewizyjnego” w PRL.

^e Wzmianka zapewne umieszczona ze względu na czas emisji odpowiadający emisji „Dziennika Telewizyjnego” w PRL.

Zielona Gora, 18.2.[19]85

Vortrag – Oberstleutnant Adamski:

- 2/3 des polit[ischen] Untergrundes in Warschau konzentriert,
- betrifft „Solidarnosc“, KPN und KOR.

Konspirativen Strukturen „Solidarnosc“:

- 1981–[19]83 entstanden,
- „Solidarnosc“ nach wie vor tätig – Einfluß in AK,
- Dekret v[om] 12.12.[19]81 hat ihre Tätigkeit suspendiert, wer weiterarbeitete Androhung 3 Jahre FE,
- Gesetz über Gewerkschaften löste alle Gewerkschaften auf – damit „Solidarnosc“ illegal,
- seit dieser Zeit Untergrund/Konspiration – Deklaration MdI als konspirativ arbeitende „Solidarnosc“.

Erste strateg[ische] Zielstellung „Solidarnosc“:

- Aufhebung Kriegszustand – Entlassung der Häftlinge – Wiederherstellung d[er] „gewerksch[aftlichen] Freiheit“,
- Januar 1982 gesamt[olnisches] Widerstandskomitee „Solidarnosc“ (OKO) – „Präsidium“ in Gdansk (erste Zentralisierung),
- 22.2.[19]82 OKO Organisationsgestalt im Landsmaßstab – OKO übernahm Leitung der konspirativen Tätigkeit – Land in 4 Teile aufgeteilt,
- Veröffentlichungen OKO häufig die Arbeit einzelner Personen,
- 22.4.[19]82 „prov[isorische] Koordinierungskommission“ (TKK) der „Solidarnosc“ geschaffen – ^a4 Personen (Bujak/Frasyniuk/Lis)^a,
- TKK versuchte, die „Kampflinien“ zu bestimmen – Haupt- u[nd] Teilaufgaben,
- 8.5.[19]82 territoriales Koordinierungskomitee Mazowsze^b – Warszawa „Bildungsarbeit, Diskussionsclubs“, „org[anisatorische] Hilfe“ – letzteres in Kirche u[nd] caritativen Einrichtungen, z.B. aktiv an Kirche Popieluszko^c.

P[opieluszko] war „Pfarrer“ der Internierten u[nd] Solidarnoscaktivisten:

- bereits damals Entscheidung: Dokumentierung aller Aktivitäten P[opieluszkos] – letztlich EV gegen ihn – mehrere Bände Akten u[nd] beweise – „Messen“ aufgearbeitet (Bandmaterial) – Zeugen!,
- Übergabe an Gericht – amnestiert,

^{a-a} Tak w oryginalne.

^b W oryginalne: Maszowe.

^c W oryginalne: Popieloszko.

- Piotrowski hat sich täglich mit Popieluszko^c befassen müssen!,
- Popieluszko hat sich der Amnestie nicht untergeordnet,
- bei Festnahme wurde Popieluszko zum Staatsanwalt bestellt,
- P[opieluszko] meldete sich erst nach Konsultation mit kirchlichen Personen,
- konspirative Wohnung von P[opieluszko] im Beisein Staatsanwalt durchsucht – „Überbleibsel“ vom August 1981 (Flugblätter/Sprengstoff),
- Vorläufige Festnahme – dabei u[nd] bei Entlassung gründliche ärztliche Untersuchung!,
- Cptn.^d Piotrowski hat dieses abgesicherte Vorgehen der Untersuchung erlebt/ aber auch die Haftentlassung.

Beschaffung von Material/Geld:

- die Zahl der Straftaten ging zurück – ihre Schwere nicht,
- spektakulär war die Lieferung von Vervielfältigungstechnik/Sendetechnik:
 - **Noël, Roger (27) Belgier:**
Einschleusung im Container in einem Med[ischen] Gerät für die „Warschauer Krankenhäuser“,
Container für Kirche bestimmt, in der P[opieluszko] wirkte,
„3 Jahre Haft“,
Entlassung gegen Kautions 1 Mill. Zloty,
 - zwei Personen/Hochschulbildung Mitglieder eines Jachtclubs – auf offener See Vervielfältigungstechnik übernommen – 2 Kleintransporter voll,
- Übersendung von „Geschenkpaketen“ an für die Sicherheitsorgane uninteressante Personen:
 - feindl[iche] Literatur/Vervielfältigungstechnik,
 - generell umfangreicher illegaler Druck von feindl[ichen] Schriften/Flugblättern – teilweise, um Geld zu verdienen – 20.000,- Zloty in einer Nacht – große Mengen Material gegen SU, gegen Regierung/Steinkäufe/gegen aktuelle Politik, hier arbeiten alle Gruppen mit unterschiedlichster Technik! (ca. 50–60 verschiedenartige Flugblätter/Broschüren vorgelegt/umfangreiches Fotomaterial zu eingeschleuster Technik),
 - 5 kath[olischen] Studenten (kath[olische] Akademie) festgenommen – „erforderliches Material an 5 Punkten /nach ca. 4–5 Tagen Wechsel – wenig Personen eingewirkt“,
 - insgesamt ca. 500 Titel bisher festgestellt,
 - gegenwärtig starke Bestrebungen, mit „Literatur“ zu den Bauern vorzudringen – speziell ausgestaltete Schriften,
 - die meisten „Druckereien“ werden operativ kontrolliert!

Radio „Solidarnosc“:

- eine „Radiostation“ – mehrere Sender,
- ^aEnde Juni/Anfang Juli 1981 L[eit]u[n]g „Solidarnosc“^{aa}.

^d *Tak w oryginalne.*

^{c-c} *Wpisano odręcznie.*

Entscheidung über eigene Sendemittel:

- es gab zu der Entscheidung^f offizielle Anstrengungen u[nd] konspirative Tätigkeit (vorbereitet für Untergrundarbeit),
- in Betrieben offizielle Bestellungen f[ür] Sender, geheimgehaltene Aufträge an ausgewählte Privatpersonen, die nicht in der „Solidarnosc“ waren – möglichst unverfängliche Bürger – hohe Bezahlung,
- Bau von Sendern mit hohen Parametern, verbaut wurde eingeschleustes oder gestohlenen Material,
- nach Kriegszustand Tatsache d[er] Existenz der vorbereiteten konspirativen Basis ausgenutzt, am 12.12.[19]81 bereits Sender vorhanden bzw. in Vorbereitung,
- April 1982 erste Sendung Radio „Solidarnosc“, Sendetermin durch Flugblätter verbreitet,
- ab April 1982 bis jetzt 45 Sendungen auf dem Gebiet Warschau,
- Sender 10–14 Watt, nach jeder Sendung anderer UKW-Bereich,
- immer in Sendebereiche des Rundfunks oder Fernsehens eingeordnet,
- ähnliche Erscheinungen^g Poznan u[nd] Krakow,
- Entfernungen der Originalsender (speziell Fernsehen) genutzt 1. FS Programm,
- Sendungen während poln[ischen] „Aktueller Kamera“,
- Originalton jeweils nicht mehr zu hören,
- Sendungen jeweils angekündigt,
- hoher Aufwand der Aufklärung, da UKW,
- Sender vollautomatisch – Schaltuhren – häufig in „Türmen“ der Fahrstühle von Hochhäusern,
- viele herkömml[iche] op[erative] Maßnahmen wirkungslos,
- Sendezeiten zunächst 3–4 min. – später 20 min.,
- Gdansk Donnerstag 19.30 Uhr,
- Sendungen in der Regel vor wichtigen Ereignissen,
- 12 Personen verhaftet,
- neue Erscheinung: während Sendungen des FS erscheinen Texte auf Bildschirmen,
- es werden Personalcomputer mit UKW-Sendern gekoppelt – Sender sind nicht zu orten,
- Bisher 6 Sendungen, immer bei hoher Einschaltquote.

Źródło: BStU, MfS, HA IX, 5127, k. 24–29, mps.

^f *W oryginalne:* Entscheidungen *poprawiono odręcznie na:* Entscheidung.

^g *W oryginalne z prawej strony skreślono:* Personen in.

1985 luty 18, Zielona Góra – Notatki z pytaniami i odpowiedziami wymienionymi podczas konsultacji pomiędzy Biurem Śledczym MSW i Hauptabteilung IX MfS w dniach 18–19 lutego 1985 r.

Zielona Góra, 18 II 1985 r.

Pytania/odpowiedzi

Problemy procesu konsolidacji – sprawa **Popieluszki** – jakie jest oddziaływanie – okoliczności:

- przeciwnik uczynił likwidację fizyczną metodą pracy,
- nawiązano do śmierci Przemyska i innych wydarzeń aż po stan wojenny (operuje się [liczbą] 70 zabitych),
- podczas stanu wojennego 16 zabitych,
- we wszystkich wykorzystywanych propagandowo przypadkach [wszczęto] dochodzenia – każdorazowo ataki na Służbę Bezpieczeństwa,
- jak pokazać społeczeństwu, że to był wyjątkowy przypadek? – dlatego decyzja, by obszernie informować – nie było innego wyjścia,
- należy to zawrzeć w wynikach dochodzenia,
- nie było inspiracji ze strony kierownictwa dla sprawców – zastosowanie przeciwko **Popieluszcze** środków prawnych o niewystarczającej skuteczności odgrywało dużą rolę,
- duża wiedza o Kościele **Piotrowskiego i Pietruszki**, nieujawniona podczas śledztwa – dopiero podczas procesu,
- pytania oskarżycieli posiłkowych w znacznym stopniu do tego¹ doprowadziły, choć ich celem było oskarżenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych,
- towarzysz Milewski² ustąpi w najbliższym czasie, decyzja osobista – bez związku z **Popieluszką**,
- przeciwnik chce wbić klin pomiędzy Służbę Bezpieczeństwa i wojsko,
- **Kiszcza**k był najbliższym współpracownikiem **Jaruzelskiego**, chce się tu [ich] podzielić,
- wydarzenie w konsekwencjach wymierzone było w politykę partii,
- wyrok nie jest prawomocny! – demonstracja: organ władzy musi twardo obchodzić się ze swoimi pracownikami, wszyscy wykluczeni z partii/zdegradowani/zwolnieni [ze służby],
- demonstracja procesu oczyszczenia – Kościół!
 - np. ksiądz, który miał udział w śmierci milicjanta², ksiądz, który zabił córkę,

^a W oryginale z prawej strony nadpisano odręcznie: resigniert (zrezygnował).

¹ Tj. do ujawnienia wiedzy Piotrowskiego i Pietruszki.

² Mowa o ks. Sylwestrze Zychu.

- **Pietruszka** – należy oczekiwać złagodzenia kary – umieszczony w areszcie śledczym,
- śledztwo/proces nie powinny ujawniać poufnej wiedzy ministerstwa,
- ważna była uchwała KC o zaufaniu do MSW i ministra (tu także należy zaliczyć „wywiad” **Pudysza** z byłym działaczem „Solidarności”),
- komisja partyjna zajmuje się kwestiami kierowania i kontroli w MSW (nadzór służbowy/partia) – spokojnie i rzeczowo,
- ^b**wpływ partii musi zostać wzmocniony**^b,
- wszyscy sprawcy [to] wyróżniający się pracownicy – tragiczna sprawa, środki w celu ochrony [ich] najbliższych,
- trwają prace nad porządkiem prawnym – przekształcanie wyników operacyjnych na środki dowodowe z włączeniem prokuratury, zakładanie podsłuchów w przypadku podejrzenia przestępstwa, rozwiązywanie zbiegowisk,
- prowadzenie rozmów indywidualnych z pracownikami – gruntowne wyjaśnienie zadań.

^{b-b} *W oryginale nadpisano odręcznie nad akapitem.*

Zielona Gora, 18.2.1985

Fragen/Antworten

Probleme Konsolidierungsprozeß – Fall **Popieluszko**^a – wie ist die Wirkung – Hintergründe:

- Gegner machte physische Liquidierung zur Arbeitsmethode,
- angeknüpft wurde an Tod Przemyk u[nd] weitere Vorkommnisse bis hin zum Kriegszustand (operiert wurde mit 70 Toten),
- im Kriegszustand 16 Tote,
- in allen propag[andistisch] aufgegriffenen Fällen EV – jeweils aber Angriffe auf Sicherheitsdienst,
- wie der Gesellschaft zeigen, daß es ein Ausnahmefall war? – deshalb Entschluß, weiträumig informieren – es gab keinen anderen Ausweg,
- Ermittlungsergebnisse mußten das tragen,
- es gab keine Inspirierung seitens der Leitung für die Täter – Rechtsanwendung gegen **Popieluszko**^b mit unzureichender Wirksamkeit spielte große Rolle,
- **Piotrowski** u[nd] **Pietruszka** großes Wissen über Kirche, in Untersuchung nicht offenbart – erst im Prozeß,
- Fragen der Nebenkläger führten maßgeblich dazu, obwohl deren Ziel war, das Innenministerium anzuklagen,
- Gen[osse] Milewski^c wird in nächster Zukunft zurücktreten, persönliche Entscheidung – ohne Zusammenhang zu **Popieluszko**^a,
- Gegner will Keil zwischen Sicherheitsdienst u[nd] Armee treiben,
- **Kiszcza** war engster Mitarbeiter **Jaruzelskis**, man will hier trennen,
- Ereignis richtete sich letztendlich gegen Politik der Partei,
- Urteil nicht rechtskräftig! – Demonstration Machtorgan muß hart verfahren mit seinen Mitarbeitern, alle aus der Partei ausgeschlossen/degradiert/entlassen,
- Demonstration eines Reinigungsprozesses – Kirche?
z.B. Pfarrer, der am Tod eines Milizionärs beteiligt war, Pfarrer, der Tochter tötete,
- **Pietruszka** Strafmilderung zu erwarten – untergebracht in U[ntersuchungs]-Abteilung,
- Untersuchung/Prozeß durfte nichts preisgeben an internen Erkenntnissen des Ministeriums,
- wichtig war Beschluß ZK Vertrauen zum MdI u[nd] Minister (hier auch einzuordnen „Interview“ **Pudysz** mit ehemaligen Solidarnoscfunktionär),

^a W oryginalne: **Popielusko** poprawiono odręcznie na: **Popieluszko**.

^b W oryginalne: **Popieloscko** poprawiono odręcznie na: **Popieluszko**.

^c W oryginalne z prawej strony nadpisano odręcznie: resigniert.

- Parteikommission beschäftigt sich mit Fragen der A[nleitung] u[nd] K[ontrolle] des MdI (Dienstaufsicht/Partei) – ruhig u[nd] sachlich,
- **„Parteeinfluß muß verstärkt werden“^d**,
- alle Täter hervorragende Mitarbeiter – tragische Angelegenheit, Maßnahmen zum Schutz der Angehörigen,
- Rechtsordnung wird weiterentwickelt – Umwandlung von operativen Ergebnissen in Beweismittel unter Einschaltung StA, Einbau von Abhöranlagen bei Hinweis auf Verbrechen, Auflösung von Zusammenrottungen,
- Führung von individuellen Gesprächen mit MA – gründliche Erläuterung von Aufgaben.

Źródło: BStU, MfS, HA IX, 5127, k. 30–32, mps.

^{d-d} *W oryginale nadpisano odręcznie nad akapitem.*

1985 luty 19, Zielona Góra – Notatki z wystąpienia mjr. Wiktora Fonfary podczas konsultacji pomiędzy Biurem Śledczym MSW i Hauptabteilung IX MfS w dniach 18–19 lutego 1985 r.

Zielona Góra, 19 II 1985 r.

Wystąpienie – major Fonfara¹

Antypolska działalność Biura „Solidarności” w Brukseli:

– antysocjalistyczna i antypaństwowa działalność byłaby niemożliwa bez zachodniej pomocy,

– śledztwo w sprawie Biura wciąż trwa (patrz także wywiad TV),

– w kwietniu 1982 r. w PRL powstała TKK – w lipcu 1982 r. utworzono „Biuro Koordynacyjne” w Brukseli, nie [jest to] przedstawicielstwo „Solidarności”, lecz inspirator/organizator „Solidarności” podziemnej (finansowanie, wsparcie materialne),

– kierownik Biura Jerzy **Milewski**,

– 13 filii w państwach zachodnich – najsilniejsza placówka w Paryżu – założono tam także wydawnictwo dla antypolskiej propagandy,

– 1983 r. – uchwała Kongresu USA o utworzeniu funduszu „Program demokratyczny”, finansowanie działalności antysocjalistycznej w państwach socjalistycznych i Trzecim Świecie,

– uruchomienie środków poprzez Biuro w Brukseli przy wykorzystaniu amerykańskich związków zawodowych AFL-CIO,

– kwartalnie Bruksela i Paryż [otrzymują] 100 000 dolarów,

– jednocześnie dokonuje się finansowanie akcji na Zachodzie,

– w 1983 r. ogółem 2,5 mln dolarów USA,

– materiały na razie nie do końca przeanalizowane – kierunek ataków – ideologia, rozpoznawalnie kierowane przez CIA,

– Biuro pracuje z dużą liczbą „ekspertów”, np. Zbigniew **Brzeziński**² – następnie zdrajcy, skazani w PRL – szef paryskiej „**Kultury**”,

– ścisłe kontakty z „Radiem Wolna Europa” – rozgłośnia działa propagandowo.

Cztery główne kierunki:

1. Dywersja – finansowanie/inspiracja/koordynacja w kraju.

2. Propaganda – zachodnim mediom podsuwa się antypolskie materiały/własne działania (radio/TV/prasa), ulotki.

¹ Biogram zob. aneks, s. 330.

² Biogram zob. aneks, s. 325–326.

3. Działalność polityczna – kontakty z zachodnimi politykami/partiami/związkami zawodowymi,

– próby zainstalowania się [w] ONZ, Parlamencie Europejskim, Międzynarodowej Organizacji Pracy.

4. Szczególnie ważny kierunek/obecne przeprofilowanie – „praca tajna”.

Obecne główne dążenie: organizowanie konspiracyjnej działalności wywiadowczej – szpiegostwo, dywersja – przemysł kamer, techniki radiowej i podsłuchowej – zastosowanie szyfrowanej komunikacji radiowej,

– organizowanie „badania opinii” = pozyskiwanie informacji,

– system kursów = szkolenia szpiegowskie (Paryż),

– kierownictwo brukselskiego Biura – Jerzy Milewski: działacz „Solidarności” w Gdańsku/wykształcenie wyższe/Polska Akademia Nauk w Gdańsku, „stypendium Forda” w 1980 r., po powrocie natychmiast zaczyna działać w „Solidarności” – „opracowanie” statutu dla nowej „partii robotniczej” (antykomunistycznego nastawienia), w 1981 r. znów w USA – „tworzenie” tam przedstawicielstwa „Solidarności” – częściowo działania przeciwko interesom „Solidarności”,

– 15 XII [19]82 r. **Milewski** zgłosił się do przewodniczącego Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Belgii – zainicjowanie rezolucji ONZ o „nieprzestrzeganiu praw człowieka w PRL”,

– 16 I [19]83 r. „oskarżenie” przeciwko rządowi PRL [skierowane] do Międzynarodowej Organizacji Pracy z powodu łamania praw polskich związków zawodowych,

– dowody sfabrykowano w celu sfalszowania zeznań świadków dla Międzynarodowej Organizacji Pracy,

– „Raport Helsiński” sfalszowany,

– Biuro pragnie włączyć jak największą liczbę związków zawodowych/organizacji międzynarodowych,

– nawiązanie kontaktów z Watykanem i papieżem,

– jednoznacznie udowodniono sterowanie podziemiem z Belgii, Francji, Szwecji, Szwajcarii, RFN, Austrii (punkty kluczowe),

– znaczne działania ośrodków odnoszące się do pracy Służby Bezpieczeństwa,

– rywalizacja pomiędzy ośrodkami w sprawie kanałów łączności,

– w pracy wspierają się często doświadczeniami ruchu oporu,

– przemysł materiałów drogą morską i lądową,

– przemysł samochodów w celu pozyskania środków finansowych,

– przekazane dokumenty dowodzą celowego gromadzenia informacji, np. liczba aresztowanych, metody działania organów bezpieczeństwa, zdjęcia pracowników [SB].

Oferowany jest wgląd w materiały.

Zielona Gora, 19.2.1985

Vortrag – Major Fonfara

Antipoln[ische] Tätigkeit durch das Solidarnosc-Büro^a in Brüssel:

- antisoz[ialistische] u[nd] antistaatl[iche] Tätigkeit wäre ohne westliche Hilfe nicht möglich gewesen,
- die Untersuchung gegen das Büro läuft noch (siehe auch FS Interview),
- April 1982 in VRP TTK entstanden – Juli 1982 Bildung des „Koordinierungsbüros“ in Brüssel, keine Vertretung „Solidarnosc“, sondern Inspirator/Organisator Untergrundsolidarnosc (Finanzierung, mat[erielle] Unterstützung),
 - Leiter des Büros Jerzy **Milewski**,
 - 13 Filialen in westl[ichen] Staaten – stärkste Einrichtung in Paris – dort auch Verlag für die antipoln[ischen] Propaganda etabliert,
 - 1983 Kongreß USA Beschluß „Demokratisches Programm“ Fond gebildet, Finanzierung antisoz[ialistischer] Tätigkeit in soz[ialistischen] Staaten und der dritten Welt,
 - Einsatz der Mittel über Büro in Brüssel; unter Ausnutzung der am[erikanischen] Gewerkschaften AFL-CIO,
 - pro Quartal Brüssel u[nd] Paris 100.000 Dollar,
 - gleichzeitig erfolgt Finanzierung von Aktionen im Westen,
 - 1983 insgesamt 2,5 Mill. US-Dollar,
 - Material noch nicht vollständig ausgewertet – Angriffsrichtung Ideologie gesteuert durch CIA erkennbar,
 - „Büro“ arbeitet mit größerer Anzahl „Experten“, z.B. Zbigniew **Brzezinski**^b – weiterhin Verräter, die in VRP verurteilt – Chef der Pariser „**Kultura**“^c,
 - enge Kontakte zu „Radio Free Europe“ – Sendestation wird zur Propaganda eingesetzt.

Vier Hauptrichtungen:

1. Diversion – Finanzierung/Inspirierung/Koordinierung im Lande.
2. Propaganda – westl[iche] Medien wird antipoln[isches] Material zugespielt/eigene Aktion (Rundfunk/FS/Presse) Flugblätter.
3. politische Tätigkeit – Kontakte mit westl[ichen] Politikern/Parteien/Gewerkschaften

^a *W oryginalne*: Solidarnosc-Büro.

^b *W oryginalne*: Zbigniew **Brzezinski** poprawiono odręcznie na: Zbigniew **Brzezinski**.

^c *W oryginalne*: „Koalition” poprawiono odręcznie na: „Kultura”.

– Versuche Etablierung UNO, Europäisches Parlament, Internationale Arbeitsgemeinschaft.

4. besonders wichtige Richtung/gegenwärtig Umprofilierung „geheime Arbeit“.

Hauptanstrengung gegenwärtig: Organisation der konspirativen geheimdienstlichen Tätigkeit – Spionage, Diversion – Einschleusung Kamera-, Radio- und Abhörtechnik – Anwendung Code-Funkverkehr,

– Organisation „Meinungsumfragen“ = Informationsgewinnung,

– Kurssysteme = Spionageschulungen (Paris),

– Leitung Brüsseler Büro – Jerzy Milewski: Solidarnoscfunktionär Gdansk/Hochschulbildung/poln[ische] Akademie der Wissenschaften Gdansk, „Fordstipendium“ 1980, nach Rückkehr sofort aktiv in „Solidarnosc“ – „Erarbeitung“ eines Statuts^d für eine neue „Arbeiterpartei“ (antikom[munistische] Richtung), 1981 wieder in USA – „bildet“ dort Vertretung „Solidarnosc“ – teilweise Aktivitäten gegen Interessen „Solidarnosc“,

– 15.12.[19]82 meldete sich **Milewski** beim Vorsitzenden der Christl[ichen] Gewerkschaften in Belgien – Initiierung U[nited] N[atations] Resolution „Nichteinhaltung der Menschenrechte in VRP“,

– 16.1.[19]83 „Anklage der Reg[ierung] der VRP bei ILO wegen Verletzung der Recht d[er] poln[ischen] Gewerkschaften,

– Beweise erarbeitet für die Fälschung von Zeugenaussagen für ILO,

– „Helsinkirapport“ verfälscht,

– „Büro“ möchte eine möglichst große Zahl von Gewerkschaften/Internationalen Org[anisationen] einbeziehen,

– Knüpfung von Kontakten zu Vatikan u[nd] Papst,

– eindeutig belegt Steuerung Untergrund von Belgien, Frankreich, Schweden, Schweiz, BRD, Österreich aus (Schwerpunkte),

– große Aktivitäten der Zentren betreffs Arbeit des Sicherheitsdienstes,

– Rivalität unter Zentren betreffs der Verbindungskanäle,

– in der Arbeit stützt man sich häufig auf Erfahrungen aus dem Widerstandskampf,

– Schleusung von Material über See- und Landwege,

– Einschleusung von Kfz zur Gewinnung finanzieller Mittel,

– übergebene Dokumente belegen eine gezielte Informationssammlung, z.B. Zahl d[er] Verhafteten, Maßnahmen der Sicherheitsorgane, Fotos von Mitarbeitern.

Einsichtnahme in das Material angeboten.

Źródło: BStU, MfS, HA IX, 5127, k. 33–36, mps.

^d *W oryginalne: Status poprawiono odręcznie na: Statuts.*

1986 kwiecień 7, Berlin – Ocena tygodniowa sytuacji w Polsce za okres od 1 do 7 kwietnia 1986 r. przygotowana w Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (ZAIG) MfS

Centralna Grupa
ds. Analizy i Informacji

Berlin, 7 kwietnia 1986 r.

Tygodniowa ocena
aktualnych wydarzeń w PRL (tydzień od 1 do 7 IV 1986 r.)

[...] ^a

Odnosnie do działań sił wrogich

W wewnętrznym kręgu [współpracowników] towarzysz **Jaruzelski** ocenił, że w podziemiu – w strukturach nielegalnych, co do których PZPR ma orientację – działa około 150 przeszkolonych przez imperializm i utrzymywanych materialnie elementów, które organizują i kierują całą pracą.

Niedawno rozpowszechniano w Warszawie **podziemne czasopismo** pod tytułem „W cztery oczy”, które zwracać się ma do członków partii przed X Zjazdem PZPR. Zawartość: podburzające artykuły skierowane przeciwko stosunkom polsko-radzieckim, programowi PZPR, gospodarce narodowej i kulturze PRL (wydanie nr 1 z marca 1986 r.). Do zjazdu partii mają być wydrukowane kolejne wydania.

Pod koniec marca rozpowszechniano w Krakowie ulotki, w których nawoływano do udziału w nielegalnej demonstracji majowej.

Organom bezpieczeństwa udało się w ostatnim czasie uniemożliwić rozpowszechnienie około 23 000 egzemplarzy różnych czasopism podziemnych i ulotek.

Anonimowy rozmówca ponownie groził przez telefon zamachem bombowym (tym razem w hali targowej w Szczecinie; groźba nie potwierdziła się).

W kościele [pw. św.] Stanisława Kostki w Warszawie ksiądz **Bogucki** żądał podczas „Mszy za Ojczyznę”, w której uczestniczyło kilka tysięcy osób, uwolnienia wszystkich więźniów politycznych.

W kościele [pw. św.] Brygidy w Gdańsku odsłonięto z udziałem **Wałęsy** pomnik księdza **Popieluszki** (posąg z brązu przedstawiający zamordowanego z przeciągniętą wokół szyi liną). Ksiądz **Jankowski** (doradca i spowiednik Wałęsy) zwrócił się w swoim kazaniu, wygłoszonym przed ponad 2000 osób, przeciwko „prześladowaniu” działaczy „Solidarności”.

^a Pominęto fragment dotyczący przygotowań do X Zjazdu PZPR. BStU, MfS, ZAIG, 13125, s. 1–3, mps.

Odnosnie do stosunków państwo–Kościół

W sprawie przewidzianej trzeciej **wizyty papieża w Polsce** (1987) nie ma jeszcze, wg informacji rzecznika prasowego rządu Urbana, oficjalnych rozmów między rządem i Watykanem.

W ramach przygotowań do tej wizyty ma przeciwdziałać się wszystkiemu, co obciąża stosunki państwo–Kościół w Polsce.

Wymienia się przy tym:

- nadużywanie miejsc kultu religijnego do walki politycznej przeciwko państwu oraz przeciwko wartościom, na których opiera się PRL,
- wojujący klerykalizm księży,
- lekceważenie zasady rozdziału państwa i Kościoła, w tym świeckiego charakteru szkół,
- naruszanie idei tolerancji oraz
- próby wzniecania konfliktów światopoglądowych.

Przy dobrej woli kierownictwa kościelnego musi być, według Urbana, możliwe dokonanie tych koniecznych przygotowań do wizyty papieża.

Pod koniec maja odbędzie się konferencja biskupów, na której:

- przedyskutowane zostanie stanowisko kierownictwa kościelnego pod kątem spotkania Glempa z towarzyszem Jaruzelskim oraz
- opracowana zostanie propozycja programu wizyty papieża (trzecia wizyta w Polsce).

Przedstawiciele episkopatu wypowiedzieli się wobec korespondentów zachodnich agencji prasowych, że spotkanie Glemp–Jaruzelski ma odbyć się jeszcze przed X Zjazdem PZPR, ponieważ sytuacja do tego dojrzała.

W[edług] stwierdzenia zachodnich dyplomatów nie ma żadnych większych przeszkód dla realizacji trzeciej wizyty papieża w Polsce.

Papież prowadzi obecnie, jak stwierdził w wewnętrznym kręgu [współpracowników] towarzysz **Jaruzelski**, bardzo elastyczną politykę. On [tj. papież]:

- zwrócił się do Reagana i zażądał zniesienia skierowanych przeciwko Polsce sankcji USA,
- stara się o kontakty z PRL i opowiedział się za wizytą towarzysza Jaruzelskiego w Rzymie; [premier Bettino] Craxi¹ uzależnił jednak wizytę państwową [Jaruzelskiego] we Włoszech od rozwiązania kwestii więźniów politycznych w Polsce. W PZPR rozważa się, czy w kwestii więźniów politycznych jest możliwe pewne wyjście naprzeciw (po X Zjeździe partii; ewentualna **amnestia** 22 VII 1986 r.). Nie podjęto jednak jeszcze decyzji.

¹ Biogram zob. aneks, s. 326.

Zentrale Auswertungs-
und Informationsgruppe

Berlin, 7. April 1986

Wocheneinschätzung
aktueller Vorgänge in der VR Polen (Woche vom 1. bis 7.4.1986)

[...] ^a

Zu Aktivitäten feindlicher Kräfte

Im internen Kreis schätzte Gen[osse] **Jaruzelski** ein, daß im Untergrund – in den illegalen Strukturen, die für die PVAP überschaubar seien – etwa 150 von Imperialismus geschulte und materiell ausgehaltene Elemente wirken, die die gesamte Arbeit organisieren und steuern.

Kürzlich wurde in Warschau eine **Untergrundzeitschrift** mit dem Titel „Unter vier Augen“ verbreitet, die speziell vor dem X. Parteitag der PVAP die Parteimitglieder ansprechen soll. Inhalt: Gegen die polnisch-sowjetischen Beziehungen, das Programm der PVAP, die Volkswirtschaft und die Kultur der VR Polen gerichtete Hetzartikel (Ausgabe Nr. 1 vom März 1986). Bis zum Parteitag sollen weitere Ausgaben gedruckt werden.

Ende März wurden in Krakow Flugblätter verbreitet, in denen zur Teilnahme an einer illegalen Maidemonstrationen aufgerufen wurde.

Die Sicherheitsorgane konnten in der letzten Zeit die Verbreitung von ca. 23.000 Exemplaren verschiedener Untergrundzeitschriften bzw. Flugblätter verhindern.

Erneut wurde durch einen anonymen Anruf ein Bombenanschlag angedroht (diesmal gegen eine Kaufhalle in Szczecin; die Drohung bestätigte sich nicht).

In der Stanislaw-Kostka-Kirche in Warschau forderte Pfarrer **Bogucki** während einer „Messe für das Vaterland“, an der mehrere tausend Personen teilnahmen, die Freilassung aller politischen Gefangenen.

In der Brigittenkirche in Gdansk wurde unter Teilnahme **Walesas** ein **Denkmal** für Pfarrer **Popieluszko** enthüllt (ein Bronzestandbild, das den Ermordeten mit einem um den Hals geschlungenen Seil darstellt). Pfarrer **Jankowski** (Berater und Beichtvater Walesas) wandte sich in seiner Predigt vor mehr als 2.000 Personen gegen die „Unterdrückung“ der Aktivisten der „Solidarnosc“.

Zu den Beziehungen Staat-Kirche

Über den vorgesehenen dritten **Polen-Besuch des Papstes** (1987) gibt es nach Angaben des Regierungssprechers Urban noch keine offiziellen Verhandlungen zwischen der Regierung und dem Vatikan.

^a Pominięto fragment dotyczący przygotowań do X Zjazdu PZPR. BStU, MfS, ZAIG, 13125, s. 1–3, mps.

In Vorbereitung dieses Besuches sollte allem entgegengewirkt werden, was die Beziehungen Staat-Kirche in Polen belastet.

Angeführt wurden dabei:

- der Missbrauch religiöser Kultstätten zum politischen Kampf gegen den Staat und gegen die Werte, auf sich die VR Polen stützt,
- der kämpfende Klerikalismus von Priestern,
- die Missachtung des Grundsatzes der Trennung von Staat und Kirche, darunter des weltlichen Charakters der Schulen,
- die Verletzung des Ideals der Toleranz und
- die Versuche, weltanschauliche Gegensätze anzustacheln.

Beim guten Willen der Kirchenführung müßte es laut Urban möglich sein, diese erforderlichen Vorarbeiten für den Papst-Besuch zu leisten.

Ende Mai wird eine Bischofskonferenz stattfinden, auf der:

- der Standpunkt der Kirchenführung hinsichtlich eines Treffens Glemps mit Gen[ossen] Jaruzelski beraten und
- ein Vorschlag zum Aufenthaltsprogramm des Papstes (dritter Polen-Besuch) erarbeitet werden soll.

Vertreter des Episkopats brachten gegenüber Korrespondenten westlicher Nachrichtenagenturen zum Ausdruck, daß ein Treffen Glempl-Jaruzelski noch vor dem X. Parteitag der PVAP stattfinden sollte, da die Situation dafür herangereift sei.

Nach Darstellung westlicher Diplomaten stünden der Realisierung des dritten Polen-Besuches des Papstes keine größeren Hindernisse entgegen.

Der Papst betreibe, wie Gen[osse] **Jaruzelski** im internen Kreis darlegte, gegenwärtig eine sehr elastische Politik. Er:

- habe sich an Reagan gewandt und die Abschaffung der gegen Polen gerichteten USA-Restriktionen gefordert,
- bemühe sich um Kontakte zur VR Polen und habe sich für einen Besuch des Gen[ossen] Jaruzelski in Rom verwandt; Craxi mache jedoch einen Staatsbesuch in Italien von der Lösung der Frage der politischen Häftlinge in Polen abhängig. In der PVAP würden Überlegungen angestellt, ob in der Frage der politischen Häftlinge ein gewisses Entgegenkommen möglich sei (nach dem X. Parteitag; evtl. **Amnestie** zum 22.7.1986). Es sei noch keine Entscheidung getroffen worden.

Źródło: BStU, MfS, ZAIG, 13125, k. 1, 3–5, mps.

[Po 1986, 29 października], Berlin – Streszczenie wypowiedzi wyższych oficerów Abteilung XX Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Berlinie dotyczących stosowania przeciwko podziemi politycznemu „środków dezintegracji”

Odnosnie do stosowania operacyjnych środków dezintegracji

– Metody operacyjne **„dezintegracji”**^a zajmują w pracy polityczno-operacyjnej dla zwalczania podziemnej działalności politycznej **„Referatu 4”** Wydziału XX Zarządu Okręgowego [ds. Bezpieczeństwa Państwowego] w Berlinie **„szczególne miejsce”**^a.

– **„Kierownik wydziału”**^a, Häbler¹, jednomyślnie wypowiadał się o właściwym zastępcy [szefa wydziału] **„Bronderze”**^{a2}, kierownikowi referatu **„Dohmeyerze”**^{a3}, jak również i o **„Hassem”**^{a4} i **„Kappisie”**^{a5}, że uważają się oni w odniesieniu do metod operacyjnych dezintegracji za **„skrępowanych przez istniejące główne”** przepisy i polecenia **„służbowe”**^a.

– W trakcie dochodzenia stwierdzono, że odpowiednie postanowienia Richtlinie nr **„1/79”** [1/76], **par. 2**^{ab6}, były w poważnym stopniu i w nieodpowiedzialny sposób naruszane (przekroczenie granic zastosowania tej metody operacyjnej, brak zatwierdzenia na odpowiednim szczeblu dowodzenia – kierownik BV/minister).

– Poszczególne **„postanowienia [przepisów] były dokładnie analizowane z wymienionymi kierownikami, jak i z szefem BV”**^a, przy czym bez wątpienia wskazano na konsekwentne zachowywanie przepisów Richtlinie 1/79 [1/76], w szczególności również z uwzględnieniem ewentualnych negatywnych skutków politycznych.

^{a-a} Podkreślono odręcznie.

^b Na marginesie odręczna, częściowo nieczytelna adnotacja o treści: ? [Richtlinie Nr.] 1/76. Zersplittern, lähmen, desorg[anisieren], isolieren usw. / system[atische] Diskreditierung öffentlichen Ruf[es] / Anseh[ens], Prestig[es] / o[r]ganisi[eren] be[ru]flic[h]e[r] u[nd] gesellsch[a]ftl[icher] Miß[e]rfo[lg]e[?] [wytyczne nr] 1/76. Rozdrabniać, osłabiać, dezorganizować, izolować itd. / systematyczne dyskredytowanie publicznej reputacji / wizerunku, prestiżu / organizować zawodowe i społeczne niepowodzenia).

¹ Biogram zob. aneks, s. 332.

² Biogram zob. aneks, s. 325.

³ Biogram zob. aneks, s. 327.

⁴ Biogram zob. aneks, s. 332.

⁵ Biogram zob. aneks, s. 333–334.

⁶ Właściwie – zgodnie z odręzną adnotacją na dokumencie – Richtlinie Nr. 1/76 zur Entwicklung und Bearbeitung Operativer Vorgänge (Wytyczne ws. zakładania i prowadzenia spraw operacyjnego rozpracowania), wydane w styczniu 1976 r., art. 2.6 ww. normatywu (Die Anwendung von Maßnahmen der Zersetzung, tj. Zastosowanie środków dezintegracji) w całości dotyczył planowania, celów, form, środków, metod oraz stosowanych procedur działań dezintegracyjnych wobec „wrogo-negatywnych sił”. Richtlinie Nr. 1/76 zur Entwicklung und Bearbeitung Operativer Vorgänge (OV) [Wytyczne nr 1/76 ws. prowadzenia spraw operacyjnego rozpracowania, styczeń 1976] [w:] Grundsatzdokumente des MfS..., s. 285–288.

W centrum uwagi postawiono:

- właściwe przestrzeganie zakresu odpowiedzialności przez kierowników, której **„nie można cedować na pracowników^{ac}”;** realizacja operacyjnych **„metod dezintegracji tylko^a na podstawie koncepcji/planów zatwierdzonych „na piśmie przez szefa BV/ministra^a/jego zastępców^c,”**
- **„ścisłą kontrolę^a realizacji działań dezintegracyjnych,**
- zachowywanie proporcjonalności działań odpowiednio do sytuacji polityczno-operacyjnej (w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia dla istnienia socjalizmu są oczywiście inne granice) – działania tylko w ramach przepisów Richtlinie Nr. 1/76,
- uwzględnienie **„różnic między socjalistycznymi organami bezpieczeństwa i imperialistycznymi tajnymi służbami – mamy odmienne założenia moralne^a.”**

W rozmowach na temat tej problematyki wyrażono następujące poglądy dotyczące środków operacyjnych dezintegracji:

Szef Abteilung XX, tow. Häbler, rozmowa wstępna w dn. 9 X 1986 r.:

Próbował wyłączyć operacyjne środki dezintegracji z dochodzeń; po wyraźnym **„podkreśleniu^a wymagań, by ocenić właśnie doświadczenia Abteilung XX BV Berlin,** który jako **„jedna z niewielu jednostek MfS w ogóle prowadzi operacyjne działania dezintegracyjne^a,”** tow. Häbler zgodził się z nakazem, by rozmawiać o tym tylko z kierownikiem referatu i zastępcą kierownika.

Specyficzne działania dezintegracyjne były realizowane wyłącznie przez Referat XX/4^c.

„Musiały [działania] dotyczyć sedna [sprawy]; inaczej byśmy o tym nie rozmawiali; **„uzgadnialiśmy działania dezintegracyjne z szefem HA XX^a, mieliśmy „jednak również^a”** rozbieżne poglądy”^d.

„Ważne jest, by wróg nie był przez nas uznawany za pisarza, poetę itd.; gdy przeprowadzamy **„dziesięć akcji, najwyżej przy jednej^a z nich może paść „podejrzenie na MfS^a,”** w przeciwnym razie akcje nie byłyby przemyślane”^e.

Przy działaniach dezintegracyjnych często trzeba działać spontanicznie; takie działania może realizować tylko MfS.

Zastępca kierownika Abteilung XX, tow. Bronder, konsultacja końcowa 29 X 1986 r.:

W specyficznej metodzie dezintegracji chodzi o to, by osiągnąć wewnętrzne rozbieżności, powiększyć istniejące przeciwności, stworzyć nowe i przy tym również uzyskać nową wiedzę operacyjną.

„Obecnie właśnie prowadzimy działania dezintegracyjne – akcję za pomocą **„anonymowych listów przeciwko Samariterkirche,** do której wykorzystano punkty

^c Na marginesie odręcznie dopisano wykrzyknik.

^d Na marginesie odręczna, częściowo nieczytelna adnotacja o treści: Allein [...].

^e Na marginesie odręczna adnotacja o treści: ein zuviel (o jedną za wiele).

zaczepienia dot. niemoralnego zachowania”; dom przy ul. Samariter ^f27, **pani Eppelmann**^{f7}, miałyby być moralnym bagnem.

^a**Kryminalizacja**^a ^f**Eppelmann**^{f8} – poprzez ^a**kradzież butelki wódki**^a w sklepie – miała nie powieść się.

Przez anonimowe listy osiągnięto zgłoszenie na Volkspolizei, istnieją protokoły.

Celem było wywołanie niepokoju/wzajemnych podejrzeń/podstawy do rozmów [ze Stasi].

Oczekuje się nowych informacji, w toku opracowania których można by **odkryć** ^a**bagno w domu duszpasterstwa**^a; celem byłoby to, by kierownictwo kościelne zwinęło parasol ochronny znad ^f**Eppelmann**^f; powinien on stać się nieinteresujący/nieatrakcyjny dla kierowniczych sił w Kościele, jak i dla przeciwnika, np. przez ^a**artykuł w „Tageszeitung”**^a w wyniku wizyty „Zielonych” we wrześniu 1986 [r.].

Właśnie tu należy z towarzyszami pracować ideologicznie-politycznie, ponieważ liczne propozycje [przeprowadzenia] działań [dezintegracyjnych] nie zostały zatwierdzone, trzeba to również przenieść na sieć agenturalną, trzeba przy tym działać przekonująco^g.

Nie wszystko znajduje swoje odbicie w aktach.

„W związku ze sprawą Popiełuszki, gdzie o to szło, by przez organy bezpieczeństwa nie prowokować i by nie łamać prawa – stwierdziliśmy, że w takim przypadku zostalibyśmy sami, musielibyśmy następnie za wszystko odpowiadać – zdecydowałem wówczas, aby zniszczyć wszystkie zapisy/dokumenty, dowody musiały zniknąć”.

„Na przykład mieliśmy przemyślenia, by ^f**Hirscha**^{f9} (OV [kryptonim] »Blauvögel« – zatrudniony jako dozorca cmentarny), który sporo pił, w mroźną ^a**zimową noc spać alkoholem, żeby zamarzł**^a; dalsze plany działań dezintegracyjnych polegały na ^a**nawierceniu przewodów hamulcowych**^a samochodu, domieszaniu czegoś do butelek w paczkach”.

Gdy sprawa ^f**Eppelmann**^f szła dobrze, szef BV tym się interesował.

W HA XX/4 postępowano w odniesieniu do dezintegracji analogicznie jak w Abteilung XX BV [Berlin]. Dawano zalecenie, by decydować o wszystkim samemu, nikt nie powinien o tym wiedzieć, żadnych wskazówek co do uzgadniania/zatwierdzania.

Gdy działania dezintegracyjne przebiegły, jest wszystko dobrze, ale biada, jeśli coś idzie źle^h.

Zastępca kierownika Referatu XX/4, tow. Hasse, konsultacja 21 X 1986 r.:

„Zajmuje was zagadnienie, ^a**jak daleko można pójść w działaniach dezintegracyjnych, kierownicy niczego nie podpisywali**”^a.

[...] ⁱ

^{f-f} Wpisano odręcznie.

^g Akapit zaznaczono na lewym marginesie pionową linią i opatrzone odrębną adnotacją o treści: unsere or[...] / [...] Bronder? (nasze [...] / [...] Bronder?).

^h Obok odręcznie dopisano wykrzyknik.

ⁱ Fragment niedostępny przez BStU.

⁷ Biogram zob. aneks, s. 328.

⁸ Biogram zob. aneks, s. 328–329.

⁹ Biogram zob. aneks, s. 332.

Zur Anwendung von operativen Maßnahmen der Zersetzung

– Operative Maßnahmen der ^a**Zersetzung**^a nehmen in der politisch-operativen Arbeit zur Bekämpfung PUT in der Abt. XX, ^a**Referat 4**^a, der BV Berlin einen ^a**herausragenden Stellenwert**^a ein.

– Vom ^a**Leiter der Abt.**^a, Häbler, über den zuständigen Stellvertreter ^a**Bronder**^a, den Referatsleiter ^a**Dohmeyer**^a bis hin zu ^a**Hasse und Kappis**^a wurde übereinstimmend zum Ausdruck gebracht, daß sie sich bezogen auf operative Maßnahmen der Zersetzung ^a**durch**^a die ^a**bestehenden zentralen dienstlichen**^a Bestimmungen und Weisungen ^a**eingeschränkt**^a sehen.

– Es wurden Festlegungen getroffen, daß die diesbezüglichen Festlegungen der Richtlinie Nr. ^a**1/79** [1/76], **Ziffer 2.6.**^{ab}, im schwerwiegender Form und unverantwortlicher Weise verletzt wurden (Überschreiten der Grenzen der Anwendung dieser operativen Methode, fehlende Bestätigung auf der entsprechenden Leitungsebene Ltr. BV/Minister).

– Die einzelnen ^a**Festlegungen wurden mit den angeführten Leitern sowie dem Leiter der BV tiefgründig ausgewertet**^a, wobei unmissverständlich auf die konsequente Einhaltung der Festlegungen der Richtlinie Nr. 1/79 [1/76] hingewiesen wurde, besonders auch unter dem Gesichtspunkt möglicher negativer politischer Auswirkungen.

Im Mittelpunkt wurde dabei gestellt:

– die Wahrnehmung der Verantwortung durch die Leiter, diese kann ^a**nicht auf die Mitarbeiter delegiert werden**^{ac}; Realisierung von operativen ^a**Zersetzungsmaßnahmen nur**^a auf der Grundlage ^a**schriftlicher durch den Leiter der BV/den Minister**^a/seinen Stellvertretern bestätigter Konzeptionen/Pläne,^c

– ^a**straffe Kontrolle**^a der Realisierung von Zersetzungsmaßnahmen,

– Beachtung der Verhältnismäßigkeit der Maßnahmen entsprechend der politisch-operativen Lage (in Situationen einer unmittelbaren Gefahren für die Existenz des Sozialismus gibt es sicherlich andere Grenzen) – Handeln nur im Rahmen der Festlegungen der Richtlinie Nr. 1/76,

– Beachtung der ^a**Unterschiede zwischen sozialistischen Sicherheitsorganen und imperialistischen Geheimdiensten**^a – wir ^a**haben andere Moralauffassungen**^a.

^{a-a} *Podkreślono odręcznie.*

^b *Na marginesie odręczna, częściowo nieczytelna adnotacja o treści: ? [Richtlinie Nr.] 1/76. Zersplittern, lähmen, desorg[anisieren], isolieren usw. / system[atische] Diskreditierung öffentlichen Ruf[es] / Anseh[ens], Prestig[es] / o[r]ganisi[eren] be[ru]flic[h]e[r] u[nd] gesellsch[a]ftl[icher] Miß[e]rfol[ge] (? [wytyczne nr] 1/76. Rozdrabniać, osłabiać, dezorganizować, izolować itd. / systematyczne dyskredytowanie publicznej reputacji / wizerunku, prestiżu / organizować zawodowe i społeczne niepowodzenia).*

^c *Na marginesie odręcznie dopisano wykrzyknik.*

Folgende Auffassungen zu operativen Maßnahmen der Zersetzung wurden in den Gesprächen zu dieser Problematik zum Ausdruck gebracht:

Leiter der Abt. XX, Gen[osse] Häbler, Eröffnungsgespräch am 9.10.1986:

Versuchte operative Maßnahmen der Zersetzung aus den Untersuchungen auszuklammern; nach ausdrücklicher ^a**Unterstreichungs**^a des Erfordernisses gerade die Erfahrungen der Abt. XX der BV Berlin, die als ^a**eine der wenigen Dienstseinheiten des MfS überhaupt operative Maßnahmen der Zersetzung realisiert**^a, auszuwerten, stimmte Gen[osse] Häbler zu mit dem Verweis, darüber nur mit dem Referatsleiter und Stellvertreter des Leiters zu sprechen.

Spezifische Maßnahmen der Zersetzung wurden nur durch das Referat XX/4 realisiert.^c

„Sie müßten den Kern treffen; darüber reden wir nicht; ^a**wir stimmen Zersetzungsmaßnahmen mit dem Leiter der HA XX ab**^a, haben ^a**aber auch**^a unterschiedliche Auffassungen“.^d

„Wichtig ist, daß uns der Feind nicht als Schreiber, Dichter usw. erkennt; wenn wir ^a**zehn Aktionen**^a ausführen, darf davon ^a**höchstens bei einer der Verdacht auf das MfS**^a fallen ansonsten waren die Aktionen nicht durchdacht“.^e

Bei Zersetzungsmaßnahmen muß oft spontan gehandelt werden; diese Maßnahmen kann nur das MfS realisieren.

Stellvertreter des Leiters der Abt. XX, Gen[osse] Bronder, Abschlußkonsultation 29.10.1986:

Bei den spezifische Methode der Zersetzung geht es darum, eine innere Zersetzung zu erreichen, vorhandene Widersprüche zu erweitern, neue zu schaffen und damit auch zu neuen operativen Erkenntnissen zu kommen.

„Gegenwärtig laufen gerade Zersetzungsmaßnahmen, eine Aktion mittels **anonymer Briefe, gegen die Samariterkirche**, dazu seien Ansatzpunkte hinsichtlich unmoralischen Verhaltens genutzt“; Haus Samariter Str. **27, Frau Eppelmann**^f sei moralischer Sumpf.

^a**Kriminalisierung**^a des ^f**Eppelmann**^f sei nicht gelungen, so ^a**Diebstahl einer Flasche Schnaps**^a in der Kaufhalle.

Durch die anonymen Briefe wurde eine Anzeige bei der VP erreicht, Protokolle sind vorhanden.

Ziel sei es Unsicherheiten/gegenseitigen Verdächtigungen/Basis für Gespräche zu schaffen.

Neue Erkenntnisse erwarte man im Zuge der Bearbeitung dieser, hierdurch könne man ^a**den Sumpf im Haus der Seelsorge aufdecken**^a; Ziel sei es, daß die Kirchenleitung die schützende Hand von ^f**Eppelmann**^f nehme; er soll für die kirchenleitenden Kräfte sowie den Gegner uninteressant/unattraktiv werden, z.B. durch ^a**TAZ-Artikel**^a im Ergebnis des besuchs von „Grünen“ September 1986.

^d Na marginesie odręczna, częściowo nieczytelna adnotacja o treści: **Allein** [...].

^e Na marginesie odręczna adnotacja o treści: **ein zuviel** (o jedną za wiele).

^{f-f} Wpisano odręcznie.

Gerade hier sei politisch-ideologisch mit den Genossen zu arbeiten, da eine Vielzahl von Vorschlägen von Maßnahmen nicht bestätigt^g wurden, das müsse man auch in das IM-Netz tragen, man müsse dabei überzeugend wirken.^h

Nicht alles findet seinen Niederschlag in den Akten.

„Im Zusammenhang mit dem Fall Popieluszkoⁱ, wo es darum ging durch Sicherheitsorgane nicht zu provozieren, nicht gegen die Gesetze zu verstoßen – haben wir uns Gedanken gemacht, wir würden in einem solchen Fall allein da stehen, müßten dann alles verantworten – ich habe dann entschieden, alle Aufzeichnungen/Unterlagen zu vernichten, das Zeug mußte weg“.

„Zum Beispiel hatten wir Gedankengänge, **‘Hirsch’** (OV »Blauvögel« – tätig als Friedhofswärter), der viel trank, in einer strengen **‘Winternacht Alkohol einzuflößen, daß er erfriert’**^a; weitere Vorstellungen an Zersetzungsmaßnahmen bestanden in **‘Anbohren der Bremsleitung’**^a von Autos, in Paketen enthaltenen Flaschen was reinmischen“.

Als die Sache bei **‘Eppelmann’**^f gut lief, interessierte sich der BV-Chef dafür.

Durch die HA XX/4 würde analog, wie in der Abt. XX der BV, hinsichtlich der Zersetzung verfahren. Es gäbe die Orientierung alles allein zu entscheiden, es darf keiner wissen, keine Hinweise auf Abstimmung/Bestätigung.

Wenn Zersetzungsmaßnahmen gelaufen sind, ist alles gut, aber wehe, wenn was schief geht.^j

Stellvertreter des Leiters des Referates XX/4, Gen[osse] Hasse, Konsultation 21.10.1986:

„Ihn bewegt die Frage, **‘wie weit kann man bei Zersetzungsmaßnahmen gehen, Leiter geben keine Unterschriften’**^a.“

[...] ^k

Źródło: BStU, MfS, ZAIG, 13748, k. 67–70, mps.

^g *W oryginalne: besztatigt.*

^h *Akapit zaznaczono na lewym marginesie pionową linią i opatrzone odręczną adnotacją o treści: unsere or [...] | [...] Bronder? (nasze [...] / [...] Bronder?).*

ⁱ *W oryginalne: Popeluschko.*

^j *Obok odręcznie dopisano wykrzyknik.*

^k *Fragment niedostępny przez BStU.*

ANEKS

Adam Marian Adamski (ur. 1931), płk. Oficer śledczy Sekcji 2 Wydziału Śledczego WUBP w Łodzi (1953–1954); oficer śledczy PUBP/PUdsBP w Sieradzu (1954–1955); oficer śledczy Sekcji 1 Wydziału VII WUdsBP w Łodzi (1955); słuchacz kursu KdsBP w Legionowie (1955–1956); oficer śledczy Sekcji 2 Wydziału VII WUdsBP w Łodzi (1956); oficer operacyjny Wydziału III K MO m. Łodzi (1957–1958); oficer śledczy Samodzielnej Sekcji Śledczej K MO m. Łodzi (1958–1960); oficer śledczy (1960), st. oficer operacyjny (1960–1963), kierownik grupy (1963–1967) Wydziału Śledczego K MO m. Łodzi; kierownik grupy Wydziału Śledczego (1967–1972), naczelnik Wydziału Śledczego KM MO w Łodzi (1972–1977); naczelnik Wydziału Śledczego KW MO w Piotrkowie Trybunalskim (1977–1981); naczelnik Wydziału Śledczego KS MO/SUSW (1981–1990). Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/109722> (dostęp 27 XII 2022 r.).

Hermann Axen (1916–1992). Działacz komunistyczny. Urodził się w żydowskiej rodzinie w Lipsku; członek KJVD (od 1932); członek kierownictwa podokręgu KJVD w Lipsku (od 1932); uczeń kupiecki (1934); aresztowany (listopad 1934), skazany przez sąd krajowy w Dreźnie za „przygotowywanie zdrady stanu” na 3 lata twierdzy, więzień w twierdzy Zwickau (1935–1937); zbiegł do Paryża (1938); internowany w Le Vernet (1940), przekazany Gestapo (1942); więzień KL Auschwitz III (Monowitz), kierownik tajnego komunistycznego komitetu obozowego; przeniesiony do KL Buchenwald, członek tajnego komitetu obozowego KPD; członek komisji młodzieżowej w radzie miejskiej Lipska (sierpień–październik 1945); kierownik komisji ds. młodzieży przy Zarządzie Krajowym Saksonii (październik 1945 – styczeń 1946), współzałożyciel Antifa-Jugendausschuss (Komitetu Młodzieży Antyfaszystowskiej); członek SED (od 1946); współzałożyciel FDJ (1946–1949 sekretarz ZR FDJ); członek Deutsche Volksrat (1948–1949); kierownik wydziału agitacji ZK SED (1949); sekretarz ZK SED (1949–1953); II sekretarz kierownictwa okręgowego SED w Berlinie (1953–1956); członek Volkskammer (Izby Ludowej NRD) (1954–1989); redaktor naczelny „Neues Deutschland” (1956–1966); kierownik Aussenpolitische Kommission (Komisji ds. Polityki Zagranicznej) PB ZK SED (1962–1989); członek Komisji ds. Agitacji PB ZK SED (1963–1971); zastępca członka (1963–1970), członek PB ZK SED (od 1970, od 1979 odpowiedzialny za Abteilung Auslandsinformation ZK SED); sekretarz ZK SED odpowiedzialny za politykę zagraniczną (od 1966), członek grupy roboczej „Bundesrepublik Deutschland” przy PB ZK SED (1976–1989); wykluczony z PB ZK SED (8 XI 1989 r.); w Moskwie (listopad 1989 – styczeń 1990); po powrocie do NRD aresztowany pod zarzutami nadużycia władzy i korupcji, zwolniony z powodu stanu zdrowia (31 I 1990 r.). H. Müller-Enbergs, B.-R. Barth, Axen, Hermann [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoß, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 34.

Egon Bahr (1922–2015). Polityk, dziennikarz. Uczeń Mackensen-Gymnasium w Torgau (1932–1938), gimnazjum w Berlinie-Friedenau (1938–1940), z powodu żydowskiego pochodzenia babki niedopuszczony do studiów, uczeń w zakładach

Rheinmetall-Borsig (1940–1942); służba w Luftwaffe (1942–1944), zwolniony ze służby w stopniu chorążego (z powodu żydowskiego pochodzenia nie mógł otrzymać promocji na oficera) (1944); pracownik zakładów Rheinmetall-Borsig (1944–1945); dziennikarz „Berliner Zeitung”, następnie „Allgemeine Zeitung” i „Neue Zeitung” (1945–1948) oraz „Tagesspiegel” (od grudnia 1948, do 1950 korespondent w Hamburgu i Bonn); komentator w RIAS (1950–1960, red. nacz. 1953–1954); urzędnik w Amt des Leiters des Presse- und Informationsamtes w Urzędzie Prezydenta Berlina Zachodniego (tzn. rzecznik prasowy Senatu Berlina Zachodniego, od 1960); specjalny poseł wicekanclerza i federalnego ministra spraw zagranicznych Willy’ego Brandta (od 1966); kierownik sztabu planowania w Auswärtiges Amt (Ministerstwie Spraw Zagranicznych RFN) (grudzień 1966 – styczeń 1967); sekretarz stanu w Urzędzie Kanclerskim i jednocześnie pełnomocnik federalny ds. Berlina (od października 1969); deputowany do Bundestagu (1972–1990, członek Komisji Spraw Zagranicznych 1972–1990, członek Komisji ds. Stosunków Wewnętrzniemieckich 1979–1990, przewodniczący Podkomisji ds. Rozbrojenia i Kontroli Zbrojeń 1981–1990, członek Komisji ds. Jedności Niemiec 1987–1990); minister federalny do zadań szczególnych (od grudnia 1972); odszedł z gabinetu w wyniku afery Guillaume’a; federalny minister współpracy gospodarczej (od 1974); członek Zarządu Friedrich-Ebert-Stiftung (1976–2000); dyrektor Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik (Instytutu Badań nad Pokojem i Polityką Bezpieczeństwa) na uniwersytecie w Hamburgu (1984–1994); doradca ministra ds. rozbrojenia i obrony NRD Rainera Eppelmann (1990); członek-założyciel i przewodniczący Willy-Brandt-Kreis (1997). Członek SPD (od października 1956, Bundesgeschäftsführer [federalny kierownik administracji partyjnej], członek Zarządu Federalnego 1976–1981 i Prezydium Zarządu SPD 1976–1990, od 1987 przewodniczący Sicherheitspolitische Kommission [Komisji ds. Polityki Bezpieczeństwa]); w latach 1969–1982 „back channel” dla kontaktów RFN z ZSRS, uzgadniał m.in. zawarcie układu o wyrzeczeniu się przemocy między RFN i ZSRS (1970), prowadził rozmowy z NRD ws. porozumienia o tranzyście z 1971 r. (1970–1971), układu o transporcie z 1972 r. i układu zasadniczego (Grundlagenvertrag) z tego samego roku, prowadził rozmowy rozbrojeniowe z H. Axenem (1983). *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 1, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 30–31.

Rainer Candidus Barzel (1924–2006). Adwokat, urzędnik. Urodził się w Braunschweig w Prusach Wschodnich (Braunschweig, Brunsberga, obecnie Braniewo); uczeń Gymnasium am Lietzensee w Berlinie i Luisengymnasium w Berlinie-Moabit; służba w Luftwaffe (1941–1945); student prawa i ekonomii w Kolonii (1945–1949); absolwent prawa na uniwersytecie w Kolonii (1949, dr jur.); urzędnik w rządzie krajowym w Düsseldorfie (1949–1955); radca ministerialny (1955–1956); deputowany do Bundestagu (1957–1987, przewodniczący frakcji parlamentarnej CDU/CSU 1964–1973, przewodniczący Bundestagu 1983); minister federalny ds. ogólnoniemieckich (1962–1963); pracownik kancelarii adwokackiej Paul w Hamburgu (1973–1979); minister federalny ds. stosunków wewnętrzniemieckich (1982–1983); zrezygnował

z piastowania stanowisk w wyniku tzw. afery Flicka, związanej z nielegalnym finansowaniem polityków przez koncern przemysłowy Flicka (1983). Członek CDU (członek Prezydium Westfalskiego Zarządu Krajowego od 1956, przewodniczący CDU/CSU 1971–1973). *Biographisches Handbuch der Mitglieder...*, t. 1, s. 39–40.

Józef Beim (1937–1987), gen. dyw. Funkcjonariusz KW MO w Krakowie (do 1978); zastępca komendanta głównego MO (1978–1981); komendant główny MO (1981–1987). Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/32491> (dostęp 22 VIII 2022 r.).

Seweryn Blumsztajn (ur. 1946). Dziennikarz, działacz opozycji demokratycznej. Absolwent KUL (1974). Harcerz w Hufcu Walterowskim ZHP (od 1956), członek Klubu Poszukiwaczy Sprzeczności (1962–1963), aresztowany za rozpowszechnianie „Listu do Partii” Jacka Kuronia i Karola Modzelewskiego (1965); student UW (1964–1968), współorganizator wiecu na UW 8 III 1968 r., aresztowany, relegowany z uczelni; skazany na 2 lata więzienia (grudzień 1968), zwolniony na mocy amnestii (lipiec 1969), współpracownik KOR i KSS „KOR” (od 1976), aresztowany w związku z protestami po niewyjaśnionej śmierci Stanisława Pyjasa (maj 1977), zwolniony na mocy amnestii (lipiec 1977), członek KSS „KOR” (od 1977); aresztowany w sierpniu 1980 r., zwolniony w wyniku Porozumień Sierpniowych, współorganizator Agencji Prasowej Solidarność (1980), redaktor biuletynu AS (1981) i pisma I Krajowego Zjazdu Delegatów Solidarności „Głos Wolny” (1981); we Francji (od października 1981), gdzie pozostał po wprowadzeniu stanu wojennego w PRL; współzałożyciel Komitetu Solidarności (1981), członek Biura Koordynacyjnego „S” za Granicą w Brukseli (1982–1984); w lutym 1985 r. po przylocie do Polski nie został wpuszczony do kraju i przymusowo odesłany do Francji; sekretarz generalny Association Solidarité France-Pologne (1986–1989); redaktor „Gazety Wyborczej” (od 1989); prezes Towarzystwa Dziennikarskiego. Inwigilowany przez Wydział III/III-2 KS MO w Warszawie (od 1970). M. Łątkowska, A. Borowski, *Blumsztajn Seweryn*, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/15173,Blumsztajn-Seweryn.html> (dostęp 9 II 2024 r.); <http://towarzystwodziennikarskie.pl/czlonkowie/seweryn-blumsztajn/> (dostęp 9 II 2024 r.).

Manfred Bronder. Absolwent JHS MfS w Poczdamie (1968); zastępca kierownika Abteilung XX BV Berlin. G. Förster, *Bibliographie der Diplomarbeiten und Abschlußarbeiten an der Hochschule des MfS*, Berlin 1998, s. 72.

Günter Bronisch (1927–1987). Duchowny ewangelicki z diecezji magdeburskiej. Zob. <https://www.deutsche-biographie.de/pnd141648201.html> (dostęp 23 XII 2022 r.).

Zbigniew Brzeziński (1928–2017). Badacz nauk politycznych i polityk. Absolwent McGill University w Montrealu (1948, 1950), Harvard University (doktorat 1953). Od 1938 r. w Kanadzie (wraz z ojcem, ambasadorem RP w Kanadzie), następnie w USA, wykładowca Harvard University (1953–1960), Columbia University (1960–

1977, 1981–1989), doradca ds. spraw zagranicznych w administracjach prezydentów J.F. Kennedy’ego i L.B. Johnsona, dyrektor Trilateral Commission (1973–1976), doradca ds. bezpieczeństwa narodowego w administracji prezydenta Jimmy’ego Cartera (1977–1981), wykładowca John Hopkins University (od 1989). *Zbigniew Brzezinski*, <https://www.britannica.com/biography/Zbigniew-Brzezinski> (dostęp 9 II 2024 r.).

Hans Carlsohn (1928–2006), gen.-mjr (1985). Uczeń kotlarski, następnie służba w Reichsarbeitsdienst; pracował u siodlarza (1945–1946); pomocnik montera instalacji grzewczych (1946–1948); służba w Volkspolizei (1948–1951), początkowo w Lipsku, następnie w Großenhain, Küstrin i Poczdamie; współpracownik Politkulttur; pracownik HA Personenschutz MfS (1951–1953), osobisty ochroniarz Ericha Mielkego, osobisty referent Ericha Mielkego (1953–1971), kierownik sekretariatu ministra MfS (1971–1989); zwolniony z funkcji (1989), zwolniony ze służby (1990); emeryt. Członek SED (od 1946). J. Gieseke, *Wer war wer im Ministerium für Staatssicherheit. Kurzbiographien des MfS-Leitungspersonals 1950 bis 1989*, Berlin 1998, s. 11.

Ryszard Cheliński (1928–1988). Ekonomista, wykładowca, prof. nadzw. w SGPiS w Warszawie (1950–1988); st. instruktor Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR (1970–1982); zastępca kierownika Wydziału Ideologicznego KC PZPR (1982–1984); prorektor Akademii Nauk Społecznych przy KC PZPR (1984–1986); członek PZPR (od 1954). Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/32830> (dostęp 30 VIII 2022 r.).

Bettino Craxi (1934–2000). Polityk. Członek KC Włoskiej Partii Socjalistycznej (1957), członek Izby Deputowanych Republiki Włoskiej (1968), zastępca sekretarza Włoskiej Partii Socjalistycznej (1970), sekretarz generalny (1976), premier Włoch (1983–1987), ustąpił z kierownictwa partii wskutek zarzutów o korupcję (1993), na emigracji w Tunezji (1994–2000). *Bettino Craxi*, <https://www.britannica.com/biography/Bettino-Craxi> (dostęp 9 II 2024 r.).

Andrzej Cubala (ur. 1943). Prawnik. Rzecznik prasowy Ministerstwa Sprawiedliwości PRL. Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/652563> (dostęp 1 IX 2022 r.).

Herbert Helmut Czaja (1914–1997). Nauczyciel gimnazjalny, polityk. Urodził się w Cieszynie; ukończył niemieckie gimnazjum w Bielsku (1933); student germanistyki, historii i filozofii na UJ (dr 1939) i w Wiedniu; zdał nauczycielski egzamin państwowy (1938); nauczyciel w gimnazjum w Mielcu (1939); pracownik UJ (1939); nauczyciel w niemieckich szkołach w Zakopanem (1940–1941) i Przemyśle (1941–1942); służba w Wehrmachcie (1942–1945); jeńiec w niewoli amerykańskiej (1945), zamieszkał w Skoczowie (1945); wysiedlony do Niemiec (1946); nauczyciel w Stuttgarcie (1946–1953, urlopowany z zawodu z powodu zaangażowania

w działalność polityczną); rajca miejski w Stuttgarcie (1947–1953); deputowany do Bundestagu (1953–1990); członek Junge Union/CDU (od 1946, współzałożyciel Union der Heimat-Vertriebenen w ramach CDU, członek Zarządu Powiatowego CDU w Stuttgarcie 1948); przewodniczący federalny Landmannschaft der Oberschlesier (Ziomkostwa Górnoślązaków) (od 1964) oraz BdV (1970–1994). *Biographisches Handbuch der Mitglieder...*, t. 1, s. 128–129.

Manfred Dietel (ur. 1930), gen.-mjr (1983). Mechanik, służba w MfS od 1950 r., kierownik KD Reichenbach (1952–1957, 1958–1960), następnie funkcjonariusz HA II MfS, zastępca kierownika HA I MfS (1981–1987), pierwszy zastępca kierownika HA I MfS (od 1987). S. Wolf, *Hauptabteilung I...*, s. 20, 88, 90.

Jan Dobraczyński (1910–1994). Pisarz. Absolwent Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, UW; powstaniec warszawski, jeniec w niewoli niemieckiej (1944–1945); członek środowiska „Dziś i Jutro”, Stowarzyszenia PAX; poseł na Sejm PRL (1952–1956, 1985–1989); członek Prezydium Ogólnopolskiego Komitetu FJN (1971–1983); wiceprezes Rady Naczelnej ZBoWiD (1980–1990); przewodniczący Tymczasowej Rady Krajowej PRON (1982–1983), Rady Krajowej PRON (1983–1989). T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991, s. 345.

Kurt Dohmeyer, mjr. Kierownik Referatu Abteilung XX/4 BV Berlin, w wyniku kontroli w Abteilung XX BV Berlin przeniesiony na stanowisko zastępcy kierownika Referatu Abteilung XX/4 BV Berlin. *Ehrlich, treu, zuverlässig*, „Der Spiegel” 1990, nr 50.

Alfred Dregger (1920–2002). Polityk. Prezydent Fuldy (1956–1970); członek heskiego parlamentu krajowego (1962–1972); członek władz federalnych CDU (od 1969); poseł do Bundestagu (1972–1998, przewodniczący frakcji parlamentarnej CDU/CSU 1982–1991). *Geschichte der CDU: Personen: Alfred Dregger*, Konrad-Adenauer-Stiftung, <https://www.kas.de/de/web/geschichte-der-cdu/personen/biogramm-detail/-/content/alfred-dregger> (dostęp 23 XII 2022 r.).

Tadeusz Dziekan (1925–1984), gen. bryg. Absolwent Akademii Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych ZSRS (1974), st. wykładowca Oficerskiej Szkoły Marynarki Wojennej w Gdyni (1948–1956), Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej w Gdyni (1957–1960), szef Oddziału Propagandy (1960–1964), zastępca szefa Zarządu Politycznego Pomorskiego Okręgu Wojskowego (1964–1967), wykładowca Wojskowej Akademii Politycznej im. Feliksa Dzierżyńskiego w Warszawie (1967–1972, zastępca komendanta ds. politycznych 1969–1972), zastępca dowódcy ds. politycznych Pomorskiego Okręgu Wojskowego (1972–1976), zastępca szefa Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego (1976–1981), kierownik Wydziału Kadr KC PZPR od 26 X 1981 r. do swojej śmierci w dn. 10 XI 1984 r. W. Janowski,

A. Kochański, *Informator o strukturze i obsadzie personalnej centralnego aparatu PZPR 1948–1990*, red. K. Persak, Warszawa 2000, s. 117; Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1508> (dostęp 9 II 2024 r.).

Horst Paul August Ehmke (1927–2017). Prawnik (adwokat), wykładowca akademicki, polityk. Urodził się w Gdańsku; ukończył Gimnazjum Miejskie w Gdańsku (1944); w służbie pomocniczej Luftwaffe (1943), następnie w wojskach spadochronowych Luftwaffe (1944–1945), podczas obrony Berlina wzięty do niewoli sowieckiej, zwolniony (1946); student prawa i ekonomii na uniwersytecie w Getyndze (1946–1949, dr praw 1952), nauk politycznych i historii na Uniwersytecie Princeton (1949–1950), zdał 1. prawniczy egzamin państwowy w Celle (1951); asystent naukowy prawnika frakcji parlamentarnej SPD Adolfa Arndta (1952–1956); zdał 2. prawniczy egzamin państwowy w Düsseldorfie (1956); pracownik Fundacji Forda (1956–1958), research associate w Law School Berkeley Uniwersytetu Kalifornijskiego (od 1958); habilitacja z prawa konstytucyjnego w Bonn (1960); privatdozent na uniwersytecie w Bonn (1960–1961); prof. nadzw. na uniwersytecie we Fryburgu Bryzgowijskim (1961–1963); prof. zw. i kierownik Katedry Prawa Publicznego we Fryburgu (od 1963); dziekan Wydziału Prawa i Nauk o Państwie we Fryburgu (1966–1967); pełnomocnik prawny redaktora „Spiegla” Conrada Ahlersa podczas tzw. afery „Spiegla”; członek rady ZDF (od 1963); sekretarz stanu w federalnym Ministerstwie Sprawiedliwości (1967–1969); federalny minister sprawiedliwości (1969); minister-szef Urzędu Kanclerskiego (1969); federalny minister ds. nauki, technologii, poczty i łączności (1972–1974), ustąpił ze stanowiska po aferze Guillaume’a; adwokat w Bonn (1974); deputowany do Bundestagu (1969–1994, wiceprzewodniczący frakcji parlamentarnej SPD 1977–1990, członek Komisji Spraw Zagranicznych 1974–1993, Komisji ds. Wewnętrznych 1974–1977 i od 1984, Komisji ds. Gospodarki 1977–1983, Komisji Obrony od 1983); członek Zarządu Friedrich-Ebert-Stiftung. Wydawca „Archiv des öffentlichen Rechts” (od 1964); autor powieści kryminalnych. Członek Sozialistischer Deutscher Studentenbund w Getyndze (1946), SPD (od 1947, członek Komisji Prawno-Politycznej od 1960, Komisji ds. Prawa Wyborczego od 1964, Komisji ds. Bezpieczeństwa od 1965, Komisji ds. Politycznych Środków Masowego Przekazu od 1966; członek Zarządu Krajowego w Badenii-Wirtembergii 1966, Rady Partyjnej od 1968, Zarządu Federalnego partii 1973–1991). *Biographisches Handbuch der Mitglieder...*, t. 1, s. 168–169.

Eva Maria Eppelmann z d. **Strauth**, żona Rainera Eppelmann (1969–1988 i od 1990). E. Neubert, *Geschichte der Opposition in der DDR 1949–1989*, Bonn 1998, s. 458; <http://www.hdg.de/lemo/html/biografien/EppelmannRainer/index.html> (dostęp 25 V 2012 r.).

Rainer Eppelmann (ur. 1943). Duchowny ewangelicki, polityk, działacz na rzecz praw obywatelskich w NRD. Do 1961 r. uczeń Johannes-Kepler-Gymnasium w Ber-

linie Zachodnim (mieszkał w sowieckiej strefie okupacyjnej Berlina); po wzniesieniu muru berlińskiego pomocnik dekarza (1961–1962) i uczeń murarski (1962–1964); z powodu odmowy przynależności do FDJ niedopuszczony do matury i tym samym do studiów, odmówił służby wojskowej w NVA z bronią w rękę i złożenia przysięgi, skazany na 8 miesięcy wojskowego obozu karnego (1966), następnie służba wojskowa w Baueinheiten NVA (jednostkach budowlanych NVA, przewidzianych dla osób odmawiających z powodów sumienia służby z bronią w rękę); student teologii w ewangelickim seminarium Paulinum w Berlinie (1969–1975), ordynacja (1975); kaznodzieja, następnie pastor w Samariterkirche w Berlinie (1975–1989); duszpasterz młodzieży w dzielnicy Friedrichshain; współinicjator berlińskiego apelu „Frieden schaffen ohne Waffen” (1982); z powodu działalności duszpasterskiej i w niezależnym ruchu pokojowym intensywnie inwigilowany przez MfS; współzałożyciel DA (1989, rzecznik: październik 1989 – marzec 1990, przewodniczący: marzec–sierpień 1990); uczestnik głównego Okrągłego Stołu w NRD z ramienia DA (grudzień 1989 – marzec 1990); minister bez teki w rządzie Modrowa (luty–marzec 1990); minister ds. rozbrojenia i obrony NRD w rządzie de Maizière (kwiecień–październik 1990, 24 IX 1990 r. sygnował protokół o wyjściu NVA z Układu Warszawskiego); członek Volkskammer (marzec–październik 1990, frakcja CDU/DA); deputowany do Bundestagu (1990–2005, członek Komisji ds. Opracowania Historii i Skutków Dyktatury SED: 1992–1998, przewodniczący Komisji ds. Rodziny i Seniorów: 1990–1993, członek Komisji Specjalnej ds. Ochrony Życia Nienarodzonego: do 1992, członek Komisji Spraw Zagranicznych: 1990–1991). Członek CDU (od września 1990, zastępca przewodniczącego krajowego w Brandenburgii, od 1993 przewodniczący w powiecie Märkisch-Oderland, członek Zarządu Federalnego: 1995–2002, członek Prezydium Federalnego: 1996–2000); członek Christlich-Demokratische Arbeitnehmerschaft (przewodniczący krajowy w Brandenburgii i zastępca przewodniczącego federalnego: 1991–1993, przewodniczący federalny: 1994–2001, przewodniczący honorowy od 2001). Członek Zarządu Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur (od 1998, przewodniczący), członek Industriegewerkschaft Bau, Steine, Erden (od 1991). *Biographisches Handbuch der Mitglieder...*, t. 1, s. 184–185; *Biographisches Handbuch der deutschen Politik*, t. 1, oprac. B. Jahn, München 2004, s. 160–161; H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, *Eppelmann, Rainer* [w:] *Wer war wer in der DDR?* ..., s. 190–191; E. Neubert, *Geschichte der Opposition in der DDR...*, *passim*; <http://www.stiftung-aufarbeitung.de/kurzbiographie-rainer-eppelmann-1737.html> (dostęp 25 V 2012 r.); <http://www.hdg.de/lemo/html/biografien/EppelmannRainer/index.html> (dostęp 25 V 2012 r.).

Manfred Feist (1930–2012). Działacz komunistyczny. Referent, następnie st. referent w MfAA (1951–1953); kierownik wydziału w Ausschuss für Deutsche Einheit (Komisji ds. Jedności Niemiec) (1954–1958); sekretarz Gesellschaft für kulturelle Verbindungen mit dem Ausland – Liga für Völkerfreundschaft (Towarzystwa Łączności Kulturalnej z Zagranicą – Ligi Przyjaźni Narodów) (1959–1966); kierownik Arbeitsgruppe/Abteilung für Auslandsinformation (Grupy Roboczej/Wydziału Informacji

Zagranicznej) ZK SED (1966–1989). Członek SED i FDJ (od 1947, kierownik miejski FDJ w Halle i instruktor Zarządu Powiatowego w Halle 1947, instruktor w kierownictwie powiatowym SED w Halle 1950–1951, zastępca członka 1971–1976, członek ZK SED 1976–1989). Brat Margot Honecker (minister oświaty NRD i trzeciej żony Ericha Honeckera). H. Müller-Enbergs, A. Herbst, *Feist, Manfred* [w:] *Wer war wer in der DDR?*..., s. 202–203.

Wiktor Wacław Fonfara (ur. 1948), ppłk. Funkcjonariusz MO (1973); inspektor w Wydziale I Biura Śledczego MSW (1973–1981); st. inspektor w Wydziale I Biura Szyfrów MSW (1981–1984); specjalista (1984), zastępca naczelnika (1984–1985), naczelnik (1985–1988) Wydziału I Biura Śledczego MSW; p.o. zastępca dyrektora (1988–1989), zastępca dyrektora (1989), dyrektor (1989–1990) Biura Śledczego MSW. Po 1990 r. funkcjonariusz UOP. Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/28023> (dostęp 5 IX 2022 r.).

Otto Geisler (1930–2009), gen.-por. (1983). Urodził się w Morawskim Šumperku (Czechosłowacja, 1938–1945 Mährisch-Schönberg w Reichsgau Sudetenland); robotnik (frezer i wiertacz) w SAG Büromaschinenwerk „Olympia” w Erfurcie; w Volkspolizei (od 1948), instruktor polityczno-kulturalny w VP (od 1949), funkcjonariusz w HA I MfS (jednostka kontrwywiadowcza odpowiedzialna za KVP, następnie NVA), student w Hochschule der NVA (1956–1957), zastępca kierownika wydziału (1961), kierownik Abteilung für Sonderaufgaben des Leiters (od 1962, Wydział do Zadań Specjalnych szefa HA I); zastępca kierownika wydziału w AG M (1966); studia zaoczne na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie (1966–1970, dyplomowany kryminalistyk); studia na JHS MfS w Poczdamie-Eiche (1970–1972, dyplomowany prawnik; 1977 dr jur. na JHS); kierownik AG M (1980); zwolniony ze służby w MfS z powodów zdrowotnych (1987); rencista. Członek SED (od 1946). J. Gieseke, *Geisler, Otto* [w:] *Wer war wer in der DDR?*..., s. 246.

Peter Glotz (1939–2005). Polityk, prof. Urodził się w Egerze (do 1938 i od 1945 Cheb w Czechosłowacji); po wysiedleniu z Czechosłowacji znalazł się we Frankonii; student dziennikarstwa, filozofii, germanistyki i socjologii na uniwersytetach w Monachium i Wiedniu; absolwent uniwersytetu w Wiedniu (1964, dr fil. 1968 na uniwersytecie w Monachium); pracownik naukowy Institut der Zeitungswissenschaft (Instytutu Dziennikarstwa) uniwersytetu w Monachium (1964–1970); prorektor uniwersytetu w Monachium (1969–1970); deputowany do bawarskiego Landtagu (1970–1972) i z ramienia SPD do Bundestagu (1972–1977 i 1983–1996); parlamentarny sekretarz stanu w federalnym Ministerstwie Oświaty i Nauki (1974–1977); senator ds. nauki i badań w Senacie Berlina Zachodniego (1977–1981); federalny kierownik aparatu partyjnego SPD (1981–1987); rektor uniwersytetu w Erfurcie (1996–1999); wykładowca uniwersytetu w Sankt Gallen w Szwajcarii (2000–2004). Zob. <https://webarchiv.bundestag.de/archive/2007/0206/mdb/mdb13/bio/G/glotzpe0.html> (dostęp 9 II 2024 r.).

Wolfgang Grimm, kpt./mjr. Absolwent studiów zaocznych z kryminalistyki na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie. Kierownik utworzonego jesienią 1983 r. Referatu V (Operative Vorgänge/Schwerpunkte – sprawy operacyjnego rozpracowania/priorytety) Hauptabteilung XX/4 MfS, jednostki powołanej do zwalczania podziemnej działalności politycznej (PUT) w Kościołach i związkach wyznaniowych w NRD. C. Vollnhals, *Die kirchenpolitische Abteilung...*, s. 16–17.

Andrzej Gwiazda (ur. 1935). Działacz opozycyjny. Deportowany do Kazachstanu (1940–1946); absolwent Politechniki Gdańskiej (1966); pracownik Instytutu Cybernetyki Politechniki Gdańskiej (1966–1973), Zakładów Okrętowych Urzędów Elektrycznych i Automatyki Elmor w Elblągu (1973–1981, 1991–1999). Współzałożyciel i działacz Wolnych Związków Zawodowych (1978–1980); uczestnik i współorganizator strajków w sierpniu 1980 r.; członek Prezydium MKS w Gdańsku, wiceprzewodniczący Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” (1980–1981); delegat na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” (1981); członek Komisji Krajowej; internowany (1981–1982), następnie aresztowany (1982–1984), zwolniony w ramach amnestii; ponownie więziony (1984–1985). Członek Kolegium IPN (2007–2011). M. Łatkowska, A. Borowski, *Gwiazda Andrzej*, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/16165,Gwiazda-Andrzej.html> (dostęp 29 VIII 2022 r.).

Herbert Häber (1930–2020). Działacz komunistyczny. Robotnik w Metallwerk Zwickau (od 1945); kierownik w Zarządzie Powiatowym FDJ w Zwickau (1947); goniec w Jugendausschuss (Komisji ds. Młodzieży) w Zwickau (1947–1948); korespondent Sowjetisches Nachrichtenbüro i Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst w Zwickau (1947–1948); sekretarz ds. młodzieżowych w kierownictwie powiatowym SED w Zwickau (1948–1949); redaktor i zastępca redaktora naczelnego „Freie Presse” w Zwickau (1949–1950); student w Landesparteihschule (1949); instruktor (1951–1953); kierownik sekcji ds. ogólnoniemieckich w Abteilung Presse und Rundfunk (Wydziale Prasy i Radia) ZK SED (od 1953); student w szkole partyjnej KPZR w Moskwie (1954–1955); kierownik wydziału w Kommission für gesamtdeutsche Arbeit/Westkommission (Komisji ds. Pracy Ogólnoniemieckiej/Komisji ds. Zachodnich) PB ZK SED (1955–1960); zastępca kierownika Westkommission ZK SED (od 1965); zastępca sekretarza stanu ds. ogólnoniemieckich/zachodnoniemieckich w rządzie NRD (1965–1971); dyrektor Institut für internationale Politik und Wirtschaft (Instytutu Polityki i Gospodarki Międzynarodowej, 1971–1973, prof. 1971); kierownik Westabteilung/Abteilung Internationale Politik und Wirtschaft (Wydziału ds. Zachodnich/Wydziału Polityki i Gospodarki Międzynarodowej) ZK SED (1973–1985); członek ZK SED (1978–1986) i PB ZK SED (1984–1985); sekretarz ZK SED (1984–1985); w szpitalu (od sierpnia 1985); pod naciskiem E. Honeckera złożył rezygnację z pełnionych funkcji (wrzesień 1986); pracownik naukowy Institut für Imperialismusforschung (Instytutu Badań nad Imperializmem) w Akademie für Gesellschaftswissenschaften (Akademii Nauk Społecznych) przy ZK SED (1986–1989); współoskarżony w procesie dot. zabójstw osób uciekających z NRD (maj 2000). Członek Antifa-Jugend (1945), SED

i FDJ (od 1946). H. Müller-Enbergs, A. Herbst, Häber, Herbert [w:] *Wer war wer in der DDR?*..., s. 299.

Manfred Häbler (zm. 1990), plk. Absolwent JHS MfS w Poczdamie (1966); kierownik Abteilung XX BV Berlin (1983–1989). Popęłnił samobójstwo. G. Förster, *Bibliographie der Diplomarbeiten...*, s. 158; *Ehrlich, treu, zuverlässig...*

Edgar Hasse, mjr. Mechanik samochodowy, ukończył studia z fizyki, w MfS (od 1974); zastępca kierownika Referatu Abteilung XX/4 BV Berlin (m.in. oficer prowadzący TW ps. „Czerny”, tj. Lothara de Maizieré), w wyniku kontroli w Abteilung XX BV Berlin przeniesiony na stanowisko oficera operacyjnego w Abteilung XVIII BV Berlin. J. Gieseke, *Die hauptamtlichen Mitarbeiter...*, s. 451–456; por. także: *Ehrlich, treu, zuverlässig...*

Ralf Hirsch (ur. 1960). Obrońca praw człowieka w NRD. Absolwent Polytechnische Oberschule w Berlinie; wystąpił z FDJ (1974); umieszczony w domu poprawczym Hummelshain przez radę dzielnicową z powodu „błędnych poglądów politycznych” (1977); zwolniony z obowiązkiem meldowania się na policji i zakazem wyjazdu z NRD (1979); uczeń ślusarski, ślusarz w Transformatorenwerk Berlin; pracownik administracji kościelnej przy ewangelickiej Auferstehungsgemeinde w Berlinie (od 1980); organizator „mszy bluesowych”; członek środowiska ewangelickiego ruchu pokojowego przy ewangelickim Samariterkirche w Berlinie; służba w NVA (1982–1984, po odmowie służby z bronią w ręku żołnierz w Baueinheiten NVA); pracownik administracji kościelnej (1984–1988); współzałożyciel i rzecznik Initiative für Frieden und Menschenrechte (1986); wydawca niezależnego pisma „Grenzfall”; aresztowany po demonstracji w rocznicę zabójstwa K. Liebknechta i R. Luksemburg (25 I 1988 r.); wydalony z NRD bez prawa powrotu (5 II 1988 r.); pracownik Landesamt für zentrale soziale Aufgaben w Berlinie Zachodnim (1988–1990), biura burmistrza Berlina (1990–1991) oraz pracownik Senatu Berlina (od 1992, w Verwaltung Bau, Wohnen, Verkehr). H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, S. Mueller, *Hirsch, Ralf* [w:] *Wer war wer in der DDR?*..., s. 360–361.

Herbert Hupka (1915–2006). Polityk, dziennikarz. Urodził się w brytyjskim obozie dla internowanych w m. Diyatalawa na Cejlonie; w Niemczech (1919), osiadł z matką w Raciborzu; ukończył Humanistische Gymnasium w Raciborzu (1934); student germanistyki, historii, geografii, filozofii i historii sztuki na uniwersytetach w Halle i Lipsku (1934–1939); absolwent uniwersytetu w Lipsku (1940, dr 1944); służba w Wehrmachcie (1940–1944), skazany na rok więzienia wojskowego (1943), po odbyciu wyroku zwolniony z wojska (1944); pracownik biurowy w Raciborzu (1944–1945); po zakończeniu wojny udał się do Terezina, gdzie w obozie koncentracyjnym w latach 1944–1945 była więziona jego matka z powodu żydowskiego pochodzenia, stamtąd udał się do Monachium; redaktor w Radio München (potem Bayerischer Rundfunk); wydawca i redaktor naczelny czasopisma młodzieżowego „Wir” (1946–1948); dyrektor programowy w Radio Bremen (1957–1958); referent

prasowy Kuratorium „Unteilbares Deutschland”; niezależny dziennikarz (od 1964); autor i wydawca, członek (1973–1995), przewodniczący (1985–1990), zastępca przewodniczącego (1990–1994) rady rozgłośni Deutsche Welle; deputowany do Bundestagu (1969–1987); współzałożyciel Landmannschaft Schlesien (Ziomkostwa Śląsk) (1948, przewodniczący krajowy w Bawarii od 1952, zastępca przewodniczącego federalnego 1954–1968, przewodniczący federalny od 1968), członek BdV (wiceprzewodniczący); członek SPD (1955–1972, wystąpił po ratyfikacji układu z PRL), CDU (od 1972, przewodniczący krajowy Ost- und Mitteldeutsche Vereinigung der CDU/CSU Rheinlands/Nordrheinwestfallen 1973–1993, przewodniczący federalny Ost- und Mitteldeutsche Vereinigung der CDU/CSU 1977–1989). *Biographisches Handbuch der Mitglieder...*, t. 1, s. 371.

Zenon Jankowski, dyrektor Departamentu Spraw Karnych Ministerstwa Sprawiedliwości PRL. „Trybuna Ludu”, 7 I 1985; K. Niewiński, „PZPR a sądownictwo w latach 1980–1985. Próby powstrzymania »solidarnościowej« rewolucji”, praca doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2016, s. 31–32, <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/5435/1/PZPR%20a%20S%C4%85downictwo%20w%20latach%201980-1985.%20Pr%C3%B3by%20powstrzymania%20solidarno%C5%9Bciowej%20rewolucji.pdf> (dostęp 9 II 2024 r.).

Peter Jaschke, por./kpt. W 1988 r. zastępca kierownika Referatu I (Evangelische Kirche – Kościół ewangelicki) Hauptabteilung XX/4 MfS. C. Vollnhals, *Die kirchenpolitische Abteilung...*, s. 17.

Marian Jurczyk (1935–2014). Robotnik. Uczestnik strajku w grudniu 1970 r. w Stoczni Szczecińskiej; przewodniczący komitetu strajkowego w Stoczni Szczecińskiej w sierpniu 1980 r., sygnatariusz szczecińskich porozumień sierpniowych; współzałożyciel „Solidarności” w Szczecinie; przewodniczący Zarządu Regionu Pomorze Zachodnie związku; delegat na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”; członek Komisji Krajowej związku; internowany (1981–1982), aresztowany (grudzień 1982), zwolniony w ramach amnestii (lipiec 1984); rencista (od 1986); współzałożyciel Grupy Roboczej Komisji Krajowej (1987). Prezydent Szczecina (1998–2000, 2002–2006); senator (1997–2000), utracił fotel w Senacie RP w wyniku orzeczenia Sądu Lustracyjnego, który uznał, że zataił on informację o tajnej współpracy z SB (w 2002 r. Sąd Najwyższy podważył orzeczenie Sądu Lustracyjnego). Zarejestrowany przez SB jako TW ps. „Święty” (1977–1981); inwigilowany przez SB (1981–1990). P. Gontarczyk, *Tajny współpracownik „Święty”. Dokumenty archiwalne sprawy Mariana Jurczyka*, Warszawa 2005; M. Łatkowska, A. Borowski, *Jurczyk Marian*, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/16475,Jurczyk-Marian.html> (dostęp 30 VIII 2022 r.).

Peter Kappis, kpt./por. Funkcjonariusz Referatu Abteilung XX/4 BV Berlin, w wyniku kontroli w Abteilung XX BV Berlin zdegradowany do stopnia porucznika i prze-

niesiony jako OibE (Offizier in besonderen Einsatz, oficer na etacie niejawnym) na stanowisko pełnomocnika ds. bezpieczeństwa w jednym z zakładów przemysłowych. J. Gieseke, *Die hauptamtlichen Mitarbeiter...*, s. 451–456; por. także: *Ehrlich, treu, zuverlässig...*; *Da wurden einige korumpiert*, „Der Spiegel” 1990, nr 50.

Paul Kienberg (1926–2013), mjr (1955), płk (1965), gen.-mjr (1975), gen.-por. (1989). Absolwent JHS MfS (1968). Uczeń ślusarski (1941–1944), niedopuszczony do egzaminu zawodowego z powodu żydowskiego pochodzenia ojca (1944); więzień obozu pracy w Turynii (1944–1945); wolontariusz, następnie kierownik techniczny w zakładach elektrycznych w Mühlberg (1945–1949); funkcjonariusz Volkspolizei (grudzień 1949–1950); funkcjonariusz Abteilung VI MfS w Berlinie (1950–1953), Hauptabteilung V MfS (1953–1955), kierownik Referatu I HA V/1 MfS (1955–1956), kierownik HA V/1 MfS (1956–1959), zastępca kierownika HA V MfS (1959–1964), zastępca kierownika HA XX MfS (marzec 1964 – czerwiec 1965), kierownik HA XX MfS (lipiec 1965 – grudzień 1989); student zaoczny JHS MfS w Poczdamie (1963–1965, 1966–1968); odsunięty od wszelkich zadań (grudzień 1989), zwolniony ze służby (styczeń 1990); emeryt. Członek KPD (1945–1946), SED (od 1946). T. Auerbach i in., *Hauptabteilung XX...*, s. 22–23, 29, 41–42, 48; J. Gieseke, *Wer war wer im Ministerium für Staatssicherheit...*, s. 36–37.

Edward Klosowski (1936–2020), gen. bryg. MO. Funkcjonariusz MO. Komendant KMiP MO w Tczewie (1966–1971), KMiP MO w Elblągu (1971–1975), zastępca komendanta ds. MO KW MO w Elblągu (1975–1980), komendant KW MO w Częstochowie (1980–1983); szef SUSW w Warszawie (1983–1989), zastępca szefa KG MO w Warszawie (1989–1990). Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/20280> (dostęp 30 VIII 2022 r.).

Jacek Knapik (ur. 1948). Drukarz. Od 1976 r. na emigracji w Austrii. Działacz Związku Polaków w Austrii, Biura Koordynacyjnego „Solidarności” za Granicą, w styczniu 1985 r. przyjechał do PRL i przekazał władzom dokumentację Biura w zamian za amnestię, wystąpił również w propagandowych programach telewizyjnych. D. Morgan, *Dziwny przypadek Jacka Knapika i Biura Koordynacyjnego NSZZ „Solidarność” w Brukseli*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 11–12, s. 185–189 (tam o wystąpieniach telewizyjnych J. Knapika i Z. Pudysza); I. Goddeeris, *Ministerstwo Spraw Zagranicznych „Solidarności”. Biuro Koordynacyjne NSZZ „Solidarność”, 1982–1989*, cz. 1: „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 2, s. 316–317, cz. 2: „Pamięć i Sprawiedliwość” 2007, nr 1, s. 331.

Gerhard Lange (1933–2018). Duchowny rzymskokatolicki. Urodził się w Berlinie. Student teologii w Erfurcie i Neuzelle (1955–1960); święcenia (1960); duchowny w Berlinie (1961–1963); kapelan i rektor w sierocińcu św. Ottona (St.-Otto-Kinderheim) w Zinnowitz na wyspie Uznam (1963–1970); diecezjalny duszpasterz młodzieży

w diecezji berlińskiej (1970–1974); radca ordynariatu berlińskiego (1974); prałat (1981); redaktor naczelny pisma diecezji berlińskiej „St. Hedwigsblatt” (1974–1990); pełnomocnik przewodniczącego Berlińskiej Konferencji Ordynariatu/Konferencji Episkopatu ds. Stosunków z Urzędem Sekretarza Stanu ds. Zagadnień Kościelnych w NRD (1974–1989); kierownik Arbeitsstelle für Zeitgeschichte im Bistum Berlin (Pracowni Historycznej Diecezji Berlińskiej) (1991). B. Schaefer, *Lange, Gerhard* [w:] *Wer war wer in der DDR?* ..., s. 500–501.

Jerzy Majka (1930–1991). Działacz komunistyczny. Kierownik Wydziału Informacji KC PZPR (1981–1985). W. Janowski, A. Kochański, *Informator o strukturze i obsadzie personalnej* ..., s. 116.

Werner Marx (1924–1994). Polityk, dziennikarz. Służba w Wehrmachcie (1943–1945); po wojnie student filozofii, historii i geografii (dr fil. 1954); dziennikarz „Bonner Rundschau” i korespondent licznych niemieckich i zagranicznych gazet, redaktor „Deutsche Studentenzeitung”; osobisty referent deputowanego CDU do Bundestagu Ottona Lenza (1956) (uprzednio 1951–1953 sekretarza stanu – szefa Urzędu Kancelarskiego); radca w Referacie ds. Wojny Psychologicznej federalnego Ministerstwa Obrony (1956–1958); referent prasowy w krajowym Ministerstwie Kultury Nadrenii-Palatynatu (1959); urzędnik w sztabie Bundeswehry (1960); deputowany CDU do Bundestagu (1965–1985, członek Komisji Spraw Zagranicznych 1966–1985, kierownik koła roboczego frakcji parlamentarnej CDU ds. polityki zagranicznej 1969–1980). Członek CDU (od 1947, członek Komisji Polityki Obronnej CDU 1966–1972). *Biographisches Handbuch der Mitglieder* ..., t. 1, s. 539.

Joachim Meißner (1933–2017). Duchowny rzymskokatolicki, dr teologii (1969). Urodził się we Wrocławiu-Leśnicy (Breslau-Lissa); wraz z rodziną uciekł przed ofensywą sowiecką do Turynii (1945); uczeń, pracownik banku w Körner k. Mühlhausen (do 1953); słuchacz Katholische Spätberufenseminar „Norbertuswerk” w Magdeburgu (1953–1956); student teologii w Magdeburgu (1956–1962); święcenia kapłańskie (1962); duchowny w Heiligenstadt i Erfurcie (1963–1966); rektor diecezjalnego Caritas w Erfurcie (1966–1975); administrator apostolski – biskup Erfurt-Meiningen (1975–1980); biskup Berlina (od 1980); przewodniczący Berlińskiej Konferencji Episkopatu (od 1982); kardynał (1983); arcybiskup Kolonii (od 1988). B. Schaefer, *Meißner, Joachim* [w:] *Wer war wer in der DDR?* ..., s. 567.

Erich Mielke (1907–2000), gen. armii. Uczeń kupiecki i sprzedawca spedycyjny w Berlinie (1924–1927); pracownik firmy Autofabag w Berlinie (1927–1931); reporter pisma „Rote Fahne” (1928–1931); więziony przez 4 tygodnie w areszcie śledczym z powodu udziału w nielegalnych demonstracjach (1930); zatrudniony w urzędzie pracy (Arbeitsamt) Berlin-Kreuzberg (1931); zbiegł do ZSRS po zamordowaniu dwóch policjantów na Bülowplatz w Berlinie (1931), słuchacz szkoły Kominternu im. Lenina w Moskwie (1932–1934), lektor szkoły im. Lenina (1934–1936); uczestnik

wojny domowej w Hiszpanii pod ps. „Fritz Leissner” (1936–1939), żołnierz w sztabie XIV Brygady Międzynarodowej, szef oddziału operacyjnego sztabu Brygady, następnie oficer szkoleniowy XI Brygady Międzynarodowej w Albacete; w Belgii (marzec 1939 – maj 1940), współpracownik komunistycznego pisma „Neue Rheinische Zeitung”, współpracownik redakcji biuletynów informacyjnych dla uchodźców belgijskich (od 1940); internowany we Francji (maj 1940 – kwiecień 1941); drwal w nieokupowanej strefie Francji (maj 1941 – grudzień 1943), posługiwał się wówczas nazwiskiem „Richard Hebel” i podawał się za obywatela Łotwy; współpracownik nielegalnego kierownictwa KPD we Francji (1940–1943), aresztowany (grudzień 1943), robotnik Organisation Todt (styczeń–grudzień 1944); na terytorium francuskiej i amerykańskiej strefy okupacyjnej Niemiec (styczeń–maj 1945); w Berlinie (od czerwca 1945); kierownik Polizeiinspektion (Inspekcji Policyjnej) (1945), szef Wydziału Policji i Wymiaru Sprawiedliwości KC KPD (1945–1946); od lipca 1946 r. wiceprzewodniczący DVdI (organu zwierzchniego policji w sowieckiej strefie okupacyjnej Niemiec); od października 1949 r. kierownik Hauptverwaltung zum Schutz der Volkswirtschaft (Głównego Zarządu Ochrony Gospodarki Narodowej) DVdI w stopniu generalnego inspektora; sekretarz stanu w MfS (od 1950); zastępca sekretarza stanu w MfS (od 1953); wiceminister MfS (od 1955); minister MfS (od listopada 1957 r., od 1980 r. w stopniu gen. armii); ustąpił ze stanowiska ministra (8 XI 1989 r.); pierwszy przewodniczący towarzystwa sportowego (Sportvereinigung) „Dynamo” (1953–1989); deputowany do Volkskammer (1958–1989), w areszcie śledczym (od 7 XII 1989 r., z krótką przerwą w marcu 1990), skazany na 6 lat więzienia za zabójstwa na Bülowplatz (26 X 1993 r.), zwolniony warunkowo z więzienia (1 VIII 1995 r.); emeryt. Członek KJVD (od 1921), organizacji młodzieżowej Roter Frontkämpferbund (od 1924), KPD (od 1927, członek samoobrony partyjnej od 1928); członek ZK SED (od 1950), zastępca członka (1971–1976), członek (od 1976) PB ZK SED, wykluczony z ZK SED i z partii (3 XII 1989 r.). J. Gieseke, *Wer war wer im Ministerium für Staatssicherheit...*, s. 49–50.

Ruth Misselwitz (ur. 1952). Duchowna ewangelicka, działaczka niezależnego ruchu pokojowego w NRD. Uczennica-pielęgniarka w St.-Hedwig-Krankenhaus w Berlinie (od 1971); studentka teologii na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie i w ewangelickim seminarium Predigerseminar w Gnadau; duchowna w gminie ewangelickiej Berlin-Pankow (od 1981); współzałożycielka Friedenskreis Pankow (1981); uczestniczka seminariów ruchu pokojowego w Meklemburgii i spotkań „Konkret für den Frieden”; współpracowniczką grupy „Mehr Gerechtigkeit in der DDR” w ramach Ökumenische Versammlung der Kirchen und Christen in der DDR (1988–1989); delegatka Bund des Evangelischen Kirchen na Europäische Ökumenische Versammlung „Frieden und Gerechtigkeit” w Bazylei (1989); moderatorka lokalnego Okrągłego Stołu w dzielnicy Berlin-Pankow (1989–1990); współzałożycielka Ost-West-Europäische Frauennetzwerk e.V. (1991); pracowniczką Bürgerkomitee Pankow (1998); działaczka na rzecz przezwyciężenia totalitarnej spuścizny NRD. E. Neubert, *Misselwitz, Ruth* [w:] *Wer war wer in der DDR?*..., s. 583.

Rudi Mittig (1925–1994), gen.-plk (1986). Inżynier budownictwa (dyplom 1950); absolwent JHS MfS w Poczdamie (1968). Urodził się w Libercu (Czechosłowacja, 1938–1945 Reichenberg w Reichsgau Sudetenland); uczeń szkoły inżynierskiej (1939–1942); służba w Reichsarbeitsdienst (1943), następnie w Wehrmachcie (1943–1945), jeńiec w niewoli sowieckiej (1945–1949, słuchacz „Antifa-Schule” 1948); słuchacz szkoły inżynierskiej (1950), inżynier-konstruktor (1950–1952); funkcjonariusz (1952–1953), kierownik (1953–1954) Abteilung III BV w Poczdamie, zastępca ds. operacyjnych (Stellvertreter Operativ) kierownika BV w Poczdamie (1954–1955), kierownik BV w Poczdamie (1955–1964), kierownik HA XVIII MfS (1964–1975), słuchacz-ekstern JHS MfS w Poczdamie (1966–1968), wiceminister MfS (1975–1989), odwołany ze stanowiska (grudzień 1989 r.), zwolniony ze służby (1990); emeryt. Członek SED (od 1950, 1956–1963 członek kierownictwa okręgowego w Poczdamie, 1976 zastępca członka, 1986 członek ZK SED). J. Gieseke, *Wer war wer im Ministerium für Staatssicherheit...*, s. 51.

W. Müller, w 1989 r. funkcjonariusz partyjny odpowiedzialny za agitację i propagandę w podstawowej organizacji partyjnej SED w ZOS. *Die Organisationsstruktur des Ministeriums...*, s. 208.

Janusz Narzyński (1928–2020). Duchowny ewangelicki, biskup. Absolwent Wydziału Teologii Ewangelickiej UW (1953); wikariusz w parafii ewangelicko-augsburskiej w Mrągowie (1956–1958), student uniwersytetu w Getyndze (1959–1960), prefekt w parafii ewangelicko-augsburskiej Wniebowstąpienia Pańskiego w Warszawie (1958–1965), wikariusz biskupa Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Polsce Andrzeja Wantuły (1965–1975), biskup Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Polsce (1975–1991), prezes (1983–1986), wiceprezes Polskiej Rady Ekumenicznej (od 1986). Zob. https://old2020.luteranie.pl/o_kosciele/kierownicze_gremia_kosciola/konferencja_biskupow_kosciola/bp_janusz_narzynski.html (dostęp 23 XII 2022 r.).

Konrad Naumann (1928–1992). Działacz komunistyczny. Członek KPD (1945–1946), SED (od 1946, członek ZK SED 1966–1986, sekretarz ZK SED 1984–1985, członek PB ZK SED 1976–1985; pierwszy sekretarz berlińskiej organizacji SED 1971–1986). Członek Volkskammer (1967–1986), Staatsrat (Rady Państwa NRD) (1984–1986). Pracownik Państwowego Zarządu Archiwów w Poczdamie (1986–1989). Zbiegł do Ekwadoru (1991), gdzie zmarł. M. Kaiser, H. Müller-Enbergs, *Naumann, Konrad*, <https://www.bundesstiftung-aufarbeitung.de/de/recherche/kataloge-datenbanken/biographische-datenbanken/konrad-naumann> (dostęp 9 II 2024 r.).

Gerhard Neiber (1929–2008), gen.-por. (1982). Absolwent JHS MfS w Poczdamie (1965, doktorat praw tamże 1970). Urodził się w Novym Jičinie (Czechosłowacja, 1938–1945 Neutitschein w Reichsgau Sudetenland); robotnik rolny (1945–1948); funkcjonariusz Volkspolizei (1948–1949) w Erfurcie, następnie w Grenzkommandantur w Gudersleben, potem w Kripo w Erfurcie; funkcjonariusz Verwaltung zum

Schutz der Volkswirtschaft Thüringen (Zarządu ds. Ochrony Gospodarki Narodowej Turynii) (1949–1950, w 1950 przekształcony w Länderverwaltung Thüringen des MfS, tj. Krajowy Zarząd MfS w Turynii); funkcjonariusz w Kreisdienststelle Stasi w Weimarze (1950–1952), w Abteilung Politikultur Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Erfurcie (1952–1953), zastępca kierownika Abteilung Politikultur BV w Schwerinie (1953–1954), kierownik Abteilung II BV w Schwerinie (1954–1955), zastępca ds. operacyjnych kierownika BV w Schwerinie (1955–1959), zastępca ds. operacyjnych kierownika BV we Frankfurcie n. Odrą (1959–1960), kierownik BV we Frankfurcie n. Odrą (1960–1980), słuchacz zaoczny JHS MfS w Poczdamie (1960–1965), wiceminister MfS (1980–1989), odwołany ze stanowiska (grudzień 1989), zwolniony ze służby (1990); emeryt. Tymczasowo aresztowany pod zarzutem usiłowania uprowadzenia i morderstwa na zbiegłym żołnierzu wojsk granicznych w 1975 r. (1993), sądzony za udział w zamachu na centrum kulturalne Maison de France w Berlinie Zachodnim w 1983 r., nie został skazany. Członek SED (członek kierownictwa okręgowego we Frankfurcie n. Odrą 1961–1980). J. Gieseke, *Wer war wer im Ministerium für Staatssicherheit...*, s. 54.

Roger Robert Noël (ur. 1955), w lipcu 1982 r. aresztowany pod zarzutem przewożenia urządzeń i materiałów dla Radia „Solidarność”; wyrokiem z 24 XI 1982 r. skazany na 3 lata więzienia przez Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie za dostarczanie NSZZ „Solidarność” nadajnika radiowego, tranzystorów, kaset magnetofonowych, filmów, głowic do maszyn do pisania itp. w celu kontynuowania zawieszonych działalności związku, a także za posiadanie bez zezwolenia nadajnika radiowego; zwolniony za kaucją. W 1991 r. w wyniku rewizji nadzwyczajnej uniewinniony. AIPN, 0331/147; AIPN, 481/63; AIPN, 960/565, t. 1–2; AIPN, 962/166; AIPN, 962/170–173; AIPN, 1357/629–631; AIPN, 1209/545.

Józef Pinior (ur. 1955). Działacz opozycyjny, ekonomista, polityk. Założyciel niezależnego pisma „Zeszyty Kulturalne” (1977); organizator NSZZ „Solidarność” we wrocławskich bankach (1980); delegat na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” (1981); na początku grudnia 1981 r. zdeponował pieniądze Regionu Dolnośląskiego związku u kard. Henryka Gulbinowicza; po wprowadzeniu stanu wojennego uczestnik strajków we wrocławskich zakładach pracy (14–18 XII 1981 r.), następnie ukrywał się; członek TKK; aresztowany (kwiecień 1983 r.), skazany na 4 lata więzienia (maj 1984 r.), zwolniony na mocy amnestii (lipiec 1984 r.); doktorant na KUL (1986–1989); wykładowca akademicki (od 1992); poseł do Parlamentu Europejskiego (2004–2009); senator RP (2011–2015). K. Dworaczek, *Pinior Józef*, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/18151,Pinior-Jozef.html> (dostęp 24 VIII 2022 r.).

Zbigniew Pocheć (1931–2021), płk, gen. bryg. (1989). Oficer operacyjny (1960–1961), st. oficer operacyjny (1961–1965), inspektor (1965–1969), st. inspektor (1969–1974) Wydziału II Departamentu II MSW; zastępca naczelnika Wydziału VII Departamen-

tu II MSW (1974–1975); naczelnik Wydziału V Departamentu II MSW (1975–1981); zastępca dyrektora Departamentu II MSW (1981–1982); I sekretarz Komitetu Dzielnicowego PZPR w MSW (1982–1986); zastępca szefa Służby Zabezpieczenia Operacyjnego MSW (1986–1989); szef SUSW (1989–1990). Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/27071> (dostęp 26 VIII 2022 r.); P. Zielony, *Dzielna bezpieka w walce z kontrrewolucją*, „Pamięć.pl” 2015, nr 2, s. 15–16.

Jerzy Prus (ur. 1951). Działacz opozycyjny. Członek redakcji „Wiadomości Dnia”, pisma Regionu Mazowsze NSZZ „Solidarność” (1981); jesienią 1984 r. członek zespołu socjologiczno-dokumentacyjnego prof. Anny Pawełczyńskiej, czynnego przy parafii pw. św. Stanisława Kostki (badania nad powstającym sanktuarium); na emigracji w USA (od 1986), dyrektor nowojorskiego Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce (1989–1991). AIPN, 00328/335, t. 1–2; J. Olszek, *Wiadomości Dnia (Ośrodek Badań Społecznych przy „S” Regionu Mazowsze)*, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/hasla-rzeczowe/14694,Wiadomosci-Dnia-Osrodek-Badan-Spoecznych-przy-S-Regionu-Mazowsze.html?search=834902517032> (dostęp 24 VIII 2022 r.).

Stanisław Lech Przanowski (ur. 1934), płk. Słuchacz Dwuletniej Szkoły Oficerskiej w Centrum Wyszkożenia MBP w Legionowie (1952–1954); w dyspozycji szefa WUBP w Warszawie (1954); referent Kierownictwa PUBP w Grodzisku Mazowieckim (1954); funkcjonariusz, st. referent operacyjny, oficer operacyjny PUdsBP w Grodzisku Mazowieckim (1955–1956); oficer operacyjny (1957–1960), st. oficer operacyjny (1960–1962) Wydziału III K MO m.st. Warszawy; st. oficer śledczy Wydziału Śledczego (1962–1963) K MO m.st. Warszawy; st. oficer operacyjny Wydziału III K MO m.st. Warszawy (1963–1966), oddelegowany do SGO MSW do sprawy krypt. „Zagubiony” (1962–1966); kierownik Grupy V Wydziału II K MO m.st. Warszawy (1966–1967); zastępca naczelnika Wydziału II K MO m.st. Warszawy (1967–1972); inspektor Zespołu I Głównego Inspektoratu MSW (1972–1973); naczelnik Wydziału II KS MO (1973–1976); zastępca komendanta KS MO ds. SB (1976–1983); zastępca szefa SUSW ds. SB (1983–1988); zastępca dyrektora Departamentu IV MSW (1988–1989); zastępca dyrektora DOKPP MSW (1989–1990). Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/139965> (dostęp 27 XII 2022 r.).

Bolesław Pylak (1921–2019). Duchowny rzymskokatolicki. Wykładowca KUL (od 1952), biskup sufragan lubelski (1966–1975), biskup lubelski (1975–1992), arcybiskup lubelski (1992–1997). Zob. <https://archidiecezjalubelska.pl/biskupi/bpylak/> (dostęp 9 II 2024 r.).

Steffen Reiche, por./kpt. Od kwietnia 1988 r. kierownik Referatu I (Evangelische Kirche – Kościół ewangelicki) Hauptabteilung XX/4 MfS. C. Vollnhals, *Die kirchenpolitische Abteilung...*, s. 17.

Hans-Jürgen Röder. Korespondent zachodnioniemieckiej agencji prasowej Evangelischer Pressedienst, darzony zaufaniem przez opozycjonistów w NRD. E. Neubert, *Geschichte der Opposition in der DDR...*, s. 768.

Kurt Scharf (1892–1990). Duchowny ewangelicki, biskup. Urodził się w Landsbergu a.d. Warthe (po 1945 r. Gorzów Wielkopolski); studiował teologię na uniwersytetach w Tybindze, Jenie i Halle (1921–1925); ordynacja (1928); proboszcz we Friesack (Brandenburgia), następnie w Sachsenhausen (1933–1946); wiceprezes Pfarrernotbund, działacz Bekennende Kirche, wielokrotnie więziony z powodu antynazistowskiej postawy (od 1934); przewodniczący Konferenz der Landesbrüderate der Bekennende Kirche (1938), objęty przez władze zakazem publikacji, wystąpienia i pobytu w Berlinie; służba w Wehrmachcie (1941–1945), jeniec w niewoli amerykańskiej (1945); prezes Brandenburgisches Bekenntnissynode (1945–1966); prepozyt Evangelische Kirche Berlin-Brandenburg; zastępca przewodniczącego (1955–1957 i 1960–1966), przewodniczący Rat der Evangelische Kirche der Union (1957–1960); przewodniczący rady EKD (1961–1967); wydawca pisma EKD „Ost-Denkschrift” (od 1965); objęty zakazem wjazdu na terytorium NRD (od 1961); wiceprezes Vereinigte Weltbibelgesellschaft (1963–1969); biskup Evangelische Kirche Berlin-Brandenburg (1966–1976, od 1972 właściwie tylko dla Berlina Zachodniego); członek komisji centralnej Zentrallausschuss des Ökumenischen Rats der Kirchen (1968–1975); przewodniczący Aktion Sühnezeichen (1980–1984); w latach osiemdziesiątych XX w. działał na rzecz uwolnienia więźniów politycznych w NRD. E. Neubert, *Scharf, Kurt* [w:] *Wer war wer in der DDR?*..., s. 732–733.

Friedrich Schorlemmer (ur. 1944). Duchowny ewangelicki, działacz niezależnego ruchu pokojowego w NRD. Odmówił służby wojskowej w NVA (1962); student teologii na MLU w Halle (1962–1967); duchowny w Halle-West (1967); ordynacja (1970); duszpasterz młodzieży i studentów w Halle (1971–1978); uczestnik synodów Kościoła ewangelickiego w NRD (od 1976); wykładowca w Evangelische Predigerseminar w Wittenberdze (od 1978) i kaznodzieja w tamtejszym kościele zamkowym (od 1978); organizator grupy opozycyjnej (1980); działacz ewangelickiego niezależnego ruchu pokojowego, współzałożyciel DA (1989); mówca na wiecu na Alexanderplatz w Berlinie Wschodnim (4 XI 1989 r.); sygnatariusz apelu „Für unser Land” (28 XI 1989 r.); przeszedł z DA do SPD w NRD (styczeń 1990); przewodniczący frakcji SPD w parlamencie miejskim w Wittenberdze (maj 1990). Syn duchownego ewangelickiego. G. Baumgartner, *Friedrich Schorlemmer* [w:] *Biographisches Handbuch der SBZ/DDR 1945–1990*, t. 2, oprac. G. Baumgartner, D. Hebig, München 1997, s. 810.

Aleksander Seniuk. Duchowny rzymskokatolicki, historyk Kościoła. Dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Warszawie; wykładowca Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego; rektor kościoła ss. Wizytek w Warszawie; wicedyrektor Instytutu Papieża Jana Pawła II. W dniu publicznego powiadomienia o odnalezieniu ciała ks. Po-

pieluszki odprawiał mszę w kościele pw. św. Stanisława Kostki. E.K. Czaczkowska, T. Wiścicki, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko...*, s. 41–42.

Andrzej Słowik (ur. 1949). Robotnik, działacz opozycyjny. Współzałożyciel „Solidarności” w Łodzi; członek Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”; delegat na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”; członek Komisji Krajowej związku; 13 XII 1981 r. aresztowany za wezwanie do strajku generalnego, skazany na 4,5 roku więzienia (grudzień 1981, wyrok następnie podwyższono do 6 lat), zwolniony na mocy amnestii (lipiec 1984); na emigracji (1985–1986); członek Komisji Krajowej związku (1992); wiceminister pracy i polityki socjalnej (1992–1993); na emigracji w Australii (od 2001). W. Domagalski, *Słowik Andrzej*, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/18684,Słowik-Andrzej.html> (dostęp 30 VIII 2022 r.).

Manfred Sommer (1932–2011), plk. Uczeń drukarski, następnie drukarz (1947–1952); funkcjonariusz w Kreisdienststelle Stasi w Großenhain (1952–1953); słuchacz szkoły MfS w Poczdamie-Eiche (1953–1954); funkcjonariusz HA V MfS (1954–1970); słuchacz partyjnej szkoły okręgowej SED w Chociebużu (1960–1961); funkcjonariusz w ZOS MfS (1970–1980); zastępca kierownika (1980–1985), kierownik (1985–1990) ZOS MfS; zwolniony ze służby (1990); emeryt. Członek SED (od 1952). J. Gieseke, *Wer war wer im Ministerium für Staatssicherheit...*, s. 68.

Eberhard Starke, ppłk. Szef kompanii zapasowej w HA I MfS (do 1979), kierownik Unterabteilung 2 Äußere Abwehr MfS w latach osiemdziesiątych XX w. S. Wolf, *Hauptabteilung I...*, s. 23–24, 82.

Manfred Stolpe (1936–2019). Prawnik, polityk. Urodził się w Szczecinie. Matura w Greifswaldzie (1955), student prawa na Friedrich-Schiller-Universität w Jenie (1955–1959), Freie Universität w Berlinie Zachodnim (1959–1961); prawnik w różnych instytucjach Kościoła ewangelickiego w NRD (od 1959); kierownik biura Konferenz der Evangelischen Kirchenleitungen in der DDR (Konferencji Ewangelickich Kierownictw Kościelnych w NRD) (1962–1969); kierownik sekretariatu (1969–1981) i zastępca przewodniczącego (1981–1989) Bund der Evangelischen Kirchen in der DDR (Związku Kościołów Ewangelickich w NRD); członek Komisji Praw Człowieka Światowej Rady Kościołów (1976); przewodniczący Konsystorza Kościoła Ewangelickiego w Berlinie-Brandenburgii (1982–1990); deputowany do brandenburskiego Landtagu (1990–2002); premier rządu krajowego Brandenburgii (1990–2002); federalny minister ds. transportu, budownictwa i mieszkań (2002–2005). Członek SPD (od 1990, Zarządu Federalnego SPD 1991–2002); członek Rady Nadzorczej Berlin-Brandenburg Flughafen Holding GmbH. Zarejestrowany jako kandydat na IM, następnie przez BV Poczdam jako IM ps. „Sekretär” (1964, nr rej. IV/1192/64). IM ps. „Sekretär” przekazano do HA XX/4 MfS (1970). Sprawa jego współpracy z MfS badana była w latach dziewięćdziesiątych przez komisję śledczą brandenburskiego Landtagu. *Biographisches Handbuch der deutschen Politik*, t. 2, oprac. B. Jahn,

München 2004, s. 814; *Abschlußbericht des Stolpe-Untersuchungsausschusses des Landtages Brandenburg*, oprac. E. Neubert, Köln 1994.

Willi Stoph (1914–1999). Działacz komunistyczny, gen.-płk (1956), gen. armii (1959). Uczeń murarski (1928–1931); członek KJVD w Berlinie (1928–1931), członek KPD (od 1931); bezrobotny, trudnił się pracami dorywczymi (1931–1934), jednocześnie członek aparatu wywiadowczego KPD (1931–1934, tzw. Gegnerarbeit, Weissapparat, miał prowadzić źródła agenturalne wewnątrz NSDAP); służba w Wehrmachcie (1935–1937 i 1940–1945, podoficer); technik budowlany w biurze architektonicznym w Berlinie (1939–1940); podczas służby wojskowej miał prowadzić nielegalną działalność polityczną w kontakcie z komunistyczną grupą sabotażową Antona Saefkowa, tzw. Operative Leitung der KPD (Kierownictwo Operacyjne KPD) (1943); jeńiec w niewoli sowieckiej (kwiecień–czerwiec 1945); członek KPD/SED (od 1945); kierownik KPD w okręgu Berlin-Baumschulenweg; kierownik Abteilung Baustoffindustrie und Bauwirtschaft (Wydziału Przemysłu Materiałów Budowlanych i Gospodarki Budowlanej) (1945–1947), Hauptabteilung Grundstoffindustrie (Wydziału Głównego ds. Przemysłu Surowcowego) (1947–1948) w Deutsche Zivilverwaltung der Industrie (Niemieckim Zarządzie Cywilnym Przemysłu – struktura zarządu cywilnego w sowieckiej strefie okupacyjnej Niemiec); kierownik Abteilung Wirtschaftspolitik (Wydziału ds. Polityki Gospodarczej) w Parteivorstand (Zarządzie Partii) SED (1948–1950); członek (1950–1989), sekretarz ZK SED (1950–1953); członek PB ZK SED (1953–1989), Volkskammer (1950–1989); minister spraw wewnętrznych NRD (1952–1955); zastępca przewodniczącego Rady Ministrów NRD (1954–1962); od 1955 r. odpowiedzialny za: KVP (w rzeczywistości od 1952 r. do remilitaryzacji w 1956 r. nieformalne siły zbrojne NRD), MfS, Amt für Technik (Urząd ds. Techniki), Amt für Kernforschung (Urząd ds. Badań Atomowych), Wissenschaftliche Rat für die friedliche Anwendung der Atomenergie (Radę Naukową ds. Pokojowego Wykorzystania Energii Atomowej); minister obrony narodowej NRD i jeden z zastępców głównodowodzącego Zjednoczonymi Siłami Zbrojnymi Układu Warszawskiego (1956–1960); członek Nationale Verteidigungsrat (Narodowej Rady Obrony NRD); pierwszy zastępca przewodniczącego (1962–1964), przewodniczący Rady Ministrów NRD (1964–1973); członek (1963–1964), zastępca przewodniczącego (1964–1974 i 1976–1989), przewodniczący Staatsrat (1973–1976); przewodniczący Rady Ministrów NRD (1976–1989). Ustąpił ze stanowiska wraz z całym gabinetem (7 XI 1989 r.), odwołany ze Staatsrat i usunięty z Volkskammer (17 XI 1989 r.), wykluczony z ZK SED i usunięty z partii (3 XII 1989 r.); aresztowany pod zarzutami nadużycia władzy, korupcji i szkodenia gospodarcze narodowej NRD (8 XII 1989 r.), zwolniony z aresztu z powodów zdrowotnych (luty 1990); aresztowany pod zarzutami związanymi z zabójstwami uciekinierów z NRD dokonanymi przez wojska graniczne NRD (maj 1991), zwolniony z aresztu z powodów zdrowotnych (sierpień 1992), proces rozpoczęto w listopadzie 1992 r., a w lipcu 1993 r. zawieszono. H. Müller-Enbergs, B.-R. Barth, *Stoph, Willi* [w:] *Wer war wer in der DDR?* ..., s. 829–830.

Franz Josef Strauß (1915–1988). Polityk. Minister w rządzie federalnym (1953–1955); federalny minister ds. energii atomowej (1955–1956); federalny minister obrony (1956–1962); przewodniczący CSU (1961–1988); federalny minister finansów (1966–1969); premier rządu krajowego Wolnego Państwa Bawarskiego (1978–1988); członek Bundestagu (1949–1978, 1987). Zob. <https://www.fjs.de/> (dostęp 23 XII 2022 r.).

Mieczysław Szymański (ur. 1922). Dyplomata, działacz komunistyczny. I sekretarz (1962–1965) i radca (1965–1968) Ambasady PRL w NRD; rzeczoznawca w Departamencie I MSZ (od 1968); zastępca kierownika Biura Spraw Kadrowych KC PZPR (1969–1972); zastępca kierownika Wydziału Kadr KC PZPR (1972–1984); radca Ambasady PRL w NRD (od 1983). W. Janowski, A. Kochański, *Informator o strukturze i obsadzie personalnej...*, s. 104, 117.

Harry Tisch (1927–1995). Działacz komunistyczny. Robotnik w mleczarni w Heinrichswalde, pow. Ueckermünde (1941); uczeń ślusarski w Pasewalk (1941–1944); służba w Reichsarbeitsdienst (1943–1944), następnie w niemieckiej marynarce wojennej (1944–1945); jeńiec w niewoli brytyjskiej (1945), zbiegł (28 XI 1945 r.); ślusarz w Ueckermünde (1945–1948); słuchacz powiatowej szkoły partyjnej SED w Ueckermünde (1948); sekretarz powiatowy SED ds. młodzieży w Ueckermünde (1948–1949); I sekretarz w Zarządzie Powiatowym FDGB w Ueckermünde (1949–1950); słuchacz szkoły związkowej w Bernau (1949–1950); przewodniczący krajowy IG Metall w Meklemburgii (1950–1952); zastępca przewodniczącego okręgowego FDGB w Rostocku (1952–1953); członek meklemburskiego parlamentu krajowego (1952); słuchacz wyższej szkoły partyjnej SED (1953–1955); sekretarz ds. ekonomii w kierownictwie okręgowym SED w Rostocku (1955–1959); kierownik wydziału w parlamencie okręgowym w Rostocku (1952–1954 i 1958–1975); przewodniczący Rady Okręgu Rostock (1959–1961); I sekretarz kierownictwa okręgowego SED w Rostocku (1961–1975); członek ZK SED (od 1963); zastępca członka (1971–1975), członek PB ZK SED (od 1975); członek Staatsrat (od 1975); członek Prezydium Nationalrat (Rady Narodowej) Nationale Front (Frontu Narodowego) (od 1975); przewodniczący Zarządu Związkowego FDGB (1975–1989); ustąpił z PB ZK SED (8 XI 1989 r.); wykluczony ze Staatsrat (19 XI 1989 r.), następnie z FDGB (29 XI 1989 r.) oraz z SED; aresztowany pod zarzutami dot. nadużyć (3 XII 1989 r.), zwolniony z aresztu (19 V 1991 r.), skazany na 18 miesięcy więzienia (6 VI 1991 r.), zwolniony po zaliczeniu aresztu śledczego na poczet kary; oskarżony o udział w decyzjach dot. strzelania do uciekinierów z NRD (styczeń 1995), proces nie rozpoczął się z powodu śmierci ww. Członek Deutsche Jugend (1933–1941), Hitlerjugend (1941–1943), KPD/SED (od 1945), FDGB (od 1945), FDJ (1946). H. Müller-Enbergs, *Tisch, Harry* [w:] *Wer war wer in der DDR?*..., s. 856–857.

Jerzy Urbański (ur. 1928). Działacz partyjny. Absolwent Centralnej Szkoły Komso-
mołu w Moskwie (1953). Pracownik Wytwórni Filmów Oświatowych w Żyrardowie

(1944–1951), funkcjonariusz aparatu ZMP (1951–1956), funkcjonariusz aparatu PZPR (od 1959), I sekretarz KM PZPR w Żyrardowie (1961–1964), wiceprzewodniczący WKKP PZPR w Warszawie (1966–1971), pracownik NIK (1971–1980), I sekretarz KZ PZPR w NIK (1977–1980), I sekretarz KZ PZPR w Ministerstwie Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej (1980), członek CKKP PZPR (1980–1986, wiceprzewodniczący 1980–1981, przewodniczący 1981–1986), Centralnej Komisji Kontrolno-Rewizyjnej PZPR (1986–1990). T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991* ..., s. 435.

Herbert Wehner (1906–1990). Działacz komunistyczny, polityk. Uczeń Reform-Berufsschulklasse (szkoły przygotowującej dzieci robotników do pracy w administracji) w Dreźnie (1921–1924); pracownik biurowy w fabryce maszyn w Hille (1924–1926); pracownik Zeiss-Ikon-Werke w Dreźnie (1927); zwolniony z pracy z powodów politycznych (październik 1927); członek Sozialistische Arbeiterjugend (1923); współzałożyciel Anarchistische Tatgemeinschaft (Anarchistycznej Wspólnoty Działania) (1923); sekretarz Ericha Mühsama w Berlinie (1926–1927); członek KPD (od kwietnia 1927), „Rote Hilfe” (Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom – od 1925, od 1928 zawodowy sekretarz na Okręg Wschodnia Saksonia); sekretarz Revolutionäre Gewerkschaftsopposition (Rewolucyjnej Wspólnoty Związkowej) dla Wschodniej Saksonii i członek kierownictwa okręgowego KPD (od 1929); deputowany KPD do saskiego Landtagu, zastępca przewodniczącego frakcji parlamentarnej KPD, złożył mandat na polecenie partii (1931); członek i sekretarz techniczny (lipiec 1932) ZK KPD; współpracownik Ernsta Thälmann’a; brał udział w nielegalnej pracy partyjnej (od 1933), m.in. na obszarze plebiscytowym w Saarze (czerwiec 1934); delegowany na VII Światowy Kongres Kominternu (1935); na tzw. konferencji brukselskiej KPD wybrany członkiem ZK KPD i zastępcą członka PB ZK KPD; w Paryżu (1935–1936); odpowiedzialny za pracę zagraniczną KPD; w Moskwie (1937); poddany „śledztwu partyjnemu”; pracownik egzekutywy Kominternu (1937–1941); wysłany z zadaniami Kominternu do Szwecji dla zbadania działalności tamtejszej komórki KPD i w celu odbudowy KPD w Rzeszy (1941); aresztowany przez władze szwedzkie i skazany za „szpiegostwo na rzecz obcego mocarstwa” na 1 rok twierdzy (1942), więziony (do lipca 1943), następnie internowany, zwolniony (lipiec 1944); podczas pobytu w więzieniu wykluczony z KPD, prawdopodobnie pod zarzutem „zdrady partii”; po zwolnieniu z internowania robotnik w fabryce wiskozy w Borås (1944–1945); pracownik naukowy uniwersytetu w Uppsali (1945–1946); w Hamburgu (październik 1946); członek SPD (od 1946); redaktor w „Hamburger Echo” (kwiecień 1947); członek Zarządu Krajowego SPD w Wolnym Mieście Hanzeatyckim Hamburgu (kwiecień 1948); deputowany SPD do Bundestagu (1949–1983, członek zarządu frakcji parlamentarnej SPD 1949–1966, zastępca przewodniczącego frakcji 1957–1958 i 1964–1966, przewodniczący frakcji 1969–1983); członek Zarządu Federalnego SPD (1952–1984); członek Montan Versammlung (1952–1957); zastępca przewodniczącego federalnego SPD (1958–1973); członek Prezydium SPD (1958–1984); członek Parlamentu Europejskiego (1958); federalny minister ds. ogólnoniemieckich (1966–1969); nieformalny

pośrednik w kontaktach W. Brandta i H. Schmidta z E. Honeckerem (1970–1973). *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 2, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 927–928.

Hans-Friedrich Weiß (1929–2016). Teolog, prof. Absolwent teologii na Friedrich-Schiller-Universität w Jenie, następnie asystent i docent tamże (dr hab.); prof. zw. Nowego Testamentu na Wilhelm-Pieck-Universität w Rostocku (1972); uczestnik synodu krajowego Ewangelicko-Augsburskiego Kościoła Krajowego w Meklemburgii; członek kolegium redakcyjnego „Orientalische Literaturzeitung”. G. Baumgartner, *Hans-Friedrich Weiß* [w:] *Biographisches Handbuch der SBZ/DDR...*, t. 2, s. 991.

Joachim Wiegand (ur. 1932), ppłk/plk. Robotnik rolny, traktorzysta (1947–1952); słuchacz kursu kwalifikacyjnego w szkole MfS w Poczdamie, następnie funkcjonariusz w Kreisdienststelle MfS w Rostocku (1952–1953); zastępca kierownika KD w Ribnitz (1958–1959); kierownik Abteilung II (Spionageabwehr – kontrwywiad) w Bezirksverwaltung für Staatssicherheit w Rostocku (1959–1966); funkcjonariusz Hauptabteilung XX/4 MfS (1966–1990); słuchacz studiów zaocznych JHS MfS w Poczdamie-Eiche (od 1970, absolwent 1975); kierownik Referatu IV (Operationsgebiet – obszar operacyjny, tj. RFN i kraje kapitalistyczne) (1970–1973), zastępca kierownika (1973–1979), kierownik HA XX/4 MfS (1979–1990). Członek SED (od 1953). J. Gieseke, *Wiegand, Joachim* [w:] *Wer war wer in der DDR? ...*, s. 914; C. Vollnhals, *Die kirchenpolitische Abteilung...*, s. 8, 98, 102, 174.

Heinrich Windelen (1921–2015). Polityk. Urodził się w m. Bolkenhain (ob. Bolków); uczeń Oberschule w Striegau (ob. Strzegom) (1936–1939); służba w Reichsarbeitsdienst (1939–1940); student fizyki i chemii na uniwersytecie we Wrocławiu (1941); służba w Wehrmachcie (1941–1945); jeńiec wojenny (1945); po zwolnieniu z niewoli osiedlił się w Warendorfie w Westfalii (1945); uczeń kupiecki w Telgte i Warendorfie (1945–1948); współzałożyciel (wraz z ojcem) i pracownik firmy wysyłkowej w Warendorfie (1949–1958, od 1958 współwłaściciel firmy); członek CDU (od 1946); współzałożyciel Junge Union w Warendorfie (1947); członek Zarządu CDU w Warendorfie (1947–1953); członek Rady Powiatowej (1947–1948 i 1964–1966) i Rady Miejskiej w Warendorfie (1948–1964); przewodniczący Junge Union w Warendorfie (1951–1956); członek (1951–1953) i przewodniczący Zarządu Powiatowego CDU w Warendorfie (1952–1954); przewodniczący frakcji CDU w Radzie Gminnej w Warendorfie (1956–1964); deputowany CDU do Bundestagu (1957–1990, przewodniczący Komisji Budżetowej Bundestagu 1977–1981, wiceprzewodniczący Bundestagu 1981–1983); członek Zarządu Federalnego CDU (1966–1967 i 1969–1987); przewodniczący krajowy CDU w Westfalii-Lippe (1970–1977); kierownik rady parlamentarnej BdV; federalny minister ds. wypędzonych, uchodźców i poszkodowanych przez wojnę w gabinecie koalicyjnym Kurta Kiesingera (1969, resort rozwiązano w październiku 1969); federalny minister ds. stosunków wewnętrznemieckich (1983–1987). *Biographisches Handbuch der Mitglieder...*, t. 2, s. 960.

Maciej Wirowski (1929–1999). Chemik, działacz komunistyczny. Pracownik Instytutu Chemii Nieorganicznej w Gliwicach (1960–1963) i Ministerstwa Przemysłu Chemicznego (1963–1969); wiceminister w Ministerstwie Przemysłu Chemicznego (1969–1971); zastępca przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów (1971–1974); minister przemysłu chemicznego (1974–1976); zastępca członka KC PZPR (1975–1981); minister – I zastępca przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów (1976–1980); ambasador nadzwyczajny i pełnomocny PRL w NRD (1981–1986); szef Kancelarii Sejmu PRL (1986–1990). Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/49555> (dostęp 30 VIII 2022 r.); T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991...*, s. 440.

Hans-Jürgen Wischniewski (1922–2005). Robotnik, działacz związkowy, polityk. Urodził się w Olsztynie; ukończył Theodor-Körner-Realgymnasium w Berlinie (1941); służba w Wehrmachcie (1941–1945, ppor.); jeniec w niewoli amerykańskiej, po zwolnieniu robotnik; członek SPD i Industriegewerkschaft Metall (od 1946); sekretarz związkowy na etacie w IG Metall (1952–1959); przewodniczący SPD w powiatowym związku w Kolonii; członek Zarządu Okręgowego SPD Mittelrhein (Nadrenia Środkowa) (1957–1968); deputowany SPD do Bundestagu (1957–1990); federalny przewodniczący Jungsozialisten (1959–1961); członek Parlamentu Europejskiego (1961–1965); federalny kierownik aparatu partyjnego SPD (1968–1972); członek Zarządu Federalnego SPD (od 1970); drugi zastępca przewodniczącego i członek Prezydium SPD (1979–1982); skarbnik Prezydium SPD (1984–1985); ustąpił z Prezydium i Zarządu Federalnego SPD (1985); federalny minister ds. współpracy gospodarczej (1957–1966), minister – parlamentarny sekretarz stanu w Auswärtiges Amt (1974–1979, odpowiedzialny za sektor europejski); minister stanu w Urzędzie Kanclerskim i pełnomocnik rządu federalnego w Berlinie Zachodnim (1982–1983); negocjator w sprawach zagranicznych (m.in. „Krisenmanager” – „manager kryzysowy” ws. uprowadzenia Schleyera, porwania samolotu Lufthansy „Landshut”, uwolnienia zakładników podczas akcji GSG-9 w Mogadysz, pośrednik w kontaktach z rządem NRD w 1978 r., negocjator ws. uprowadzenia córki prezydenta Salwadoru Duarte w 1985 r., uprowadzenia 8 obywateli niemieckich przez powstańców w Nikaragui w 1986 r., uwolnienia Rudolfa Cordesa i Alfreda Schmidta w Teheranie i Bejrucie w 1987 r., uczestnik rozmów z powstańcami nikaraguańskimi ws. zawieszenia broni i wolnych wyborów 1987–1988, negocjator z ramienia rządu krajowego Nadrenii-Westfalii ws. odesłania z RFN do Jugosławii 5000 Romów – obywateli jugosłowiańskich w 1990 r., negocjator uwolnienia Kaia Sondermanna w Bagdadzie w 1993 r., uczestnik rozmów w Arabii Saudyjskiej ws. kolońskiego koncernu KHD w 1996 r.). *Biographisches Handbuch der Mitglieder...*, t. 2, s. 962–963.

Markus Wolf (1923–2006), gen.-płk (1980). Na emigracji wraz z rodzicami w Szwajcarii i we Francji (1933–1934); w ZSRS (kwiecień 1934–1945), uczeń szkoły dla emigrantów „Karl Liebknecht” w Moskwie, student Moskiewskiego Instytutu Lotniczego (Moskovskij Aviacionnyj Institut) w Moskwie i Ałma-Acie (1940–1942), słuchacz szkoły Kominternu w Kuznarenkowie k. Ufy (Baszkiria) (1942–1943), redaktor,

speaker i komentator sowieckiej rozgłośni w języku niemieckim „Deutscher Volkssprecher” w Moskwie (1943–1945); w Niemczech (maj 1945 r.), pracownik rozgłośni Berliner Rundfunk (1945–1949, pod ps. „Michael Storm”), sprawozdawca z procesu norymberskiego (1945–1946), pierwszy radca Misji NRD w Moskwie (1949–1951), pracownik Institut für wirtschaftswissenschaftliche Forschung (Instytutu Badań nad Gospodarką – instytucji będącej przykrywką dla APN, tj. agencji wywiadowczej NRD, włączonej w 1953 r. do MfS jako HA XV, od 1956 – HV A MfS), zastępca kierownika wydziału w APN (1951–1953), kierownik APN (1953), kierownik HA XV MfS (1953–1956), kierownik HV A i wiceminister MfS (1956–1986), odwołany ze stanowiska (luty 1986 r.), polecono mu opracowanie historii HV A MfS, urlopowany z MfS (maj 1986 r.), zwolniony ze służby (listopad 1986 r.); zbiegł do ZSRS (październik 1990 r.); po upadku puczu Janajewa w Austrii (wrzesień 1991 r.); aresztowany przy przekraczaniu granicy austriacko-niemieckiej (24 IX 1991 r.), osadzony w areszcie śledczym, skazany za zdradę i łapownictwo na 6 lat więzienia (1993), wyrok anulowano w apelacji (działalność wywiadu NRD skierowaną przeciwko RFN uznano za suwerenną, zgodną z prawem NRD i niepodlegającą jurysdykcji tytułem zdrady), skazany na 2 lata więzienia w zawieszeniu i grzywnę za pozbawienie wolności, przymuszenie i uszkodzenie ciała (1997). Członek KPD (1942–1946), SED (od 1946; grudzień 1989 r. członek tymczasowej komisji roboczej SED). Syn pisarza Friedricha Wolfa (m.in. pierwszego ambasadora NRD w PRL), brat reżysera filmowego Konrada Wolfa. J. Gieseke, *Wer war wer im Ministerium für Staatssicherheit...*, s. 77–78.

Katarzyna Zonn-Pasternak (Zonn-Nowicka) (1952–2019). Socjolog. Absolwentka UW (1977). Pracownik naukowy Instytutu Polityki Naukowej, Postępu Technicznego i Szkolnictwa Wyższego UW (1974–1980); pracownik Regionu Mazowsze NSZZ „Solidarność” (1980–1981); członek zespołu redakcyjnego „Informatora Bieżącego” – pisma organizacji zakładowych NSZZ „Solidarność” Regionu Mazowsze (1981); jesienią 1984 r. członek zespołu socjologiczno-dokumentacyjnego prof. Anny Pawełczyńskiej, czynnego przy parafii pw. św. Stanisława Kostki (badania nad powstającym sanktuarium); redaktor w Biurze Senatu RP; pracownik Biura Edukacji Publicznej IPN. Objęta opracowaniem KTW przez Wydział III KS MO (1976), werbunek nie powiódł się z powodu odmowy współpracy (akta o nr. arch. KS MO 10746/I-K nie zachowały się). Objęta opracowaniem KTW przez Wydział III-2 KS MO z uwagi na kontakty z działaczami KSS „KOR” oraz pracę w biurze Regionu Mazowsze NSZZ „Solidarność” (nr rej. 31489, 27 V 1981 r.), odstąpiono od werbunku po stwierdzeniu, że nie dysponuje ona kontaktami interesującymi SB i nie będzie miała możliwości uzyskiwania informacji (17 XII 1981 r.), akta zarchiwizowano (25 VIII 1982 r., nr arch. KS MO 15122/I-K), planowanej w ramach akcji krypt. „Klon” na 17 XII 1981 r. rozmowy ostrzegawczej nie przeprowadzono. Córką prof. Włodzimierza Zonna, astronoma. AIPN, 00275/38; AIPN, 01222/2124; *Kto był kim w drugim obiegu? Słownik pseudonimów pisarzy i dziennikarzy 1976–1989*, red. D. Świerczyńska, Warszawa 1995, s. 42, 249; *Kalendarium [w:] Polskie Miesiące. Sierpień 1980*, <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/wszystkie-wydarzenia/sierpien-1980/kalendarium?page=20> (dostęp 8 I 2024 r.).

WYKAZ SKRÓTÓW

A + I	– Auswertung und Information (analiza i informacja)
Abl.	– Ablage (<i>ad acta</i>)
Abt.	– Abteilung (Wydział)
AFL-CIO	– American Federation of Labor and Congress of Industrial Organisations (Amerykańska Federacja Pracy i Kongres Organizacji Przemysłowych)
AFP	– Agence France-Presse (francuska agencja prasowa)
AG	– Aktiengesellschaft (spółka akcyjna)
AG	– Arbeitsgruppe (Grupa Robocza)
AG	– Armeegeneral (generał armii)
AG M	– Arbeitsgruppe des Ministers (Grupa Robocza Ministra MfS)
Agit.	– Agitation (agitacja)
AI	– Auswertung und Information (analiza i informacja)
AIPN	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
AK	– Arbeiterklasse (klasa robotnicza)
AKG	– Auswertungs- und Kontrollgruppe (Grupa ds. Analizy i Kontroli)
APN	– Außenpolitischer Nachrichtendienst (Służba Informacyjna ds. Polityki Zagranicznej)
APUE	– Außenpolitische Informationsübersicht (przegląd informacji o polityce zagranicznej)
ARD	– Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der Bundesrepublik Deutschland (Wspólnota Robocza Publicznych Rozgłośni Radiowych w Republice Federalnej Niemiec)
AV	– Auslandsvertreter (dyplomata)
AV	– Avisierung (powiadomienie)
AZ	– Arbeitszimmer (pomieszczenie robocze)
BBC	– British Broadcasting Corporation (Brytyjska Korporacja Nadawcza)
BdL	– Büro der Leitung (Biuro Kierownictwa MfS)
BdV	– Bund der Vertriebenen (Związek Wypędzonych)
Bln.	– Berlin
BND	– Bundesnachrichtendienst (Federalna Służba Wywiadowcza)
BRD	– Bundesrepublik Deutschland (Republika Federalna Niemiec)
BStU	– Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (Federalny Pełnomocnik

	ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej)
BV	– Bezirksverwaltung (Zarząd Okręgowy MfS)
bzw.	– beziehungsweise (względnie)
CDU	– Christlich Demokratische Union Deutschlands (Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna Niemiec)
CDU-CSU	– Christlich Demokratische Union Deutschlands – Christlich-Soziale Union in Bayern (Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna Niemiec – Unia Chrześcijańsko-Społeczna w Bawarii)
CFS	– chiffriertes Fernschreiben (szyfrogram)
CIA	– Central Intelligence Agency (Centralna Agencja Wywiadowcza)
CKKP	– Centralna Komisja Kontroli Partyjnej
CSRS	– Czechosłowacka Republika Socjalistyczna
ČSSR	– Československá Socialistická Republika (Czechosłowacka Republika Socjalistyczna)
ČSSR	– Tschechoslowakische Sozialistische Republik (Czechosłowacka Republika Socjalistyczna)
CSU	– Christlich-Soziale Union in Bayern (Unia Chrześcijańsko-Społeczna w Bawarii)
d.h.	– das heißt (to znaczy)
d.J.	– dieses Jahres (bieżącego roku)
DA	– Demokratische Aufbruch (Demokratyczny Przełom)
DDR	– Deutsche Demokratische Republik (Niemiecka Republika Demokratyczna)
DE	– Dienst Einheit (jednostka służbowa)
DO	– Dienstobjekt (obiekt służbowy)
DOKPP	– Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa
DR	– drigend (pilne)
DVdI	– Deutsche Verwaltung des Innern (Niemiecka Administracja Spraw Wewnętrznych)
e.V.	– eingetragener Verein (zarejestrowane stowarzyszenie)
EKD	– Evangelische Kirche in Deutschland (Kościół ewangelicki w Niemczech)
EPD	– Evangelischer Pressedienst (Ewangelicka Agencja Prasowa)
EV	– Ermittlungsverfahren (dochodzenie)
evtl.	– eventuell (ewentualnie)
FD	– „Friedensdekade” („Dekada Pokoju”)
FDGB	– Freier Deutscher Gewerkschaftsbund (Wolne Niemieckie Związki Zawodowe)
FDJ	– Freie Deutsche Jugend (Wolna Młodzież Niemiecka, komunistyczna organizacja młodzieżowa w NRD)
FDP	– Freie Demokratische Partei (Wolna Partia Demokratyczna)
FE	– Freiheitsentzug (pozbawienie wolności)
FFG	– Fahndungsführungsgruppe (Grupa Dowódcza ds. Poszukiwań)
FJN	– Front Jedności Narodu

FS	– Fernschreiben (dalekopis)
FS	– Fernsehen (telewizja)
Fu	– Funker (radiostacja)
GB	– Großbritannien (Wielka Brytania)
GD	– Geheimdienst (tajna służba)
Gen.	– Genosse (towarzysz)
GKE	– Grenzkontrolleinheit (jednostka kontroli granicznej)
GKS	– Geheime Kommandosache (tajna sprawa dowództwa; klauzula tajności)
GmbH	– Gesellschaft mit beschränkter Haftung (spółka z ograniczoną odpowiedzialnością)
GSG-9	– Grenzschutzgruppe 9 (Grupa nr 9 Straży Granicznej)
GVS	– Geheime Verschlusssache (ściśle tajne; klauzula tajności)
HA	– Hauptabteilung (Wydział Główny MfS)
Hptm.	– Hauptmann (kapitan)
HV A	– Hauptverwaltung Aufklärung (Główny Zarząd Wywiadu MfS)
i.V.	– im Vertretung (w zastępstwie)
IG	– Interessengemeinschaft (Wspólnota Interesów)
IGfM	– Internationale Gesellschaft für Menschenrechte (Międzynarodowe Towarzystwo na rzecz Praw Człowieka)
ILO	– International Labour Organisation (Międzynarodowa Organizacja Pracy)
IM	– Inoffizieller Mitarbeiter (nieoficjalny współpracownik)
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej
JHS	– Juristische Hochschule (Wyższa Szkoła Prawnicza MfS)
KC	– Komitet Centralny
KD	– Kreisdienststelle (Powiatowa Placówka [Stasi])
KdsBP	– Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
Kfz.	– Kraftfahrzeug (samochód)
KG MO	– Komenda Główna Milicji Obywatelskiej
KiS	– Kirche im Sozialismus (Kościół w Socjalizmie)
KJVD	– Kommunistischer Jugendverband Deutschlands (Komunistyczny Związek Młodzieży Niemiec)
KL	– Kirchenleitung (kierownictwo kościelne)
KL	– Konzentrationslager (obóz koncentracyjny)
KM	– Komitet Miejski
KMiP	– Komenda Miejska i Powiatowa Milicji Obywatelskiej
KM MO	– Komenda Miejska Milicji Obywatelskiej
K MO	– Komenda Milicji Obywatelskiej
KOR	– Komitet Obrony Robotników
KOS	– Komitet Oporu Społecznego
KPD	– Kommunistische Partei Deutschlands (Komunistyczna Partia Niemiec)
KPdSU	– Kommunistische Partei der Sowjetunion (Komunistyczna Partia Związku Sowieckiego)
KPN	– Konfederacja Polski Niepodległej

KPZR	– Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
Krs.	– Kreis (powiat)
KS MO	– Komenda Stołeczna Milicji Obywatelskiej
KSS „KOR”	– Komitet Samoobrony Społecznej „KOR”
KTW	– kandydat na tajnego współpracownika
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
KuSch	– Kader und Schulung (Kadry i Szkolenie; wydział MfS)
KW MO	– Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KVP	– Kasernierte Volkspolizei (Skoszarowane Oddziały Policji Ludowej NRD)
KZ	– Komitet Zakładowy
KZ	– Konzentrationslager (obóz koncentracyjny)
LF	– Lagefilm (informacja o sytuacji)
Ltn.	– Leutnant (porucznik)
Ltr.	– Leiter (kierownik)
MA	– Mitarbeiter (pracownik)
MBP	– Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MdI	– Ministerium des Innern (PRL, NRD) (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych)
MfAA	– Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten (Ministerstwo Spraw Zagranicznych NRD)
MfK	– Ministerium für Kultur (Ministerstwo Kultury NRD)
MfNV	– Ministerium für Nationale Verteidigung (Ministerstwo Obrony Narodowej NRD)
MfS	– Ministerium für Staatssicherheit (Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego NRD)
MKS	– Międzyzakładowy Komitet Strajkowy
MLU	– Martin-Luther-Universität (Uniwersytet Marcina Lutra w Halle i Wittenberdze)
MO	– Milicja Obywatelska
MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
N	– Nachrichten (Abteilung N MfS) (samodzielny Wydział ds. Informacji MfS)
NATO	– North Atlantic Treaty Organization (Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego)
ND	– Nachrichtendienst (służba wywiadowcza)
NF	– Nationale Front der Deutschen Demokratischen Republik (Front Narodowy NRD)
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli
NRD	– Niemiecka Republika Demokratyczna
NSDAP	– Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotników)
NSZZ	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy
NVA	– Nationale Volksarmee (Narodowa Armia Ludowa NRD)

OGW	– Operativgruppe Warschau (Grupa Operacyjna Warszawa)
OibE	– Offizier in besonderen Einsatz (dosł. oficer w szczególnej służbie; oficer na etacie niejawnym)
OKO	– Ogólnopolski Komitet Oporu
OKR	– Oberkirchenrat (radca kościelny)
Oltm.	– Oberleutnant (porucznik)
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPD	– Operativ-Dienststelle (stanowisko operacyjne)
OPK	– Operative Personenkontrolle (operacyjna kontrola osoby)
OPZZ	– Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych
ORMO	– Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
OSL	– Oberstleutnant (podpułkownik)
OSV	– Ordnungsstrafverfahren (postępowanie w sprawie o wykroczenie)
OV	– Operativer Vorgang (sprawa operacyjna; kategoria sprawy operacyjnej)
PAP	– Polska Agencja Prasowa
PB	– Politbüro (Biuro Polityczne)
Pkw.	– Personenkraftwagen (samochód osobowy)
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRON	– Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
PS	– Personenschutz MfS (jednostka ochrony osób, odpowiednik Biura Ochrony Rządu)
PUBP	– Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PuBsBP	– Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
PUT	– Politische Untergrundtätigkeit (polityczna działalność podziemna)
PVAP	– Polnische Vereinigte Arbeiterpartei (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza)
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RFN	– Republika Federalna Niemiec
RGW	– Rat für Gegenseitige Wirtschaftshilfe (Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej)
RIAS	– Radio in American Sector, Rundfunk im amerikanischen Sektor (Radio w amerykańskim sektorze okupacyjnym Berlina)
RP	– Rzeczpospolita Polska
RWPG	– Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej
SAG	– Sowjetische Aktiengesellschaft (Sowiecka Spółka Akcyjna)
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SBZ	– Sowjetische Besatzungszone (Sowiecka Strefa Okupacyjna)
SED	– Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (Socjalistyczna Partia Jedności Niemiec)
SGO	– Samodzielna Grupa Operacyjna
SGPiS	– Szkoła Główna Planowania i Statystyki
SPD	– Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Socjaldemokratyczna Partia Niemiec)

StA	– Staatsanwaltschaft (prokuratura)
SU	– Sowjetunion (Związek Sowiecki)
SUSW	– Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych
TAZ	– „Tageszeitung”
TI	– Tagesinformation (Informacja Dzienna)
TKK	– Tymczasowa Komisja Koordynacyjna
TW	– tajny współpracownik
u.a.	– unter anderen (między innymi)
UdSSR	– Union der Sozialistischen Sowjetrepubliken (Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich)
UJ	– Uniwersytet Jagielloński
UKW	– Ultrakurzwellen (fale ultrakrótkie)
UNO	– United Nations Organization (Organizacja Narodów Zjednoczonych)
UOP	– Urząd Ochrony Państwa
USA	– The United States of America (Stany Zjednoczone Ameryki)
UVR	– Ungarische Volksrepublik (Węgierska Republika Ludowa)
UW	– Uniwersytet Warszawski
VA/BA	– Verwaltung Aufklärung / Bereich Aufklärung MfNV (Zarząd Wywiadu / Pion Wywiadu Ministerstwa Obrony Narodowej NRD)
VEB	– Volkseigener Betrieb (dosł. we własności ludowej; zakład państwowy)
VEB LIA	– Volkseigener Betrieb Landestechnische Industrieanlagen (Państwowa Fabryka Maszyn Rolniczych)
VP	– Volkspolizei (Policja Ludowa NRD)
VPKA	– Volkspolizeikreisamt (Urząd Powiatowy Policji Ludowej NRD)
VR	– Volksrepublik (Republika Ludowa)
VRD	– Verwaltung Rückwärtige Dienste MfS (Zarząd Logistyki)
VRP	– Volksrepublik Polen (Polska Rzeczpospolita Ludowa)
VVS	– Vertrauliche Verschlusssache (poufne; klauzula tajności)
WG	– Waffengeneral (generał broni)
WKKP	– Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej
WRL	– Węgierska Republika Ludowa
WUBP	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUdsBP	– Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
z.B.	– zum Beispiel (na przykład)
z.T.	– zum Teil (częściowo)
ZAGG	– Zentrale Arbeitsgruppe Geheimnisschutz MfS (Centralna Grupa ds. Ochrony Tajemnicy Państwowej MfS)
ZAIG	– Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe MfS (Centralna Grupa ds. Analizy i Informacji MfS)
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZDF	– Zweites Deutsches Fernsehen (program drugi telewizji niemieckiej, RFN)
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZK	– Zentralkomitee (SED, PZPR) (Komitet Centralny)

ZKG	– Zentrale Koordinierungsgruppe MfS (Centralna Grupa ds. Koordynacji MfS)
ZMP	– Związek Młodzieży Polskiej
ZOMO	– Zmotoryzowane Odwoły Milicji Obywatelskiej
ZOS	– Zentraler Operativstab MfS (Centralny Sztab Operacyjny MfS)
ZPKK	– Zentrale Parteikontrollkommission (Centralna Komisja Kontroli Partyjnej)
ZR	– Zentrale Rat (FDJ) (Centralna Rada FDJ)

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

00275/38; 00328/335, t. 1–2; 003090/231; 0331/147; 01222/2124; 481/63; 960/565, t. 1–2; 962/166; 962/170–173; 1209/545; 1357/629–631; 1585/15327.

Archiwum dawnego urzędu Federalnego Pełnomocnika ds. Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej, obecnie Archiwum Federalne (Bundesarchiv – Stasi-Unterlagen-Archiv, Berlin)

MfS, Allgemeine Sachablage, 66/88; MfS, HA I, 14150; MfS, HA II, 38067; MfS, HA II, 38220; MfS, HA II/10, 733; MfS, HA IX, 5127; MfS, HA XX, 16926; MfS, HA XX/4, 1255; MfS, HA XX/4, 1928; MfS, HV A, 33; MfS, ZAIG, 13125; MfS, ZAIG, 13442; MfS, ZAIG, 13443; MfS, ZAIG, 13444; MfS, ZAIG, 13748; MfS, ZOS, 2627.

Źródła drukowane

Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki 1984, t. 2: *Śledztwo w sprawie uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki*, wstęp i oprac. J. Gołębiewski, Warszawa 2014.

Drogi do niepodległości 1944–1956/1980–1989. Nieznane źródła do dziejów najnowszych Polski, wstęp, wybór i oprac. T. Balbus, Ł. Kamiński, W. Sawicki, K. Szwagrzyk, red. W. Wrzeński, Wrocław 2001.

Grundsatzdokumente des Ministeriums für Staatssicherheit, red. R. Engelmann, F. Joestel, Berlin 2004.

Litka P., *Ksiądz Jerzy Popiełuszko. Dni, które wstrząsnęły Polską. Nieznane materiały STASI*, Kraków 2009.

PRL w oczach STASI, t. 1: *Dokumenty z lat 1971, 1980–1982*, wybór, oprac. i tłum. W. Borodziej, J. Kochanowski, Warszawa 1995.

PRL w oczach STASI, t. 2, wybór, oprac. i tłum. W. Borodziej, J. Kochanowski, Warszawa 1996.

Słowniki, encyklopedie, hasła

Abkürzungsverzeichnis. Häufig verwendete Abkürzungen und Begriffe des Ministeriums für Staatssicherheit, red. R. Eiselt, K. Richter, R. Blum, F. Joestel, S. Wolf, H.-J. Zeidler, Berlin 2007.

Adam Marian Adamski, Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/109722> (dostęp 27 XII 2022 r.).

- Egon Bahr [w:] *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 1, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 30–31.
- Rainer Candidus Barzel [w:] *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 1, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 39–40.
- Baumgartner G., Friedrich Schorlemmer [w:] *Biographisches Handbuch der SBZ/DDR 1945–1990*, t. 2, oprac. G. Baumgartner, D. Hebig, München 1997, s. 810.
- Baumgartner G., Hans-Friedrich Weiß [w:] *Biographisches Handbuch der SBZ/DDR 1945–1990*, t. 2, oprac. G. Baumgartner, D. Hebig, München 1997, s. 991.
- Józef Beim, Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/32491> (dostęp 22 VIII 2022 r.).
- Biographisches Handbuch der deutschen Politik*, t. 1–2, oprac. B. Jahn, München 2004.
- Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 1–2, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002.
- Biographisches Handbuch der SBZ/DDR 1945–1990*, t. 2, oprac. G. Baumgartner, D. Hebig, München 1997.
- Seweryn Blumsztajn, <http://towarzystwodziennikarskie.pl/czlonkowie/seweryn-blumsztajn/> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Bronisch, Günter, <https://www.deutsche-biographie.de/pnd141648201.html> (dostęp 23 XII 2022 r.).
- Zbigniew Brzezinski, Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Zbigniew-Brzezinski> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Buchstab G., *Christlich-Demokratische Union Deutschlands* [w:] *Lexikon des DDR-Sozialismus. Das Staats- und Gesellschaftssystem der Deutschen Demokratischen Republik*, t. 1, red. R. Eppelmann, H. Möller, G. Nooke, D. Wilms, Paderborn–Münich–Wien–Zuerich 1996, s. 144–147.
- Ryszard Cheliński, Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/32830> (dostęp 30 VIII 2022 r.).
- Bettino Craxi, Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Bettino-Craxi> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Andrzej Cubala, Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/652563> (dostęp 1 IX 2022 r.).
- Herbert Helmut Czaja [w:] *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 1, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 128–129.
- Domagalski W., Słowik Andrzej, Encyklopedia Solidarności, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/18684,Słowik-Andrzej.html> (dostęp 30 VIII 2022 r.).
- Dworaczek K., Pinior Józef, Encyklopedia Solidarności, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/18151,Pinior-Jozef.html> (dostęp 24 VIII 2022 r.).
- Tadeusz Dziekan, Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1508> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Horst Paul August Ehmke [w:] *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 1, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 168–169.
- Rainer Eppelmann, Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, <http://www.hdg.de/lemo/html/biografien/EppelmannRainer/index.html> (dostęp 25 V 2012 r.).

- Wiktor Waclaw Fonfara, Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/28023> (dostęp 5 IX 2022 r.).
- Franz Josef Strauß. *Analytiker – Visionär – Realist*, <https://www.fjs.de/> (dostęp 23 XII 2022 r.).
- Geschichte der CDU: Personen: Alfred Dregger, Konrad-Adenauer-Stiftung, <https://www.kas.de/de/web/geschichte-der-cdu/personen/biogramm-detail/-/content/alfred-dregger> (dostęp 23 XII 2022 r.).
- Gieseke J., Geisler, Otto [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 246.
- Gieseke J., Wiegand, Joachim [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 914.
- Gieseke J., *Wer war wer im Ministerium für Staatssicherheit. Kurzbiographien des MfS-Leitungspersonals 1950 bis 1989*, Berlin 1998.
- Dr. Peter Glotz, Deutscher Bundestag, <https://webarchiv.bundestag.de/archive/2007/0206/mdb/mdb13/bio/G/glotzpe0.html> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Hartwich D., Kerblochkartei (F410) [w:] *Das Archiv der Stasi. Begriffe*, red. R. Lucht, Göttingen 2015, s. 141–142.
- Herbert Hupka [w:] *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 1, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 371.
- Kaiser M., Müller-Enbergs H., Naumann, Konrad, Bundesstiftung Aufarbeitung, <https://www.bundesstiftung-aufarbeitung.de/de/recherche/kataloge-datenbanken/biographische-datenbanken/konrad-naumann> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Edward Kłosowski, Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/20280> (dostęp 30 VIII 2022 r.).
- Andrzej Kozakowski, Archidiecezja Gnieźnieńska, https://archidiecezja.pl/kuria_ksieza/ks-andrzej-kozakowski/ (dostęp 23 XII 2022 r.).
- Kto był kim w drugim obiegu? Słownik pseudonimów pisarzy i dziennikarzy 1976–1989, red. D. Świerczyńska, Warszawa 1995.
- Lapp P.J., *Bewaffnete Kräfte* [w:] *Lexikon des DDR-Sozialismus. Das Staats- und Gesellschaftssystem der Deutschen Demokratischen Republik*, t. 1, red. R. Eppelmann, H. Möller, G. Nooke, D. Wilms, Paderborn–Münich–Wien–Zuerich 1996, s. 111–115.
- Lexikon des DDR-Sozialismus. Das Staats- und Gesellschaftssystem der Deutschen Demokratischen Republik*, t. 1, red. R. Eppelmann, H. Möller, G. Nooke, D. Wilms, Paderborn–Münich–Wien–Zuerich 1996.
- Lucht R., *Kerblochkarten* [w:] *Das Archiv der Stasi. Begriffe*, red. R. Lucht, Göttingen 2015, s. 142.
- Łątkowska M., Borowski A., *Blumsztajn Seweryn*, Encyklopedia Solidarności, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/15173,Blumsztajn-Seweryn.html> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Łątkowska M., Borowski A., *Gwiazda Andrzej*, Encyklopedia Solidarności, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/16165,Gwiazda-Andrzej.html> (dostęp 29 VIII 2022 r.).
- Łątkowska M., Borowski A., *Jurczyk Marian*, Encyklopedia Solidarności, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/16475,Jurczyk-Marian.html> (dostęp 30 VIII 2022 r.).
- Werner Marx [w:] *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 1, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 539.

- Moldawa T., *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991.
- Müller-Enbergs H., *Eppelmann, Rainer*, Stiftung Aufarbeitung, <https://www.bundesstiftung-aufarbeitung.de/de/recherche/kataloge-datenbanken/biographische-datenbanken/rainer-eppelmann> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Müller-Enbergs H., Barth B.-R., *Axen, Hermann* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 34.
- Müller-Enbergs H., Barth B.-R., *Stoph, Willi* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 829–830.
- Müller-Enbergs H., Herbst A., *Feist, Manfred* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 202–203.
- Müller-Enbergs H., Herbst A., *Häber, Herbert* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 299.
- Müller-Enbergs H., Wielgoths J., Mueller S., *Hirsch, Ralf* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 360–361.
- Müller-Enbergs H., Wielgoths J., *Eppelmann, Rainer* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 190–191.
- Müller-Enbergs H., *Tisch, Harry* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 856–857.
- Bp Janusz Narzyński, Luteranie.pl, https://old2020.luteranie.pl/o_kosciole/kierownicze_gremia_kosciola/konferencja_biskupow_kosciola/bp_janusz_narzynski.html (dostęp 23 XII 2022 r.).
- Neubert E., *Misselwitz, Ruth* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 583.
- Neubert E., *Scharf, Kurt* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 732–733.
- Olaszek J., *Wiadomości Dnia (Ośrodek Badań Społecznych przy „S” Regionu Mazowsze)*, Encyklopedia Solidarności, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/hasla-rzeczowe/14694,Wiadomosci-Dnia-Osrodek-Badan-Spolecznych-przy-S-Regionu-Mazowsze.html> (dostęp 24 VIII 2022 r.).
- Zbigniew Pocheć, Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/27071> (dostęp 26 VIII 2022 r.).
- Stanisław Lech Przanowski, Katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/139965> (dostęp 27 XII 2022 r.).
- Arceybiskup Bolesław Pylak, Archidiecezja Lubelska, <https://archidiecezjalubelska.pl/biskupi/bpylak/> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Schaefer B., *Lange, Gerhard* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 500–501.
- Schaefer B., *Meißner, Joachim* [w:] *Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000, s. 567.

- Suckut S., *Blockpolitik* [w:] *Lexikon des DDR-Sozialismus. Das Staats- und Gesellschaftssystem der Deutschen Demokratischen Republik*, t. 1, red. R. Eppelmann, H. Möller, G. Nooke, D. Wilms, Paderborn–Münich–Wien–Zuerich 1996, s. 125–131.
- Herbert Wehner [w:] *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 2, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 927–928.
- Wer war wer in der DDR? Ein biographisches Lexikon*, oprac. H. Müller-Enbergs, J. Wielgoths, D. Hoffmann, Bonn 2000.
- Heinrich Windelen [w:] *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 2, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 960.
- Maciej Wirowski, Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/49555> (dostęp 30 VIII 2022 r.).
- Hans-Jürgen Wischnewski [w:] *Biographisches Handbuch der Mitglieder des Deutschen Bundestages 1949–2002*, t. 2, oprac. R. Vierhaus, L. Herbst, B. Jahn, München 2002, s. 962–963.

Pozostałe publikacje

- Abschlußbericht des Stolpe-Untersuchungsausschusses des Landtages Brandenburg*, oprac. E. Neubert, Köln 1994.
- Auerbach T. et al., *Hauptabteilung XX. Staatsapparat, Blockparteien, Kirchen, Kultur; »politischer Untergrund«*, Berlin 2008.
- Czaczkowska E.K., Wiścicki T., *Ksiądz Jerzy Popiełuszko*, Warszawa 2002.
- Da wurden einige korrumpiert*, „Der Spiegel” 1990, nr 50.
- Diedrich T., Ehlert H., Wenzke R., *Im Dienste der Partei. Handbuch der bewaffneten Organe der DDR*, Berlin 1998.
- Dobraczyński J., *Bramy Lipska*, Warszawa 1976.
- Dobraczyński J., *Vor den Toren Leipzigs. Leben und Tod des Józef Poniatowski. Roman*, tłum. K. Wolff, oprac. V. Engelke, Berlin 1985.
- Domnitz Ch., *Kooperation und Kontrolle. Die Arbeit der Stasi-Operativgruppen im sozialistischen Ausland*, Göttingen 2016.
- Ehrlich, treu, zuverlässig, „Der Spiegel” 1990, nr 50.
- Engelmann R., Joestel F., *Die Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe*, Berlin 2009.
- Findbuch zum „Archivbestand 2: Allgemeine Sachablage” des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR*, red. M. Lemcke, B. Schuldt, M. Wucherpfennig, R. Sehl, J. Franke, Münster 2001, <https://www.stasi-unterlagen-archiv.de/informationen-zur-stasi/publikationen/publikation/findbuch-zum-archivbestand-2-allgemeine-sachablage-des-ministeriums-fuer-staatssicherheit-der-ddr/> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Förster G., *Bibliographie der Diplomarbeiten und Abschlußarbeiten an der Hochschule des MfS*, Berlin 1998.
- Gańczak F., *Polski nie oddamy! Władze NRD wobec wydarzeń w PRL 1980–1981*, Warszawa 2017.
- Gieseke J., *Die hauptamtlichen Mitarbeiter der Staatssicherheit. Personalstruktur und Lebenswelt 1950–1989/90*, Berlin 2000.
- Goddeeris I., *Ministerstwo Spraw Zagranicznych „Solidarności”. Biuro Koordynacyjne NSZZ „Solidarność”, 1982–1989*, cz. 1, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 2, s. 315–347, <https://czasopisma.ipn.gov.pl/index.php/pis/article/view/573> (dostęp 9 II 2024 r.).

- Goddeeris I., *Ministerstwo Spraw Zagranicznych „Solidarności”*. Biuro Koordynacyjne NSZZ „Solidarność”, 1982–1989, cz. 2, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2007, nr 1, s. 309–334, <https://czasopisma.ipn.gov.pl/index.php/pis/article/view/548> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Gontarczyk P., *Tajny współpracownik „Święty”*. Dokumenty archiwalne sprawy Mariana Jurczyka, Warszawa 2005.
- Internationale Gesellschaft für Menschenrechte, <https://www.igfm.de/> (dostęp 24 VIII 2022 r.).
- Janowski W., Kochański A., *Informator o strukturze i obsadzie personalnej centralnego aparatu PZPR 1948–1990*, red. K. Persak, Warszawa 2000.
- Jaskułowski T., *Przyjaźń, której nie było. Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego NRD wobec MSW 1974–1990*, Warszawa 2015.
- Junge Union, <https://www.junge-union.de/> (dostęp 24 VIII 2022 r.).
- Kalendarium [w:] *Polskie Miesiące. Sierpień 1980*, <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/wszystkie-wydarzenia/sierpien-1980/kalendarium?page=20> (dostęp 8 I 2024 r.).
- Labrenz-Weiß H., *Die Hauptabteilung II: Spionageabwehr*, Berlin 1998.
- Latsch G., *Furchtbar schief gelaufen*, „Der Spiegel” 1999, nr 47.
- Łysakowski P., *Współpraca Stasi i SB w latach 1950–1989 – wstęp do dyskusji nad problemem*, „Rocznik Polsko-Niemiecki” 2012, nr 20, s. 122–136, DOI: <https://doi.org/10.35757/RPN.2012.20.06>.
- Maszewski W., *Zabójstwo Księdza Jerzego w aktach Stasi*, „Nasz Dziennik”, 5–6 VI 2010.
- Morgan D., *Dziwny przypadek Jacka Knapika i Biura Koordynacyjnego NSZZ „Solidarność” w Brukseli*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 11–12, s. 185–189.
- Müller-Enbergs H., *Hauptverwaltung A (HV A). Aufgaben-Strukturen-Quellen*, Berlin 2011.
- Müller-Enbergs H., *Rosenholz. Eine Quellenkritik*, Berlin 2007.
- Neubert E., *Geschichte der Opposition in der DDR 1949–1989*, Bonn 1998.
- Niewiński K., „PZPR a sądownictwo w latach 1980–1985. Próby powstrzymania »solidarnościowej« rewolucji”, praca doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2016, <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/5435/1/PZPR%20a%20S%C4%85downictwo%20w%20latach%201980-1985.%20Pr%C3%B3by%20powstrzymania%20solidarno%C5%9Bciowej%20rewolucji.pdf> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Olschowsky B., *Einvernehmen und Konflikt. Das Verhältnis zwischen der DDR und der Volksrepublik Polen 1980–1989*, Osnabrück 2005.
- Tantzsch M., *Grupy operacyjne Stasi w krajach bloku wschodniego*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 1, s. 43–61, <https://czasopisma.ipn.gov.pl/index.php/pis/article/view/580> (dostęp 9 II 2024 r.).
- Tantzsch M., *Hauptabteilung VI: Grenzkontrollen, Reise- und Touristenverkehr*, Berlin 2005.
- Verzeichnis der Ausgangsinformationen der HV A des Ministeriums für Staatssicherheit*, Berlin 2011.
- Vollnhals C., *Die kirchenpolitische Abteilung des Ministeriums für Staatssicherheit*, Berlin 1997.
- Vorläufiges Findbuch zur Abteilung X: „Internationale Verbindungen” des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR*, red. M. Pollack, D. Bombitzki, Münster 2005, <https://www.stasi-unterlagen-archiv.de/informationen-zur-stasi/publikationen/publikation/vorlaeufiges-findbuch-zur-abteilung-x-internationale-verbindungen-des-ministeriums-fuer-staatssicherheit-der-ddr/> (dostęp 9 II 2024 r.).

- Wegmann B., *Die Militäraufklärung der NVA. Die zentrale Organisation der militärischen Aufklärung der Streitkräfte der Deutschen Demokratischen Republik*, Berlin 2006.
- Wiedmann R., Erdmann M., *Die Organisationsstruktur des Ministeriums für Staatssicherheit 1989*, Berlin 2010.
- Wolf S., *Hauptabteilung I: NVA und Grenztruppen (Handbuch)*, Berlin 2005.
- Zielony P., *Dzielna bezpieka w walce z kontrrewolucją*, „Pamięć.pl” 2015, nr 2, s. 12–16, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/biblioteka-cyfrowa/miesiecznik-ipn-pamiecp/pamiecp/-2015/24715,Pamiecp-22015.html> (dostęp 9 II 2024 r.).

INDEKS NAZWISK, PSEUDONIMÓW I KRYPTONIMÓW

- Adamski Adam Marian 296, 299, 323
 Ahlers Conrad 328
 „Andreas”, OV 105, 107
 Anna 211, 214
 Arndt Adolf 328
 Auerbach Thomas 14, 334
 Axen Hermann 225, 229, 323, 324
- Baader Andreas 56, 58
 Bahr Egon 226, 230, 323
 Balbus Tomasz 13
 Barth Bernd-Rainer 323, 342
 Bartuschek Helmut 195, 196
 Barzel Rainer Candidus 135, 137, 217, 219, 221, 223, 324
 Baumgarten Gerhardt 121, 128
 Baumgartner Gabriele 340, 345
 Beim Józef 44, 48, 325
 Bejm Józef zob. Beim Józef
 „Bernd Senger”, IM 16, 39, 40, 42, 170, 171, 173, 201, 202, 204, 255, 256, 258
 „Blauvögel”, OV 316, 319
 Blumsztajn Seweryn 291, 293, 325
 Bobzin 206, 208
 Bogucki Teofil, ks. 310, 312
 Böhm 175, 177
 Bomberg Karl-Heinz 126, 133
 Bombitzki Doreen 15
 Borodziej Włodzimierz 12
 Borowski Adam 325, 331, 333
 Brandt Willy 324, 345
- Brezinski Zbigniew zob. Brzeziński
 Zbigniew
 Bronder Manfred 314–319, 325
 Bronisch Günter, ks. 121, 128, 325
 Brückner 29, 31
 Brzezinski Zbigniew zob. Brzeziński
 Zbigniew
 Brzeziński (Brzezinski) Zbigniew 306, 308, 325, 326
 Buchstab Günther 101
 Bujak Zbigniew 197, 199, 244, 250, 285, 288, 296, 299
 Burger 122, 129
 Byrdy Maria 270, 277
- Carlsohn Hans 81, 326
 Carter Jimmy 326
 Casaroli Agostino, kard. 19, 87, 89
 Chelinski Ryszard zob. Cheliński Ryszard
 Cheliński (Chelinski) Ryszard 205–207, 326
 Chielinski Ryszard zob. Cheliński Ryszard
 Chmielewski Waldemar 13, 43, 47, 237–240, 242, 244–246, 249, 251–253, 259, 260, 262, 264, 267–271, 274–277, 279
 Chmielieski Waldemar zob. Chmielewski
 Waldemar
 Chrostowski Waldemar 29–32, 212, 215, 243, 244, 249, 251, 259, 260, 262, 264, 266, 269, 273
 Chrostowskie Waldemar zob. Chrostowski
 Waldemar

- Ciaston Władysław zob. Ciastoń
Władysław
- Ciastoń (Ciaston) Władysław 22, 43, 45, 47, 48, 117, 118, 242, 248
- Conn-Pasternak Katarzyna zob. Zonn-Pasternak Katarzyna
- Cordes Rudolf 346
- Craxi Bettino 311, 313, 326
- Cubała Andrzej 239, 240, 326
- Czaczkowska Ewa K. 20, 341
- Czaja Herbert Helmut 227, 231, 326
- „Czerny”, IM zob. Maizière Lothar de
- Czyrek Józef 16, 59, 60, 70, 71
- Dabrowski Bronisław zob. Dąbrowski
Bronisław
- Dąbrowski (Dabrowski) Bronisław, bp 35, 37, 270, 277
- Dąbrowski Franciszek 25
- Dega Czesław zob. Dęga Czesław
- Dęga (Dega) Czesław 16, 59, 60, 62–64, 70, 71, 73–75
- Diedrich Torsten 44
- Dietel Manfred 81, 327
- Dobraczinski Jan zob. Dobraczyński Jan
- Dobraczyński (Dobraczinski) Jan 16, 201, 203, 327
- Dohmeyer Kurt 314, 317, 327
- Domagalski Włodzimierz 341
- Domnitz Christian 12, 13, 24
- Dregger Alfred 226, 227, 230, 231, 327
- Duarte Jose Napoleon 346
- Dworaczek Kamil 338
- Dziekan Tadeusz 219, 327
- Ehlert Hans 44
- Ehmke Horst Paul August 226, 230, 328
- Eiselt Rainer 17
- Engelmann Roger 14, 21
- Eppelmann Eva Maria 316, 318, 328
- Eppelmann Rainer 23, 44, 316, 318, 324, 328, 329
- Erdmann Martin 17
- Feist Manfred 61, 64, 72, 75, 329, 330
- Felfe Werner 217, 221
- Fischer 166, 167
- Fonfara Wiktor Waclaw 306, 308, 330
- Förster Günther 325, 332
- Frasyniuk Władysław 46, 49, 179, 182, 291, 294, 296, 299
- „Fred [...]”, kontakt OGW 237–240
- „Fred 51”, kontakt OGW 241, 248
- „Fred 81”, kontakt OGW 241, 248
- „Fred 501”, kontakt OGW 22, 242, 248
- „Fritz Leissner” zob. Mielke Erich
- Gandhi Indira 104, 106, 195, 196, 281, 283
- Gańczak Filip 12, 13
- Geisler Otto 91, 92, 330
- Gelmp Józef zob. Glemp Józef
- Genscher Hans-Dietrich 19, 209, 210, 225–232
- Gieseke Jens 21, 23, 326, 330, 332, 334, 336–338, 341, 345, 347
- Ginsichen 122, 129
- Glemp Józef, kard. 18, 23, 29, 31, 36, 38, 45, 48, 52, 54, 88–90, 100, 102, 104, 106, 115, 116, 122, 123, 128, 130, 146, 148, 149, 151, 160, 162, 170–173, 185, 186, 188, 189, 217, 219, 221, 223, 233, 235, 245, 251, 270, 277, 280–283, 291, 294, 311, 313
- Glötz Peter 228, 232, 330
- Goddeeris Idesbald 334
- Goldstein Jeffrey Louis 36, 38
- Gontarczyk Piotr 333
- Gottschling Hans 13
- Grabski Tadeusz 180, 183
- Grabowski 91, 92
- Grimm Wolfgang 124, 131, 331
- Guillaume Günter 324, 328
- Gulbinowicz Henryk, kard. 243, 250, 338
- Gwiazda Andrzej 158, 161, 331

- Haas 220, 224
 Häber Herbert 225, 229, 331, 332
 Häbler Manfred 314, 315, 317, 318, 332
 Hachtmann 125, 131
 Hartwich Doreen 17
 Hasse Edgar 314, 316, 317, 319, 332
 Hebel Richard zob. Mielke Erich
 Hebig Dieter 340
 Heck, superintendent 125, 132
 Herbrich Karl-Heinz 13
 Herbst Andreas 330, 332
 Herbst Ludolf 324, 345
 Hirsch Ralf 23, 316, 319, 332
 Hoffmann 135, 137
 Hoffmann Dieter 323
 Honecker Erich 14, 59, 60, 70, 71, 197,
 199, 217, 219, 221, 223, 225, 229, 330,
 331, 345
 Honecker Margot 330
 Hupka Herbert 227, 231, 332

 Jahn Bruno 324, 329, 341, 345
 Jan Paweł II 19, 281, 340
 Janajew Giennadij 347
 Jankowski Henryk, ks. 45, 49, 243, 244,
 250, 310, 312
 Jankowski Zenon 239, 240, 333
 Janowski Włodzimierz 327, 335, 343
 Jaruzelski Wojciech zob. Jaruzelski
 Wojciech
 Jaruzelski Wojciech 14, 19, 22, 35, 37, 43,
 45, 47, 48, 59, 62, 66, 70, 73, 77, 82–85,
 108, 110, 170–174, 176, 179, 180, 182,
 183, 185, 186, 188, 189, 197, 199, 206,
 208, 218, 221, 222, 225–227, 229–231,
 255, 257, 262, 264, 302, 304, 310–313
 Jaschke Peter 121, 123, 124, 128, 130, 131,
 333
 Jaskułowski Tytus 13, 15, 23
 Jaworski Seweryn 33, 34, 44, 45, 48, 198,
 200, 211, 214
 Joestel Frank 14, 21
 Johnson Lyndon B. 326

 Jurczyk Marian (TW „Święty”) 179, 182,
 333

 Kádár János 197, 199
 Kaiser Monika 337
 Kappis Peter 314, 317, 333
 „Käthe”, źródło VA/BA MfNV 81, 84
 Kennedy John Fitzgerald 56, 58, 326
 Kienberg Paul 16, 95–97, 139, 140, 334
 Kempe 29, 31
 Kiesinger Kurt 345
 Kiszczak Czesław zob. Kiszczak Czesław
 Kiszczak Czesław (Czesław) 15, 22, 23, 35,
 37, 43, 46, 47, 49, 81–85, 166, 167, 174,
 176, 179, 182, 266, 273, 302, 304
 Kleine 139, 140
 „Klon”, krypt. 347
 Klosowski Edward zob. Kłosowski Edward
 Kłosowski (Kłosowski) Edward 119, 120,
 334
 Knapik Jacek 290, 293, 334
 Kochanowski Jerzy 12
 Kochański Aleksander 328, 335, 343
 Kociolek Stanisław zob. Kociołek
 Stanisław
 Kociołek (Kociolek) Stanisław 82, 84, 180,
 183
 Kohl Helmut 226–228, 230–232
 Kolacki Zygmunt zob. Kołacki Zygmunt
 Kolbe Maksymilian Maria, ks. 91, 92, 152,
 153
 Kolecki Zygmunt zob. Kołacki Zygmunt
 Kołacki (Kołacki) Zygmunt 270, 277, 278
 „Konrad 35”, kontakt OGW 242, 249
 Kozakowski Andrzej, ks. 29, 31
 Krol Zdzisław zob. Król Zdzisław
 Król Zdzisław (Krol Zdzislaw), ks. 280, 282
 Krüger 83, 86
 Kubala Andrzej zob. Cudała Andrzej
 „Kuna” zob. Tokarczuk Ignacy
 Kuron Jacek zob. Kuroń Jacek
 Kuroń (Kuron) Jacek 108, 110, 179, 182,
 191, 193, 194, 325

- Labrenz-Weiß Hanna 12, 13, 16, 25
 Lange Gerhard 135, 137, 334, 335
 Lapp Peter Joachim 44, 121
 Latsch Gunther 23
 Lemcke Marlies 15
 Lenin Włodzimierz 205, 207, 234, 236
 Lenz Otto 335
 Liebknecht Karl 332
 Lipinski Edward zob. Lipiński Edward
 Lipiński (Lipinski) Edward 179, 182
 Lis Bogdan 291, 294, 296, 299
 Litka Piotr 23
 Lopatka Adam zob. Łopatka Adam
 Lucht Roland 17
 Luksemburg Róża 332

 Łatkowska Mirosława 325, 331, 333
 Łopatka (Lopatka) Adam 270, 277
 Łysakowski Piotr 12, 13

 Maizière Lothar de (IM „Czerny”) 329, 332
 Majka Jerzy 16, 59, 64–67, 70, 75–78, 335
 Marks Karol 205, 207
 Marx Werner 227, 231, 335
 Maszewski Waldemar 23
 Malinowski Roman 174, 176
 Meinhof Ulrike 56, 58
 Meißner Joachim, kard. 219, 223, 335
 „Michael Storm” zob. Wolf Markus
 Michnik Adam 179, 182, 291, 293, 294
 Mielke Erich (Hebel Richard) („Fritz Leissner”) 14, 15, 23, 166, 167, 326, 335, 336
 Milewski Jerzy 306–309
 Milewski Mirosław 23, 82, 84, 159, 162, 180, 183, 242, 249, 302, 304
 Misselwitz Ruth 191, 193, 336
 Mittag Günther 219, 223
 Mittig Rudi 91, 92, 175, 177, 337
 Moczulski Leszek 45, 49
 Modrow Hans 329
 Modzelewski Karol 179, 182, 325

 Mołdawa Tadeusz 327, 344, 346
 Moniuszko Stanisław 135, 137
 Morgan David 334
 Moro Aldo 55, 57
 Moscher 124, 131
 Mueller S. 332
 Mühsam Erich 344
 Müller 124, 131
 Müller W. 93, 94, 337
 Müller-Enbergs Helmut 19, 323, 329, 330, 332, 337, 342, 343

 Narzynski Janusz zob. Narzyński Janusz
 Narzyński (Narzynski) Janusz, bp 280, 282, 337
 Naumann Konrad 62, 73, 337
 Neiber Gerhard 91, 92, 337
 Neubert Ehrhart 328, 329, 336, 340, 342
 Niewiński Kamil 333
 Noël Roger Robert 297, 300, 338
 Nowakowski Józef, ks. 29–32

 Olaszek Jan 339
 Olschowsky Burkhard 23, 24
 Olszowski Stefan 14, 82, 84, 180, 183
 Oswald Lee Harvey 56, 58

 „Paola”, źródło VA/BA MfNV 81, 84
 Papandreou Andreas zob. Papandreu Andreas
 Papandreu (Papandreou) Andreas 62, 73
 Paulsen Gottfried 23
 Pawełczyńska Anna 339, 347
 Pekała Leszek zob. Pękala Leszek
 Persak Krzysztof 328
 „Petersgemeinde”, OPK 126, 132
 Petruschka Adam zob. Pietruszka Adam
 Pekała (Pekała) Leszek 13, 43, 47, 237–240, 242, 244–246, 249, 251–253, 259, 260, 267–271, 274–278
 Pietrasinski Leszek zob. Pietrański Leszek
 Pietrański (Pietrasinski) Leszek 270, 271, 277, 278

- Pietruszka Adam 13, 108, 110, 147, 150,
179, 182, 212, 215, 219, 241–249, 251–
254, 259, 260, 268, 269, 271, 275–277,
279, 302–304
- Pietruszka Adam zob. Pietruszka Adam
- Piniór Józef 46, 49, 338
- Piotrowski Grzegorz 13, 15, 18, 20, 22, 23,
35, 37, 43, 46, 47, 49, 50, 166, 167,
212, 213, 215, 216, 219, 237–254, 259,
260, 267–272, 274–279, 297, 300, 302,
304
- Piotrowski Władysław 166, 167
- Platek Zenon zob. Platek Zenon
- Platek (Platek) Zenon 22, 30, 32, 43, 47,
108, 110, 147, 150, 242, 245, 248, 252
- Pobielusko Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Pobieluszko Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Pocheć Zbigniew 108, 110, 338
- Pochet Zbigniew zob. Pocheć Zbigniew
- Poggi Luigi, kard. 87, 89
- Polieluszko Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Pollack Marko 15
- Popeluschko Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Popieliszko Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Popieloscko Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Popieluszczko Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Popielusko Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Popieluszka Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Popieluszko Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Popieluszkz Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Popiełuszko (Popieluszko) Jerzy 11–24, 29–
44, 46–50, 55, 57, 60, 71, 81, 84, 87–95,
97–100, 104–108, 110, 111, 113, 115,
117, 119–121, 124, 127, 130, 133–135,
137, 139–144, 146, 149, 152–159, 161,
162, 164–166, 168–174, 176, 178, 180,
181, 183, 185, 186, 188, 191–193, 195,
197, 199, 201, 202, 204–206, 208, 209,
211, 217–219, 221–223, 226–228, 230,
231, 233–237, 239, 242–246, 249–253,
255, 257, 259, 260, 262, 266–283, 285,
286, 288, 291, 294, 296, 297, 299, 300,
302, 304, 310, 312, 316, 319, 341
- Prus Jerzy 45, 49, 339
- Przanowski Stanisław Lech 284, 287, 339
- Przemysk Grzegorz 302, 304
- Pudysz Zbigniew 12, 30, 32, 290, 293, 303,
304, 334
- Pupieluszko Jerzy zob. Popiełuszko Jerzy
- Pyjas Stanisław 325
- Pylak Bolesław, abp 18, 185, 186, 188, 189,
339
- Reagan Ronald 66, 77, 160, 163–165, 185,
188, 226, 227, 230, 231, 311, 313
- Repke Carsten 25
- Reiche Steffen 124, 131, 339
- „Renn”, źródło HA XX/2 MfS 220, 224
- Roeder Hans-Jürgen zob. Röder Hans-
Jürgen
- Röder (Roeder) Hans-Jürgen 122, 129,
340
- Romaniuk Kazimierz, bp 29, 31
- Romaszewski Zbigniew 45, 49
- Rosenthal Hans 195, 196
- Rulewski Jan 179, 182, 244, 250
- Saefkow Anton 342
- Sawicki Wojciech 23–25
- Schaefer Bernd 335
- Scharf Kurt, bp 126, 133, 340
- Scharlemmer Friedrich zob. Schorlemmer
Friedrich
- Scharpegge Carl-Heinz 13
- Schleyer Hans Martin 346
- Schmidt Alfred 346
- Schmidt Helmut 345
- Schorlemmer Friedrich 122, 129, 340
- Schudina Alexandrina zob. Szudina
Aleksandryna
- Schwark, kpt. 220, 224
- „Sekretär”, IM zob. Stolpe Manfred
- „Senger Bernd”, IM zob. „Bernd Senger”
- Seniuk Aleksander, ks. 159, 162, 340
- Siermann 136, 137
- Siwak Albin 180, 183, 242, 249

- Słowik Andrzej zob. Słowik Andrzej
 Słowik (Słowik) Andrzej 179, 182, 341
 Sommer Manfred 93, 94, 341
 Sondermann Kai 346
 Starke Eberhard 81, 341
 Steinwachs, superintendent 195, 196
 Stolpe Manfred (IM „Sekretär”) 126, 133, 341
 Stoph Willi 225, 229, 342
 Straszewski Konrad 43, 47
 Strauß Franz Josef 228, 232, 343
 Strauth Eva Maria zob. Eppelmann Eva Maria
 Stutthoff 91, 92
 Suckut Siegfried 101
 Szudina Aleksandryna (Schudina Alexandrina) 256, 258
 Szymanski Mieczysław zob. Szymański Mieczysław
 Szymański (Szymanski) Mieczysław 18, 217–223, 343

 „Święty”, TW zob. Jurczyk Marian

 Tantzscher Monika 11–14
 Tesch 93, 94
 Thälmann Ernst 344
 Thatcher Margaret 55, 57
 Tisch Harry 225, 229, 343
 Tokarczuk Ignacy, bp 243, 250
 Tranda Zdzisław, bp 186, 189

 Ulrich 139, 140
 Urban Jerzy 39, 41, 55, 57, 108, 110, 180, 183, 262, 264, 266, 273, 311–313
 Urbanski Jerzy zob. Urbański Jerzy
 Urbański (Urbanski) Jerzy 108, 110, 343

 Vierhaus Rudolf 324, 345
 Vogel 206, 208
 Vogel Hans-Jochen 19, 22, 225–227, 229–231
 Vollnhals Clemens 14, 331, 333, 339, 345

 Walesa Lech zob. Wałęsa Lech
 Wałęsa (Walesa) Lech 45, 49, 82, 85, 113, 114, 146, 147, 149, 150, 159, 160, 162, 163, 179, 180, 182, 183, 285, 288, 291, 294, 310, 312
 Wantuła Andrzej, bp 337
 „Wasja”, źródło VA/BA MfNV 81, 84
 Wegmann Bodo 19
 Wehner Herbert 225, 229, 344
 Weiss Hans-Friedrich zob. Weiß Hans-Friedrich
 Weiß (Weiss) Hans-Friedrich 125, 131, 345
 Wende Edward 88, 90, 246, 253
 Wendt 187, 189
 Wenzke Rüdiger 44
 „Werner”, źródło VA/BA MfNV 81, 84
 Werno Tadeusz, bp 243, 250
 Wiedmann Roland 17
 Wiegand Joachim 124, 127, 130, 131, 133, 345
 Wiejak Czesław zob. Wiejak Czesław
 Wiejak Czesław (Czesław) 117, 118
 Wielgoths Jan 323, 329, 332
 Wilkes Peter 13
 „Willy”, źródło VA/BA MfNV 81, 84
 Windelen Heinrich 227, 231, 345
 Wirowski Maciej 217, 219, 221, 223, 346
 Wischinsky Stefan zob. Wyszynski Stefan
 Wischnewski Hans-Jürgen 228, 232, 346
 Wiścicki Tomasz 20, 341
 Wolf Friedrich 347
 Wolf Konrad 347
 Wolf Markus („Michael Storm”) 91, 92, 175, 177, 346, 347
 Wolf Stephan 19, 327, 341
 Wolff Karin 201
 Wolski Leszek 119, 120, 147, 150
 Wozniak Marian zob. Woźniak Marian
 Woźniak (Wozniak) Marian 16, 59, 61, 62, 70, 72, 73
 Wronski Mirosław zob. Wroński Mirosław
 Wroński (Wronski) Mirosław 259, 260

Wrzesiński Wojciech 13
Wujec Henryk 45, 49
Wyszyński Stefan 121, 128

„Zagubiony”, krypt. 339
Zarft Arnold 125, 131

Zielony Paweł 339
Zonn-Nowicka Katarzyna zob. Zonn-
-Pasternak Katarzyna
Zonn-Pasternak Katarzyna 45, 49, 347
Zonn Włodzimierz 347
Zych Sylwester, ks. 46, 49, 243, 250, 302